

ONTWERP PROJECTPLAN EVZ SCHIJNDELSE- EN MOLENHEIDE LOOP

COLOFON

ONTWERP PROJECTPLAN EVZ SCHIJNDELSE- EN MOLENHEIDE LOOP

OPDRACHTNEMER	<i>idverde</i> Advies Willemsplein 2-4 5211 AK 's-Hertogenbosch T 073 205 11 00 E advies@idverde.nl
OPGESTELD DOOR VRIJGEGEVEN DOOR OPDRACHTGEVER	Anouk Gloudemans Dennis van Heumen Waterschap Aa en Maas Pettelaarpark 70 5216 PP 's-Hertogenbosch Postbus 5049 5201 GA 's-Hertogenbosch T: 073-6156666 F: 073-6156600 E: info@aaenmaas.nl
PROJECTNUMMER KENMERK	722200186 Projectplan Waterwet
Status VERSIE DATUM	Definitief 1 04-05-2021

Copyright 2021 *idverde*. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van *idverde*. *idverde* is niet aansprakelijk voor eventuele schade ontstaan bij gebruik van gegevens uit dit rapport.

INHOUDSOPGAVE

COLOFON	2
DEEL 1 - AANLEG VAN EVZ SCHIJNDELSE- EN MOLENHEIDE LOOP	5
1.1 INLEIDING	5
1.1.1 Aanleiding	5
1.1.2 Doelstelling	5
1.1.2.1 Streefbeeld	5
1.2 LIGGING EN BEGRENZING PLANGEBIED	6
1.2.1 Ligging	6
1.2.2 Huidige inrichting	6
1.2.3 Eigendomssituatie	7
1.2.4 Bodem en grondwater	7
1.2.5 Hoogteligging	8
1.2.6 Flora en fauna	9
1.3 VISIE OP HET PROJECTGEBIED	10
1.3.1 Visie op de inrichting	10
1.4 DE INGREEP	11
1.4.1 Algemeen	11
1.4.2 Aanleg natuurvriendelijke oever- en plasdraszone	11
1.4.3 Aanleg flauwe oever	12
1.4.4 Aanleg laagte	12
1.4.5 Aanleg poelen	12
1.4.6 Aanleg duikers	12
1.4.7 Ontwikkelen kruidenrijk grasland	12
1.4.8 Aanleg struweel en bomen	12
1.5 EFFECTEN VAN HET PLAN	14
1.6 WIJZE VAN UITVOERING	15
1.6.1 Technische uitvoering en planning	15
1.6.2 Uitvoeringsvoorwaarden	15
1.7 TE TREFFEN VOORZIENINGEN	16
1.7.1 Beperken nadelige gevolgen van de uitvoering	16
1.7.2 Financieel nadeel	16
1.8 LEGGER, BEHEER EN ONDERHOUD	17
1.8.1 Legger	17
1.8.2 Beheer en onderhoud	17
1.8.2.1 Onderhoud	17
1.8.2.2 Onderhoudstaken	17
1.9 SAMENWERKING	20
1.9.1 Samenwerking	20
DEEL 2 – VERANTWOORDING	21
2.1 WETTEN, REGELS EN BELEID	22
2.1.1 Kaderrichtlijn Water	22
2.1.2 Provinciaal Milieu- en Waterplan 2016-2021 (provincie)	22

2.1.3	Waterbeheerplan 2016-2021 (Waterschap Aa en Maas)	22
2.1.4	Bestemmingsplannen (gemeente)	23
2.1.5	Waterwet	24
2.1.6	De Keur	24
2.1.7	Wet natuurbescherming	25
2.1.8	Wet op de Archeologische Monumentenzorg	25
2.1.9	Wet informatie-uitwisseling bovengrondse en ondergrondse netten en netwerken	25
2.1.10	Wet Bodembescherming	26
2.1.11	Interim omgevingsverordening	26
2.1.12	Explosieven	27
2.2	CONCLUSIES	28
	DEEL 3 – RECHTSBESCHERMING	29
3.1	PROCEDURE	29
3.1.1	Zienswijze	29
3.1.2	Beroep en hoger beroep	29
3.1.3	Crisis- en herstelwet	29
3.1.4	Verzoek om voorlopige voorziening	29
	DEEL 4 – BIJLAGEN	30

DEEL 1 - AANLEG VAN EVZ SCHIJNDELSE- EN MOLENHEIDE LOOP

In deel 1 van het projectplan Waterwet wordt antwoord gegeven op het waarom, wat, waar, wie en hoe? Waarom wordt het project gedaan en wat is het doel? Waar ligt het plangebied en wat zijn de diverse onderdelen ervan? Wie zijn de belanghebbenden of de eigenaren? Wat zijn de effecten van het plan? En hoe wordt het project uitgevoerd?

1.1 INLEIDING

1.1.1 Aanleiding

Het Waterschap Aa en Maas staat voor de opgave om 400 km ecologische verbindingszone (EVZ) langs 53 waterlopen te realiseren. In de afgelopen jaren zijn er langs een aantal beken al een groot aantal trajecten ecologische verbindingszone ingericht, maar met dit plan worden nog een aantal ontbrekende schakels langs de Leijgraaf, Groote Wetering, Schijndelse- en Molenheideloop ingericht. Dit projectplan richt zich op de Schijndelse- en Molenheide loop.

1.1.2 Doelstelling

Het doel van dit plan is het realiseren van een robuuste Ecologische verbindingszone tussen de reeds ingerichte delen. De doelen voor deze EVZ-'s zijn opgenomen in de streefbeeld(en) (bijlage 4) die het Waterschap Aa heeft opgesteld en omvatten ook doelstellingen vanuit de KaderRichtlijn Water (KRW)(hoofdstuk 2.2.1).

1.1.2.1 Streefbeeld

KRW-Doelstelling

Om aan de KaderRichtlijn Water te voldoen wordt de oever van de Schijndelse Loop ingericht als natuurvriendelijke oever. Vanuit de KRW moet de Schijndelse Loop voldoen aan de ecologische toestand die behoort tot een zwak gebufferde sloot (M1a). De Molenheide loop heeft geen KRW doelstelling.

Streefbeeld EVZ

De Molenheide Loop ligt ten noorden van Schijndel, nabij het Wijboschbroek. De Schijndelse Loop is een waterloop gelegen in een open agrarisch landschap. De waterloop mondt uit in de Zuid-Willemsvaart en wordt in droge tijden ten behoeve van de landbouw gevoed door gebiedsvreemd water. De EVZ van de Molenheide Loop vormt samen met de Schijndelse Loop een schakel tussen het Dommeldal, het beekdal van de Aa en Wijboschbroek. Dit betekent dat er diverse stapstenen aangelegd moeten worden die afgestemd zijn op de habitateisen van de voorkomende flora en fauna. De doelsoorten van de EVZ langs de Schijndelse- en Molenheide Loop staan in onderstaande tabel vermeld.

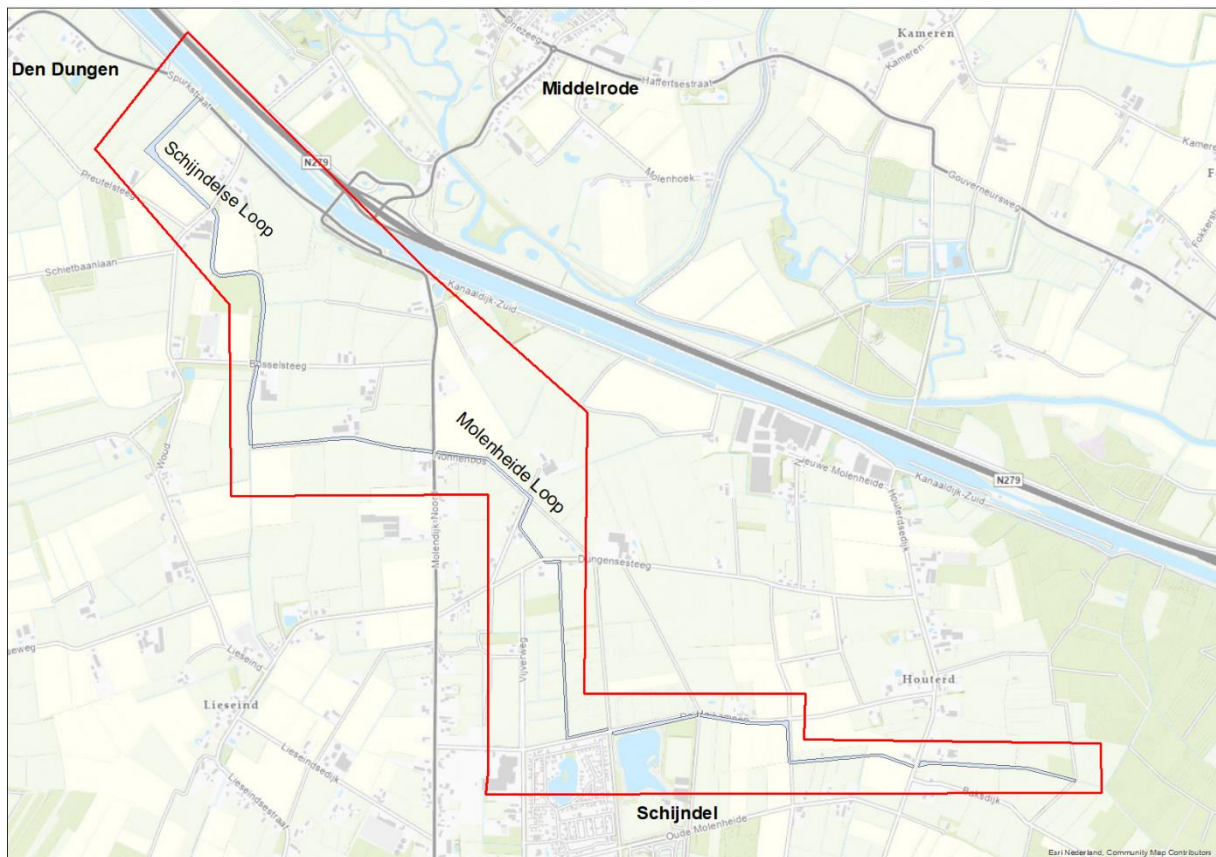
Doelsoorten	Meeliftende soorten
Poelkikker	Amfibieën overig/algemeen
Rugstreeppad	Libellen algemeen
Kleine modderkruiper	Grote modderkruiper
Drijvende waterweegbree	

Tabel 1 Voorkomende en meeliftende doelsoorten Schijndelse- en Molenheide Loop

1.2 LIGGING EN BEGRENZING PLANGEBIED

1.2.1 Ligging

Het traject van Schijndelse- en Molenheide Loop ligt in de gemeentes Sint-Michielsgestel en Meijerijstad. Het traject is ruim 5 km lang en ligt ten zuidoosten van Den Dungen en ten noorden van Schijndel. Het plangebied wordt begrensd door Zuid-Willemsvaart en Houterdsedijk. Binnen dit plangebied worden enkele percelen ingericht die in eigendom zijn van Waterschap Aa en Maas of partners. Het kaartje in figuur 1 geeft inzicht in de precieze ligging van het plangebied.

Figuur 1 Ligging Schijndelse- en Molenheide Loop (Bron: Esri Nederland)

1.2.2 Huidige inrichting

De Schijndelse- en Molenheide Loop zijn verbeterde beeklopen, gelegen in een overwegend open agrarisch landschap. De Schijndelse loop mondt uit in de Zuid-Willemsvaart en wordt in droge tijden gevoed door gebiedsvreemd water, vooral ten behoeve van de landbouw. Beiden zijn A-waterloop, wat betekent dat het een oppervlaktewaterlichaam is met een maatgevende aan- en afvoer van meer dan 30 liter per seconde.

Het traject bestaat uit open agrarisch gebied met laanbeplanting langs wegen en op perceelsgrenzen. In het plangebied zijn er, naast kabels en leidingen in wegbermen, een aantal kabels en leidingen aanwezig, namelijk een gasleiding, een laagspanningskabel, hoogspanningsmasten en leiding met een gevaarlijke inhoud. Verder zijn een tweetal kantelstuwen (stuw 203H en 203I) op dit traject aanwezig. De locatie van deze kabels, leidingen en stuwen is te vinden op de inrichtingstekening in bijlage 1.

De huidige inrichting van de Schijndelse- en Molenheide Loop bestaat uit een rechte en landbouwkundige watergang. Aan beide zijden van de watergang is een strook van ongeveer 2 m in eigendom. De percelen rondom het traject Schijndelse- en

Molenheide Loop zijn in gebruik als akker. Aan de noordzijde is de Zuid-Willemsvaart de scheiding. De oostzijde wordt begrenst door de Houterdsedijk. Tegen de watergang bevinden zich een aantal bomenrijen en er liggen een aantal woningen. In de huidige situatie wordt regulier beheer uitgevoerd vanaf de kant van de watergang.

Figuur 2 en 3 Huidige situatie Schijndelse- en Molenheide Loop

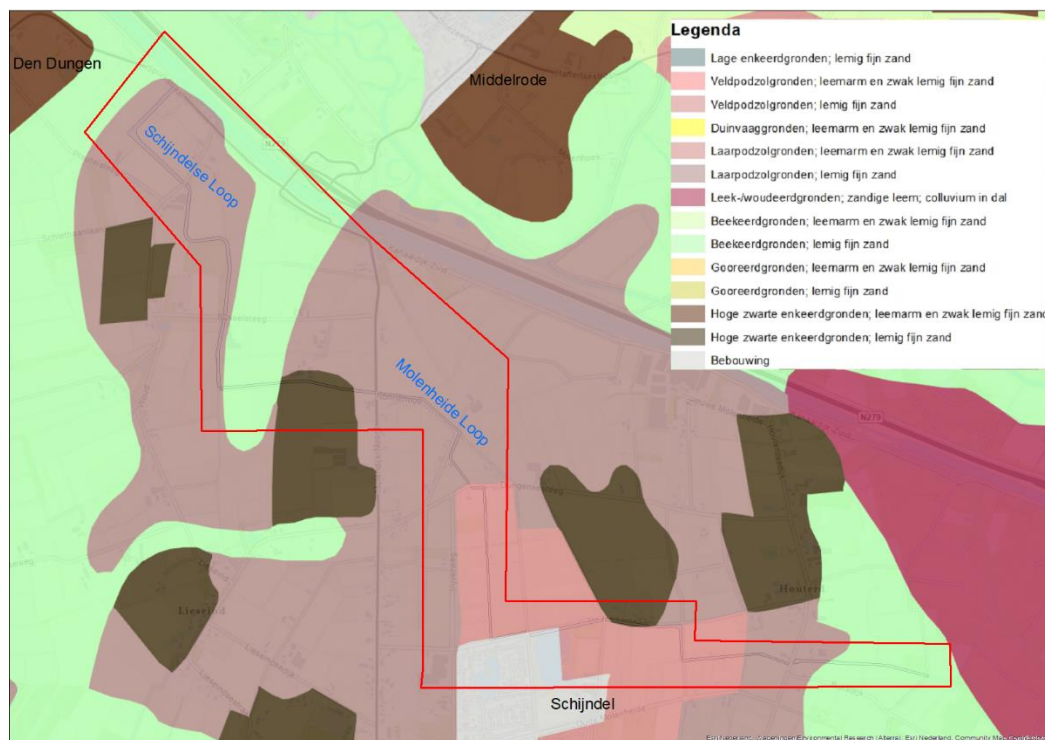
1.2.3 Eigendomssituatie

Bij dit traject worden ook maatregelen genomen op gronden die niet in eigendom zijn van Waterschap Aa en Maas. De alternatieve migratieroute en een aantal poelen worden gerealiseerd op gronden die in eigendom zijn van Staatsbosbeheer. Als laatste worden aan de zuidzijde een aantal percelen van gemeente Meijerijstad ingericht tot EVZ. Op de inrichtingstekeningen in bijlage 1 is te zien op welke kadastrale percelen de ingrepen betrekking hebben.

1.2.4 Bodem en grondwater

Het traject van de Schijndelse Loop ligt in zijn geheel op Laarpodzolgrond; leemarm en zwak lemig fijn zand.

Het noordwestelijke deel van het traject Molenheide Loop bevindt zich op een overgang van Beekeerdgrond; leemarm en zwak lemig fijn zand naar Laarpodzolgrond; leemarm en zwak lemig fijn zand. Het zuidoostelijke deel van de Molenheide Loop ligt op Veldpodzolgrond; leemarm en zwak lemig fijn zand.

Figuur 4 Bodemkaart Schijndelse- en Molenheide Loop (Bron: Esri Nederland)

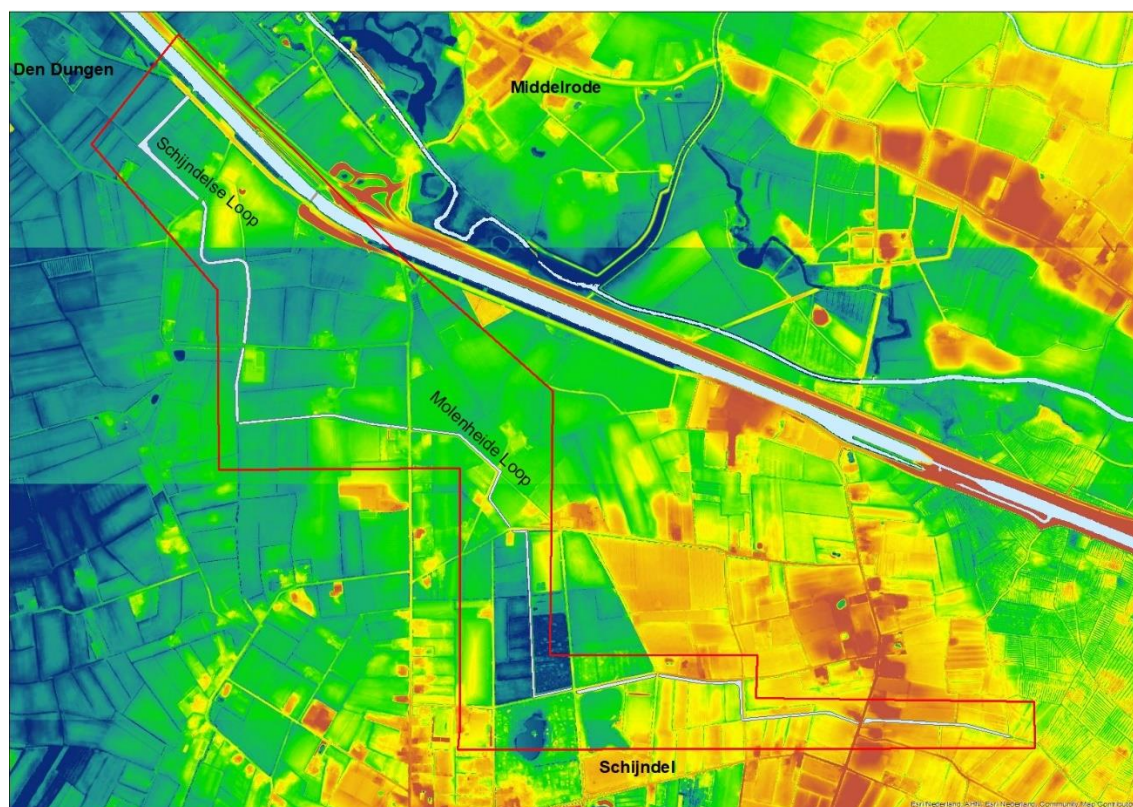
De gemiddelde grondwaterstand in het gebied is te vinden in onderstaande tabel.

GHG (cm-mv)	GLG (cm-mv)	GVG (cm-mv)	GT Grondwatertrap
40-60	140-160	60-80	VI

Tabel 2 Grondwaterstanden Schijndelse- en Molenheide Loop

1.2.5 Hoogteligging

De Schijndelse- en Molenheide Loop stromen door een gebied met een variërende hoogte van +5.47 NAP tot +7.43 NAP. In het westen zijn een aantal lager gelegen percelen. Opvallend zijn de hoger gelegen percelen tussen de Molenheide Loop en Schijndel.

Figuur 51 Actueel Hoogtebestand Nederland Schijndelse- en Molenheide Loop (Bon: Esri Nederland)

1.2.6 Flora en fauna

De omgeving van de Schijndelse- en Molenheide Loop bestaat hoofdzakelijk uit agrarisch gebied met graslandpercelen. Ten noorden van de Busselsteeg is een evenwijdig aan de Schijndelse loop een houtwal aanwezig. Vanuit deze houtwal loopt evenwijdig aan het kanaal een droge EVZ die is ingericht als struweel met een poel onder de hoogspanningskabels. Via deze droge EVZ, een plas omgeven door wilgen en een rabattenbos sluit de EVZ weer aan op de Molenheide loop. Deze doorsnijdt vervolgens een natuurgebied, bestaande uit natte graslanden en een soort broekbos met wilgen. Ter hoogte van de Visvijver en evenwijdig aan de Heikampen is sprake van een smal traject met een steile oever en laanbeplanting langs de Heikampen. Vanaf de Dopheiweg tot aan het einde van het plangebied is de EVZ weer breder en zijn naast de Molenheide Loop akkerbouwpercelen aanwezig. De oever van de beek is over het algemeen steil en bestaat uit een grazige vegetatie. Daar waar de Molenheide Loop langs wegen loopt, is laanbeplanting tussen de weg en de beek aanwezig.

In de Schijndelse- en Molenheide Loop komen de grote modderkruiper, de kleine modderkruiper en het bermpje voor. In de omgeving van de beek komen algemeen voorkomende amfibiesoorten voor in reeds aangelegde poelen. Het voorkomen van de waterspitsmuis is uitgesloten, vanwege het ontbreken van een weelderige oevervegetatie op de oevers van de waterlopen. Op het traject zijn burchten van de das niet aangetroffen. De brede houtwallen tussen de Busselsteeg en het kanaal zijn een geschikt biotoop voor deze soort. Mogelijk wordt het traject en omgeving incidenteel als foerageergebied gebruikt door de das. De beplantingen langs het traject Schijndelse en Molenhoekse Loop bestaan uit houtwallen en wilgenstruweel rondom de plas bij de Zuid-Willemsvaart. Deze bomen zijn nog onvoldoende volgroeit voor nesten van de eekhoorn. Ook nesten van roofvogels zijn nog niet in deze bomen te verwachten. De houtwallen langs de beek kunnen dienst doen als vliegrouete en foerageergebied voor vleermuizen, evenals de houtwal evenwijdig aan het kanaal. De houtwallen en struwelen zijn ongeschikt als verblijfplaats voor boombewonende vleermuizen. Gezien de jonge leeftijd ontbreken boomholten en loshangend schors, waarachter vleermuizen kunnen schuilen. Wel fungeert de EVZ mogelijk als leefgebied voor kleine marterachtigen en de steenmarter. Ook zijn recent sporen van de bever waargenomen tussen de Dungense Steeg en de Heikampen. Verder is het niet uitgesloten dat er broedlocaties van de grote gele kwikstaart en algemene broedvogels langs de EVZ aanwezig zijn. Uit de NDFF blijkt dat er smalle waterpest in de Schijndelse Loop is aangetroffen. De verspreiding hiervan moet voorkomen worden.

1.3 VISIE OP HET PROJECTGEBIED

1.3.1 Visie op de inrichting

De EVZ Schijndelse- en Molenheide Loop is vooral van belang om populaties amfibieën met elkaar te verbinden. Er worden diverse stapstenen aangelegd met poelen, struwelen, houtwallen en vochtig grasland. Hierdoor ontstaat zowel voortplantingswater zonder vissen als landhabitat en overwinteringsmogelijkheden. Samen met beplanting in de omgeving wordt de verbinding voor deze doelgroepen versterkt. Voor de aan water gebonden doelsoorten wordt de oever vergraven, zodat een flauw talud/natuurvriendelijke oever ontstaat. Hier ontstaat een water- en moeraszone, die geschikt is als paaigebied voor vissen en als leefgebied voor libellen.

1.4 De ingreep

Dit hoofdstuk geeft een beschrijving van de uitvoeringsmaatregelen die nodig zijn voor natuurontwikkeling rondom de Leijgraaf.

1.4.1 Algemeen

De inrichting van de EVZ bestaat uit een aantal onderdelen. In tabel 3 zijn de afzonderlijke maatregelen beschreven en is aangegeven of dit een waterstaatswerk betreft. In de volgende paragrafen zijn deze maatregelen verder beschreven. De locatie van de maatregelen zijn te vinden op de inrichtingstekening in bijlage 1.

Onderdeel	Waterstaatswerk
Aanleg natuurvriendelijke oever- en plasdraszone	Ja
Aanleg flauwe oever	Ja
Aanleg laagte	Ja
Aanleg poel	Ja
Aanleg duikers	Ja
Ontwikkelen kruidenrijk grasland	Nee
Aanleg struweel en bomen	Nee

Tabel 3 Overzicht maatregelen Schijndelse- en Molenheide Loop

1.4.2 Aanleg natuurvriendelijke oever- en plasdraszone

Schijndelse Loop

De oever wordt verflauwd naar een profiel met variërend talud 1:4 tot 1:8. Hierdoor ontstaat een natuurlijke gradiënt van droog naar nat en kunnen dieren vanuit het water beter de oever betreden. De verflauwde oevers geven ruimte voor het ontstaan van plas-dras vegetatie. Dit biedt kansen voor amfibieën en insecten die hier hun leefgebied vinden. Ook de kleine modderkruiper heeft baat bij de onderwatervegetatie die hier ontstaat. Het profiel wordt tevens vergroot, waardoor het waterbergend vermogen verbeterd.

Maatregelen

- Ontgraven nieuw profiel met variërend talud 1:4 tot 1:8
- Aansluiting op huidige bodem watergang;
- Spontane ontwikkeling oeverzone.

Molenheide Loop

Ter hoogte van Nonnenbos wordt de oever verflauwd naar een profiel met een talud van 1:8, zie inrichtingstekening in bijlage 1. Hierdoor ontstaat een natuurlijke gradiënt van droog naar nat en kunnen dieren vanuit het water beter de oever betreden. De verflauwde oevers geven ruimte voor het ontstaan van plas-dras vegetatie. Dit biedt kansen voor amfibieën en insecten die hier hun leefgebied vinden. Ook de kleine modderkruiper heeft baat bij de onderwatervegetatie die hier ontstaat. Het profiel wordt tevens vergroot, waardoor het waterbergend vermogen verbeterd.

Maatregelen

- Ontgraven nieuw profiel met talud 1:8
- Aansluiting op huidige bodem watergang;
- Spontane ontwikkeling oeverzone.

1.4.3 Aanleg flauwe oever

Langs de Molenheide Loop tussen Woud en Molendijk-Noord wordt een deel van de oever verflauwd naar een profiel van 1:4, zie inrichtingstekening in bijlage 1. De verflauwde oever biedt kansen voor amfibieën en insecten die hier hun leefgebied vinden. Het profiel wordt tevens vergroot, waardoor de doorstroming verbeterd.

Maatregelen

- Ontgraven nieuw profiel 1:4;
- Aansluiting op huidige bodem watergang;

1.4.4 Aanleg laagte

De grond rondom de Schijndelse- en Molenheide Loop wordt 0,40 m afgegraven om het plangebied van de bouwvoor te ontdoen om voedselarme vegetaties te laten ontwikkelen. Een aantal percelen wordt niet afgegraven in verband met de ligging van kabels en leidingen. Verder worden op een aantal locaties wat diepere laagtes ontgraven om meer variatie in vegetatie te krijgen. Hier wordt de grond tot 0,60m afgegraven. De locaties van deze laagtes zijn te vinden op de inrichtingstekening in bijlage 1.

1.4.5 Aanleg poelen

Bij de Schijndelse- en Molenheide Loop worden verschillende poelen aangelegd om aan de wensen van de verschillende doelsoorten te voldoen. De poelen bevinden zich ten minste 2 meter van de erfafscheiding van de aangrenzende agrarische percelen ten behoeve van het onderhoud. Ze moeten voldoende groot zijn (>500 m²), zodat deze niet snel dichtgroeien en daarmee langere tijd zonder ingrepen kunnen functioneren als voortplantingswater. De locatie van de poelen is te vinden op de inrichtingstekening in bijlage 1.

Rugstreeppad

- Kale poelen (geen/weinig vegetatie in poel)
- Lange ondiepe zonnige noordoever, taluds 1:5-1:20 (afhankelijk van de grootte van de poel), overige taluds 1:3-1:5
- Regelmatig droogvallende poel (bodem 0,30m boven GLG)

Poelkikker

- Ondergedoken waterplanten
- Lange ondiepe zonnige noordoever, taluds 1:5-1:20 (afhankelijk van de grootte van de poel), overige taluds 1:3-1:5
- Diepte afgestemd op GLG (bodem 0,50m onder GLG).
- Bodem niet meer dan 1 m onder de GLG, zodat permanente vestiging van vissen wordt voorkomen

1.4.6 Aanleg duikers

De afwatering van de aangrenzende landbouwpercelen moet gegarandeerd blijven en ook moeten de ingerichte percelen toegankelijk blijven. Daarom is het plaatselijk nodig om duikers aan te brengen of te verlengen. Deze locaties zijn op de inrichtingstekening aangegeven.

1.4.7 Ontwikkelen kruidenrijk grasland

Op de percelen van de ecologische verbindingzone wordt een kruidenrijk grasland ontwikkeld. Hierin komt ook het onderhoudspad te liggen. Verder wordt het kruidenrijk grasland verlaagd, zodat de bodem schraler wordt en voedselarme vegetatie een kans krijgt.

1.4.8 Aanleg struweel en bomen

Verspreid over de gehele lengte van de EVZ wordt pleksgewijs struweel aangeplant. De poelkikker en rugstreeppad zullen het struweel als landbiotoop gebruiken.

Maatregelen bosschages en struweel

- Toepassen van inheems plantmateriaal en soorten die van nature voorkomen in het gebied.
- Toepassen van bloem- en besdragende soorten.

Maatregelen bomen

- Aanplanten van bomen op locatie volgens inrichtingstekening. De soorten zijn te vinden in de plantlijst, bijlage 2.
- Bomen voorzien van boompalen met boombanden.
- Bij de inrichting dient rekening gehouden te worden met de schaduwwerking van opgaande beplantingen op de gewasproductie van agrariërs.

1.5 EFFECTEN VAN HET PLAN

Op hoofdlijnen hebben de te treffen maatregelen de volgende effecten:

Ecologisch

- Door de verbinding met aanliggende reeds ingerichte zones, wordt de totale verbindingszone versterkt;
- Een betere verbinding en leefgebied voor de poelkikker, rugstreeppad, kleine modderkruiper, grote modderkruiper, drijvende waterweegbree, libellen en overige/algemene amfibieën;
- Voldoen aan de invulling van de KRW door het aanleggen van natuurvriendelijke oevers.

Beheer en onderhoud

- De watergang wordt tot aan de erfgrans vergraven, waardoor de beschermingszone op sommige locaties meer op grond van derden komt te liggen.

Recreatie

- De mogelijkheid tot wandelen nabij Nonnenbos en Dungensesteeg blijft gewaarborgd.

1.6 WIJZE VAN UITVOERING

De uitvoering zal geschieden op eigendommen van Waterschap Aa en Maas, gemeente en/of Staatbosbeer, grenzend aan gronden van particuliere grondeigenaren. De uitvoering bestaat voornamelijk uit natuur- en cultuurtechnisch grondwerk.

De maatvoering van de toekomstige situatie is in de inrichtingstekening zo nauwkeuring mogelijk weergegeven, maar bij de uitvoering moet rekening worden gehouden met onvermijdelijke of noodzakelijke afwijkingen.

In de inrichtingstekeningen zijn enkele profielen opgenomen, deze geven een indicatie van het gewenste profiel van de oever/watergang/poel. Vanwege de grofmazigheid van de uitvoeringswerkzaamheden zijn kleine afwijken van deze profielen mogelijk. Deze worden in de verdere planuitwerking verfijnd en ook tijdens de uitvoering naar aanleiding van de situatie in het veld aangepast.

De planning voor het verdere verloop van het project is zoals in onderstaande tabel weergegeven.

Planning	
1 ^e helft 2021	vaststelling ontwerp projectplan door DB
3 ^e kwartaal 2021	Uitvoeringsvoorbereiding en vergunningen
4 ^e kwartaal 2021	Bestuurlijke besluitvorming – vaststelling AB van definitief projectplan, aanbesteding en start uitvoering
2022	Uitvoering en afronding

Tabel 4 Planning

1.6.1 Technische uitvoering en planning

Vanuit de voorgaande inrichtingsmaatregelen en de (beleids)kaders beschreven in deel 1.2 van dit projectplan is het noodzakelijk voorafgaand aan de realisatie van de inrichtingsmaatregelen meldingen te doen, vergunningen en/of ontheffingen aan te vragen. De voorwaarden die voortvloeien uit de bovengenoemde vergunningen, ontheffingen en meldingen worden in de voorbereiding en uitvoering opgenomen.

1.6.2 Uitvoeringsvoorwaarden

Bij het opstellen van dit projectplan zijn diverse onderzoeken verricht waarvan de uitkomsten meegenomen zijn in dit projectplan. Vanuit deze onderzoeken worden de volgende uitvoeringsvoorwaarden gesteld:

- Flora en faunaonderzoek: Ten behoeve van de delen van de EVZ is een quickscan flora en fauna uitgevoerd. Belangrijkste voorwaarden die hier uit volgen zijn dat de werkzaamheden bij voorkeur buiten het broedseizoen van vogels en buiten de voortplantingsperiode van vissen en amfibieën uitgevoerd moeten worden. Voor de grote modderkruiper moet worden gewerkt volgens de gedragscode van de waterschappen. De werkzaamheden in de houtwal moeten uitgevoerd worden buiten het voortplantingsseizoen van kleine marterachtigen en de steenmarter (15 maart tot 1 september). Voor de bever moet nog aanvullend onderzoek worden uitgevoerd.
- Archeologie: Aan de hand van het bureauonderzoek door BODAC is geconstateerd dat binnen de projectgrenzen een hoge verwachting van archeologische resten geldt. Het wordt geadviseerd om verkennend booronderzoek uit te voeren. Afhankelijk van het vervolg van het onderzoek zijn hier aanvullende uitvoeringsvoorwaarden van toepassing.
- Explosieven: Aan de hand van het bureauonderzoek, dat is uitgevoerd door BODAC, is geconstateerd dat zowel binnen de projectgrenzen van Schijndelse- als Molenheide Loop een deel van het gebied als verdacht wordt gekwalificeerd op ontplofbare oorlogsresten. Daar waar het verdachte gebied en het opsporingsgebied elkaar overlappen wordt geadviseerd om vervolgonderzoek uit te voeren.

1.7 TE TREFFEN VOORZIENINGEN

1.7.1 Beperken nadelige gevolgen van de uitvoering

De volgende maatregelen worden getroffen om gevolgen van de uitvoering van het plan zoveel mogelijk te voorkomen of te beperken:

Bodem

- Indien noodzakelijk worden rijplaten toegepast om structuurbederf van de bodem te voorkomen;
- Rij- en werkstroken worden na afloop van de werkzaamheden hersteld middels het woelen, het frezen en/of het inzaaien van de desbetreffende grond;
- Tijdens de uitvoering wordt er natuur technisch gewerkt. Kansen voor natuurontwikkeling worden gecreëerd door het aanbrengen van microreliëf in de afwerking van afgegraven delen, door het voorkomen van losse grond, door het doordacht behandelen van de aanwezige grondlagen, door het vermijden van bodemverstoring en verdichting en het ontzien van bestaande natuur- en gebiedswaarden.

Flora en fauna

- Tijdens de uitvoering van de werkzaamheden wordt gewerkt conform de Gedragscode Wet natuurbescherming voor waterschappen..
- Er wordt een ecologisch werkprotocol opgesteld, waarin de mitigerende maatregelen zijn vastgesteld;
- Werkzaamheden worden zoveel mogelijk buiten de kwetsbare periode van soorten uitgevoerd of er worden maatregelen genomen om het werkterrein voorafgaand aan de werkzaamheden ongeschikt te maken;
- Door bij de uitvoering van de werkzaamheden één richting op te werken worden de vluchtmogelijkheden voor dieren opgehouden.

Omgeving

- Tijdens de uitvoeringswerkzaamheden vinden extra vervoersbewegingen van vrachtauto's (in het projectgebied) plaats. In het nog op te stellen bestek wordt bekeken hoe de overlast van deze vervoersbewegingen en de bijbehorende overlast (zoals stofvorming) zoveel mogelijk kan worden beperkt;
- Aanliggende percelen en eigendommen blijven tijdens uitvoering beschikbaar.

1.7.2 Financieel nadeel

Als gevolg van dit projectplan is geen financiële schade voorzien die aan de uitvoering van het project te wijten is. Indien een belanghebbende ten gevolge van dit besluit toch schade lijdt of zal lijden, die redelijkerwijs niet of niet geheel te zijnen laste behoort te blijven en ten aanzien waarvan de vergoeding niet of niet voldoende anderszins is verzekerd, kan op grond van artikel 7.14 van de Waterwet een verzoek om schadevergoeding worden ingediend. Voor de wijze van indiening van een dergelijk verzoek en voor de procedure wordt verwezen naar Verordening schadevergoeding.

1.8 LEGGER, BEHEER EN ONDERHOUD

1.8.1 Legger

Als gevolg van de in dit projectplan opgenomen maatregelen is aanpassing van de Legger aan de orde. Na afloop van de werkzaamheden worden waterlopen, stuwen en overige kunstwerken in de legger van het waterschap opgenomen dan wel aangepast. Op dit moment staat de waterloop nog geregistreerd met een meanderzone of zogenoemd profiel van vrije ruimte. Dit profiel van vrije ruimte bedraagt nu 25 meter aan beide zijden van de waterloop, gemeten vanaf de insteek. Na uitvoering van dit projectplan wordt de zonering opgenomen met de begrenzing die in dit projectplan staat weergegeven.

De legger beschrijft de eisen naar ligging, vorm, afmeting en constructie waaraan waterstaatswerken op grond van waterstaatkundige eisen moeten voldoen. De legger volgt de waterstaatkundige besluitvorming, zoals de vaststelling van het onderhavige projectplan. Tegen deze vaststelling staat rechtsbescherming open (zie Deel III van dit plan). Dit wil overigens niet zeggen dat er geen sprake kan zijn van geringe, niet fundamentele, afwijkingen tussen het oorspronkelijke plan en de daadwerkelijke uitvoering van de maatregelen. De uiteindelijke maatvoering (dus na de revisiemeting) is bepalend voor de nieuwe legger.

1.8.2 Beheer en onderhoud

Om de watergang goed en veilig te kunnen onderhouden wordt er gebruik gemaakt de beschermingszone die langs de waterloop ligt. Dit is een 5 m brede zone die vrij moet zijn van obstakels zodat onderhoud vanaf de oever mogelijk is. In het ontwerp is rekening gehouden met bereikbaarheid en toepasbaarheid voor machines in verband met doelmatige inzet middelen en meervoudig ruimtegebruik.

De inrichtingseisen ten aanzien van beheerbaarheid zijn meegenomen in dit projectplan en afgestemd op de bestaande onderhouds- en begrazingsplannen. De doelstelling is om zoveel mogelijk aan te sluiten bij het bestaande beheer- en onderhoudsplan 'Beheerplan watersysteem 2016-2021'.

1.8.2.1 Onderhoud

Langs de Schijndelse- en Molenheide Loop ligt de beschermingszone van 5m aan beide zijden van de beek. De inrichting van de EVZ zorgt ervoor dat het onderhoud niet evenredig aan beide zijden van de watergang wordt uitgevoerd. Doordat de watergang op sommige delen tot aan de erfgrans wordt verbreed, zal de beschermingszone meer grond van derden in beslag nemen dan voorheen. De beschermingszone is bereikbaar vanaf de openbare weg. Halverwege de Molenheide Loop bevinden zich een aantal obstakels binnen de beschermingszone. Het onderhoud kan op deze locaties vanaf één zijde worden onderhouden, doordat de beek smal genoeg is om vanaf één zijde te onderhouden. Deze obstakels kunnen daarom behouden blijven. In het vervolgtraject zullen afspraken over het onderhoud en maaisel worden vastgelegd.

1.8.2.2 Onderhoudstaken

Oever- en plasdraszone

Ontwikkelingsbeheer (3-5 jaar na aanleg)

Periode van onderhoud:

Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Juni	Juli	Aug	Sept	Okt	Nov	Dec
-----	-----	-----	-----	-----	------	------	-----	------	-----	-----	-----

De oever- en plasdraszone wordt twee keer per jaar in fases gemaaid en afgevoerd, bij voorkeur in de perioden zoals aangegeven in de groene blokken hierboven. Per maaibeurt blijft ongeveer 30% van de vegetatie staan (bij voorkeur in mozaïek patroon/blokken). Jaarlijks wordt het houtopschot binnen de oever- en plasdraszone verwijderd. In de periode juni/juli moet extra goed worden gelet op broedende vogels, door gefaseerd te maaien blijft er leef- en foerageergebied behouden maar het uitmaaien van nesten moet worden voorkomen.

Instandhoudingsbeheer

Periode van onderhoud:

Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Juni	Juli	Aug	Sept	Okt	Nov	Dec
-----	-----	-----	-----	-----	------	------	-----	------	-----	-----	-----

Eenmaal per twee á drie jaar gefaseerd maaien en afvoeren, per maaibeurt ongeveer 30% van de vegetatie laten staan (bij voorkeur in mozaïek patroon/blokken). Jaarlijks wordt het houtopschot binnen de oever- en plasdraszone verwijderd.

Poel

Instandhoudingsbeheer

Periode van onderhoud:

Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Juni	Juli	Aug	Sept	Okt	Nov	Dec
-----	-----	-----	-----	-----	------	------	-----	------	-----	-----	-----

Gefaseerd: 50%

Houtopschot aan de zuidzijde verwijderen.

Maximaal 30% van de noordelijke oeverlengte is begroeid met inheems bomen en/of struiken.

Bagger eenmaal per zeven/veertien jaar gefaseerd verwijderen, indien mogelijk met baggercyclus watergang. Nooit meer dan 60% baggeren i.v.m. behoud van fauna. Specie direct nalopen op amfibieën en vervolgens afvoeren. Vis niet terugzetten in de poel, maar in aangrenzend water of als dit niet geschikt is op groter water. De reeks van poelen niet tegelijk in één jaar onderhouden maar verspreid over meerdere jaren, waarbij poelen worden 'overgeslagen'.

Periode van onderhoud:

Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Juni	Juli	Aug	Sept	Okt	Nov	Dec
-----	-----	-----	-----	-----	------	------	-----	------	-----	-----	-----

Kruidenrijk grasland

Ontwikkelingsbeheer (3-5 jaar na aanleg)

Periode van onderhoud:

Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Juni	Juli	Aug	Sept	Okt	Nov	Dec
-----	-----	-----	-----	-----	------	------	-----	------	-----	-----	-----

Het kruidenrijk grasland wordt twee keer per jaar in fases gemaaid en afgevoerd, bij voorkeur in de perioden zoals aangegeven in de groene blokken hierboven. Per maaibeurt blijft ongeveer 30% van de vegetatie staan (bij voorkeur in mozaïek patroon/blokken). Jaarlijks wordt het houtopschot verwijderd.

In de periode juni/juli moet extra goed worden gelet op broedende vogels, door gefaseerd te maaien blijft voldoende leef- en foerageergebied behouden maar het uitmaaien van nesten moet worden voorkomen.

Instandhoudingsbeheer

Periode van onderhoud:

Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Juni	Juli	Aug	Sept	Okt	Nov	Dec
-----	-----	-----	-----	-----	------	------	-----	------	-----	-----	-----

Er wordt in fases gemaaid. Per maaibeurt wordt ongeveer 30% van de vegetatie laten staan (bij voorkeur in mozaïek patroon/blokken). Jaarlijks wordt het houtopschot verwijderd.

Struweel – bosschages, houtwallen en solitaire bomen

Ontwikkelingsbeheer (2-3 jaar na aanleg)

Het ontwikkelingsbeheer is gericht op het aanslaan van de aanplant, zodat de beplanting in een later stadium kan uitgroeien tot het gewenst beeld. Maatregelen die daarvoor genomen kunnen worden zijn:

(On)kruidbestrijding: De eerste 2 á 3 jaar overmatige kruidengroei verwijderen. Als richtlijn kan men aanhouden dat de toppen van de aanplant boven de kruiden moeten blijven uitsteken. Het beste kan er worden gemaaid.

Niets doen: Na aanplant niets meer doen. Er kan hierbij een uitval optreden van 30%. Vaak ontstaan na een aantal jaren structuurrijke bosjes. Dit bespaart bovendien latere dunningskosten.

Periode van onderhoud:

Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Juni	Juli	Aug	Sept	Okt	Nov	Dec
-----	-----	-----	-----	-----	------	------	-----	------	-----	-----	-----

Gefaseerd: maximaal 30% uitdunnen per 5 jaar.

Takkenhout niet versnipperen maar op rillen leggen bij voldoende ruimte, indien geen ruimte afvoeren.

Technische voorzieningen

Hieronder verstaan we poorten, klaphekjes en rasters. Het jaarlijks onderhoud bestaat uit een inspectie en wanneer er onvolkomenheden zijn dienen deze direct gerepareerd te worden.

Inspectie

- Palen (beschadiging, stand);
- Punt- en spandraden (bevestiging, spanning);
- Gaas (Beschadiging, stand, sluiting);
- Aansluiting op ondergrond (voorkomen dat dieren er ondergaan);
- Aanwezigheid obstakels (voorkomen dat dieren via obstakel over raster klimmen);
- Aansluiting op kunstwerken;
- Controle poorten (toegankelijkheid, ruimte onder poort, afsluitbaarheid).

Periode van onderhoud:

Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Juni	Juli	Aug	Sept	Okt	Nov	Dec
-----	-----	-----	-----	-----	------	------	-----	------	-----	-----	-----

1.9 SAMENWERKING

In onderstaande alinea wordt kort beschreven op welke manier de verschillende partijen hebben samengewerkt om te komen tot dit projectplan en de voorgenomen inrichting. Daarnaast is opgenomen hoe de communicatie naar de burger en omgeving is georganiseerd.

1.9.1 Samenwerking

Waterschap Aa en Maas is initiatiefnemer van het project. Voor het opstellen van de inrichting en dit projectplan heeft overleg plaatsgevonden met de gemeenten Meijerijstad en Sint-Michielsgestel. Ook is er nauwe afstemming geweest met Staatsbosbeheer over de inrichtingselementen op hun percelen. Direct aangrenzende particulieren en instanties, waarvoor de toekomstige inrichting een verandering aan hun percelen tot gevolg heeft, zijn persoonlijk geïnformeerd. De voorlopige ontwerpen zijn getoond aan de particulieren en instanties door middel van een storymap.

DEEL 2 – VERANTWOORDING

Beleid, wetten, regels en afspraken op allerlei niveaus zijn van invloed op de planvorming en realisatie van het inrichtingsplan. Het vormt een kader waarbinnen keuzes gemaakt worden. In dit hoofdstuk wordt de relatie tussen relevante wetten, regels en beleid vanuit de overheden en dit project gelegd. Deze wet- en regelgeving bieden het kader en de rechtvaardiging van het project. Dit projectplan levert primair een bijdrage aan de doelstellingen uit de Waterwet. Verder houdt het projectplan rekening met omgevingsbeleid en -regelgeving. Een project als dit heeft immers effect op hoe de omgeving eruit ziet en hoe deze door mensen ervaren wordt. Zo wordt bijvoorbeeld rekening gehouden met archeologische, cultuurhistorische en natuur- en landschappelijke waarden. Het betreft zowel beleid van het Waterschap, als beleid en regelgeving van andere overheden zoals de Europese Unie, de rijksoverheid en de provincie.

Hieronder wordt allereerst uiteengezet welke randvoorwaarden en uitgangspunten zijn gehanteerd bij het opstellen van het projectplan. Vervolgens worden de wetten, regels en het beleid beschreven, die gevolgen hebben voor het project. In het kader van het project is waterstaatkundig onderzoek verricht. In dit hoofdstuk wordt beschreven in hoeverre de resultaten van dit onderzoek de waterhuishoudkundige eisen ondersteunen. Tenslotte wordt in de conclusie onderbouwd waarom de waterstaatswerken zoals beschreven in deel 1, een juiste invulling zijn van de beleidsvrijheid binnen het beschreven kader.

2.1 WETTEN, REGELS EN BELEID

Alle initiatieven tot het nemen van (waterstaatkundige) maatregelen vinden hun basis in wetten, regels en beleid. Deze kunnen zowel een rechtvaardiging als een beperking vormen voor de in een projectplan te maken keuzes. In dit hoofdstuk wordt inzichtelijk gemaakt op welke wijze wetten en regels een rol hebben gespeeld bij de totstandkoming van het plan. De diverse wetten worden vanaf hogere overheden (Europees niveau) naar lagere (gemeentelijke) overheden beschreven, te weten:

- Kaderrichtlijn Water – Europese Unie
- Provinciaal Milieu- en Waterplan – Provincie Noord-Brabant
- Waterbeheerplan – Waterschap Aa en Maas
- Bestemmingsplannen - Gemeentes
- Waterwet – Nederlandse overheid
- De Keur – Waterschap Aa en Maas
- Wet natuurbescherming – Nederlandse overheid
- Wet op de Archeologische Monumentenzorg – Nederlandse overheid
- Wet informatie-uitwisseling bovengrondse en ondergrondse netten en netwerken – Nederlandse overheid
- Wet Bodembescherming – Nederlandse overheid
- Interim omgevingsverordening – Provincie Noord-Brabant
- Conventionele explosieven – diverse wet- en regelgeving

2.1.1 Kaderrichtlijn Water

De Kaderrichtlijn Water is opgesteld door de Europese Unie om de waterkwaliteit in Europa te verbeteren en is sinds 2000 van kracht. In de richtlijn staan afspraken die ervoor moeten zorgen dat uiterlijk in 2027 het water in alle Europese landen voldoende schoon en gezond is. De Kaderrichtlijn water bepaalt dat betrokken landen voor elk stroomgebied een stroomgebiedbeheerplan opstellen. Hierin staan milieudoelstellingen voor het grond- en oppervlaktewater. Naast de stroomgebiedbeheerplannen zijn ook maatregelenprogramma's opgesteld. Hierin staan de maatregelen om deze doelstellingen te bereiken. Voorbeelden van maatregelen zijn het verwijderen van waterbodems, het verbeteren van het zuiveringsvermogen van rioolwaterzuiveringsinstallaties en het verminderen van het gebruik van bestrijdingsmiddelen. De beheerplannen en maatregelprogramma's worden elke zes jaar herzien. De actuele plannen gelden sinds 22 december 2015. De Kaderrichtlijn Water is niet vrijblijvend. Het behalen van milieudoelen vormt een verplichting, de toestand van oppervlaktewater, grondwater en beschermde gebieden moet gerapporteerd worden. Aan de hand van die rapportage wordt bepaald welke maatregelen er genomen moeten worden. De Nederlandse implementatie van de Kaderrichtlijn Water is de Waterwet.

De op Schijndelse Loop van toepassing zijnde KRW doelstellingstype is M1a, zwak gebufferde sloot. De Molenheide Loop is vanuit de KRW niet getypeerd.

Met de maatregelen in dit plan worden de doelen uit het waterbeheerplan ingevuld. Indirect worden daarmee dus ook de doelen uit de Kaderrichtlijn Water gerealiseerd.

2.1.2 Provinciaal Milieu- en Waterplan 2016-2021 (provincie)

De Waterwet is per provincie uitgewerkt in een regionaal waterplan. In Noord-Brabant is dit het Provinciaal Milieu- en Waterplan. De doelen die vanuit het Milieu- en Waterplan opgesteld zijn, zijn:

- Voldoende water voor mens, plant en dier.
- Schone en gezonde leefomgeving (bodem, water en lucht).
- Bescherming van Brabant tegen overstromingen en externe risico's.
- Verduurzaming van onze grondstoffen-, energie- en voedselvoorziening.

2.1.3 Waterbeheerplan 2016-2021 (Waterschap Aa en Maas)

Het waterbeheerplan 2016-2021 maakt inzichtelijk wat het waterschap in deze periode gaat doen. De doelen zijn op het gebied van veilig en bewoonbaar beheersgebied, voldoende water, alsook gezond en natuurlijk water. Het beheer van water door het waterschap bepaalt mede dat mensen en dieren in Noordoost-Brabant leven in een veilige, schone en prettige omgeving.

Op het vlak van natuurlijk water heeft het waterschap de volgende doelen gesteld:

- Veilig en bewoonbaar beheergebied.
- Voldoende water voor mens, plant en dier.
- Schoon, gezond en natuurlijk water.

2.1.4 Bestemmingsplannen (gemeente)

St-Michielsgestel

Het vigerende bestemmingsplan waar het plangebied deel van uit maakt, is het Bestemmingsplan Buitengebied Sint-Michielsgestel, vastgesteld op 25-01-2013. In dit bestemmingsplan valt het plangebied binnen de volgende, voor dit projectplan relevante, bestemmingen en aanduidingen:

- Enkelbestemming – Agrarisch
- Dubbelbestemming – Archeologie 1
- Dubbelbestemming – Archeologie 4
- Dubbelbestemming – Leiding - hoogspanning
- Gebiedsaanduiding – Historisch landschappelijk gebied.
- Gebiedsaanduiding – Archeologische verwachtingswaarde 2
- Gebiedsaanduiding – Open gebied

De voor 'Agrarisch' aangewezen gronden zijn bestemd voor:

- ter plaatse van de aanduiding 'open gebied', het behoud, herstel en ontwikkeling van de waarden, in het bijzonder voor het op de verbeelding aangeduide open gebied.
- ter plaatse van de aanduiding 'historisch landschappelijk gebied', het behoud, herstel en ontwikkeling van de waarden, in het bijzonder voor het op de verbeelding aangeduide historisch landschappelijk gebied.
- ter plaatse van de aanduiding 'archeologische verwachtingswaarde 2', het behoud, herstel en ontwikkeling van de waarden, in het bijzonder voor het op de verbeelding aangeduide archeologische verwachtingswaarde.

De voor Waarde – Archeologie 1 aangewezen gronden zijn, behalve voor de daar voorkomende bestemming, mede bestemd voor de bescherming en het behoud van de op en/of in deze gronden voorkomende archeologische waarden, in concreto terreinen van kleinere bewoningskernen en de ondergrond van cultuurhistorisch waardevolle gebouwen en kastelen.

De voor Waarde – Archeologie 4 aangewezen gronden zijn, behalve voor de daar voorkomende bestemming, mede bestemd voor de bescherming en het behoud van de op en/of in deze gronden voorkomende archeologische waarden, in concreto terreinen met een hoge verwachting voor de periode Neolithicum tot Middeleeuwen en/of terreinen met een middelhoge verwachting.

Het is verboden binnen de aangewezen gebiedsaanduidingen zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning van het bevoegd gezag (omgevingsvergunning voor het uitvoeren van werken, geen bouwwerken zijnde, en werkzaamheden), de volgende werken en werkzaamheden, hoger dan 1/100 van de afstand tussen het bouwwerk en de onderstaande punt van de verticaal staande wiek van de molen(s), te verrichten:

- ophogen;
- planten, omzetten grasland/bouwland naar boomteelt en sierteelt.

Meijerijstad

Het vigerende bestemmingsplan waar het plangebied deel van uit maakt, is het Bestemmingsplan Landelijk gebied, Herijking, vastgesteld op 22-09-2015. In dit bestemmingsplan valt het plangebied binnen de volgende, voor dit projectplan relevante, bestemmingen en aanduidingen:

- Enkelbestemming – Agrarisch met waarden – Open Landschap
- Enkelbestemming – Agrarisch met waarden – Kleinschalig landschap
- Dubbelbestemming – Cultuurhistorisch waardevolle elementen.
- Dubbelbestemming – Cultuurhistorisch waardevolle gebieden
- Dubbelbestemming – Cultuurhistorisch waardevolle ensembles

De voor Agrarisch met waarden – open landschap aangewezen gronden zijn bestemd voor behoud, herstel en ontwikkeling van cultuurhistorische en landschappelijke waarden.

De voor Agrarisch met waarden – kleinschalig landschap aangewezen gronden zijn bestemd voor behoud, herstel en ontwikkeling van cultuurhistorische en landschappelijke waarden.

Het is verboden op de met ‘waarde – cultuurhistorisch waardevolle elementen’ aangewezen gronden zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning van het bevoegd gezag (omgevingsvergunning voor werken en werkzaamheden) de onderstaande omgevingsvergunningplichtige werken en werkzaamheden uit te voeren:

- Het aanbrengen van (half) verhardingen
- Het rooien of vellen van houtgewas
- Afgraven, vergraven, ophogen en egaliseren van de bodem
- Graven of dempen van sloten
- Verwijderen van perceelsrandbeplanting
- Diepwoelen en diepploegen
- Het verwijderen van wegen of paden.

Het is verboden op de met ‘waarde – cultuurhistorisch waardevolle gebieden’ aangewezen gronden zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning van het bevoegd gezag (omgevingsvergunning voor werken en werkzaamheden) de onderstaande omgevingsvergunningplichtige werken en werkzaamheden uit te voeren:

- Het aanbrengen van (half) verhardingen
- Het rooien of vellen van houtgewas
- Afgraven, vergraven, ophogen en egaliseren van de bodem
- Graven of dempen van sloten
- Verwijderen van perceelsrandbeplanting
- Aanleggen van paden
- Wijzigen van perceels- of kavelgrenzen
- Het aanbrengen van hoogopgaande beplanting anders dan het herplanten van gerooide/gevelde houtopstanden
- Het verwijderen van wegen of paden

2.1.5 Waterwet

De Waterwet eist dat de aanleg of wijziging van een waterstaatswerk (een waterstaatswerk is ook een oppervlaktewater) gebeurt volgens een door het waterschap vast te stellen projectplan. Een projectplan is een waterstaatkundig besluit waartegen rechtsbescherming open staat.

Het waterschap voert dit plan uit om te voldoen aan de doelen van de Waterwet. De doelen van de Waterwet worden voor het beheersgebied van Waterschap Aa en Maas nader uitgewerkt door middel van de thema's in het Waterbeheerplan:

- Voorkomen en waar nodig beperken van overstromingen, wateroverlast en waterschaarste (waterkwantiteit: veilig en bewoonbaar beheergebied en voldoende water) in samenhang met:
- Bescherming en verbetering van de chemische en ecologische kwaliteit van watersystemen (waterkwaliteit: schoon water, natuurlijk water) en;
- Vervulling van maatschappelijke functies (zoals schoon water, natuurlijk en recreatief water) van watersystemen.

2.1.6 De Keur

De Keur is een aanvulling op regels uit de Waterwet. De Keur is van toepassing op de rivieren, beken, sloten, grondwater en waterkeringen die in beheer zijn bij het waterschap. In de Keur van waterschap Aa en Maas zijn verbodsbepalingen opgenomen, waarmee inbreuk van derden op het watersysteem kunnen worden voorkomen. Voor wijzigingen in de natte infrastructuur en voor obstakels en activiteiten op onderhoudsstroken langs leggerwateren kan in uitzonderingsgevallen een vergunning van de Keur worden verleend. Onder wijzigingen in de natte infrastructuur vallen o.a.:

- De aanleg van nieuwe of het dempen van bestaande oppervlaktewaterlichamen,
- Het wijzigen van het profiel van bestaande oppervlaktewaterlichamen,
- Het verbinden van oppervlaktewaterlichamen,
- Het aanbrengen van werken, zoals duikers, buizen, stuwen, steigers, bruggen en taludafwerking.
- Het aanbrengen dan wel verwijderen van (opgaande) beplanting en boomgroepen.

2.1.7 Wet natuurbescherming

De Wet natuurbescherming is de Nederlandse wet die de bescherming van natuurgebieden, soorten en bos regelt. De wet is vanaf 1 januari 2017 van kracht en vervangt drie eerdere wetten: de Natuurbeschermingswet 1998, de Boswet en de Flora- en Faunawet. In de Wet natuurbescherming staat beschreven dat de verstoring van bedreigde inheemse plant- en diersoorten verboden is. Voor het uitvoeren van ruimtelijke ingrepen verplicht de Wet natuurbescherming de bestaande natuurwaarden in kaart te brengen en indien nodig passende maatregelen te treffen voor het beschermen en in stand houden van de beschermde soorten.

Aan de hand van het Flora en Fauna onderzoek blijkt dat voor de soortgroepen beschermde vaatplanten, vleermuizen, reptielen en ongewervelden negatieve effecten zijn uitgesloten. Verder blijkt dat voor grondgebonden zoogdieren, overige broedvogels, vissen en amfibieën niet zondermeer kan worden uitgesloten dat negatieve effecten optreden. Voor deze soortgroepen moeten voorzorgsmaatregelen getroffen worden, zoals genoemd in paragraaf 1.7.1. Ten aanzien van de bever moet nog aanvullend onderzoek worden uitgevoerd.

2.1.8 Wet op de Archeologische Monumentenzorg

De Wet op de Archeologische Monumentenzorg beoogt het culturele erfgoed (en vooral het archeologische erfgoed) te beschermen. Archeologisch erfgoed is alle fysieke overblijfselen, zowel in als boven de grond, die bijdragen aan het verkrijgen van inzicht in menselijke samenlevingen uit het verleden.

De uitgangspunten van de nieuwe wet:

- Archeologische waarden moeten zoveel mogelijk in de bodem worden bewaard en alleen opgegraven als behoud in de bodem (in situ) niet mogelijk is.
- Vroeg in de ruimtelijke ordening al rekening houden met archeologie.
- Initiatiefnemers van ruimtelijke ontwikkelingen moeten in een vroegtijdig stadium aangeven hoe ze met eventuele archeologische waarden bij bodemversturende ingrepen omgaan. Dit houdt in: een verplichting tot vooronderzoek bij werkzaamheden die de grond gaan verstoren. De invoering hiervan wordt geregeld via bestemmingsplannen en vrijstellingen, de mer-plichtige activiteiten en ontgrondingen.
- Bodemverstoorders betalen archeologisch onderzoek en mogelijke opgravingen. De kosten voor noodzakelijke archeologische werkzaamheden komen ten laste van de initiatiefnemer tot de bodemversturende activiteit.

Aan de hand van het bureauonderzoek, dat is uitgevoerd door BODAC, is geconstateerd dat binnen de projectgrenzen van de Schijndelse- en Molenheide Loop een hoge verwachting voor archeologische resten geldt. Dit geldt voor de percelen die in het bestemmingsplan aangeduid staan met archeologische waarde. In dit gebied wordt in het vervolgtraject over de gehele lengte van het tracé verkennend booronderzoek uitgevoerd, met uitzondering van de percelen die niet aangeduid staan met archeologische waarde. Op deze percelen is vervolg onderzoek niet noodzakelijk.

2.1.9 Wet informatie-uitwisseling bovengrondse en ondergrondse netten en netwerken

De Wet informatie-uitwisseling bovengrondse en ondergrondse netten en netwerken (WIBON) vervangt de in 2008 ingevoerde WION. De wet is sinds 31 maart 2018 van kracht. Doel van de WIBON is gevaar of economische schade door beschadiging van ondergrondse kabels of leidingen (zoals bijvoorbeeld: water-, elektriciteit-, gas- en telecomleidingen) te voorkomen.

Het Agentschap Telecom, onderdeel van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat, ziet toe op de handhaving van de wet.

Als voorbereiding op de werkzaamheden heeft idverde Advies een oriënterende KLIC-melding uitgevoerd. In onderstaande tabel is een overzicht van kabels en leidingen in het plangebied opgenomen.

LOCATIE	TYPE LEIDING
Wegberm Woud	Waterleiding
Wegberm Woud	Datakabel
Wegberm Woud	Middenspanning
Wegberm Woud	Laagspanning
Wegberm Woud	Gasleiding
Ten zuiden van Busselsteeg	Laagspanning
Tussen Zuid-Willemsvaart en Nonnenbos	Buisleiding gevaarlijke inhoud
Nabij Nonnenbos	Gasleiding
Dungensesteeg	Laagspanning
Dungensesteeg	Middenspanning
Dungensesteeg	Drukriool
Dungensesteeg	Waterleiding
Tussen Zuid-Willemsvaart en de Heikampen	Hoogspanningsmast

In het vervolgtraject worden de aanvullende eisen op de Velin opgevraagd voor de buisleiding gevaarlijke inhoud en de gasleidingen.

2.1.10 Wet Bodembescherming

De Wet Bodembescherming stelt regels om de bodem te beschermen, het bevat de voorwaarden die verbonden zijn aan het verrichten van handelingen in of op de bodem. De wet heeft uitsluitend betrekking op landbodems, waarbij het grondwater als onderdeel van de bodem wordt gezien. Primair komt bescherming en sanering in de wet aan bod. Wat betreft bodembescherming bestaat de wet uit een regeling waarin de (zorg)plicht voor veroorzakers is opgenomen.

Er is nog geen bodemonderzoek uitgevoerd, waardoor nog niets gezegd kan worden over de bodemkwaliteit. In het vervolgproces wordt dit meegenomen en afhankelijk van de resultaten van het onderzoek worden maatregelen getroffen.

2.1.11 Interim omgevingsverordening

Voor het realiseren van het project is de Interim Omgevingsverordening van de provincie Noord-Brabant van toepassing. De regeling vervangt diverse verordeningen, zoals: verordening Water, verordening Ruimte en verordening ontgronding.

In de Interim Omgevingsverordening is in *paragraaf 3.25 – Natuur Netwerk Brabant – ecologische verbingszone* is de EVZ Schijndelse en Molenheide Loop opgenomen als onderdeel van het natuurnetwerk. Daarbij is *paragraaf 2.3.2 - Ontgronden* van toepassing op de ontgrondingsactiviteiten:

- verwijderen van de bouwvoor
- Aanleg poelen
- Aanleg laagtes
- aanleg natuurvriendelijke (flauwe) oever

Volgens artikel 2.33 lid b komt een project in aanmerking voor vrijstelling van vergunningsplicht met melding voor functionele ontgroningen, met een oppervlakte groter dan 2.000 m², in het geval dat:

- niet dieper wordt ontgrond dan 3,00 meter beneden maaiveld;
- niet meer dan 15.000 m³ grond wordt vergraven;
- de ontgronding niet in strijd is met een ter plaatse geldend ruimtelijk besluit;
- als het de uitvoering betreft van werkzaamheden ten behoeve van de waterhuishouding, de ontgronding zich niet binnen 30 meter van de teen van een waterkering of binnen 200 meter van het aansluitpunt van een primaire waterkering op de hogere gronden plaatsvindt.

Volgens *artikel 2.33 lid b* komt een project in aanmerking voor vrijstelling van vergunningsplicht met melding als is voldaan aan ontgrondings- en herinrichtingsactiviteiten in het kader van ecologische verbindingzones, beek- en kreekherstelprojecten of een overige natuurontwikkelingsproject, die:

- in overeenstemming zijn met de vigerende gebiedsanalyse PAS of een ter plaatse geldende gebiedsanalyse PAS, het vigerend natuurbeheerplan op het moment van de melding;
- zijn opgenomen in een plan waarin de betrokken belangen bij de ontgroning zijn afgewogen en dat is voorbereid met toepassing van afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht.

De ontgrondingsactiviteiten bij de Schijndelse- en Molenheide Loop worden gedaan in het kader van het aanleggen van een ecologische verbindingzone. Hierdoor is de procedure van een ontgrondingsmelding van toepassing.

2.1.12 Explosieven

Conventionele explosieven vallen onder verschillende wet- en regelgeving. In het kader van omgaan met conventionele explosieven in de bodem bij grondroerende werkzaamheden is dit de wet- en regelgeving in volgorde van belangrijkheid:

- Arbeidsomstandighedenwet, artikel 5 - de verplichting voor het doen van een risico-inventarisatie en -evaluatie.
- Arbeidsomstandighedenbesluit, artikel 4.1.b - de zorgplicht die een werkgever heeft voor de gezondheid en de veiligheid van zijn werknemers.
- Arbeidsomstandighedenregeling, paragraaf 4.2.b (wijziging opsporen conventionele explosieven, Staatscourant 10 april 2007) - hierin is bepaald dat bedrijven die werkzaamheden samenhangende met het opsporen van conventionele explosieven verrichten, in het bezit dienen te zijn van een procescertificaat opsporen conventionele explosieven.
- Beoordelingsrichtlijn voor het procescertificaat 'Opsporen Conventionele Explosieven' (BRL-OCE), versie 2007-02, d.d. 8 februari 2007 - bevat de eisen, waaraan een bedrijf moet voldoen om gecertificeerd te kunnen worden.
- Gemeentewet, openbare orde
- Wet Wapens en Munitie (Wet van 5 juli 1997, houdende regels inzake het vervaardigen, verhandelen, vervoeren, voorhanden hebben, dragen enz. van wapens en munitie).

Aan de hand van het bureauonderzoek, dat is uitgevoerd door BODAC, is geconstateerd dat binnen de projectgrenzen van Schijndelse- en Molenheide Loop een deel van het gebied als verdacht wordt gekwalificeerd op ontplofbare oorlogsresten. Daar waar het verdachte gebied en het onderzoeksgebied elkaar overlappen wordt geadviseerd om vervolgonderzoek uit te voeren. Verder wordt geadviseerd om voor aanvang van de werkzaamheden een protocol op te stellen met betrekking tot de handelswijze bij het incidenteel aantreffen van ontplofte oorlogsresten uit de Tweede Wereldoorlog.

2.2 CONCLUSIES

In deel II hoofdstuk 2 is aangetoond in hoeverre de waterstaatswerken in het projectplan passen binnen de doelstellingen van het nationale en regionale waterbeleid, de waterregelgeving en het geldende omgevingsbeleid. Waar de geplande waterstaatswerken conflicteren met beleid-, wet of regelgeving zijn maatregelen voorgesteld.

Voor de verschillende doelstellingen van de EVZ is in voorgaande hoofdstukken onderbouwd in welke mate en op welke manier de doelstelling wordt ingevuld.

DEEL 3 – RECHTSBESCHERMING

Dit plan is tot stand gekomen na zorgvuldig onderzoek naar alle relevante belangen en waarden en in afstemming met de kaders vanuit wetgeving en beleid. Toch kan het zijn dat belanghebbenden opmerkingen hebben op het plan en/of vinden dat hun specifieke belang onvoldoende is meegenomen. Daarvoor voorziet de wet in een inspraak- en rechtsbeschermingsprocedure. Er wordt een openbare voorbereidingsprocedure gevolgd waarbij zienswijzen door belanghebbenden kunnen worden ingebracht. Deze zullen beantwoord worden. Vervolgens wordt een nota van zienswijzen toegevoegd aan dit projectplan waarin de wijzigingen ten aanzien van zienswijze en ambtshalve wijzigingen worden toegevoegd.

3.1 PROCEDURE

3.1.1 Zienswijze

Als een ontwerp-projectplan is vastgesteld, wordt dit bekend gemaakt. Het plan ligt gedurende zes weken ter inzage. Voordat het waterschap een definitieve beslissing neemt, kunnen belanghebbenden en ingezetenen gedurende deze periode hun zienswijze op dit ontwerp-projectplan kenbaar maken. Dat kan schriftelijk of mondeling.

3.1.2 Beroep en hoger beroep

Als het definitieve projectplan is vastgesteld, wordt dit bekend gemaakt. Het plan ligt gedurende zes weken ter inzage. Gedurende zes weken vanaf de dag na die waarop het besluit ter inzage is gelegd kan beroep worden ingesteld bij de rechtbank. Degenen die tijdig een zienswijze hebben ingediend en belanghebbenden aan wie redelijkerwijs niet kan worden verweten geen zienswijzen te hebben ingediend, kunnen beroep indienen. Voor het indienen van een beroepschrift is griffierecht verschuldigd. Tegen de uitspraak van de rechtbank kan vervolgens hoger beroep worden ingediend bij de Raad van State.

3.1.3 Crisis- en herstelwet

Op de vaststelling van een projectplan is afdeling 2 van hoofdstuk 1 van de Crisis- en herstelwet van toepassing. Dit betekent dat de belanghebbenden in het beroepschrift moeten aangeven welke beroepsgronden zij aanvoeren tegen het besluit. Na afloop van de termijn van zes weken kunnen geen nieuwe beroepsgronden meer worden aangevoerd. Belanghebbenden wordt verzocht in het beroepschrift te vermelden dat de Crisis- en herstelwet van toepassing is.

3.1.4 Verzoek om voorlopige voorziening

Het projectplan treedt na vaststelling in werking, ook al wordt er een bezwaar- of beroepschrift ingediend. Dit betekent dat de maatregelen opgenomen in het projectplan kunnen worden uitgevoerd. Om dit te voorkomen kunnen belanghebbenden gelijktijdig of na het indienen van een beroepschrift een zogenaamd 'verzoek voor het treffen van een voorlopige voorziening' aanvragen bij de Voorzieningenrechter van de rechtbank. Ook in dat geval is griffierecht verschuldigd.

DEEL 4 – BIJLAGEN

In separate bijlagen zijn de rapportages van alle onderzoeken te vinden. Hieronder volgt een lijst met de uitgevoerde onderzoeken en bijbehorende rapportages:

- I. Inrichtingstekeningen
- II. Plantlijst
- III. Resultaten onderzoeken
 - a. Explosieven
 - b. Flora en Fauna
 - c. Archeologie
- IV. Streefbeeld
- V. Begrippenlijst

PLANTLIJST

PROJECT

OPDRACHTGEVER

Evz's Beneden Aa schijndelse en molenheide loop

Waterschap Aa en Maas

projectnr.: 722200188

datum: 30-04-2021

status: Definitief

besteknr.: -

idverde

Advies

code of plantsoen	soort	soort	indefinitieve naam	reining	maat hoogte	hoeftest	smetsrijgeng	verplant	voorziening	aanpak
1	84	Heesters								
15		Alnus glutinosa	zwarte els		125-150	1+1				
4		Betula pendula	ruwe berk		125-150	1+1				
12		Sorbus aucuparia	wilde lijsterbes		120-150	1+1				
12		Prunus padus	inheemse vogelkers		120-150	1+2	af 3-tak			
16		Corylus avellana	hazelaar		125-150	1+2	af 2-tak			
17		Cornus sanguinea	rode komoelje		125-150	1+2				
4		Crataegus monogyna	eenstijlige meidoorn		125-150	1+2	af 3-tak			
4		Sambucus nigra	vlier		125-150	1+1	af 3-tak			
2	37	Bomen								
17		Salix alba	schietwilg		12-14 cm	zk			stamh >2,50m	
15		Populus nigra	populier		12-14 cm	zk			geveerde spil	
3		Quercus robur	zomereik		8-10 cm	zk				
2		Tilia cordata	winterlinde		10-12 cm	zk				
3.1	346,91m²	Struweel met boomvormers (nat)								
		Salix aurita	geoorde wilg	15%	80-120	0/1				0,25
		Alnus glutinosa	zwarte els	10%	80-120	1+1				0,25
		Cornus sanguinea	rode komoelje	20%	80-120	1+1				0,25
		Salix cinerea	grauwe wilg	25%	80-120	0/1				0,25
		Ligustrum vulgare	liguster	30%	80-120	1+1				0,25
		- wildverband, - plantafstand minimaal 2m, randafstand 3m - menging groepsgewijs (groepen van 10-15 stuks)								
3.2	176,49m²	Struweel met boomvormers (nat)								
		Salix cinerea	grauwe wilg	30%	80-120	0/1				0,25
		Alnus glutinosa	zwarte els	15%	80-120	1+1				0,25
		Amelanchier lamarckii	krentenboompje	20%	80-120	1+1				0,25
		Crataegus monogyna	eenstijlige meidoorn	15%	80-120	1+1				0,25
		Rosa rugosa	bottelroos	20%	60-100	1+2	af 3-tak			0,25
		- wildverband, - plantafstand minimaal 2m, randafstand 3m - menging groepsgewijs (groepen van 10-15 stuks)								
3.3	799,57m²	Struweel met boomvormers (droog)								
		Betula pendula	ruwe berk	10%	80-120	1/1				0,25
		Acer campestre	veldesdoorn	20%	80-120	1+1				0,25
		Ligustrum vulgare	liguster	25%	80-120	1+1				0,25
		Carpinus betulus	haagbeuk	25%	80-120	1+1				0,25
		Prunus padus	inheemse vogelkers	15%	80-120	1/1				0,25
		Crataegus monogyna	eenstijlige meidoorn	5%	80-120	1+1				0,25
		- wildverband, - plantafstand minimaal 2m, randafstand 3m - menging groepsgewijs (groepen van 10-15 stuks)								
3.4	131,27m²	Struweel met boomvormers (nat)								
		Salix caprea	boswilg	25%	80-120	0+1				0,25
		Salix cinerea	grauwe wilg	20%	80-120	0/1				0,25
		Alnus glutinosa	zwarte els	10%	80-120	1+1				0,25
		Corylus avellana	hazelaar	25%	80-120	1/2				0,25
		Cornus mas	gele komoelje	20%	80-120	1+2	af 3-tak			0,25
		- wildverband, - plantafstand minimaal 2m, randafstand 3m - menging groepsgewijs (groepen van 10-15 stuks)								
3.5	420,38m²	Struweel met boomvormers (droog)								
		Betula pendula	ruwe berk	10%	80-120	1/1				0,25
		Acer campestre	veldesdoorn	20%	80-120	1+1				0,25
		Ligustrum vulgare	liguster	30%	80-120	1+1				0,25
		Carpinus betulus	haagbeuk	20%	80-120	1+1				0,25
		Prunus padus	inheemse vogelkers	15%	80-120	1/1				0,25
		Crataegus monogyna	eenstijlige meidoorn	5%	80-120	1+1				0,25
		- wildverband, - plantafstand minimaal 2m, randafstand 3m - menging groepsgewijs (groepen van 10-15 stuks)								
3.6	176,54m²	Struweel met boomvormers (nat)								
		Sambucus nigra	vlier	30%	80-120	0+1				0,25
		Salix caprea	boswilg	10%	80-120	0+1				0,25
		Alnus glutinosa	zwarte els	10%	80-120	1+1				0,25
		Salix cinerea	grauwe wilg	20%	80-120	0/1				0,25
		Cornus sanguinea	rode komoelje	30%	80-120	1+1				0,25
		- wildverband, - plantafstand minimaal 2m, randafstand 3m - menging groepsgewijs (groepen van 10-15 stuks)								
3.7	171,37m²	Struweel met boomvormers (nat)								
		Amelanchier lamarckii	krentenboompje	10%	80-120	1+1				0,25
		Alnus glutinosa	zwarte els	15%	80-120	1+1				0,25
		Salix cinerea	grauwe wilg	30%	80-120	0/1				0,25
		Cornus sanguinea	rode komoelje	20%	80-120	1+1				0,25
		Viburnum opulus	gelderse roos	25%	80-120	1/2				0,25
		- wildverband, - plantafstand minimaal 2m, randafstand 3m - menging groepsgewijs (groepen van 10-15 stuks)								
3.8	798,4m²	Struweel met boomvormers (nat)								
		Sambucus nigra	vlier	20%	80-120	0+1				0,25
		Salix caprea	boswilg	15%	80-120	0+1				0,25
		Alnus glutinosa	zwarte els	5%	80-120	1+1				0,25
		Salix cinerea	grauwe wilg	15%	80-120	0/1				0,25
		Cornus sanguinea	rode komoelje	20%	80-120	1+1				0,25
		Prunus padus	inheemse vogelkers	25%	80-120	1/1				0,25
		- wildverband, - plantafstand minimaal 2m, randafstand 3m - menging groepsgewijs (groepen van 10-15 stuks)								
4	11	Fruitboom								
9		Prunus avium	zoete kers		12-14 cm	zk			geveerde spil	
2		Pyrus pyrastrer	wilde peer		12-14 cm	zk			geveerde spil	
EISEN EN VOORWAARDEN Algemene eisen plantmateriaal: - Het materiaal moet genetisch zuiver, soorteel en vrij zijn van schadelijke ziekten en plagen. - Alle leveringen franco op de plantlocatie te leveren, verpakingskosten, laad- en loskosten en transportkosten zijn bij de leverantieprijs inbegrepen - Het plantmateriaal moet per stuk of verpakkingseenheid gelabeld zijn middels een Standaard etiket met o.a. soortnaam, cultivarnaam, aantal, maatvoering en ordernummer Niet voldoende of onduidelijk gelabelde soorten cq materialen worden retour gezonden om alsnog geëtiketteerd te worden, dit zonder dat daar voor de opdrachtgever kosten aan verbonden zijn. Voor verdere kwaliteits-eisen en eisen aan plantmateriaal en plantwijze wordt verwezen naar paragraaf 51.06 in deel 3 van het bestek. Keuren plantmateriaal - Alle plantmaterialen worden voorafgaand aan het planten door of namens de directie op het werkterrein gekeurd. - Wanneer voorkeuring op de kwekerij vereist is, is dit separaat vermeld in de plantlijst - De leverantie voldoet minimaal aan de kwaliteit van de partij en/ of voorbeeld beoordeeld tijdens voorkeuring Voor verdere eisen aan de keuring plantmateriaal wordt verwezen naar paragraaf 51.07 in deel 3 van het bestek.										

Historisch vooronderzoek OO

EVZ Beneden Aa: Onderzoeksgebied 3

Kennis- en
adviescentrum

Historisch
vooronderzoek

Risicoanalyse

Detectie

Benaderen en
veiligstellen

Offshore

Vliegtuigberging

Archeologie

Sanering

Voorwoord

Achtergebleven Ontplofbare Oorlogsresten (OO) op uw projectlocatie, wat zijn de risico's, waar liggen de verantwoordelijkheden?

In de bodem waarop wij werken, wonen en recreëren is nog een aanzienlijke hoeveelheid OO uit de Eerste en Tweede Wereldoorlog aanwezig. De aanwezigheid van deze oorlogsresten kan gevaar opleveren voor mens, dier en omgeving bij de ontwikkeling van infrastructurele werken en bouwprojecten.

Ons team van gepassioneerde medewerkers kan voor u bepalen of een plangebied verdacht is op de aanwezigheid van oorlogstuig en zo ja, welke OO nog in de bodem aanwezig kunnen zijn. Om het uiteindelijke onderzoeksgebied te definiëren bepalen wij zorgvuldig zowel de horizontale als de verticale afbakening van het verdachte gebied. Onze toegevoegde waarde dient maar één doel: het beheersbaar maken van de risico's die optreden, mocht een OO alsnog tot uitwerking komen. Wij nemen adequate maatregelen om deze risico's aanvaardbaar te maken, zodat het restrisico zo laag is als redelijkerwijs mogelijk. Redelijkerwijs impliceert dat, dat het al dan niet nemen van de mogelijke beheersmaatregelen wordt bepaald door kosten van de maatregelen tegenover de voordelen van de te behalen risicovermindering.

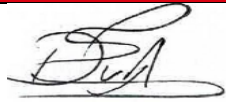
Het vermogen te innoveren, technieken en equipment te ontwikkelen brengt ons dagelijks op een hoger niveau, waardoor u als klant verzekerd bent van de economisch meest voordelige uitvoeringswijze. Onze aanpak is succesvol gebleken, we passen deze dagelijks toe met een team van ruim 30 specialisten die zowel de land- als de waterbodem onderzoeken.

Ons werkgebied is voornamelijk Nederland, België, Duitsland, de Noord- en de Oostzee. Met de nieuwste en meest geavanceerde technologieën en veel kennis van geofysica onderzoeken we nauwkeurig en doelmatig uw plangebied om uiteindelijk een certificaat af te geven zodat u veilig de geplande werkzaamheden kunt uitvoeren.

Uw veiligheid is onze zorg, natuurlijk...

BODAC B.V.
The UXO Clearance Company

Projectinformatie	
Datum:	02-04-2021
Versie:	1
Documentnummer:	210402_H1004_03_VOB_01
Opdrachtgever:	Idverde Advies B.V.

Goedgekeurd door	Naam	Functie	Datum	Handtekening
Bodac B.V.	Dhr. D. (Daan) van Alphen	Historicus	02-04-2021	
Bodac B.V.	Dhr. R. (Roy) Maas	Projectleider	02-04-2021	
Opdrachtgever	Idverde Advies B.V.			

Distributielijst
Bodac B.V.
Idverde Advies B.V.

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze rapportage mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaand schriftelijke toestemming van de auteur. (Artikel 16 Auteurswet 1912). Het is de opdrachtgever toegestaan voor intern gebruik kopieën te maken zonder voorafgaande toestemming van de auteur.

Inhoudsopgave

1	Samenvatting	6
2	Inleiding	7
2.1	Historisch vooronderzoek OO in het Certificatieschema	7
2.2	Doelstelling	8
2.3	Onderzoeksmethode	8
2.4	Kwalificatie onderzoeksteam	9
3	Projectscope	9
3.1	Onderzoeksgebied	10
4	Indicatieonderzoek	12
4.1	Eerder uitgevoerd onderzoek	12
4.2	Stafkaart Kadaster	12
4.3	Literatuur	14
4.4	Nationale archieven	14
4.4.1	<i>Gemeentelijk en provinciaal archief</i>	14
4.4.2	<i>Nationaal Archief (NA) te Den Haag</i>	14
4.4.3	<i>Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)</i>	15
4.4.4	<i>Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie en Genocidenstudies (NIOD)</i>	15
4.4.5	<i>Semi-Statisch Informatiebeheer (SIB) Ministerie van Defensie te Rijswijk</i>	15
4.4.6	<i>Archief Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD)</i>	15
4.5	Internationale archieven	18
4.5.1	<i>Bundesarchiv-Militärarchiv (BAMA) te Freiburg</i>	18
4.5.2	<i>The National Archives (TNA) te Londen</i>	18
4.5.3	<i>The National Archives and Records Administration (NARA) te Washington</i>	20
4.5.4	<i>Library and Archives Canada (LAC) te Ottawa</i>	20
4.6	Analyse luchtfoto's	20
4.6.1	<i>Methodiek</i>	20
4.6.2	<i>Selectie beeldmateriaal</i>	20
4.7	Conclusie indicatieonderzoek	21
4.7.1	<i>Beeldmateriaal</i>	22
5	Conclusie en advies	26
5.1	Aan te treffen Ontplofbare Oorlogsresten	26
5.2	Horizontale afbakening	26
5.3	Verticale afbakening	27
5.4	Advies en vervolgstappen	28
6	Leemten in kennis	29
	Bijlage 1. Inventarisatiekaart en OO-Bodembelastingkaart	30
	Bijlage 2. Indicatietabel	33
	Bijlage 3. Certificering	45
	Bijlage 4. Uitgangspunten afbakening	46
	Bijlage 5. Toelichting verplichte en aanvullende bronnen	54

Bijlage 6. Overzicht geraadpleegd bronnenmateriaal	57
Bijlage 7. Protocol Toevalstreffer OO	72
Bijlage 8. Hoofdgroepen van Ontplobbare Oorlogsresten	73

1 Samenvatting

In opdracht van Idverde Advies B.V. heeft Bodac B.V. een vooronderzoek naar de mogelijke aanwezigheid van Ontplobbare Oorlogsresten (OO) uitgevoerd ter plaatse van Onderzoeksgebied 3 van het EVZ Beneden Aa project met kenmerk 'H1004-03'. Naar aanleiding van de geplande (water)bodemroeringen is een aanvraag gedaan voor deze bureaustudie.

Is het onderzoeksgebied of zijn delen hiervan betrokken geweest bij oorlogshandelingen en is er daardoor een verhoogd risico op het aantreffen van OO? Op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal zijn er feitelijke indicaties gevonden voor de aanwezigheid van munitieartikelen binnen en rondom het onderzoeksgebied. Uit het indicatieonderzoek is gebleken dat het onderzoeksgebied in met name oktober 1944 te maken heeft gehad met oorlogshandelingen. Derhalve is het onderzoeksgebied aangeduid als verdacht op het (mogelijk) aantreffen van verschoten geschutmunitie (vanaf 25 pponder tot en met 5,5 inch). Over het algemeen kan verschoten geschutmunitie indringen tot een diepte van 2.50 m¹ minus maaiveld ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Dit is echter afhankelijk van het type bodem. Zie hiervoor de OO-Bodembelastingkaart in *Bijlage 1*.

2 Inleiding

In de Tweede Wereldoorlog alleen al is er naar schatting twaalf duizend ton aan explosieve stof door vliegtuigen afgeworpen. Ervaringscijfers geven aan dat ongeveer tien tot vijftien procent van deze afgeworpen Ontploffbare Oorlogsresten om diverse redenen niet zijn gesprongen. Tevens zijn grote hoeveelheden munitie door grondgeschut en handvuurwapens verschoten, waarvan eveneens een deel niet of slechts gedeeltelijk is afgegaan. Vooral op locaties waar destijds zwaar gevochten is, komen nog veel van deze 'blindgangers' en ongesprongen explosieven in de bodem voor. Bodac B.V. maakt gebruik van academisch geschoolde medewerkers en moderne opsporingsmethoden om de OO te vinden en te verwijderen. Zo zorgen wij ervoor dat een veilig te bewerken (bouw)terrein overgedragen kan worden aan onze opdrachtgever.

2.1 Historisch vooronderzoek OO in het Certificatieschema

Naar aanleiding van de oorlogshandelingen, ten tijde van de Tweede Wereldoorlog, bestaat er een mogelijkheid tot het spontaan aantreffen of toucheren van OO tijdens het uitvoeren van werkzaamheden in de (water)bodem. Hierdoor ontstaat een verhoogd veiligheidsrisico door het mogelijk ongewenst tot (uit)werking treden van dit militair wapentuig. Dergelijke ongecontroleerde uitwerkingsgevolgen kunnen dodelijk letsel en zware schade aan materiaal en omgeving tot gevolg hebben. Daarnaast kunnen spontane vondsten van OO resulteren in stagnatie en meerwerkkosten van de uitvoeringswerkzaamheden.

Om bovenstaande situaties te voorkomen dient een werkgever de risico's van de werkzaamheden vooraf te inventariseren en te evalueren. Deze zogenoemde risico-inventarisatie en evaluatie (RI&E) is zeker voor bouw gerelateerde activiteiten (werkzaamheden in of op de (water)bodem).¹ Tijdens het ontwerpen van het werk moeten de risico's in beeld worden gebracht (V&G voorbereidingsfase), waaronder mogelijke OO in de bodem. Door de privatisering van het opsporen van OO, ontstond de behoefte aan normalisatie en regelgeving gericht op kwaliteit en veiligheid. Dit resulteerde uiteindelijk in de certificatieplicht in het Arbobesluit.

Deze plicht resulteerde allereerst in het Beoordelingsrichtlijn van het Procescertificaat Opsporen Conventionele Explosieven (BRL-OCE) en vervolgens in het Werkveld Specifiek Certificatie Schema voor het systeemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven (WSCS-OCE).² De aspecten vooronderzoek en risicoanalyse maakten onderdeel uit van deze laatstgenoemde wet- en regelgeving. Hierin werden al een aantal eisen gesteld aan het onderdeel Historisch vooronderzoek. Vanwege de aangekondigde wetswijziging trachtte de Stichting Certificering Vuurwerk en Explosieven, in samenwerking met de VEO en andere belanghebbende partijen, vanaf 2015 de kwaliteitsborging van certificering te benadrukken. In deze wetswijzigingen werden het vooronderzoek en de risicoanalyse niet langer als noodzakelijk geacht om onder een wettelijke certificering te vallen. Naast het wettelijk WSCS-OCE, werd het besluit gemaakt om een privaat schema te ontwikkelen waarin de werkzaamheden van Vooronderzoek CE en Risicoanalyse CE zijn opgenomen. Het behandelvoorstel en eindconcept werden in 2017 voorgelegd aan het CCvD-OCE.³

Vanwege de wijzigingen in het Arbeidsomstandighedenbesluit op 28 november 2019 (waarin de term Conventionele Explosieven is vervangen door de term Ontploffbare Oorlogsresten) besloten de belanghebbende partijen om een vernieuwd certificatieschema aan het CCvD voor te leggen. Dit resulteerde in het 'Certificatieschema Vooronderzoek en Risicoanalyse Ontploffbare Oorlogsresten'.⁴ Deze vrijwillige certificering valt dus niet binnen een wettelijk kader en derhalve zal de inhoud en methode van een Historisch vooronderzoek OO enigszins kunnen variëren. Per 1 januari 2021 is het nieuwe, wettelijk verplichte Certificatieschema Opsporen Ontploffbare Oorlogsresten (opsporing) in werking getreden. Daarbij is

¹ Zie voor meer informatie: www.explosievenopsporing.nl

² Tot 31 december 2020 was het WSCS-OCE opgenomen in Bijlage XII van de Arbeidsomstandigheden met oude eisen van de certificering.

³ SCVE, '7SCVE-SEC.11124.V' (29 mei 2017).

⁴ VOMES, 'Certificatieschema Vooronderzoek en Risicoanalyse ontploffbare oorlogsresten' (versie 8 februari 2021).

(gelijktijdig) het vrijwillige Certificatieschema Vooronderzoek en Risicoanalyse Ontploffbare Oorlogsresten ingegaan.⁵ Bodac B.V. zal dit Historische vooronderzoek OO dan ook uitvoeren conform de meest recente versie van het certificatieschema.

2.2 Doelstelling

Bodac B.V. zal voorliggende rapportage uitwerken conform het Certificatieschema Vooronderzoek en Risicoanalyse Ontploffbare Oorlogsresten (CS-VROO). Dit schema beschrijft de doelstelling van een Historisch vooronderzoek OO. Het onderzoek heeft als doel om te beoordelen of er in het onderzoeksgebied sprake is van een verhoogde kans op het (mogelijk) aantreffen van OO, en zo ja, om het verdachte gebied af te bakenen. De bureaustudie bestaat dan ook uit het inventariseren als beoordelen/analyseren van bronnenmateriaal. De gevonden geografische herleidbare indicaties en contra-indicaties zullen beoordeeld worden op relevantie. Op basis hiervan zal gemotiveerd worden vastgesteld worden of er mogelijk sprake is van een op Ontploffbare Oorlogsresten verdacht gebied, zo ja, dan zal de (sub)soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoedelijke munitieartikelen beschreven worden.⁶ Vervolgens formuleert deze bureaustudie de horizontale en verticale afbakening van het verdachte gebied. Het eindresultaat zal een rapportage en een bijbehorende OO-Bodembelastingkaart zijn (zie *Bijlage 1*).

2.3 Onderzoeksmethode

Leidraad voor het vaststellen van de onderzoeksmethode is het CS-VROO. Voor het realiseren van een conclusie is het bronnenmateriaal essentieel. De organisatie verzamelt indicaties en contra-indicaties aan de hand van literatuur- en archiefonderzoek en een luchtfotoanalyse. De onderzoeksmethode met betrekking tot luchtfoto's wordt in *Paragraaf 4.6* uitgelegd. Inzake het bronnenmateriaal zullen verscheidene uitgangspunten geëvalueerd worden. Een toelichting op verplichte en aanvullende bronnen, beschreven in het CS-VROO staan in *Bijlage 5* van deze rapportage. Naar aanleiding van het CS-VROO zal beoordeeld worden of bepaalde oorlogshandelingen een relevante indicatie vormen voor de mogelijke aanwezigheid van munitieartikelen, echter hier mag gemotiveerd vanaf geweken worden. De gevonden indicaties en contra-indicaties uit bovengenoemd bronnenmateriaal dienen een locatieverwijzing te hebben, aangezien deze essentieel is om te bepalen of de informatie relevant is voor de aanwezigheid van oorlogstuig in het onderzoeksgebied. Bij gebruikmaking van indicaties of contra-indicaties uit geschreven bronnen, dienen de verwijzingen ongewijzigd in de rapportage over te worden genomen. Deze locaties moeten vervolgens vertaald worden naar een plaatsbepaling in de huidige topografie. Indien er onduidelijkheid is over de locatie van indicaties of contra-indicaties zal dit eveneens gedocumenteerd worden.

Vervolgens zullen alle relevante indicaties beoordeeld worden op betrouwbaarheid. Gecontroleerd wordt of de informatie van de desbetreffende indicatie uit een primaire of secundaire bron komt, of de informatiebron op zichzelf betrouwbaar is met betrekking tot de beschreven feiten en of de gevonden informatie overeenkomt met dezelfde OO-gerelateerde indicaties uit andere bronnen. Op basis van het onderzoek zal een conclusie worden getrokken of er binnen een onderzoeksgebied wel of geen verhoogde kans is op de aanwezigheid van Ontploffbare Oorlogsresten. Bij het vaststellen van de conclusie 'verdacht' of 'onverdacht' worden enkele uitgangspunten gehanteerd. Een verhoogde kans op OO wordt geconstateerd wanneer er specifieke meldingen zijn van de aanwezigheid van munitieartikelen of wanneer Bodac B.V. een beredeneerde inschatting maakt over de aanwezigheid van oorlogshandelingen. Aan voorgenoemde constatering wordt de conclusie 'verdacht' gekoppeld. Benoeming van hoofdsoort, subsoort, kaliber/gewichtsklasse, nationaliteit, verschijningsvorm, ontstekingsinrichtingen en aantal (afwerpmunitie) van de mogelijke OO is noodzakelijk. Daarnaast hanteert de bureaustudie een horizontale en verticale afbakening bij een verdacht verklaarde locatie. De horizontale afbakening wordt in het systeem ArcGIS Pro

⁵ 'Certificatie Opsporen Ontploffbare Oorlogsresten', < <https://www.vomes.nl/certificatie/certificatie-vooronderzoek-en-risicoanalyse-oo/> > [geraadpleegd op 10 juli 2020].

⁶ De gevonden indicaties zullen beoordeeld worden op de aannemelijkheid van de aanwezigheid van OO. Enkel door detectie kan de daadwerkelijke aanwezigheid van munitieartikelen vastgesteld worden.

verwerkt, waarbij Bodac B.V. gebruik maakt van het Rijksdriehoeksstelsel (RD) als coördinatensysteem. De rapportage dient bij het bepalen van de verticale afbakening rekening te houden met hoofdsoort, gewicht en kaliber. Daarnaast zal, voor het berekenen van de indringingsdiepte bij afgeworpen munitie, gebruik gemaakt worden van het Ontwerp Voorschrift Bepaling Indringingsdiepte Conventionele Explosieven.⁷ Indien er sprake is van grondroering of grondverzet in de periode 1945 tot heden, dan zal dit meegenomen worden in het contra-indicatieonderzoek. De uiteindelijke verdachte verticale afbakening zal uitgedrukt worden tot een diepte ten opzichte van NAP.

2.4 Kwalificatie onderzoeksteam

Het Historisch vooronderzoek OO en alle ArcGIS Pro werkzaamheden zijn uitgevoerd door historica mevr. A. (Anne) Backelandt (MA), historicus dhr. L. (Luc) van Rooi (MA) en historicus dhr. D. (Daan) van Alphen (MA).⁸ Deze rapportage is in samenspraak en onder verantwoording van dhr. R. (Roy) Maas, projectleider van Bodac B.V., voltooid.

⁷ Deltares, 'Ontwerp Voorschrift Bepaling Indringingsdiepte Conventionele Explosieven', 1210497-000, 2015.

⁸ Mevr. Backelandt en Dhr. Van Rooi beschikken over de expertises Historisch onderzoek, Luchtfoto-interpretatie en Risicoanalyse. Dhr. Van Alphen beschikt over de expertise Historisch onderzoek.

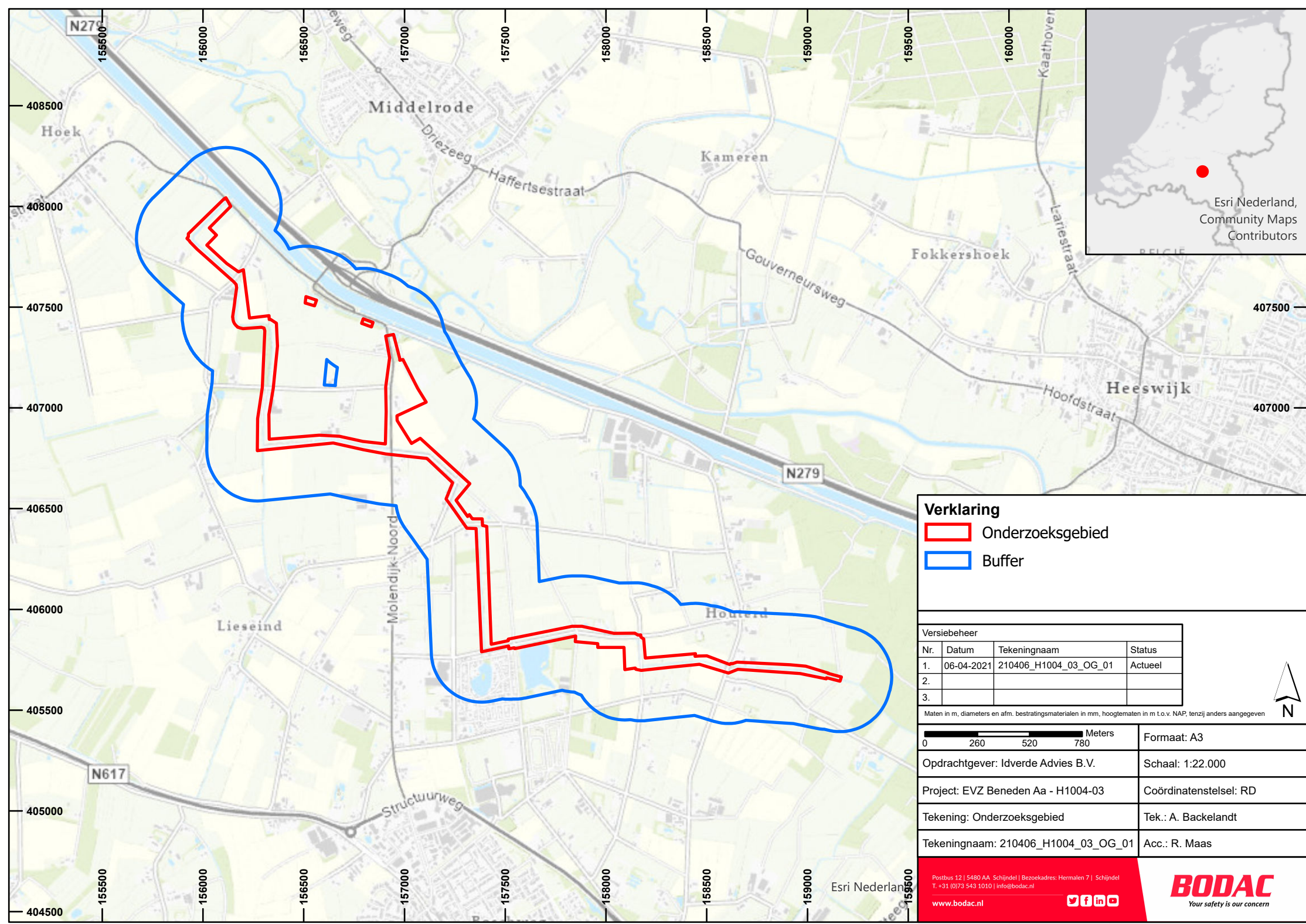
3 Projectscope

Ter plaatse van diverse afwateringskanalen nabij Schijndel en Den Dungen zijn (water)bodemroerende werkzaamheden gepland. Om een inzicht te krijgen in de mogelijke risico's heeft Idverde Advies B.V. aan Bodac B.V. opdracht verleend tot het uitvoeren van een Historisch vooronderzoek OO naar de mogelijke aanwezigheid van Ontplobbare Oorlogsresten (OO). Zoals gecommuniceerd met de opdrachtgever, middels de door Bodac B.V. opgestelde offerte, zal deze bureaustudie het kenmerk 'H1004-03' betiteld als 'EVZ Beneden Aa Onderzoeksgebied 3' krijgen.⁹

3.1 Onderzoeksgebied

Teneinde een gefundeerde uitspraak te kunnen doen omtrent de mogelijke aanwezigheid van munitieartikelen in het onderzoeksgebied is door Bodac B.V. een buffer geformuleerd met een straal van 250.00 m¹. Binnen deze straal worden alle voor het indicatieonderzoek relevante gebeurtenissen meegenomen in deze rapportage. Het onderzoeksgebied valt onder de gemeenten Meierijstad en Sint-Michielsgestel in de provincie Noord-Brabant. Het te bestuderen gebied omvat segmenten van afwateringskanalen aan weerszijden van de Molendijk, ten noorden van Schijndel en ten zuiden van de Zuid-Willemsvaart. Middels kaartmateriaal is het onderzoeksgebied met buffer op de navolgende pagina in kaart gebracht (210406_H1004_03_OG_01).

⁹ Offerte met kenmerk 210105_C20106_OB_03, opdrachtgunning op 20 januari 2021.

Esri Nederland,
Community Maps
Contributors

Verklaring

- Onderzoeksgebied
- Buffer

Versiebeheer			
Nr.	Datum	Tekeningnaam	Status
1.	06-04-2021	210406_H1004_03_OG_01	Actueel
2.			
3.			

Maten in m, diameters en afm. bestratingsmaterialen in mm, hoogtematen in m t.o.v. NAP, tenzij anders aangegeven

0260520780 Meters		Formaat: A3
Opdrachtgever: Idverde Advies B.V.		Schaal: 1:22.000
Project: EVZ Beneden Aa - H1004-03		Coördinatenstelsel: RD
Tekening: Onderzoeksgebied		Tek.: A. Backelandt
Tekeningnaam: 210406_H1004_03_OG_01		Acc.: R. Maas

4 Indicatieonderzoek

Het indicatieonderzoek zal op basis van bronnen vaststellen of het onderzoeksgebied mogelijk betrokken is geweest bij oorlogshandelingen. Alvorens bronnen geraadpleegd kunnen worden, zal een inventarisatie plaats moeten vinden betreffende eerder uitgevoerde vooronderzoeken.

4.1 Eerder uitgevoerd onderzoek

Conform het CS-VROO dient bij aanvang van het onderzoek te worden nagegaan of er in het verleden onderzoek is uitgevoerd naar de aanwezigheid van OO, en zo ja, te worden gerapporteerd op welke wijze deze informatie is betrokken bij het onderzoek. Voor dit vooronderzoek is navraag gedaan bij de VEO Bommenkaart. Er zijn geen rapportages aangetroffen welke betrekking hebben op het huidige onderzoeksgebied.

4.2 Stafkaart Kadaster

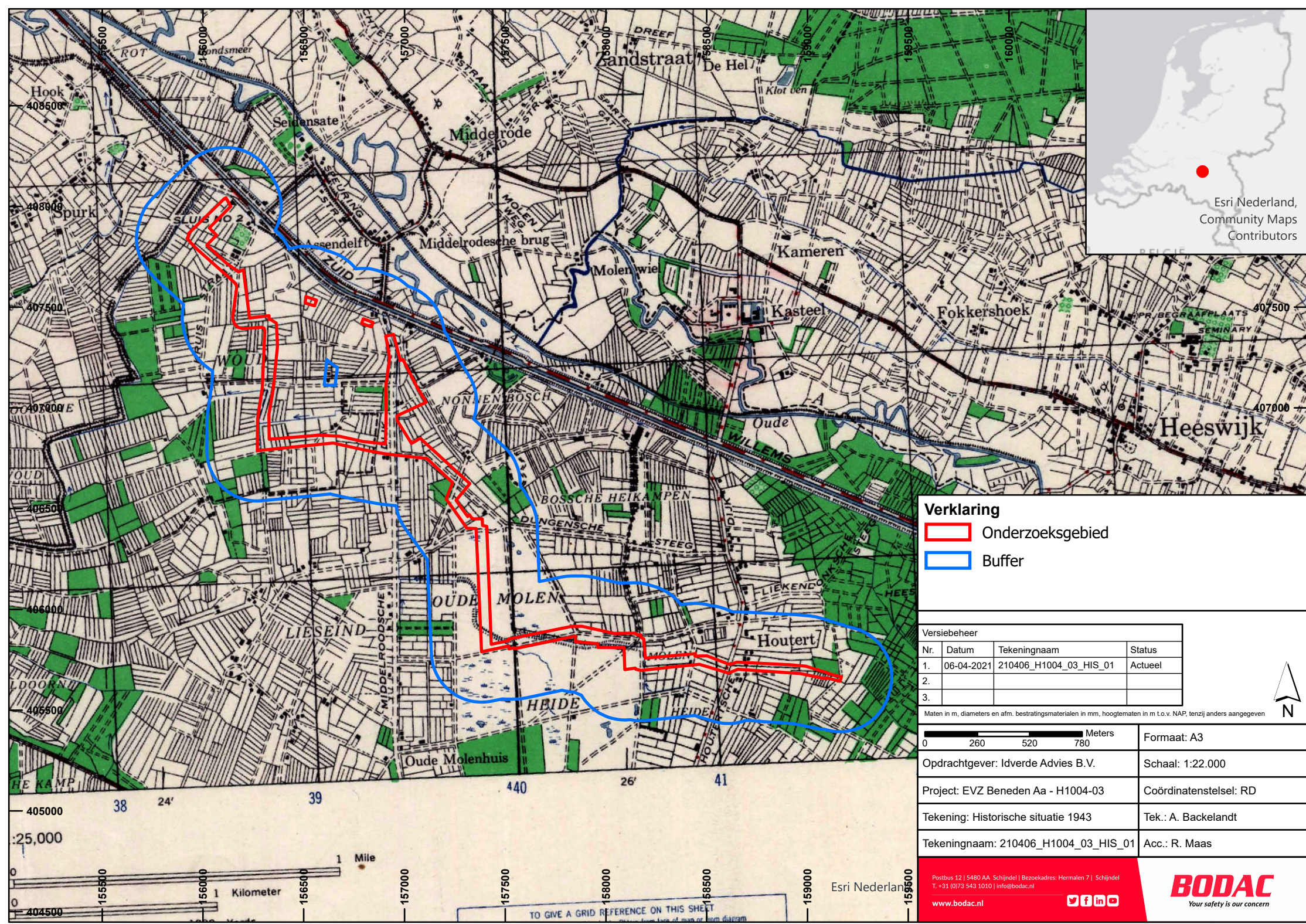
Ten behoeve van het bronnenonderzoek is kennis van de toenmalige topografie ten tijde van mogelijke oorlogshandelingen noodzakelijk. Met behulp van topografische kaarten van het Kadaster en ArcGIS Pro kan de oude situatie geprojecteerd worden op de huidige locatie.¹⁰ Daarmee kunnen verdwenen toponiemen uit het huidige straatbeeld toch achterhaald worden en gebruikt worden in het bronnenonderzoek. Op het kaartmateriaal staan diverse toponiemen beschreven, zoals:

- ✓ Dungensche Steeg;
- ✓ Houtert;
- ✓ Houtertsche Dijk;
- ✓ Middelroodsche Dijk;
- ✓ Middelroodsche Woud;
- ✓ Molen Heide;
- ✓ Nonnenbosch;
- ✓ Oude Molen (Heide).

Ten tijde van de Tweede Wereldoorlog viel het onderzoeksgebied onder de gemeente Berlicum en de gemeente Schijndel. Derhalve dienen de archieven van deze gemeenten geraadpleegd te worden, alsmede het provinciale archief van Noord-Brabant.

Onderstaande afbeelding geeft de topografische stafkaart weer die werd gebruikt tijdens de Tweede Wereldoorlog (210406_H1004_03_HIS_01).

¹⁰ Kadaster, Stafkaart Hertogenbosch, Holland 1:25.000, G.S.G.S. 4427 (AMS M831), First Edition (AMS 1), sheet 11 S.W.

4.3 Literatuur

Voor het indicatieonderzoek is relevante literatuur geraadpleegd, zowel standaardwerken als eventuele specifieke lokale en regionale literatuur. In deze literatuur kunnen indicaties gevonden worden welke herleidbaar zijn naar het onderzoeksgebied. In het chronologisch overzicht in *Bijlage 2* zal de relevantie en herleidbaarheid verder onderzocht worden. De lijst met geraadpleegde literatuur, websites en alle andere geraadpleegde bronnen is te vinden in *Bijlage 6*.

4.4 Nationale archieven

Ten behoeve van het indicatieonderzoek zijn nationale en internationale archieven onderzocht. In de archieven is voornamelijk aandacht besteed aan documenten van de luchtbeschermingsdienst, de stukken over aangetroffen/geruimde OO, oorlogsschaderapporten, oorlogsdagboeken, gevechtsverslagen van verschillende legeronderdelen en eventuele naoorlogse werkzaamheden. Waar aanwezig zijn relevante indicaties in het indicatieonderzoek meegenomen. Een overzicht van de geraadpleegde archiefstukken bevindt zich in *Bijlage 6*.

4.4.1 Gemeentelijk en provinciaal archief

In het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC) te 's-Hertogenbosch zijn verschillende archieftoegangen geraadpleegd. Het betreft gemeentelijke documenten uit *1472 Gemeentebestuur Berlicum, 1934-1995, 1582 Documentatie Berlicum, 5135 Gemeentebestuur Schijndel, 1930-1960, 1589 Documentatie Schijndel* en *5529 Collectie Schijndel, 1601-2000*. Daarnaast zijn provinciale archiefstukken geraadpleegd, te weten *127 Militair Gezag te Brabant*. Het Militair Gezag (MG) was het dagelijks bestuur van de in 1944 en 1945 bevrijde delen van Nederland namens de Nederlandse regering in Londen tot aan de overdracht van deze gebieden aan voorgenoemde regering. Het MG moest het door zuiveringen, collaboratie en oorlogshandelingen ontstane vacuüm in het burgerlijke gezagsapparaat opvullen. Het orgaan hield zich bezig met herstel van het land en handhaving van de veiligheid. Onderwerpen als luchtbeschermingsdienst, herstellen van oorlogsschade en explosievenopruiming vielen hier ook onder. Deze onderwerpen kunnen relevant zijn voor het indicatieonderzoek.

4.4.2 Nationaal Archief (NA) te Den Haag

In het Nationaal Archief zijn documenten van het archief *2.04.53.15 Ministerie van Buitenlandse Zaken: Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen, 1937-1946* geraadpleegd. In 1936 trad de Wet tot Bescherming van de Bevolking tegen Luchtaanvallen in werking. Dat leidde tot de oprichting van de Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen, die tot taak had de gemeentelijke activiteiten op dit terrein te begeleiden en te controleren. In 1942 verving de Duitse bezetter de Wet tot Bescherming van de Bevolking tegen Luchtaanvallen door de Luchtbeschermingsverordening. Dit bracht de luchtbescherming sterker onder controle van de bezetter. Tot de onderwerpen die aan de orde komen behoren rapportages over luchtactiviteiten en informatie over de organisatie van de luchtbeschermingsdienst.

Naast bovengenoemd archief zijn documenten van de Korps Hulpverleningsdienst onderzocht, te weten *2.04.110 Korps Hulpverleningsdienst van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 1945-1974*. Op 21 juli 1947 werd de Mijn- en Munitieopruimingsdienst (MMOD) enkel belast met ruiming van militaire objecten, voorheen functioneerde dit orgaan ook in de civiele sector. Het Korps Hulpverleningsdienst was vanaf bovenstaande datum als aanspreekpunt en verantwoordelijke organisatie aangewezen voor het ruimen van explosieven in de civiele sector. Vanaf 1 januari 1948 werd zij eveneens verantwoordelijk voor militaire objecten.¹¹ Rond 1971 werden taken, zoals het ruimen van geïmproviseerde explosieven, overgedragen aan de Explosieve Opruimingsdienst (EODD). Met het raadplegen van dit archief tracht Bodac B.V. inzicht te krijgen in mogelijke ruiming tussen 1946 en 1971. Detailinformatie uit de periode waarin het Korps Hulpverleningsdienst actief was is vermoedelijk wel gedocumenteerd, maar vervolgens vernietigd of niet zodanig gearhiveerd dat deze informatie tegenwoordig nog vindbaar is. In het

¹¹ J. van Woensel, *Vrij van Explosieven. De geschiedenis van het EOCL en zijn voorgangers, 1944-2004* (Meppel 2004), 90.

archief zijn derhalve alleen krantenberichten over de werkzaamheden van het Korps geraadpleegd. Tevens is het archief 2.13.25 *Archief van het Militair Gezag, (1939) 1943-1946 (1956)* ingezien. Relevante indicaties over de luchtbeschermingsdienst van de vijftien secties van Nederland kunnen aanwezig zijn in deze documentatie.

Ook het 2.13.71 *Archieven van het Ministerie van Defensie te Londen 1940-1941 – Ministerie van Oorlog te Londen [1941-1945]; Departement van Oorlog: Bureau Londen [1945-1947], (1933) 1940-1947 (1974)* is gecontroleerd op relevante indicaties. Op 14 mei 1940 werd de zetel van de Nederlandse regering formeel in Londen gevestigd, waaronder het opbouwen van het ministerie van Defensie (later Oorlog). Het hield zich bezig met luchtvaart, militaire operaties en inlichtingen uit Nederland.

Tot slot is het archief 2.13.210 *Archief van de Commissie van Proefneming met hierin opgenomen afgedwaalde archiefbescheiden van onderdelen van de Artillerie- Inrichtingen en Artillerie onderdelen, (1814) 1867-1942* geraadpleegd. De voornaamste taken van de Commissie van Proefneming waren het plannen, uitvoeren en verslag uitbrengen van de resultaten van fabricage, ontwikkelingsproeven van munitie en wapens. Daarnaast ontwikkelden en verbeterde de Commissie de beproevingsmethoden en -procedures van wapens en munitie. In 1939 werd de Commissie in verband met het opheffen van de Normaal Schietschool uitgebreid en zij werd opgeheven met ingang van 15 juli 1940.

4.4.3 *Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)*

In het Nederlands Instituut voor Militaire Historie te Den Haag is allereerst het zogenoemde bunkerarchief geraadpleegd, te weten 575 *Bureau Inlichtingen/Duitse verdedigingswerken*. Dit archief vermeldt Duitse verdedigingswerken op nationaal niveau. Ten tijde van de bezetting, rond de meidagen in 1940, is het onderzoeksgebied niet direct betrokken geweest bij oorlogshandelingen. Ter controle is het archief 409 *Gevechtsverslagen en rapporten mei 1940* onderzocht op mogelijk relevante documenten. De collectie Gevechtsverslagen bestaat uit verslagen en rapporten zoals die werden ingeleverd door officieren, onderofficieren en manschappen bij de Krijgsgeschiedkundige Sectie van het Hoofdkwartier van de Generale Staf. Dit gebeurde reeds vanaf de zomer van 1940 en liep door tot enkele jaren na de bezetting.

4.4.4 *Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie en Genocidenstudies (NIOD)*

In het Nederlands Instituut voor Oorlog-, Holocaust- en Genocidenstudies te Amsterdam zijn meerdere archieven onderzocht, zoals 077 *Generalkommissariat für das Sicherheitswesen (Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West)*. Toen Rijkscommissaris Arthur Seyss-Inquart zich in mei 1940 in Nederland vestigde liet hij zich bijstaan door vier Generalkommissaren met bijbehoren apparaat voor belangrijke onderdelen van het bestuur. De Generalkommissar für das Sicherheitswesen was leider van de SS-organisatie in Nederland. Het archief betreft dus documentatie van deze organisatie. Vervolgens is het archief 216k *Departement van Justitie* geraadpleegd. Behalve documenten, afkomstig van de afdeling Luchtbescherming, bevinden zich hieronder namelijk ook rapporten, correspondentie van de afdelingen Politie, Marechaussee e.d.

4.4.5 *Semi-Statistisch Informatiebeheer (SIB) Ministerie van Defensie te Rijswijk*

In de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog was de Mijn- en Munitie Opruimings Dienst (MMOD) verantwoordelijk voor het opruimen van mijnen en achtergelaten munitie in Nederland. Het archief van het MMOD bevindt zich bij het Semi-Statistisch Informatiebeheer van het Ministerie van Defensie in Rijswijk. Het archief bestaat uit meldingen, kaarten, plattegronden en ruimingsrapporten van Nederlandse gemeenten. In sommige gevallen is deze informatie omtrent munitieruimingen in de naoorlogse jaren 1945-1947 eveneens aanwezig in de betreffende gemeentearchieven. Voor het huidige indicatieonderzoek is gezocht op vermeldingen van de gemeenten Berlicum en Schijndel.

4.4.6 *Archief Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD)*

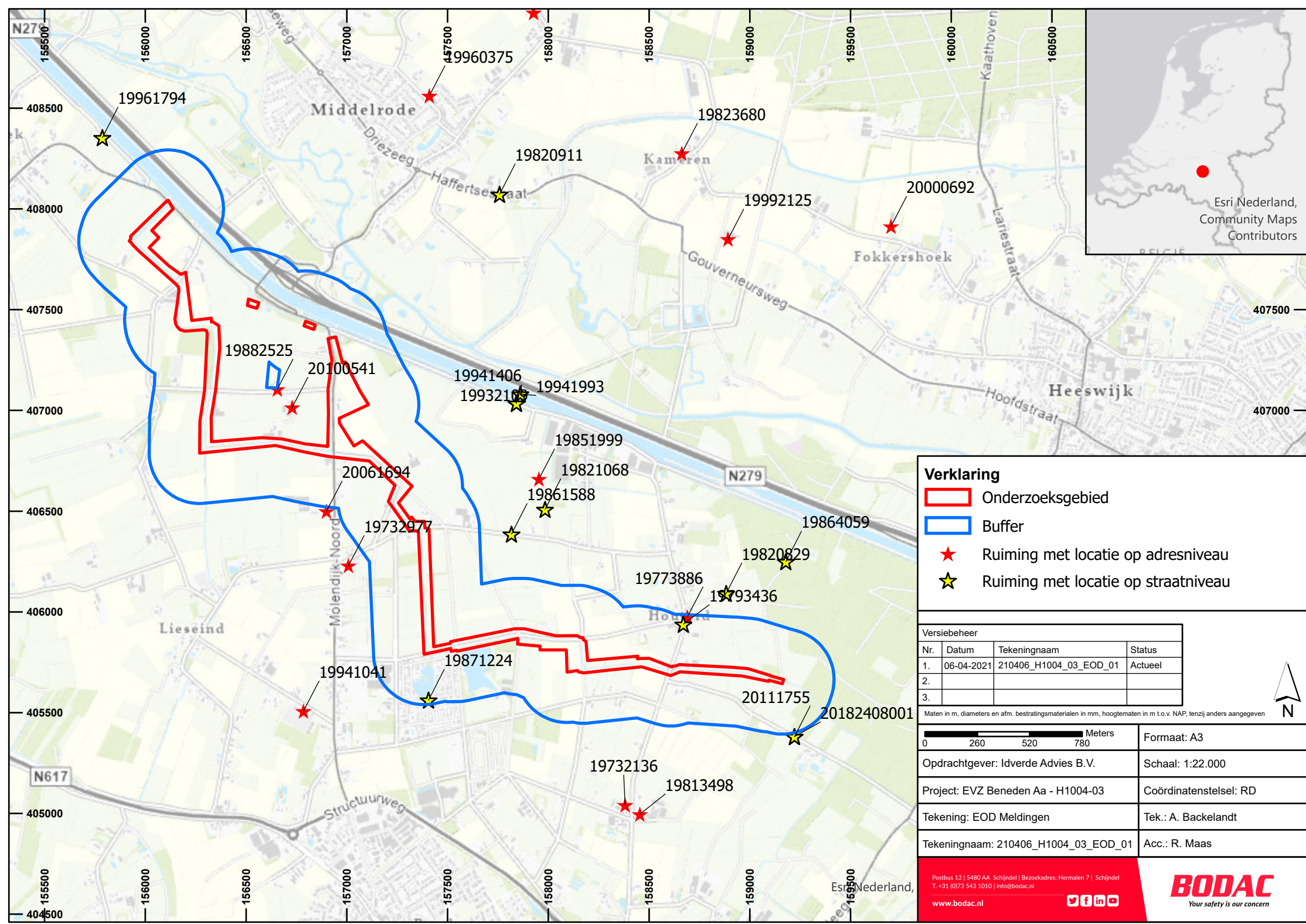
Ten behoeve van het indicatie- en contra-indicatieonderzoek is het archief van de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD) te Soesterberg bestudeerd. In 1971 heeft de EODD de taak voor het ruimen van aangetroffen OO van de Hulpverleningsdienst van het Ministerie van Binnenlandse Zaken

overgenomen. Pas vanaf deze periode zijn alle meldingen van aangetroffen en geruimde explosieven bijgehouden. Tot 1990 werden deze ruimingen 'Melding Opdracht Ruimrapportage Afdoening (MORA's) genoemd. Tegenwoordig worden de ruimingen omschreven als 'Werkopdrachten' (WO's) of 'Uitvoeringsopdrachten' (UO's). Een nadeel van deze bron is de onvolledigheid van meldingen of ruimingen tussen 1940-1944 en 1947/1948-1971 bij de EODD of het SIB. Over de periode 2010-2020 zijn de meldingen digitaal raadpleegbaar bij de EODD. Voor deze bureaustudie is gezocht op vermeldingen van de plaatsen Den Dungen, Dinther, Schijndel, Sint-Michielsgestel en Wijbosch.

Bodac B.V. heeft een overzicht van de EODD ontvangen van de UO's/MORA's binnen en rondom het onderzoeksgebied. Hierbij maakt Bodac B.V. gebruik van een buffer van 250.00 m¹, welke overigens voor elke gevonden indicatie gebruikt wordt om de relevantie te bepalen. Deze meldingen ondersteunen het indicatieonderzoek door een nauwkeuriger beeld te creëren welke oorlogshandelingen (beschietingen, grondgevechten, bombardementen) in of in de buurt van het te onderzoeken gebied hebben plaats gevonden. Zowel in de database als op de ruimrapporten zelf zijn de locatieomschrijvingen meestal vrij summier beschreven. Dit betekent dat de betreffende locaties meestal slechts indicatief kunnen worden ingetekend op de inventarisatiekaart in *Bijlage 1*. Om het verschil in nauwkeurigheid enigszins aan te geven maakt Bodac B.V. onderscheid tussen munitieruimingen op adresniveau en op straatnaamniveau. Hierbij dient nog opgemerkt te worden dat ook een munitieruiming op adresniveau als indicatief dient te worden beschouwd, omdat de exacte locatie meestal niet is te achterhalen uit de stukken. Om de gevonden plaatsaanduidingen te lokaliseren is gebruik gemaakt van Google Maps en ArcGIS Pro. In *Bijlage 6 Overzicht geraadpleegd materiaal* is een tabel opgenomen met daarin de geraadpleegde MORA's welke relevant zijn voor het werkgebied. Deze ruimingen zijn in het kaartmateriaal op de navolgende pagina inzichtelijk gemaakt (*210406_H1004_03_EODD_01*).

In het onderzoeksgebied zijn allereerst geen EOD ruimingen verricht in de periode 1971-2021. Binnen en nabij de buffer van 250.00 m¹ hebben wel enkele ruimingen plaatsgevonden ter plaatse van o.a. de Busselsteeg, Dungensesteeg, Molenheide, Houterd en Baksheide. Het gevonden oorlogstuig betreft zowel Britse als Duitse – voornamelijk verschoten – (restanten van) geschutmunitie in de vorm van rookgranaten, brisant(pantser)granaten en mortiergranaten. De kalibers variëren daarbij van 8 cm Duits; 20mm (enkel één gevonden patroon) en 75mm (vermoedelijk) Amerikaans; tot 2 inch, 25 pondeur, 3.7 inch, 4.2 inch en 5.5 inch Britse granaatpatronen. Daarnaast is er één Duitse anti-tankbrisantgranaatraket (Panzerschreck), één Duitse anti-tank geweergroen en één patroon klein kaliber munitie geruimd. Bovenstaande meldingen komen overeen met de gevonden indicaties (zie *Indicatie tabel* in *Bijlage 2*).

Naast het overzicht van de UO's heeft Bodac B.V. eveneens het mijnenveldregister onderzocht. Ten tijde van de Tweede Wereldoorlog maakte beide strijdende partijen gebruik van mijnenvelden. Het soort (antitankmijn of antipersoneelsmijn) en aantal mijnen was afhankelijk van de functie van het mijnenveld. Mijnen werden onder andere gelegd voor verdediging en vertraging van de opmars van troepen. In de jaren direct na 1945 zijde Duitse en geallieerde mijnenvelden geruimd, waarbij niet altijd alle gelegde mijnen konden worden teruggevonden. Sindsdien zijn op of nabij de locaties van voormalige mijnenvelden nog sporadisch mijnen aangetroffen. In sommige gevallen werden zelfs grote aantallen mijnen aangetroffen, doordat de "geruimde" mijnen destijds niet waren afgevoerd of vernietigd, maar ter plaatse begraven of gedumpt. De EOD beschikt over een collectie mijnenlegrapporten en mijnenruimrapporten uit de periode 1944-1947. Bodac B.V. heeft navraag gedaan of er voor het onderzoeksgebied mijnenvelden zijn gedocumenteerd. Uit de door de EODD aangeleverde gegevens blijkt dat er geen mijnenvelden in het onderzoeksgebied waren geregistreerd.

4.5 Internationale archieven

Bodac B.V. beschikt over gegevens uit internationale archieven welke, conform CS-VROO, voor dit indicatieonderzoek zijn geraadpleegd. Het betreft documenten uit het Bundesarchiv-Militärarchiv (BAMA) te Freiburg im Breisgau, The National Archives (TNA) te Londen, The National Archives and Records Administration (NARA) te College Park (Washington).

4.5.1 Bundesarchiv-Militärarchiv (BAMA) te Freiburg

Ten behoeve van het indicatieonderzoek heeft Bodac B.V. onderzoek gedaan in het Militärarchiv, welke ondergebracht is in het Bundesarchiv te Freiburg am Breisgau. Dit archief beschikt over documenten van het Duitse rijk ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Archiefstukken van organisaties als de Waffen-SS, Krijgsmarine en Wehrmacht zijn beperkt overgebleven. Door verschillende oorlogshandelingen zijn de documenten ernstig beschadigd.¹² Derhalve blijven maar enkele archieven over welke een aanvulling bieden voor het indicatieonderzoek. Een voorbeeld is de collectie van Lageberichte, te weten *RL 2-II Generalstab der Luftwaffe/Luftwaffenführungsstab* en *RM-7 Seekriegsleitung der Kriegsmarine*. Deze dagelijkse rapporten gaven een korte beschrijving van oorlogshandelingen (voornamelijk bomafwerpen) door heel Nederland voor de periode 10 mei 1940 tot 10 november 1941.

4.5.2 The National Archives (TNA) te Londen

In The National Archives te Londen zijn verschillende collecties geraadpleegd voor deze bureaustudie. Allereerst beschikt Bodac B.V. over de zogenoemde 'Daily Logs' van de 2nd Tactical Airforce (ook wel 2nd TAF genoemd). Zij was vanaf september 1944 tot en met mei 1945 actief boven het luchtruim van Nederland. Naast de gegevens van de 2nd TAF zijn andere AIR-collectie geraadpleegd. Daarnaast zijn er Operation Record Books (ORB's) onderzocht van relevante Groups, Wings en Squadrons. Naast luchttroepen beschikt TNA eveneens over zogenoemde 'War Diaries' van Britse, Canadese en Schotse eenheden ten tijde van de bevrijding van Nederland. Uit de archiefstukken van de AIR- en WO-collecties kunnen gegevens gevonden worden omtrent aanvalsdoelen, gevechtshandelingen en de gehanteerde of gebruikte OO.

Ten tijde van de Tweede Wereldoorlog maakten de Geallieerden gebruik van een specifiek coördinatensysteem genaamd Nord de Guerre. Met dit systeem werd Nederland onderverdeeld in kaartvierkanten van 1000 bij 1000 meter met elk een specifieke codering en nummering van vier cijfers. Wanneer er gebruik werd gemaakt van zes cijfers dan besloeg dit een gebied van 100 bij 100 meter. geallieerde stafkaarten, waarin dit coördinatensysteem staat aangegeven, zijn geraadpleegd om de desbetreffende relevante kaartvierkanten voor het indicatieonderzoek te achterhalen.

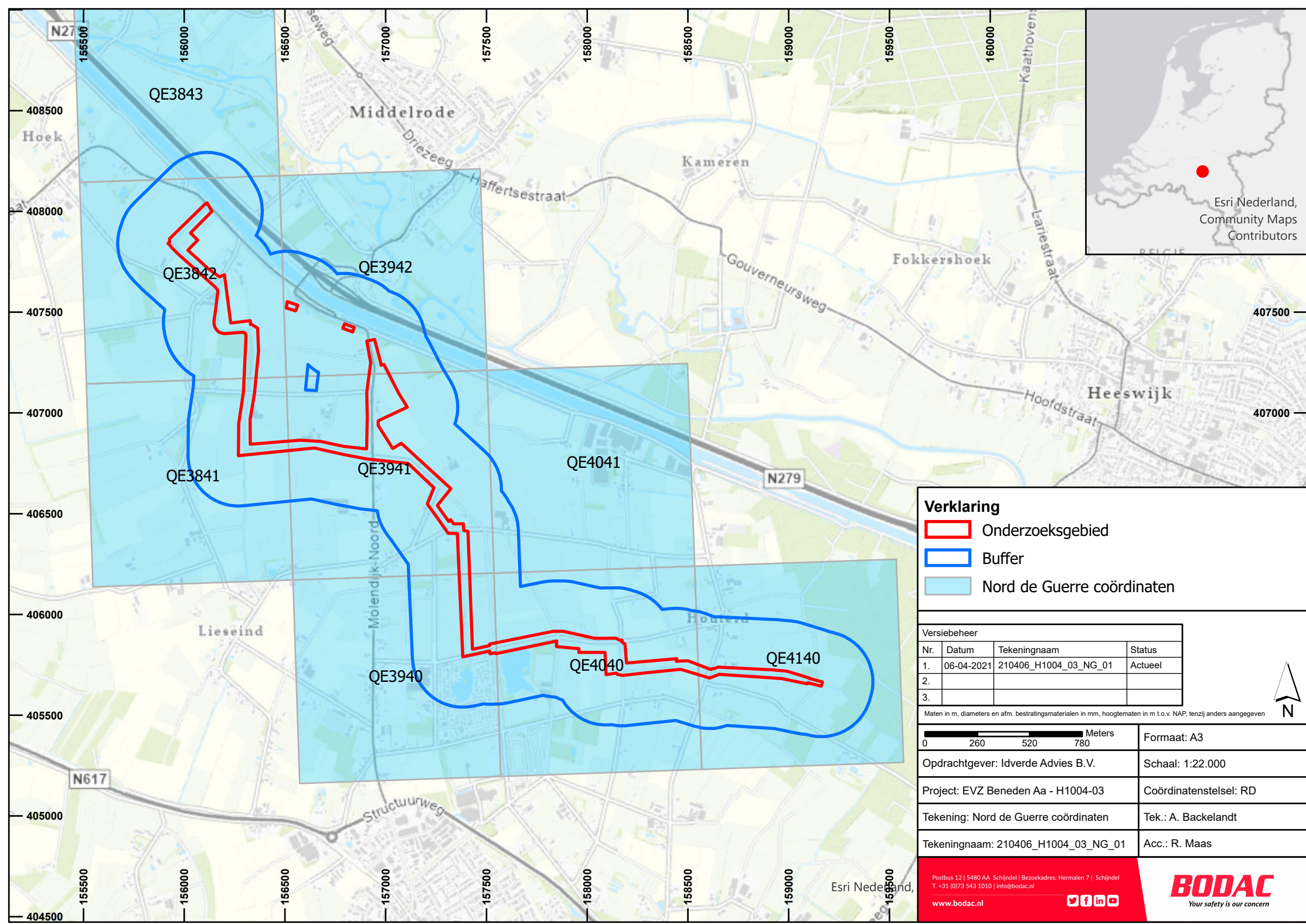
Voor het indicatieonderzoek is de navolgende geallieerde stafkaart gebruikt:

- ✓ Stafkaart Hertogenbosch, Holland 1:25.000, G.S.G.S. 4427 (AMS M831), First Edition (AMS 1), sheet 11 S.W.

De volgende kaartvierkanten dekken het onderzoeksgebied af en zijn dus gebruikt tijdens het doornemen van de bronnen uit The National Archives (zichtbaar op de navolgende pagina):

- ✓ QE3841 t/m QE3843;
- ✓ QE3940 t/m QE3942;
- ✓ QE4040 t/m QE4041;
- ✓ QE4140.

¹² Bundesarchiv, 'Militärische Unterlagen', <<https://www.bundesarchiv.de/DE/Content/Artikel/Benutzen/Hinweise-zur-Benutzung/benutzen-hinweise-militaerische-unterlagen.html>> [geraadpleegd op 6 mei 2020]. Het archief geeft een uitleg over de beschadigingen: 'Die Überlieferungen aus der Zeit bis 1945 haben durch Kriegseinwirkungen erhebliche Verluste erlitten. Die Unterlagen der zentralen Dienststellen der Wehrmacht und der Heeresführung, der Dienststellen und der Truppen des Heeres unterhalb der Divisionsebene sowie der Luftwaffe und der Waffen-SS sind weitgehend verlorengegangen. Dagegen haben die Masse der Kriegstagebücher der Kommandobehörden des Heeres und der Divisionsstäbe bis 1943 sowie das Archivgut der Marine den Krieg überdauert. Ebenso blieb das Archivgut der wehrtechnischen Einrichtungen und Dienststellen der Wehrmacht nahezu vollständig erhalten. Der größte Teil der Akten der Preußischen Armee wurde 1945 mit dem Brand des Heeresarchivs Potsdam vernichtet.'

Esri Nederland,
Community Maps
Contributors

Verklaring

- Onderzoeksgebied
- Buffer
- Nord de Guerre coördinaten

Versiebeheer

Nr.	Datum	Tekeningnaam	Status
1.	06-04-2021	210406_H1004_03_NG_01	Actueel
2.			
3.			

Maten in m, diameters en afm. bestratingmaterialen in mm, hoogtematen in m t.o.v. NAP, tenzij anders aangegeven

0 260 520 780 Meters

Formaat: A3

Opdrachtgever: Idverde Advies B.V.

Schaal: 1:22.000

Project: EVZ Beneden Aa - H1004-03

Coördinatenstelsel: RD

Tekening: Nord de Guerre coördinaten

Tek.: A. Backelandt

Tekeningnaam: 210406_H1004_03_NG_01

Acc.: R. Maas

Postbus 12 | 5480 AA Schijndel | Bezoekadres: Hermalen 7 | Schijndel
T: +31 (0)73 543 1010 | info@bodac.nl

www.bodac.nl

BODAC
Your safety is our concern

4.5.3 *The National Archives and Records Administration (NARA) te Washington*

In de National Archives and Records Administration te Washington zijn manuscripten/interviews met de Duitse legerleiding geraadpleegd uit *Record Group 549*. Deze documenten geven een algemene indruk over de verdediging binnen en rondom het onderzoeksgebied.

4.5.4 *Library and Archives Canada (LAC) te Ottawa*

In de Library and Archives Canada (LAC) zijn diverse documenten aanwezig betreffende de grondtroepen van het Canadese leger. De 'War Diaries' van de Canadese troepen zijn niet geanalyseerd voor het huidige onderzoek. Er waren geen Canadese troepen betrokken bij de bevrijding van het onderzoeksgebied.

4.6 Analyse luchtfoto's

Ten tijde van de Tweede Wereldoorlog maakten de geallieerde troepen gebruik van uitgebreide luchtfotoanalyses om troepenbeweging te ontdekken, resultaten van bombardementen waar te nemen en nieuwe 'targets' e.d. te vinden. Het doel van een luchtfoto interpretatie in het vooronderzoek dient als visuele bron. Met behulp van luchtopnamen is vaak vast te stellen of het onderzoeksgebied betrokken is geweest bij oorlogshandelingen. Sporen van kraters, beschadigde woningen, troepenverplaatsing of stellingen (militaire vergraving) kunnen aanwijzingen zijn voor een mogelijk verdacht gebied.

4.6.1 *Methodiek*

Conform het CS-VROO worden de meest geschikte luchtfoto's geselecteerd voor de interpretatie van het onderzoeksgebied. Tijdens de selectie neemt Bodac B.V. rekening met:

- ✓ Beschikbaarheid van luchtfoto's van het te onderzoeken gebied;
- ✓ Dekking;
- ✓ Opnamedatum in relatie tot oorlogshandelingen;
- ✓ Kwaliteit fotobeeld;
- ✓ Schaal.

Luchtfoto's zullen, naar aanleiding van de data van oorlogshandelingen, met data van vóór, ten tijde en ná de gevonden indicaties geraadpleegd worden. Ten behoeve van de luchtfoto interpretatie zal Bodac B.V. letten op de verschillende type luchtfoto's, de meest bruikbare foto's zijn de zogenoemde 'verticals'.¹³ Met behulp van beeldparen kunnen verstoringen in de foto's geanalyseerd en gedefinieerd worden. Het programma Photoshop wordt gebruikt om de foto's bij te snijden en grijswaarden toe te passen. Door middel van het georeferentie systeem ArcGIS Pro kunnen mogelijke indicaties op de juiste locatie gepositioneerd worden.¹⁴ Niet alleen de selectie van foto's kan invloed hebben op de luchtfotoanalyse. Een luchtfoto blijft een snapshot van de situatie van het onderzoeksgebied ten tijde van fotograferen. Niet alleen kunnen wolken, bebouwing, schaduwwerkingen, groei van planten of water hinderlijk zijn tijdens de luchtfoto interpretatie. Ook herstelwerkzaamheden of camouflage kunnen een vertekend beeld geven van mogelijke oorlogshandelingen.

Tijdens de luchtfotoanalyse maakt Bodac B.V. een classificatie van objecten welke relevant kunnen zijn voor het indicatieonderzoek. Drie termen zullen de validiteit van een object of verstoring bepalen. Het begrip 'bevestigd' wordt ingezet wanneer de betrouwbaarheid grenst aan zekerheid, waarbij de waarneming met een tweede bron bevestigd kan worden. Het begrip 'waarschijnlijk' zal ingezet worden wanneer er een overwegende zekerheid bestaat over de validiteit van de classificatie van het object op de luchtfoto. Als er een overwegende onzekerheid bestaat over de validiteit van de classificatie van het object op de luchtfoto, dan zal de term 'mogelijk' gebruikt worden. Indien een object met de betrouwbaarheid 'mogelijk' invloed heeft op de afbakening van een verdacht gebied, streeft Bodac B.V. ernaar om aanvullende bronnen te

¹³ De kwaliteit van de luchtfotoanalyse heeft onder andere te maken met de opnamehoek en opnamehoogte van de foto's.

¹⁴ Vanwege verschillende aspecten (kwaliteit luchtfoto, opnamehoek, brandpunt, snelheid vliegtuig en de beschikbare georeferentie punten) treedt er tijdens de georeferentie van luchtfoto's een afwijking van vijf tot tien meter op. In dit indicatieonderzoek wordt een tolerantie gehanteerd van tien meter.

raadplegen.¹⁵ Tot slot maakt Bodac B.V. gebruik van een bedrijfsspecifieke GIS-codering betreffende het indicatieonderzoek van bronnenmateriaal. Met behulp van deze codering koppelt Bodac B.V. losstaande indicaties aan een codering. Indien relevante indicaties geografisch ingetekend kunnen worden, zal de GIS-code in *Bijlage 2* beschreven worden.

4.6.2 Selectie beeldmateriaal

Voor dit indicatieonderzoek heeft Bodac B.V. een inventarisatie uitgevoerd van beschikbare luchtfoto's in nationale en internationale archieven. In Nederland bestaan momenteel twee archieven die samen een vrij complete collectie beheren van relevantie luchtopnamen die gemaakt zijn door zowel Britse als de Amerikaanse luchtmacht. Een deel van deze collecties bevindt zich in de afdeling Speciale Collecties, Bibliotheek Wageningen University (WUR) te Wageningen. Het andere deel beheert het Kadaster GEO-Informatie (KAD) te Zwolle. De luchtfoto's uit beide archieven kunnen geleverd worden door de site www.dotkadata.nl. Naast de verplichte Nederlandse archieven beschikken ook internationale archieven over luchtfoto's van Nederland. Bodac B.V. heeft ook de luchtfotocollecties van The National Collection of Aerial Photography (NCAP) te Edinburgh geraadpleegd. In *Bijlage 6* wordt een overzicht gegeven van de geselecteerde en geanalyseerde luchtfoto's. In *Bijlage 2* worden de resultaten van de luchtfotoanalyse gepresenteerd in vergelijking met de indicatietabel.

4.7 Conclusie indicatieonderzoek

Uit het indicatieonderzoek blijkt dat er relevante en herleidbare indicaties zijn gevonden in het literatuur- en archiefonderzoek en de luchtfotoanalyse. In *Bijlage 2* is een overzicht in chronologische tabelvorm gegeven van de bevindingen van het indicatieonderzoek. Van sommige indicaties is het niet mogelijk gebleken de exacte locatie vast te stellen. Deze zijn omwille van het historisch overzicht en/of relevantie wel opgenomen in het overzicht. Wanneer een gebeurtenis buiten de buffer van het werkgebied heeft plaatsgevonden, of als de precieze locatie niet bekend is, dan wordt dit vermeld. In het overzicht wordt tevens vermeld of een gebeurtenis als relevant of niet relevant kan worden beschouwd voor het werkgebied. Middels een GIS-codering worden de indicaties uit de indicatietabel, welke zichtbaar zijn in luchtopnamen, gekoppeld aan de luchtfototabel.

Er zijn verschillende indicaties gevonden binnen en rondom het onderzoeksgebied. Na de geallieerde luchtlandingen medio september 1944 bevond het onderzoeksgebied zich een ruime maand binnen en nabij de Duits-Britse frontlinie. Op 21 september 1944 werd door Amerikaanse eenheden van de 501th Parachute Infantry Regiment een poging gedaan Schijndel te veroveren. Dit mislukte en het duurde vervolgens tot 23 oktober 1944 vooraleer het dorp en het ietwat noordelijker gelegen onderzoeksgebied door de Schotse 51ste Highland Division werd bevrijd. In de tussenliggende periode waren Duitse eenheden van de 59ste Divisie gestationeerd in de buurt van het onderzoeksgebied. Er vonden blijkens het indicatieonderzoek, de luchtfotoanalyse en de geregistreerde uitvoeringsopdrachten van de EOD (en haar voorgangers) diverse artilleriebeschietingen en grondgevechten plaats in het gebied tussen Den Dungen en Schijndel. Derhalve zal het onderzoeksgebied verdacht verklaard worden op het (mogelijk) aantreffen van OO, te weten geschutmunitie.

¹⁵ Het object met betrouwbaarheid 'mogelijk' zal door Bodac B.V. geverifieerd worden met behulp van andere luchtfoto's met verschillende data. Daarnaast zal getracht worden om aanvullende indicaties uit het literatuur- en archiefonderzoek te vinden.

4.7.1 Beeldmateriaal

Op de volgende pagina's is relevant beeldmateriaal toegevoegd voor het indicatieonderzoek. In *Bijlage 2* zijn de indicaties uit het literatuur- en archiefonderzoek en de luchtfotoanalyse beschreven.

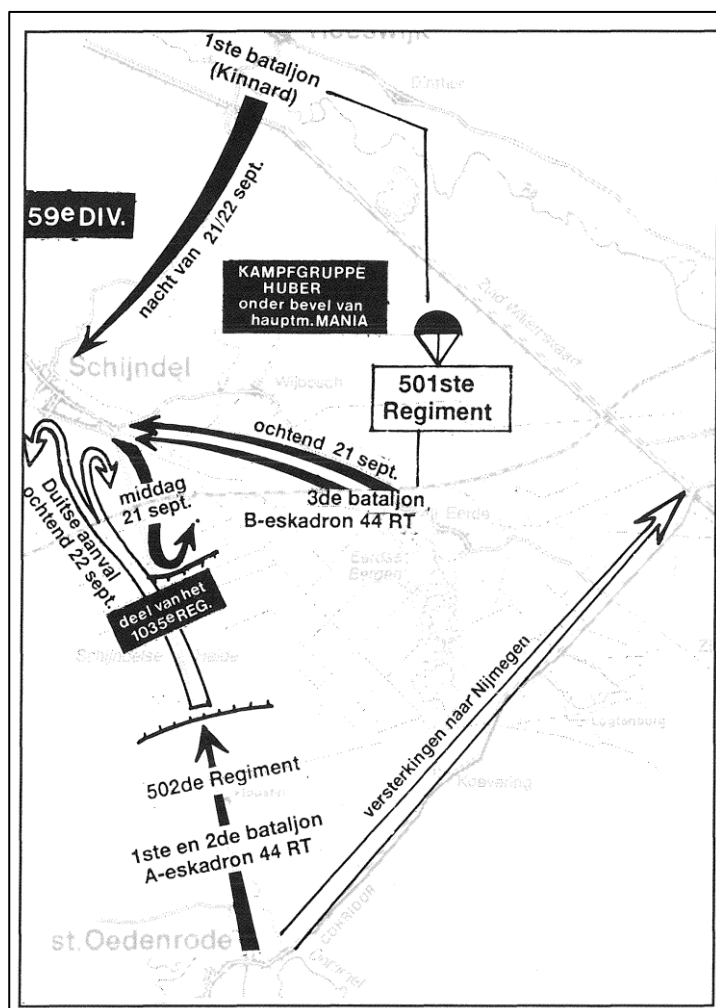
Figuur 1: Crashplaats van de 3 Waco Gliders nabij de Busselsesteeg, Berlicum. [Google Earth, 2015]

Bron: A. Hermens, Voortijdige gliderlandingen in de Meijerij van 's-Hertogenbosch. USA 907 GFA-Battalion 101 Airborne division. Market Garden, 18/19 september 1944, 81.

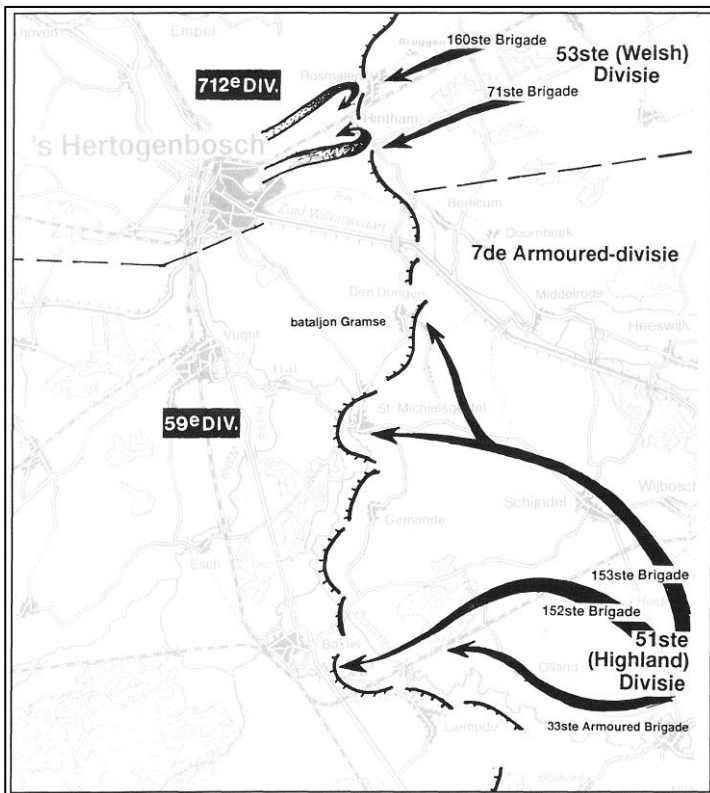
Figuur 2: De Berlicumse gliders ingetekend op de landingslocaties, alsmede de locatie van de neergestorte C-47 Dakota.

Bron: A. Hermens, Voortijdige gliderlandingen in de Meijerij van 's-Hertogenbosch. USA 907 GFA-Battalion 101 Airborne division. Market Garden, 18/19 september 1944, 82.

Figuur 3: Situatieschets 21 en 22 september 1944 oostelijk van Schijndel

Bron: J. Didden en M. Swarts, *Brabant bevrijd* (Hulst, 1993), 75.

Figuur 4: 23 oktober 1944. Aanval van de 51ste Highland Divisie vanuit Schijndel

Bron: J. Didden en M. Swarts, *Brabant bevrijd* (Hulst, 1993), 180.

5 Conclusie en advies

Op basis van het indicatieonderzoek zal een gemotiveerde conclusie getrokken worden of het onderzoeksgebied 'verdacht' of 'onverdacht' verklaard dient te worden. Indien (een deel van) het onderzoeksgebied verdacht is, dan zal getracht worden om hoofdsort, subsoort, kaliber/gewichtsklasse, nationaliteit, aantallen, type ontstekingsinrichtingen (van afwerpmunitie) en de verschijningsvorm van de mogelijk aanwezige OO te achterhalen. Naar aanleiding van de geraadpleegde bronnen indicatieonderzoek is het onderzoeksgebied verdacht verklaard op een verhoogd risico tot aantreffen van Ontploffbare Oorlogsresten (zie *Bijlage 1* voor de indicatiekaart en de OO-Bodembelastingkaart van het onderzoeksgebied).

5.1 Aan te treffen Ontploffbare Oorlogsresten

Met behulp van het indicatieonderzoek kunnen de mogelijk aan te treffen OO bepaald worden. Op basis van het geanalyseerde feitenmateriaal worden de verschillende (sub)soorten en verschijningsvormen van de munitieartikelen onderzocht. Omtrent de hoeveelheid van het mogelijk aan te treffen munitiemateriaal is op basis van de beschikbare gegevens geen uitspraak te doen. Onderstaande *Tabel 1* geeft een overzicht van de mogelijk aan te treffen Ontploffbare Oorlogsresten binnen het onderzoeksgebied.

Hoofdsort Explosief:	(Sub)soort en kaliber:	Verschijningsvorm:				
		Afgevoerd	Vershoten, Gegoid, Gelegd, Wegeslingerd	Opgevoerd, Gedumpt, Begraven	Restant springput/explosie	Onderdeel wrak
Duitse en geallieerde geschutmunitie	Granaten vanaf 25 ponder tot en met 5,5 inch		✓			

Tabel 1: Overzicht van de mogelijk aan te treffen OO in het onderzoeksgebied.

5.2 Horizontale afbakening

Bij de horizontale afbakening van het verdachte gebied, van het voorliggende onderzoek, is *Bijlage 2a* van het CS-VROO als uitgangspunt gehanteerd. De indicaties uit *Bijlage 2* en de conclusie van het indicatieonderzoek (*Paragraaf 4.7*) zijn als uitgangspunt gebruikt voor de horizontale afbakening van het op OO verdacht verklaarde gebied.

Artilleriebeschieting | Uit het literatuur- en archiefonderzoek en de luchtfotoanalyse blijkt dat het onderzoeksgebied betrokken is geweest bij oorlogshandelingen (onder andere) met geschutmunitie. In het CS-VROO wordt het volgende vermeld voor artilleriebeschietingen: *Beschieting door grondgebonden geschut, mortieren of grondgebonden (meervoudige) raketwerpsystemen of beschieting door scheepsgeschut*. Middels de luchtfotoanalyse zijn sporen gevonden van artilleriebeschietingen. Verspreid over het onderzoeksgebied en de buffer zijn indicaties van (waarschijnlijke) kraters en andere verstoringen aangetroffen. Daarnaast zijn diverse uitvoeringsopdrachten in en rond het onderzoeksgebied uitgevoerd, waarbij vershoten geschutmunitie is geruimd. Uit de archiefstukken blijkt dat er rondom het onderzoeksgebied field, medium en heavy regiments aanwezig waren. Deze verklaren dan ook de aangetroffen (vershoten) geschutmunitie. Aan de hand van de uitvoeringsopdrachten en het indicatieonderzoek zijn de kalibers gedefinieerd. De meest voorkomende subsoorten zijn brisant-, brisantpantser- en rookgranaten. Het is niet duidelijk vanuit welke posities het onderzoeksgebied en de nabije omgeving is beschoten. Informatie en gegevens over de andere punten uit het CS-VROO, die van belang zijn bij het onderbouwd afbakenen van een door artillerie beschoten

gebied (zie *Bijlage 4*), zijn niet bekend. Derhalve wordt het gehele onderzoeksgebied als verdacht afgebakend op het mogelijk aantreffen van geschutmunitie.

5.3 Verticale afbakening

De verticale afbakening van het verdachte gebied is afhankelijk van de verschijningsvorm welke in het onderzoeksgebied is geconstateerd. Bij het bepalen van de verticale afbakening dient rekening gehouden te worden met verschillende factoren, zoals bodemgesteldheid, bodemweerstand, vorm en diameter van de OO. Voor het merendeel van de (verschoten/weggeslingerde) munitieartikelen zijn de gegevens, zoals verwachte snelheid en inslaghoek, niet gevonden in het archiefonderzoek. Daarnaast heeft de maaiveldhoogte ten tijde van de Tweede Wereldoorlog invloed op de uiteindelijke verticale afbakening. Het is echter niet altijd mogelijk met volledige zekerheid de exacte maaiveldhoogten te achterhalen, waardoor de afbakening in dit opzicht als indicatie beschouwd dient te worden.

Verschoten OO | Uit het literatuur- en archiefonderzoek en de luchtfotoanalyse blijkt dat het onderzoeksgebied te maken heeft gehad met verschoten, weggegooide of weggeslingerde infanterie- en geschutmunitie. Over het algemeen wordt verschoten geschutmunitie aangetroffen op een diepte van 2.50 m¹ minus maaiveld. Dit is echter afhankelijk van het type bodem binnen het onderzoeksgebied.

Hoofdsoort explosief:	(Sub)soort explosief:	Maximale indicatieve diepteligging OO uitgaande van hoogte maaiveld t.t. van WOII(m ¹) ¹⁶ :	
		Zand:	Klei:
Infanteriemunitie	Klein Kaliber Munitie Hand- en geweergrenaten Munitie voor granaat- en raketwerpers	1.00	1.00
Geschutmunitie	Brisantgranaat + kaliber Mortiergranaat + kaliber	1.50	2.50
Mijnen(velden)	Mijnen	1.00	1.00
Afwerpmunitie	Afwerpmunitie, vliegtuigbommen t/m 1000 lb. Brandbommen 30 lb.	6.00 1.00 – 1.25	7.50
Lucht- en gronddoelraketten	Raketten	3.00	5.00

Tabel 2: Overzicht met de indringingsdiepte van explosiefhoofdsoorten in de verschillende grondsoorten (zand of klei).

5.4 Advies en vervolgstappen

Het onderzoeksgebied kwalificeert Bodac B.V. op basis van het geanalyseerde feitenmateriaal als verdacht op de (mogelijke) aanwezigheid van OO. Daar waar het verdachte gebied en het werkgebied elkaar overlappen (het opsporingsgebied) adviseren wij de opdrachtgever om het opsporingsproces voort te zetten.

¹⁶ Er dient een minimale onderzoeksdiepte van 1.00 m¹ aangehouden te worden, omdat rekening moet worden gehouden met de vermenging in de leeflaag door grondbewerkingen. De aangegeven indicatieve diepteligging van OO is aangegeven ten opzichte van het maaiveld ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. De diepteligging van OO is daarnaast sterk afhankelijk van diverse factoren zoals bijvoorbeeld ophoging/verlaging, niveauverschillen, verhardingen, grondwaterstanden, bodemvochtigheid, vorst, begroeiing etc. Afwijkingen t.o.v. bovengenoemde tabel zijn eveneens mogelijk indien er zich ten tijde van de Tweede Wereldoorlog op de locatie bijvoorbeeld waterpartijen, schuttersputten, loopgraven, kraters, watergangen ed. hebben plaatsgevonden.

Indien alleen grond wordt aangebracht, waarbij geen beroering of afgraving van de bodem plaatsvindt, kan worden overwogen om de bodem voorafgaand aan de (grond)werkzaamheden niet nader te onderzoeken op de aanwezigheid van OO. Bij aan- en afvoer van grond zal echter vaak gebruik worden gemaakt van zware machines. De druk en trilling die door deze machines op de bovengrond wordt uitgeoefend kan mogelijk leiden tot het in werking treden van OO die (net) onder het maaiveld liggen. Het is derhalve aan te bevelen de bodem voorafgaand aan deze werkzaamheden toch te laten onderzoeken op de aanwezigheid van munitieartikelen.

Daar waar enkel graafwerkzaamheden plaatsvinden binnen de contouren van reeds naoorlogs vergraven tracés van bijvoorbeeld rioleringsseuven kan redelijkerwijs worden aangenomen dat OO reeds destijds zijn opgemerkt en weggenomen. Deze aanname is echter geen wetmatigheid. Het is derhalve raadzaam voor aanvang van de voorgenomen werkzaamheden een protocol op te stellen met betrekking tot de handelwijze bij het incidenteel aantreffen van OO uit de Tweede Wereldoorlog. Ook voor gebieden welke als 'onverdacht' verklaard zijn kan gebruik worden gemaakt van dit protocol. Bodac B.V. heeft reeds een Protocol Toevalstreffer voor u opgezet (te vinden in *Bijlage 7*).

Om de risico's van de aanwezigheid van OO in relatie tot het toekomstige gebruik c.q. de toekomstige functie van het projectgebied in kaart te brengen kan de opdrachtgever besluiten tot het laten uitvoeren van een risicoanalyse (RA). In de RA worden de risico's beoordeeld dat OO ongewenst tot uitwerking komen ten gevolge van de geplande grondroerende werkzaamheden en wat de uitwerkingsfactoren daarvan kunnen zijn. Op basis van de risicobeoordeling kan de noodzaak tot het uitvoeren van detectiewerkzaamheden worden bepaald, hetgeen kan leiden tot een beperking van het te detecteren gebied.

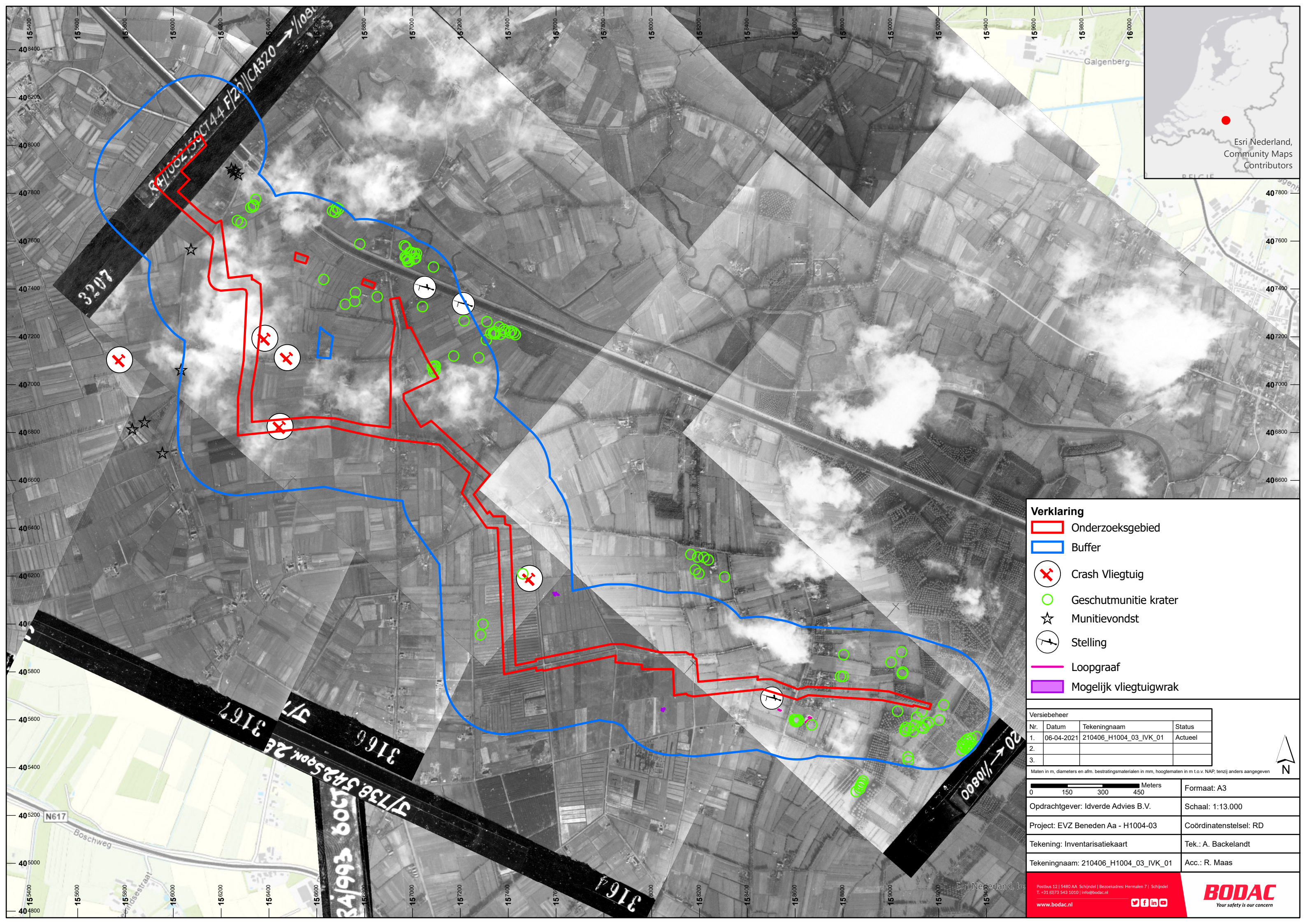
Bodac B.V. kan deze werkzaamheden voor u uitvoeren.

6 Leemten in kennis

Het is uiteraard altijd mogelijk dat bepaalde oorlogshandelingen niet zijn beschreven, gearchiveerd of in de tijd verloren zijn gegaan, waardoor deze in het heden niet als feitenmateriaal terug te vinden zijn.

- ✓ Niet alle gebeurtenissen konden tot een exacte locatie worden herleid;
- ✓ De gebruikte luchtfoto's van 6 en 15 oktober 1944 dateren van enkele dagen vóór de definitieve bevrijding van het onderzoeksgebied. Er bleken voor het grootste deel van het onderzoeksgebied echter geen geschikte luchtfoto's van een latere datum beschikbaar;
- ✓ Er is slechts beperkt informatie beschikbaar m.b.t. munitieruimingen gedurende de periode 1947-1971;
- ✓ De ligplaatsen van gemelde en geruimde OO konden niet allemaal achterhaald worden;
- ✓ Niet alle boven Nederland uitgevoerde bombardementen zijn nauwkeurig geregistreerd;
- ✓ Luchtfoto's geven een momentopname weer van een situatie die op een eerder of later tijdstip geheel anders zou kunnen zijn.

Bijlage 1. Inventarisatiekaart en OO-Bodembelastingkaart

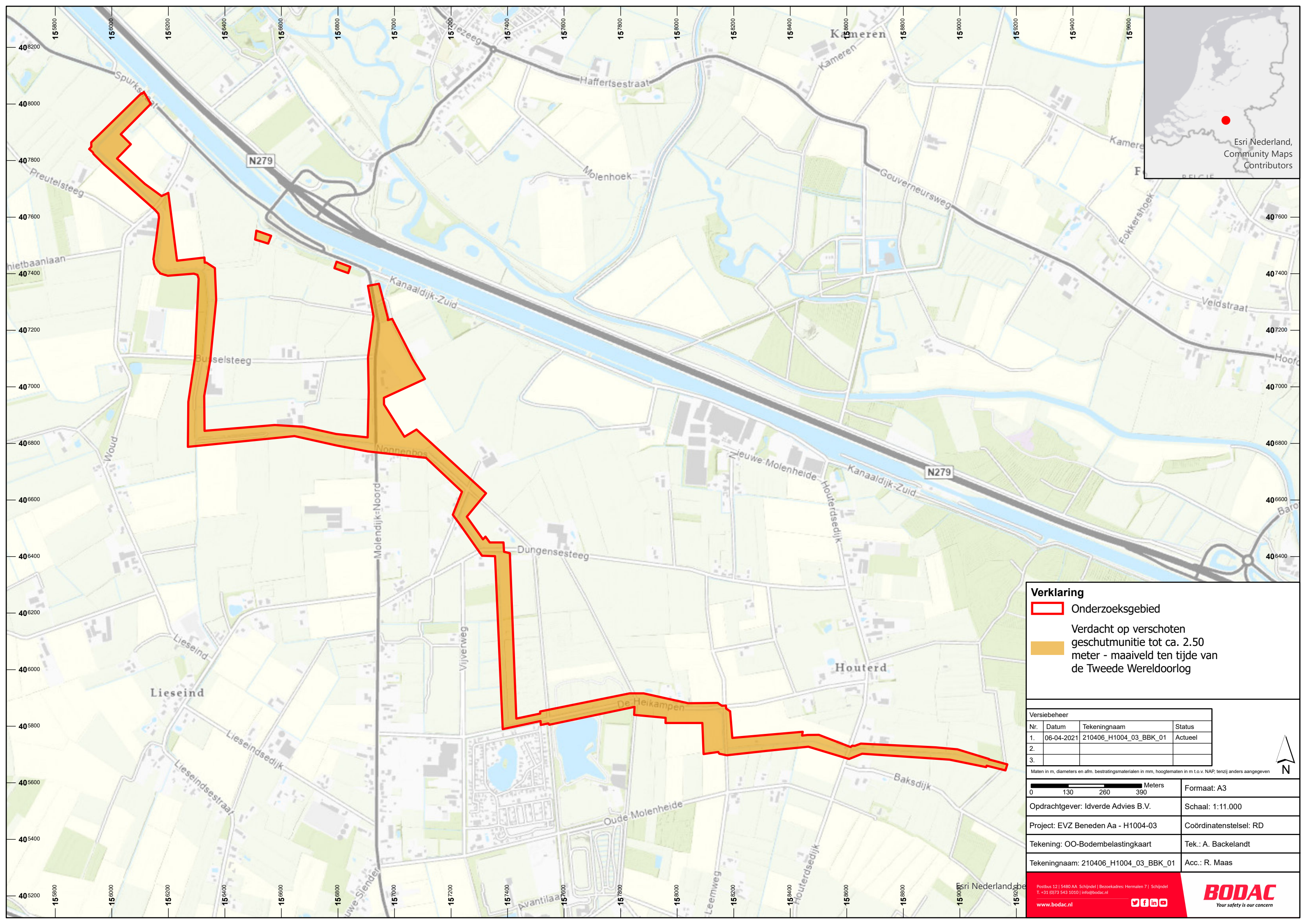
Verklaring

- Onderzoeksgebied
- Buffer
- ✕ Crash Vliegtuig
- Geschutmunitie krater
- Munitievondst
- T Stelling
- Loopgraaf
- Mogelijk vliegtuigwrak

Versiebeheer			
Nr.	Datum	Tekeningnaam	Status
1.	06-04-2021	210406_H1004_03_IVK_01	Actueel
2.			
3.			

Maten in m, diameters en afm. bestratingsmaterialen in mm, hoogtematen in m t.o.v. NAP, tenzij anders aangegeven

0 150 300 450 Meters	Formaat: A3
Opdrachtgever: Idverde Advies B.V.	Schaal: 1:13.000
Project: EVZ Beneden Aa - H1004-03	Coördinatenstelsel: RD
Tekening: Inventarisatiekaart	Tek.: A. Backelandt
Tekeningnaam: 210406_H1004_03_IVK_01	Acc.: R. Maas

Esri Nederland,
Community Maps
Contributors

Verklaring

Onderzoeksgebied

Verdacht op verschoten geschutmunitie tot ca. 2.50 meter - maaiveld ten tijde van de Tweede Wereldoorlog

Versiebeheer			
Nr.	Datum	Tekeningnaam	Status
1.	06-04-2021	210406_H1004_03_BBK_01	Actueel
2.			
3.			

Maten in m, diameters en afm. bestratingsmaterialen in mm, hoogtematen in m t.o.v. NAP, tenzij anders aangegeven		
	Formaat: A3	
Opdrachtgever: Idverde Advies B.V.		Schaal: 1:11.000
Project: EVZ Beneden Aa - H1004-03		Coördinatenstelsel: RD
Tekening: OO-Bodembelastingkaart		Tek.: A. Backelandt
Tekeningnaam: 210406_H1004_03_BBK_01		Acc.: R. Maas

Bijlage 2. Indicatietafel

Datum:	Literatuur:	Nationale archieven:	Internationale archieven:	Relevantie en herleidbaarheid:
12-7-1940	Indicatie - bombardement Eversteijn Bombardement op Schijndel. Getroffen werd het Lieseind. ¹⁷ Peters 'In juli 1940 vallen 5 bommen op het Lieseind, waarvan één niet ontploft.' ¹⁸	Indicatie - bombardement BHIC 'In juli '40 vielen er 5 bommen in het Lieseind, waarvan er een niet ontplofte.' ¹⁹ Nationaal Archief Om 00.15 uur in de ochtend kwamen er een aantal bommen neer op het Lieseind aan de rand van de gemeente Schijndel. Aanvankelijk werden er vijf bommen gemeld, waarvan er één niet ontploft was. Bij verdere inspectie blijkt er sprake te zijn van zeven inslagplaatsen en bleken meerdere bommen niet ontploft te zijn. Om 14.30 ontplofte er een bom die bij deze inspectie nog niet ontdekt was, omdat deze in een korenveld lagen. Hierna is er bij een nieuwe zoekactie nog een onontplofte bom gevonden. De niet ontplofte bommen zijn niet zichtbaar en bevinden zich vrij diep in de grond. Alle bommen zijn, op 1 blindganger na, allemaal in een rechte lijn neerkomen. Omwonenden verklaarden daarbij dat er voor het neerkomen van de bommen sprake was geweest van een luchtgevecht. Een van de bommen is op het grondgebied van de gemeente Berlicum neergekomen. ²⁰	-	Op 12 juli 1940 vond een bombardement plaats op Lieseind (Schijndel). Omstanders meldden een hoeveelheid van zeven kraters te hebben opgemerkt, gelegen in een lineair - elkaar opvolgend - patroon. Één of enkele bommen zouden niet tot ontploffing zijn gekomen. Het is niet bekend of de afwerpmunitie afkomstig is van Amerikaanse, Britse of Duitse vliegtuigen, alsmede om welk type bommen zijn gebruikt. Lieseind ligt ten zuidwesten van het onderzoeksgebied en de buffer. Blijkens de archiefstukken uit het Nationaal Archief kwam één van de zeven bommen in de Gemeente Berlicum terecht. Verdere aanwijzingen omtrent de locatie van het bombardement ontbreken. Op de luchtfoto's zijn bovendien geen indicaties gevonden die erop duiden dat het onderzoeksgebied en de buffer werden getroffen. <i>Conclusie: niet relevant</i>
21-12-1940	-	Indicatie – noodlanding en mogelijke bomafwerp Nationaal Archief 'Om 09.20 heeft een Duitsch vliegtuig een noodlanding gemaakt op de Molenheide onder deze gemeente. Vliegtuig is licht beschadigd. Geen persoonlijke ongevallen. Duitse weermacht is aanwezig.' ²¹ 'Am 21-12-1940, um 09.20 Uhr, in Schijndel (Nordbrabant), 1 deutsches Flugzeug auf Molenheide notgelandet. Flugzeugführer	-	Op 21 december 1940 maakte een Duits vliegtuig een noodlanding ter plaatse van Molenheide te Schijndel. Het toestel liep daarbij geen noemenswaardige schade op. Wel werden er op diezelfde dag een tweetal niet-ontplofte brandbommen gevonden. Het is mogelijk dat deze kort vóór de noodlanding uit het Duitse toestel zijn afgeworpen. Het onderzoeksgebied en de buffer overlappen deels met het gebied Molenheide. Er zijn geen andere indicaties gevonden die deze indicatie bevestigen of aanvullen. Daarnaast zijn er op de luchtfoto's geen aanwijzingen herkend

GIS-codering:	Datum:	Sortienummer:	Fotonummer(s):	Schaal(1x):	Conclusie luchtfotoanalyse:
GIS001	28-03-1944	J-0738	3164, 3165, 3166, 3167, 3168.	10.800	De luchtfoto's van 28 maart 1944 dekken het grootste deel van het onderzoeksgebied af, met uitzondering van het meest oostelijke deel. De kwaliteit van de opnamen is goed, met veel scherpte. De luchtfoto's dateren van enkele maanden vóór de grondgevechten en beschietingen van september en oktober 1944. Er zijn geen sporen van OO aangetroffen binnen het onderzoeksgebied. Wel is op circa 60 meter afstand van het onderzoeksgebied een niet geheel ronde krater aangetroffen van circa 22 meter breed (GIS020). De oorzaak waardoor deze krater is ontstaan is niet duidelijk. Mogelijk is deze verstoring veroorzaakt door de crash van een Lancaster op 11 juni 1943 of door de crash van een Dornier op 17 augustus 1943 (zie nevenstaande <i>Indicatietafel</i>)
GIS002	06-10-1944	4-0993	3144	10.800	De luchtfoto van 6 oktober 1944 dekt de zuidoostelijke helft van het onderzoeksgebied af. De kwaliteit van de opname is goed, met veel scherpte. De luchtfoto dateert van enkele weken na de grondgevechten nabij Schijndel als onderdeel van Operatie Market Garden. Er zijn geen sporen van OO aangetroffen binnen het onderzoeksgebied.

¹⁷ T. Eversteijn, *Bombardementen, raketbeschietingen, neergekomen V- wapens en militaire vliegtuigverliezen in de periode 10 mei. 1940 – 5 mei 1945* (z.p. 2011), 242.

¹⁸ B. Peters en L. van Dijk, *Schijndel ten tijde van WO-II, begin, bezetting, bevrijding* (Schijndel 2005), 20.

¹⁹ Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC), 1589 Documentatie Schijndel, inv. nr. 478, Overzicht van een tentoonstelling van de Bond van Oud Strijders getiteld "20 jaar na onze bevrijding"; met chronologie van de gebeurtenissen in Schijndel tussen 1940 en 1944, 1965.

²⁰ Nationaal Archief , 2.04.53.15 Archief van de Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen, 1937-1946, inv. nr. 78, Noord-Brabant, Meldingen en processen-verbaal ontvangen van gemeenten over geallieerde luchtactiviteiten, 1940-1941.

²¹ Nationaal Archief , 2.04.53.15, inv. nr. 78, Noord-Brabant, Meldingen en processen-verbaal ontvangen van gemeenten over geallieerde luchtactiviteiten, 1940-1941.

		unverletzt, Flugzeug leicht beschädigt. Deutsche Wehrmacht anwesend.' ²² 'Am 21-12-40, in Berlicum (Nordbrabant), 2 nicht enzündete Brandbomben gefunden.' ²³		die duiden op de crash van een vliegtuig ter plaatse van het onderzoeksgebied. <i>Conclusie: niet relevant</i>						
11-06-1943	Indicatie - vliegtuigcrash Eversteijn Vliegtuig neergestort: T 2471 Lancaster Mk III ED980 PG-L van het No. 619 squadron om 00.59 uur bij Schijndel. ²⁴ SLGO Verliesregister Vliegtuig neergestort: T271, 43-06-15, 0059, Schijndel, Lancaster III, ED980, 619 Sqdn, P/O K.McCulloch, B. ²⁵	-	-	Eversteijn en SLGO melden de crash van een Lancaster Mk III bij Schijndel. Een exacte locatie wordt niet vermeld. Er zijn geen andere bronnen gevonden die deze indicatie bevestigen of aanvullen. <i>Conclusie: niet relevant</i>	GIS003	15-10-1944	4-1082	3207, 3208, 3209, 4208, 4209.	10.800	De luchtfoto's van 15 oktober 1944 dekken een groot deel van het onderzoeksgebied af, met uitzondering van een segment ter plaatse van Molenheide en De Heikampen. De kwaliteit van de foto's is goed. Diverse wolken belemmeren echter gedeeltelijk het op het grondoppervlak. Hierdoor zijn eventuele sporen van OO niet zichtbaar. De luchtfoto's dateren van enkele weken na de geallieerde luchtlandingen alsmede van vóór de definitie bevrijding van het onderzoeksgebied. Er zijn diverse sporen van OO aangetroffen in en rond het onderzoeksgebied. Met name aan de uiterste oostrand en de noordkant van het onderzoeksgebied zijn diverse kraters geïdentificeerd en ingetekend. Deze zijn waarschijnlijk het gevolg van geallieerde en Duitse artilleriebeschietingen. Zie de <i>Inventarisatiekaart</i> in <i>Bijlage 1</i> voor de gesignaleerde (vermoedelijke) geschutskraters.
17-08-1943	Indicatie - vliegtuigcrash Eversteijn Vliegtuig neergestort: T 2797 Dornier Do 217 M-1 U5+MI met Werkenummer 56018 van het 3./KG 2 "Holzhammer" om 23.10 uur te Schijndel. ²⁶ SLGO Verliesregister Vliegtuig neergestort: T2797, 43-08-17, 2310, Schijndel, Do 217M-1, 56018, 3./KG 2, Lt. B. Mende, B. ²⁷ Zwanenburg Een Do-217 van I/KG2 stortte om 23.10 uur neer bij Schijndel. ²⁸	-	-	Diverse bronnen melden de crash van een Dornier bij Schijndel. Een exacte locatie wordt niet vermeld. Er zijn geen andere bronnen gevonden die deze indicatie bevestigen of aanvullen. <i>Conclusie: niet relevant</i>	GIS004	15-03-1945	16-1847	4081	15.000	De luchtfoto van 15 maart 1945 dekt slechts een zeer beperkt deel van de buffer af ten zuiden van het onderzoeksgebied. De kwaliteit van de opname is goed, met veel scherpte. De luchtfoto dateert van enkele maanden na de bevrijding van het onderzoeksgebied. Er zijn geen sporen van OO aangetroffen.

²² Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD), 077 Generalkommissariat für das Sicherheitswesen (Höhere SS-und Polizeiführer Nord-West), inv. nr. 1328 Dagberichten van de Befehlshaber der Ordnungspolizei Den Haag betreffende vijandelijke luchtaanvallen, 1940-1941.

²³ Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD), 077, inv. nr. 1332 Stukken betreffende vijandelijke luchtaanvallen, landingen van vijandelijke vliegeniers, het vinden van versperringsballons, het werpen van springstoffen en het gebruik van sabotagematerialen, 1940-1943.

²⁴ Eversteijn, *Bombardementen*, 1622.

²⁵ Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945 (SLGO), *Verliesregister 1939-1945. Alle militaire vliegtuigverliezen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog* (z.p., 2008), 76.

²⁶ Eversteijn, *Bombardementen*, 1731.

²⁷ SLGO, *Verliesregister 1939-1945*, 81.

²⁸ G.J. Zwanenburg, *En nooit was het stil... Kroniek van een luchtoorlog, deel 2* (Den Haag 1990), 63.

September – oktober 1944	-	Indicatie - oorlogsschade BHIC 'Kanaaldijk E.15, boerderij afgebrand, A. Gordijn' ²⁹ 'Kanaaldijk E.16, herbouw woning met winkel en berging, gebr. V. Rozendaal, datum van schade: sept. 1944, sectie A nr. 4422' ³⁰ [A1804] 'Houtert E.110, boerderij afgebrand, J. vd. Pol' ³¹ 'Molenheide E.129, herbouw schuur, A. Langenhuysen, datum van schade: sept.-okt. 1944, sectie A nr. 3903' ³² [A396]	-	In de buurt van het onderzoeksgebied hebben in de maanden september en oktober 1944 diverse panden en percelen schade opgelopen als gevolg van oorlogshandelingen. Het adres Molenheide E.129 (Sectie A3903) ligt vermoedelijk in het onderzoeksgebied of in de buffer. Er worden echter geen specificities gegeven over de geleden schade. In de overige indicaties van september en oktober 1944 wordt echter meer concrete informatie gegeven over de betrokkenheid van het onderzoeksgebied bij oorlogshandelingen. Deze indicatie wordt derhalve meegenomen in het onderzoek. <i>Conclusie: mogelijk relevant</i>
18/19-09-1944	Indicatie (1) – vliegtuigcrash P-47D Eversteijn Vliegtuig neergestort: T 4126 P-47D met nummer 44.19719 van het 61st Fighter Squadron van de 56th Fighter Group om 17.26 uur bij Schijndel. ³³ 'P-47D-25 Thunderbolt met nummer 44.19714 HV- van het 61st Fighter Squadron van de 56th Fighter Group bij Schijndel.' ³⁴ SLGO Verliesregister Vliegtuig verongelukt: T4126, 44-09-18, 1726, Schijndel, P-47D, 44-19719, 56FG/61FS, 2 nd Lt.W.M.Hartshorn, B. ³⁵ Indicatie (2) – vliegtuigcrash C-47 en noodlandingen Waco Gliders BHIC - website 'Nabij de boerderij van landbouwer Leen van den Broek in het Berlicums Woud, een poldergebied tussen Berlicum, Den Dungen en Schijndel, zijn in september 1944 vijf individuele veldgraven gedolven voor Amerikaanse militairen die tijdens Operatie Market Garden waren	-	-	Indicatie (1) – vliegtuigcrash P-47D Eversteijn en het SLGO Verliesregister melden de crash van een P-47D bij Schijndel. Een exacte locatie wordt niet vermeld. Er zijn geen andere bronnen gevonden die deze indicatie bevestigen of aanvullen. <i>Conclusie: niet relevant</i> Indicatie (2) – vliegtuigcrash C-47 en noodlandingen Waco Gliders Op 18 september 1944 stortte een C-47 Dakota transportvliegtuig neer ten zuiden van de Busselsteeg te Berlicum. Het toestel is – kijkend naar <i>Figuur 2</i> - terecht gekomen binnen of op de rand van het onderzoeksgebied nabij het adres Busselsteeg 22. Op luchtfoto 3207 van 15 oktober 1944 zijn geen sporen zichtbaar van het gecrashte toestel. Daarbij dient vermeld te worden dat er op deze foto ten dele sprake is van verstoring door de aanwezigheid van wolken. Het is niet bekend of (delen van) het toestel geborgen zijn. Wel zijn de stoffelijke overschotten van de omgekomen bemanning elders begraven. Aangezien het een transportvliegtuig zonder bommenlading betreft is een eventuele verdachte afbakening voor de mogelijke aanwezigheid van OO niet aan de orde.

GIS005	30-10-1945	106G-LIB-356	4009, 4010	15.000	De luchtfoto's van 30 oktober 1945 dekken het uiterst oostelijke deel van het onderzoeksgebied af. De kwaliteit van de opnamen is zeer goed. Diverse wolken belemmeren echter gedeeltelijk het op het grondoppervlak. Hierdoor zijn eventuele sporen van OO niet zichtbaar. De luchtfoto's dateren van ruim één jaar na de bevrijding van het onderzoeksgebied. Er zijn geen sporen van OO aangetroffen.
---------------	------------	--------------	------------	--------	--

²⁹ Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC), 5135 Gemeentebestuur Schijndel, 1930-1960, inv. nr. 757, Stukken betreffende oorlogsschade aan en wederopbouw van boerderijen, 1944-1951.

³⁰ BHIC, 5135, inv. nr. 1248, Stamkaarten van door oorlogsschade getroffen huizen en panden inzake financiële schadevergoeding voor herstel of herbouw aan hun eigenaren (beoordeeld door de Schade Enquête Commissie te 's-Hertogenbosch) Nab-Ruij.

³¹ BHIC, 5135 Gemeentebestuur Schijndel, 1930-1960, inv. nr. 765, Overzichten van tijdens de tweede wereldoorlog afgebrande en kapotgeschoten boerderijen en stand der werkzaamheden inzake noodvoorzieningen en wederopbouw, met correspondentie, 1951-1956.

³² BHI), 5135, inv. nr. 1247, Stamkaarten van door oorlogsschade getroffen huizen en panden inzake financiële schadevergoeding voor herstel of herbouw aan hun eigenaren (beoordeeld door de Schade Enquête Commissie te 's-Hertogenbosch) Nab-Ruij.

³³ Eversteijn, *Bombardementen*, 2281.

³⁴ Ibidem, 2282.

³⁵ SLGO, *Verliesregister 1939-1945*, 81.

	omgekomen. [...] De vijf behoorden niet allemaal tot dezelfde vliegtuigbemanning. Vier van hen behoorden tot de bemanning van een transportvliegtuig van de USAAF, een C-47A Skytrain (registratienummer 42-24177), neergestort op 18 september 1944. De vijfde was een inzittende van een WACO-zweefvliegtuig, dat op 19 september een noodlanding had moeten maken. Op 18 september was de Skytrain van 49th Troop Carrier Squadron, 313th Troop Carrier Group van de 9 USAAF met een WACO-zweefvliegtuig achter zich aan op weg naar de dropping- en landingszones van de Amerikaanse 82e Airborne Division te Groesbeek. Het toestel kreeg een treffer in de rechtervleugel van de Duitse luchtafweer – waarschijnlijk opgesteld in de omgeving Schijndel. De vleugel brak nagenoeg direct af, waardoor het vliegtuig in een neerwaartse spiraal geraakte. Het toestel stortte neer in de omgeving van de Busselsteeg te Berlicum. De vier bemanningsleden radiotelegrafist S/Sgt. Albert H. Broidy; piloot 1/Lt. Frederick T. Crouse; crew chief T/Sgt. Clarence L. Olsen en co-piloot 2/Lt. Louis E. Stafford Jr. verloren daarbij het leven. Het wrak brandde geheel uit.³⁶ Hermens In de omgeving van de Busselsteeg en Middelrodense Woud landden 3 gliders.³⁷ SLGO Verliesregister Vliegtuig verongelukt: T4110, 44-09-18, 1400, Middelrode (gem. Berlicum), C-47A, 42-24177, 313TCG/49Sq.m 1st Lt. F. Crouse, B.³⁸			Middels code GIS010 is deze indicatie indicatief ingetekend. <i>Conclusie: niet relevant</i> Op 19 september 1944 stortten een drietal Waco Gliders in en rond het onderzoeksgebied neer. Zie <i>Figuur 1</i> en <i>2</i> voor de precieze locaties van de crashes. De toestellen zijn vervolgens door Duitse troepen in brand gestoken en compleet uitgebrand. Er zijn geen aanwijzingen dat er (nog) explosieve resten aanwezig zijn als gevolg van deze crashes. Derhalve zijn middels code GIS011 deze indicaties indicatief ingetekend. <i>Conclusie: niet relevant</i>	
21-09-1944	Context - oorlogshandelingen Didden – Brabant bevrijd In de nacht van 21 op 22 september 1944 trokken eenheden van het 501ste Reg. vanuit Heeswijk naar Schijndel. Hierbij stuitten ze korte tijd op tegenstand van een Duits 20mm kanon en een	-	-	Op 21 en 22 september 1944 vonden er in Schijndel, alsmede ten zuiden en oosten van het dorp grondgevechten plaats tussen Duitse en Amerikaanse eenheden. Vanaf de middag van 22 september is Schijndel weer in handen van de Duitsers. Er zijn geen aanwijzingen die erop duiden dat het onderzoeksgebied betrokken was bij deze oorlogshandelingen.	

³⁶ <https://www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/vijf-amerikaanse-veldgraven-in-het-berlicums-woud> [geraadpleegd 17-3-2021].

³⁷ A. Hermens, *Voortijdige gliderlandingen in de Meijerij van 's-Hertogenbosch, USA 907 GFA – Battalion 101 Airborne Division* (Bladel, 2015), 82.

³⁸ SLGO, *Verliesregister 1939-1945*, 110.

	machinegeweer. Kort na middernacht was Schijndel in handen van de Amerikanen.³⁹ Didden – Kampfgruppe Chill De mannen van het 1st en 3rd batallion 501 st PIR die gedurende de vroege ochtend van 22 september Schijndel hadden weten te bezetten, werden vanaf 8.30 gesteund door de tanks van B-squadron 44th Royal Tank Regiment. Later die ochtend vielen 1st en 2nd Batallion van het 502nd PIR Schijndel vanuit Sint-Oedenrode aan. Hierbij werden ze ondersteund door 10 tanks van A-squadron 44th Royal Tank Regiment. Om 14.30 moest de aanval worden gestaakt. De Duitsers hadden de corridor aangevallen en de manschappen van het 501st PIR waren nodig om deze een halt toe te roepen.⁴⁰ Paagman Gedurende de avond van 21 september 1944 openen de manschappen van het 1st en 3rd battalion van het 501st PIR de aanval op Schijndel. Rond middernacht bereiken de manschappen van het 1st battalion het centrum van het dorp. Het 3rd battalion volgt later. Ze weten een Schijndel een aantal uren te bezetten. Op de middag van 22 september wordt Schijndel weer door Duitse troepen ingenomen.⁴¹				
23-09-1944	Eversteijn Vliegtuig neergestort: Junker Ju 88 van het 2./Auf. KL.Gr 1 bij Schijndel.⁴²	-	-	Eversteijn meldt de crash van een Junkers 88 bij Schijndel. Een exacte locatie wordt niet vermeld. Er zijn geen andere bronnen gevonden die deze indicatie bevestigen of aanvullen.	
26-09-1944	Eversteijn Vliegtuig neergestort: T 4382 Typhoon Mk IB MM973 ZY- van het No. 247 China-British squadron om 17.30 uur bij Schijndel.⁴³ SLGO Verliesregister	-	-	Diverse bronnen melden de crash van een Typhoon Mk IB bij Schijndel. Een exacte locatie wordt niet vermeld. Er zijn geen andere bronnen gevonden die deze indicatie bevestigen of aanvullen.	

³⁹ J. Didden en M. Swarts, *Brabant bevrijd* (Hulst, 1993), 74.

⁴⁰ J.Didden en M. Swarts, *Kampfgruppe Chill, schwere Heeres-Panzerjäger-Abteilung 559 and the German Recovery in the Autumn of 1944* (Boxtel 2013), 243-245.

⁴¹ D. Paagman, *De Bevrijders van Schijndel, september en oktober 1944* (Schijndel 2019), 66-79.

⁴² Eversteijn, *Bombardementen*, 2301.

⁴³ Ibidem, 2313.

	Vliegtuig verongelukt: T4382, 44-09-26, 1730, Schijndel, Typhoon IB, MM973, 247 Sqdn, F/Sgt. F. Barwise, B.⁴⁴ Zwanenburg Wiersum van No 247 Squadron noteerde een raketaanval in het gebied van Schijndel. Keerde hij veilig terug op zijn basis, een andere vlieger van zijn squadron FIS. Barwise, werd bij Schijndel neergeschoten door de flak, kon zich evenwel redden en werd gevangen genomen.⁴⁵				
Oktober 1944	Context - evacuatie Oetelaar ‘En nog steeds kwamen er ontruimingsbevelen. 8 Oct. Houterd. Elschotscheweg en Hermalen en 15 Oct. Vossenberg en Lieseind’⁴⁶ Peters ‘Het hele Wijbosch, de Houterd en de Molenheide hebben gisteren [3 oktober] en eergisteren moeten evacueren met achterlaten van alles, vee, huisraad, ja alles.’⁴⁷	Context - evacuatie BHIC ‘Op 3, 8, 15 okt. ‘44 worden achtereenvolgens Keur, Houterd, Hermalen, Elschotseweg, Vossenberg en Lieseind ontruimd.’⁴⁸	-	De inwoners van panden binnen en nabij het onderzoeksgebied worden vanaf begin oktober 1944 geëvacueerd.	
08-10-1944	Indicatie - stellingen Peters ‘Vorige week zondag hebben wij met 100 man stellingen moeten graven op ‘t Oetelaar en in de Molenheide aan het kanaal. ‘s Morgens om 7 uur kwam Graat (Schijndelse politie) André en mij noteren. Om 9 uur moesten wij met een schop op Lidwina zijn en vandaar gingen wij geëscorteerd door Duitse soldaten naar de Molenheide. Wij hebben wat groen over een stelling gegooid; toen moesten wij ieder nog een gat graven en verder hebben wij daar liggen praten met die Duitse soldaten. Om drie uur mochten wij naar huis.’⁴⁹	-	-	Volgens ooggetuigen – geciteerd in Peters – werden er ter plaatse van Oetelaar en Molenheide onder dwang van Duitse troepen door Nederlanders stellingen gegraven. Enkel luchtfoto 3207 van 15 oktober 1944 dekt het in Molenheide gelegen deel van het onderzoeksgebied af. Er zijn geen andere luchtopnamen van na 8 oktober 1944 beschikbaar die dit deelgebied afdekken. Op 3207 zijn geen stellingen herkend. Op luchtfoto 3144 van 6 oktober 1944 zijn ter plaatse van Houterd(d) wel enkele loopgraven zichtbaar. Deze zijn met code GIS012 ingetekend. <i>Conclusie: mogelijk relevant</i>	

⁴⁴ SLGO, *Verliesregister 1939-1945*, 115.

⁴⁵ Zwanenburg, *En nooit was het stil...*, 363.

⁴⁶ C.A.M. van den Oetelaar, *Schijndel in de frontlijn* (Schijndel 1946), 13.

⁴⁷ Peters en van Dijk, *Schijndel ten tijde van WO-II*, 106.

⁴⁸ BHIC, 1589 Documentatie Schijndel, inv. nr. 478, Overzicht van een tentoonstelling van de Bond van Oud Strijders getiteld "20 jaar na onze bevrijding"; met chronologie van de gebeurtenissen in Schijndel tussen 1940 en 1944, 1965.

⁴⁹ Peters en van Dijk, *Schijndel ten tijde van WO-II*, 125.

16-10-1944	Indicatie - Vliegtuigbeschietingen Peters 'En dat schieten gaat steeds maar door: schieten op overkomende vliegtuigen, van omlaagduikende jagers, vooral van de artillerie, waarvan steeds maar nieuwe granaten aansuizen. Tegenover ons huis, achter het voetbalveld, dus op de Molendijk, staan drie stuks luchtdoelgeschut met hun lange lopen.' ⁵⁰	-	-	Vanaf de Molendijk beschoten Duitse troepen met luchtdoelgeschut geallieerde vliegtuigen. Het wapentuig was opgesteld nabij een voetbalveld aan voornoemde straat. Eveneens was er sprake van aanhoudende artilleriebeschietingen in de omgeving. Een precieze locatie wordt echter niet vermeld. <i>Conclusie: mogelijk relevant</i>
21-10-1944	-	-	Context – geplande oorlogshandelingen War Diary H.Q. 153rd Infantry Brigade '153 Inf Bde OO No.6: Operation Colin' (b) <u>Tasks of Bdes</u> 153 Inf Bde – to capture SCHIJNDEL and SCHUTSBOOM 3938. 152 Inf Bde – to protect LEFT flank of Div by securing rd axis OLLAND 3933 – rd junc 374366 and mopping up area astride ry. 154 Inf Bde – (I) clear woods SOUTH of ZWV CANAL in sqs 4439 – 4438 – 4240 – 4140 – 4141. (II) secure brs crossing R DOMMEL at ST MICHIELS GESTEL and HALSCHE WATER at HALDER 3241.' ⁵¹	De 154 th Inf. Bde kreeg als uit te voeren plan, het bosgebied ten zuidwesten van de Zuid-Willemsvaart bij Schijndel te zuiveren. Onder andere het Nord de Guerre coördinaat QE.4140 wordt daarbij aangemerkt. Luchtfoto 4010 van 30 oktober 1945 is gecontroleerd op mogelijke sporen van oorlogshandelingen ter plaatse van coördinaat QE.4140. Er zijn geen sporen zichtbaar door de beperkte kwaliteit, alsmede door de verstoring door wolken. Derhalve is eveneens foto 4208 van 15 oktober 1944 gecontroleerd. Deze opname dateert van enkele dagen vóór de geplande oorlogshandelingen. Er zijn diverse sporen van kraters aangetroffen binnen QE.4140. Zie de <i>Inventarisatiekaart in bijlage 1</i> voor de ingetekende kraters.
23-10-1944	Indicatie - grondgevechten Didden 'Maandag 23 oktober was nog geen minuut oud toen de Schotten bij het vage licht [...] op de Duitse linies bij Schijndel afslopen. Het front daar was sinds Market Garden niet meer in beweging geweest en de 59ste Divisie werd volledig overrompeld. Schijndel was eindelijk bevrijd [...]. [...] Tegen de avond had de Schotse divisie heel het gebied in de driehoek Boxtel-Schijndel-St.-Michielsgestel bevrijd.' ⁵² Paagman Schijndel wordt in de ochtend bevrijd door de manschappen van de 153 rd Brigade (51 st Highland Division). Zij worden ondersteund door het 144 th	-	Indicatie - grondgevechten War Diary H.Q. 154th Infantry Brigade '23 October 1944 At 1300 hours 7 A. & S.H. reported that they were overcoming the mines and pushing on to their next objective which they reached at 1335 hours. The 7 A. & S.H. then cleared the remainder of the woods by patrols.' ⁵⁵ War Diary 7th Argyll & Sutherland Highlanders '23 October 1944 However by 1430 hrs the Bn had consolidated on the line of Dinthersedijk with "B"Coy left, "A" Coy right, "D" Coy forward of the dyke and in the centre. Bn HQ was behind "B"Coy. "D" Coy immediately sent out patrols to the most Northerly end of the woods, meeting no opposition, although four SP guns had been	Op basis van de War Diaries lijkt het er sterk op dat de troepen van de 51 st Highland Division tijdens de bevrijding van de regio op 23 oktober 1944 langs de zuidzijde van het onderzoeksgebied zijn opgetrokken. De 7 th Argyll & Sutherland Highlanders (154 Bde) hadden die dag de taak de bossen van de Wijboschbroek direct ten oosten van het onderzoeksgebied te zuiveren. Deze taak hebben zij volbracht. De 153e Brigade bevrijdde ondertussen het centrum van Schijndel. Toen dit gebeurd was, is de 154e Brigade ten zuiden van het onderzoeksgebied naar Sint-Michielsgestel doorgestoten om daar een bruggenhoofd over de Dommel te veroveren. Of er oorlogshandelingen binnen het onderzoeksgebied hebben plaatsgevonden op 23 oktober 1944 wordt niet concreet duidelijk. Luchtfoto 4010 van 30 oktober 1945 is gecontroleerd op sporen van militaire handelingen. Er zijn geen sporen aangetroffen.

⁵⁰ Ibidem, 123.
⁵¹ The National Archives (TNA), WO 171 War Office: Allied Expeditionary Force, North West-Europe (British Element): War Diaries, Second World War, inv.nr. 678, H.Q., Jan. - Dec. 1944.
⁵² Didden en Swarts, *Brabant bevrijd*, 179-180.
⁵⁵ TNA, WO 171, inv.nr. 680, H.Q., Jan. - Dec. 1944.

	Regiment Royal Armoured Corps (33rd Armoured Brigade). Na de bevrijding van Schijndel rukten de mannen 153rd Brigade langs de Boschweg op tot aan de Schijndelseweg ten zuiden van Sint-Michielsgestel. De 7th Argyll and Sutherland Highlanders zuiverden die dag de bossen van de Wijboschbroek. Ten tijde van de aanval op 23 oktober werden Schijndel en Wijbosch verdedigd door drie eenheden. Dit betrof het Fallschirmjäger Battalion Gramse, Fallschirmjäger Battalion Bloch en I. Battalion Grenadier Regiment 1035 (59. Infanterie Division).⁵³ Peters ‘Vóór op de Houterdsedijk sloeg een granaat door het dak en in de stal klapte ie uit elkaar. Een jongen uit de buurt was op slag dood.’⁵⁴		reported in that area previously. The Bn stayed in that area for the night.’⁵⁶	Wel zijn op luchtfoto 4208 van 15 oktober 1944, daterend van enkele dagen voor de voornoemde oorlogshandelingen, sporen van kraters, enkele loopgraven en stellingen aangetroffen. Deze zijn ingetekend in de <i>Inventarisatiekaart</i> in <i>Bijlage 1</i>. <i>Conclusie: mogelijk relevant</i>	
24-10-1944	Indicatie - artilleriebeschietingen Maas ‘Nabij de Spurkstraat vielen die dag in het bijzonder veel granaten neer vanwege de aanwezigheid daar ter plaatse van Duits geschut.’⁵⁷	-	-	Op 24 oktober 1944 vonden er geallieerde artilleriebeschietingen plaats op Duitse geschutsopstellingen ter plaatse van de Spurkstraat nabij Den Dungen. Het uiterst noordelijke deel van het onderzoeksgebied overlapt met deze straat. Daarnaast ligt het noordelijke deel van het onderzoeksgebied in de directe omgeving van de Spurkstraat. Er zijn geen luchtfoto’s beschikbaar die deze sector van het onderzoeksgebied afdekken, daterend van na 24 oktober 1944. Derhalve is het niet mogelijk eventuele sporen van deze indicatie op foto’s te controleren. <i>Conclusie: mogelijk relevant</i>	
02-02-1945	Indicatie - vliegtuigcrash BAW ‘P/O Turner moest een noodlanding maken op B.85 – Schijndel – wegens ernstige schade aan zijn toestel – flak.’⁵⁸ Eversteijn	-	-	In Bulletin Air War 57 en Eversteijn wordt melding gemaakt van de crash van een Spitfire Mk bij Schijndel. Een exacte locatie wordt niet vermeld. Er zijn geen andere bronnen gevonden die deze indicatie bevestigen of aanvullen. <i>Conclusie: niet relevant</i>	

⁵³ Paagman, *De Bevrijders van Schijndel*, 110-161.

⁵⁴ Peters en van Dijk, *Schijndel ten tijde van WO-II*, 194.

⁵⁶ TNA, WO 171, inv.nr. 1263, 7th Argyll and Sutherland Highlanders (Princess Louise's), Jan. - Dec. 1944.

⁵⁷ H. Maas, *Toen kwam de oorlog. Den Dungen, 1940-1945* (z.p. 1990), 147.

⁵⁸ Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945 (SLGO), ‘Bulletin Air War 57’, 15.

	Vliegtuig neergestort: Spitfire Mk PK995 4D-X van het No. 74 Trinidad squadron bij Schijndel. ⁵⁹			
03-02-1945	-	Indicatie – V1-inslag BHIC V1-inslag. 'Nr. 896. 3 Febr. 1945 9.20 at a distance of 100 m. of the public road Spurkstraat a child injured and a woman slightly injured. Glass- and roofdamage.' ⁶⁰ BHIC 'Bij dezen deel ik U mede, dat op 3 Februari 1945 in deze Gemeente om 9,20 uur v.m. een V1 is neergekomen in het open veld langs de Spurkstraat. Een kind werd door glasscherven in het oog gewond en is naar het ziekenhuis te 's-Hertogenbosch vervoerd. De omliggende woningen kregen aanzienlijke glas en dakschade.' ⁶¹	-	Op 3 februari 1945 kwam (vermoedelijk) een V1 tot ontploffing op 100 meter van de Spurkstraat te Den Dungen. Verdere informatie over de toedracht en de specifieke locatie van de inslag worden niet vermeld. Er zijn geen andere bronnen gevonden die deze indicatie bevestigen of aanvullen. <i>Conclusie: niet relevant</i>
06-02-1945	Indicatie - vliegtuigcrash Eversteijn Vliegtuig verongelukt: T 5201 Spitfire Mk IX NH314 2Y- van het No. 345 Franse G.C2/2 Berry squadron te Schijndel. ⁶² SLGO Verliesregister Vliegtuig verongelukt: T5201, 45-02-06, Schijndel (vlgv.), Spitfire IX, NH314, 345 Sqdn, O. ⁶³	-	-	In Eversteijn en het SLGO Verliesregister wordt melding gemaakt van de crash van een Spitfire Mk IX te Schijndel. Een exacte locatie wordt niet vermeld. Er zijn geen andere bronnen gevonden die deze indicatie bevestigen of aanvullen. <i>Conclusie: niet relevant</i>
25-02-1945	-	Indicatie - opgave oorlogstuig SSA 'W. Santegoeds, Houterd E.77, Molenheide, gedeelte van het perceel Sectie A.3756, landmijnen en geschut van afgebrandt vliegtuig.' ⁶⁴	-	In de buurt van het onderzoeksgebied wordt melding gemaakt van de aanwezigheid van landmijnen en geschut van een afgebrand vliegtuig. Er zijn geen mijnevelden aangetroffen binnen het onderzoeksgebied en de buffer. Mogelijk wordt met 'landmijnen' een andere soort explosieven bedoeld. <i>Conclusie: mogelijk relevant</i>
09-03-1945	Indicatie - vliegtuigcrash Eversteijn	-	-	In Eversteijn en het SLGO Verliesregister wordt melding gemaakt van de crash van een Spitfire Mk XVI te Schijndel. Een exacte locatie wordt niet

⁵⁹ Eversteijn, *Bombardementen*, 2626.

⁶⁰ BHIC, 127 Militair Gezag te Brabant, inv. nr. 211, Rapporten over in januari-maart 1945 in Noord-Brabant neergekomen vliegende bommen V1 en V2, 1945.

⁶¹ BHIC, 127 Militair Gezag te Brabant, inv. nr. 461, Opruimen mijnen en opgaven neergekomen V1's en V2's, 1945.

⁶² Eversteijn, *Bombardementen*, 2639.

⁶³ SLGO, *Verliesregister 1939-1945*, 131.

⁶⁴ Semi-statische archiefdiensten Ministerie van Defensie (SSA), Collectie van de Mijn-en Munitieopruimingsdienst MMOD, 1945-1947, Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 52 S t/m U.

	Vliegtuig neergestort: T 5362 Spitfire Mk XVI SM212 GW- van het No. 340 Ile le France squadron om 15.40 uur te Schijndel.⁶⁵ SLGO Verliesregister Vliegtuig verongelukt: T5362, 45-03-09, 1540, Schijndel (vlgv.), Spitfire XVI, Sm212, 340 Sqdn, Sgt-Chef J. Guichard, B.⁶⁶			vermeld. Er zijn geen andere bronnen gevonden die deze indicatie bevestigen of aanvullen. <i>Conclusie: niet relevant</i>	
16-03-1945	-	Indicatie – V1-inslag BHIC V1-inslag: ‘Schijndel: 16 March 1945, 4.30 in the commune of Schijndel, in a meadow. There was glass- and roof damage.’⁶⁷	-	In een archiefbron uit het BHIC wordt melding gemaakt van een V1-inslag in een weiland te Schijndel. Aanvullende informatie over de toedracht en de specifieke locatie ontbreekt. <i>Conclusie: niet relevant</i>	
17-03-1945	Indicatie - vliegtuigcrash Eversteijn Vliegtuig neergestort: T 5387 Spitfire Mk IX PV141 3W- van het No. 322 Nederlandse squadron bij Schijndel.⁶⁸ SLGO Verliesregister Vliegtuig verongelukt: T5387, 45-03-17, 1025, Schijndel, Spitfire IX, PV141, 332 Sqdn, F/Lt Spry, B.⁶⁹ Zwanenburg Hoewel No 322 Squadron geen bijzonderheden meldde, ging een Spitfire van No 332 Noors Squadron van hun wing op Schijndel verloren. De piloot was FIL. Spry, maar het is niet bekend waar hij is neergekomen.⁷⁰	-	-	Diverse bronnen melden de crash van een Spitfire Mk IX bij Schijndel. Een exacte locatie wordt niet vermeld. Er zijn geen andere bronnen gevonden die deze indicatie bevestigen of aanvullen. <i>Conclusie: niet relevant</i>	
19-03-1945	Indicatie - vliegtuigcrash Eversteijn Vliegtuig neergestort: T 5399 Spitfire Mk XVI TB377 3W- van het No. 322 Nederlandse squadron te Schijndel.⁷¹ SLGO Verliesregister	-	-	In Eversteijn en het SLGO Verliesregister wordt melding gemaakt van de crash van een Spitfire XVI te Schijndel. Een exacte locatie wordt niet vermeld. Er zijn geen andere bronnen gevonden die deze indicatie bevestigen of aanvullen. <i>Conclusie: niet relevant</i>	

⁶⁵ Eversteijn, *Bombardementen*, 2733.

⁶⁶ SLGO, *Verliesregister 1939-1945*, 134.

⁶⁷ BHIC, 127 Militair Gezag te Brabant, inv. nr. 211, Rapporten over in januari-maart 1945 in Noord-Brabant neergekomen vliegende bommen V1 en V2, 1945.

⁶⁸ Eversteijn, *Bombardementen*, 2753.

⁶⁹ SLGO, *Verliesregister 1939-1945*, 135.

⁷⁰ Zwanenburg, *En nooit was het stil...*, 586.

⁷¹ Eversteijn, *Bombardementen*, 2761.

	Vliegtuig verongelukt: T5399, 45-03-19, Schijndel, Spitfire XVI, TB337, 322 Sqdn, O. ⁷²			
21-03-1945	Indicatie - vliegtuigcrash Eversteijn Vliegtuig neergestort: T 5412 Spitfire Mk XVI LF TB289 GW-N van het No. 340 Ile le France squadron om 14.45 uur te Schijndel. ⁷³ T 5413 Spitfire Mk XVI TB618 GW- van het No. 340 Ile le France squadron om 14.45 uur te Schijndel. ⁷⁴ SLGO Verliesregister Vliegtuig verongelukt: T5412, 45-03-21, 1445, Schijndel (vlgv.), Spitfire XVI, TB289, 340 Sqdn, Lt. V. Beraudo. ⁷⁵	-	-	In Eversteijn en het SLGO Verliesregister wordt melding gemaakt van de crash van een Spitfire XVI te Schijndel. Een exacte locatie wordt niet vermeld. Er zijn geen andere bronnen gevonden die deze indicatie bevestigen of aanvullen. <i>Conclusie: niet relevant</i>
23-03-1945	Eversteijn Vliegtuig neergestort: T 5425 Spitfire Mk XVI RK918 LZ- van het No. 66 squadron om 15.45 uur nabij Schijndel ⁷⁶ SLGO verliesregister Vliegtuig verongelukt: T5425, 45-03-23, Schijndel, Spitfire XVI, RK918, 66 Sqdn., F/O. W. Barker, B. ⁷⁷	-	-	In Eversteijn en het SLGO Verliesregister wordt melding gemaakt van de crash van een Spitfire Mk XVI te Schijndel. Een exacte locatie wordt niet vermeld. Er zijn geen andere bronnen gevonden die deze indicatie bevestigen of aanvullen. <i>Conclusie: niet relevant</i>
16-04-1945	Eversteijn Vliegtuig neergestort: T 5570A Spitfire Mk XVI TD115 3W- van het No. 322 Noorse squadron te Schijndel. ⁷⁸ SLGO verliesregister Vliegtuig verongelukt: T5570A, 45-04-16, Schijndel (vlgv.), Spitfire XVI, TD115, 322 Sqdn, O. ⁷⁹	-	-	In Eversteijn en het SLGO Verliesregister wordt melding gemaakt van de crash van een Spitfire Mk XVI te Schijndel. Een exacte locatie wordt niet vermeld. Er zijn geen andere bronnen gevonden die deze indicatie bevestigen of aanvullen. <i>Conclusie: niet relevant</i>
Na de oorlog	-	Indicaties – opgaven en ruiming oorlogstuig (1) – 15 oktober 1946 SSA	-	Indicaties – opgaven en ruiming oorlogstuig (1) Te Molenheide/Houterd is in een sloot een pantservuist aangetroffen. Een exacte locatie van de vondst wordt niet genoemd. Dit is aannemelijk

⁷² SLGO, *Verliesregister 1939-1945*, 135.
⁷³ Eversteijn, *Bombardementen*, 2773.
⁷⁴ Eversteijn, *Bombardementen*, 2773.
⁷⁵ SLGO, *Verliesregister 1939-1945*, 135.
⁷⁶ Eversteijn, *Bombardementen*, 2783.
⁷⁷ SLGO, *Verliesregister 1939-1945*, 135.
⁷⁸ Eversteijn, *Bombardementen*, 2837.
⁷⁹ SLGO, *Verliesregister 1939-1945*, 137.

		'In de Molenheide een projectiel aan te wijzen door C.J. Schepers. [...] Een pantservuist in sloot bij Pijnappels, Houterd [...]'⁸⁰ _____ (2) - 1950 BHIC 27a. A. pennings, Zuid-Willemsvaart 37, 1 granaat in de tuin begraven.⁸¹ _____ (3 t/m 9) - 1950 BHIC (3) 56. A.J. v.Lith, Zuid-Willemsvaart 48, woning, 4 hulzen, ter plaatse gelaten 3 hulzen. (4) 57. W. van Zoggel, Zuid-Willemsvaart 62, Zuid-Willemsvaart, 1 granaat. (5) 58. J. v. Zoggel, Zuid-Willemsvaart 56, woning, 2 hulzen, ter plaatse gelaten 2 hulzen. (6) 59. A. Kerkhof, Woud 5, grond, 13 granaten. (7) 60. W. Vosts, Woud 14, woning, 2 hulzen. (8) 61. A.v.d. Sangen, Woud 16, woning, 4 hulzen. (9) 62. A.v.d. Hooij, Woud 20, woning, 1 huls.⁸² _____ (10) – 27 augustus 1963 BHIC 'Ik deel u mede, dat in deze Gemeente bij P. Verhagen, Woud 17, 4 granaten en 1 mijn zijn gevonden.⁸³		aangezien er geruime tijd Duitse troepen in en rondom Houterd//Molenheide gestationeerd waren. <i>Conclusie: mogelijk relevant</i> (2) Op het adres Zuid-Willemsvaart 37 is één begraven granaat gevonden. De locatie van dit adres is (of was) gelegen op de kruising van de straten Zuid-Willemsvaart/Spurkstraat en Woud (Berlicum). Dit is nabij het onderzoeksgebied en binnen de buffer. Deze indicatie is op zichzelf van weinig betekenis, maar past in een breder kader van andere indicaties van oorlogshandelingen, vondsten en ruiming van geschutmunitie ter plaatse van het onderzoeksgebied. Zie onderstaande indicaties (3 t/m 10). Net als indicaties 3 t/m 10 is deze munitievondst bij benadering ingetekend met codering GIS013. <i>Conclusie: mogelijk relevant</i> (3 t/m 10) Op diverse locaties in en rondom het onderzoeksgebied bij de Spurkstraat (Zuid-Willemsvaart) en Woud te Berlicum zijn in 1950 munitieruiming verricht. Het betrof restanten van Klein Kaliber Munitie, alsmede (vermoedelijk) geschutgranaten en mijnen. Net als indicatie 2 hierboven zijn deze munitievondsten -en ruiming bij benadering ingetekend met codering GIS013. <i>Conclusie: mogelijk relevant</i>
--	--	--	--	---

Tabel 3: Relevante indicaties.

⁸⁰ SSA, Collectie van de Mijn-en Munitieopruimingsdienst MMOD, 1945-1947, Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 52 S t/m U.

⁸¹ BHIC, 1472 Gemeentebestuur Berlicum, 1934-1994, inv. nr. 3369, Opruiming van mijnen en munitie, 1944-1966.

⁸² BHIC) 1472, inv. nr. 3369, Opruiming van mijnen en munitie, 1944-1966.

⁸³ Ibidem.

Bijlage 3. Certificering

Bodac B.V.

te Schijndel

KvK-nummer: KvK: 17138633

Het managementsysteem van **Bodac B.V.** en de toepassing daarvan voldoet aan de eisen zoals neergelegd in de norm:

Systeemcertificaat

Opsporen Conventionele Explosieven WSCS-OCE

Evaluatie van het managementsysteem heeft plaatsgevonden volgens het certificatiereglement van TÜV Nederland voor het toepassingsgebied:

Deelgebied A: Opsporing
Deelgebied B: Civieltechnische ondersteuning

Deze certificatie is onderworpen aan een jaarlijkse evaluatie door TÜV Nederland.

Registratienummer: 14086/9.1
Ingangsdatum certificaat: 13-03-2019
Certificaat geldig tot: 13-03-2022
Datum eerste certificaat: 13-03-2007

Managing Director
Dhr. E.W.A.C. Franken

TÜV Nederland
Ekkersrijt 4401
5692 DL Son en Breugel
T: +31 (0) 499 – 339 500
E: info@tuv.nl
W: www.tuv.nl

Aanwijzingsbeschikking Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid onder nummer: 2014-0000086668

1 / 1

Bijlage 4. Uitgangspunten afbakening

Bijlage 2a Indicaties oorlogshandelingen periode 1940-1945 (B.2.1 t/m B.2.14)

B2.1 Militair object

Indicatie	Militair object		
Algemene omschrijving	Gebouw, bouwwerk of cluster van gebouwen en/of bouwwerken, al dan niet voorzien van wapens en/of CE, dat dient ter verdediging, voor logistieke doeleinden of voor de huisvesting van militairen in oorlogstijd. Militaire gebouwen/bouwwerken kunnen worden onderverdeeld in drie categorieën: • veldversterkingen (lichte constructie van hout, grond e.d.); • zware versterkingen (ongewapend/licht gewapend beton, baksteen/beton combinaties); • duurzame versterking (zwaar gewapend beton, eventueel met stalen pantserdelen). Een niet-limitatieve opsomming van objecten waaraan kan worden gedacht: • wapenopstelling; • geschutopstelling; • barak; • munitieopslag, al dan niet in open veld; • zoeklichtopstelling; • radaropstelling; • gevechtssloopgraaf; • communicatieloopgraaf; • schuilloopgraaf; • schuttersput; • mangat; • tankgracht- of geul; • bunker, in de vorm van zware of duurzame versterking; • kampement; • obstakel, zoals prikkeldraadversperring, wegafzetting, drakentand, palenveld tegen luchtlanding, net tegen torpedo's en afgezonken schip; • een verdedigingswerk bestaande uit meerdere objecten.		
Uitgangspunten voor het beargumenteerd aanmerken en afbakenen van verdacht gebied	Bij het vaststellen of de indicatie leidt tot de conclusie VERDACHT of ONVERDACHT en bij de horizontale afbakening van het verdachte gebied wordt ten minste rekening gehouden met de volgende factoren: • de aard/functie van het object; • of het object onderdeel vormde van een groter geheel; • het aantal vermoedelijk aanwezige CE ter plaatse van het militair object gedurende het gebruik daarvan; • de vermoedelijke locatie in of nabij het object waar CE werden opgeslagen • tijdstip en reden van het verlaten van het militair object (bijvoorbeeld: voordat de bevrijding plaatsvond, opmars vijandelijke troepen, algehele capitulatie, verplaatsen van wapens); • informatie over het opruimen van het militaire object en / of de daar		
Kenmerk: VOMES-xxx	Versie: 2020-01	Goedgekeurd door het bestuur d.d.	Pagina 42 van 55
Titel: Certificatieschema Vooronderzoek en Risicoanalyse ontplofbare oorlogsresten		Vastgesteld door het CCvD-OO d.d.	

	aanwezige CE ; - welke voor de hand liggende dumplocaties er in de nabijheid van het object aanwezig zijn geweest. - of er aanwijzingen zijn dat CE zijn aangetroffen op de locatie van het object of in de nabijheid daarvan, en zo ja, welke relatie deze CE heeft/hebben met de bekende aard/functie van het object.
--	---

B2.2 Mijnenveld

Indicatie	Mijnenveld
Algemene omschrijving	Geregistreerd mijnenveld of gebied waar ooit de aanwezigheid van landmijnen is vermoed.
Uitgangspunten voor het beargumenteerd aanmerken en afbakenen van verdacht gebied	Bij het vaststellen of de indicatie leidt tot de conclusie VERDACHT of ONVERDACHT en bij de horizontale afbakening van het verdachte gebied wordt ten minste rekening gehouden met de volgende factoren: - het aantal en type gelegde mijnen; - het aantal en type geruimde mijnen; - of het mijnenveld meerdere keren op aanwezigheid van mijnen is onderzocht; - de nauwkeurigheid van de aangegeven begrenzing van het mijnenveld; - verschijningsvorm; - welke voor de hand liggende dumplocaties er in de nabijheid van het mijnenveld aanwezig zijn geweest; - of er aanwijzingen zijn dat CE zijn aangetroffen op de locatie van het mijnenveld of in de nabijheid daarvan, en zo ja, welke relatie deze CE heeft/hebben met het mijnenveld.

B2.3 Dumplocatie van CE

Indicatie	Dumplocatie van CE
Algemene omschrijving	Informatie dat op een specifieke locatie CE in de landbodem en/of waterbodem zijn gedumpt met als doel CE te verwijderen of te verbergen.
Uitgangspunten voor het beargumenteerd aanmerken en afbakenen van verdacht gebied	Bij het vaststellen of de indicatie leidt tot de conclusie VERDACHT of ONVERDACHT en bij de horizontale afbakening van het verdachte gebied wordt ten minste rekening gehouden met de volgende factoren: - het type of de typen CE die zijn gedumpt; - losse CE of verpakt; - wijze van dumping (met vrachtwagen, met de hand, vanaf een vaartuig); - locatie van dumping (land/water); - de verplaatsing van CE in het water en de ophoping bij obstakels in het water ingeval van dumping van CE in water.

Kenmerk: VOMES-xxx	Versie: 2020-01	Goedgekeurd door het bestuur d.d.	Pagina 43 van 55
Titel: Certificatieschema Vooronderzoek en Risicoanalyse ontplofbare oorlogsresten		Vastgesteld door het CCvD-OO d.d.	

B2.4 Vliegtuigcrash

Indicatie	Vliegtuigcrash
Algemene omschrijving	Het neerkomen van (delen van) een militair vliegtuig, niet zijnde een geslaagde (nood)landing.
Uitgangspunten voor het beargumenteerd aanmerken en afbakenen van verdacht gebied	Bij het vaststellen of de indicatie leidt tot de conclusie VERDACHT of ONVERDACHT en bij de horizontale afbakening van het verdachte gebied wordt ten minste rekening gehouden met de volgende factoren: • of er aanwijzingen zijn dat er onderdelen van het toestel (of delen daarvan) in de bodem of op/in de waterbodem zijn achtergebleven, en zo ja: • de bekende locatie(s) van neerkomen; • de CE die aan boord waren bij neerkomen; • de toestand van het toestel bij neerkomen; • schadebeeld; • de bergingswerkzaamheden die in de verschillende tijdvakken (in de directe nasleep van de crash, direct na de bevrijding en daarna) hebben plaatsgevonden; • de ondergrondse verplaatsing van het toestel of delen daarvan; • of er aanwijzingen zijn dat CE zijn aangetroffen op de crashlocatie, en zo ja, welke relatie deze CE heeft/hebben met de crash; • de mogelijke aanwezigheid van stoffelijke resten, milieukundige bodemverontreiniging (zoals brandstof) en archeologisch erfgoed.

B2.5 Vernielingslading

Indicatie	Vernielingslading
Algemene omschrijving	Vernielingslading (al dan niet in werking gesteld)
Uitgangspunten voor het beargumenteerd aanmerken en afbakenen van verdacht gebied	Bij het vaststellen of de indicatie leidt tot de conclusie VERDACHT of ONVERDACHT en bij de horizontale afbakening van het verdachte gebied wordt ten minste rekening gehouden met de volgende factoren: • gebruikte CE als vernielingslading; • de aard van het te vernietigen object, zoals gebouwen, bruggen en wegen; • de (locatie van) de plaatsing van de vernielingslading ten opzichte van het te vernietigen object; • of de lading (gedeeltelijk) in werking is gesteld en of daardoor een deel van de vernielingslading is verplaatst; • schadebeeld; • opruimwerkzaamheden ter plaatse van het vernietigde object; • of er aanwijzingen zijn dat CE zijn aangetroffen op de locatie van het te vernietigen object, of in de nabijheid daarvan.

Kenmerk: VOMES-xxx	Versie: 2020-01	Goedgekeurd door het bestuur d.d.	Pagina 44 van 55
Titel: Certificatieschema Vooronderzoek en Risicoanalyse ontplofbare oorlogsresten		Vastgesteld door het CCvD-OO d.d.	

B2.6 (Ongecontroleerde) massa explosie / vernietigingslocatie

Indicatie	(Ongecontroleerde) massa explosie / vernietigingslocatie
Algemene omschrijving	(Sympathische) detonatie van een explosievenvoorraad zoals bijvoorbeeld een munitieopslag of munitietrein of een locatie waar CE vernietigd zijn.
Uitgangspunten voor het beargumenteerd aanmerken en afbakenen van verdacht gebied	Bij het vaststellen of de indicatie leidt tot de conclusie VERDACHT of ONVERDACHT en bij de horizontale afbakening van het verdachte gebied wordt ten minste rekening gehouden met de volgende factoren: • de locatie waar de explosie(s) heeft/hebben plaatsgevonden (primaire detonatiehaard); • de wijze waarop de explosie(s) tot stand is/zijn gekomen (bijv. beschieting, ongeval of gecontroleerde detonatie); • de voorziening waarin de CE waren ondergebracht/gelegen ten tijde van de explosie (bijvoorbeeld een gebouw, een open munitieopslagvoorziening, een springput waarin de CE zijn ingegraven, aan boord van trein/vrachtwagen/schip); • de terreineigenschappen/geografische omstandigheden van het gebied waar de explosie/vernietiging heeft plaatsgevonden; • de hoofdsoort, subsoort, type en aantal/hoeveelheid van de opgeslagen/aanwezige bij de explosie betrokken CE; • het tijdsbestek waarin de massa-explosie/munitievernietiging heeft plaatsgevonden; • of er aanwijzingen zijn dat CE zijn aangetroffen in de omgeving van de (ongecontroleerde) massa explosie / vernietigingslocatie, en zo ja, of deze CE een relatie heeft / hebben met de explosie; • de locaties waar als gevolg van de explosie weggeslingerde CE zijn beland en de spreiding ervan; • de vraag of weggeslingerde CE direct na de explosie aan de oppervlakte is/zijn gebleven of is/zijn ingedrongen in de bodem; • de zorgvuldigheid waarmee eventuele ruïmingen kort na de explosie hebben plaatsgevonden en onder welke omstandigheden/condities dat is gebeurd.

Kenmerk: VOMES-xxx	Versie: 2020-01	Goedgekeurd door het bestuur d.d.	Pagina 45 van 55
Titel: Certificatieschema Vooronderzoek en Risicoanalyse ontplofbare oorlogsresten		Vastgesteld door het CCvD-OO d.d.	

B2.7 Artilleriebeschieting

Indicatie	Artilleriebeschieting
Algemene omschrijving	Beschieting door grondgebonden geschut, mortieren of grondgebonden (meervoudige) raketwerpsystemen of beschieting door scheepsgeschut.
Uitgangspunten voor het beargumenteerd aanmerken en afbakenen van verdacht gebied	Bij het vaststellen of de indicatie leidt tot de conclusie VERDACHT of ONVERDACHT en bij de horizontale afbakening van het verdachte gebied wordt ten minste rekening gehouden met de volgende factoren: • het soort en kaliber granaat; • de locatie van waar is geschoten; • de nauwkeurigheid waarmee het doel is geregistreerd; • de afstand waarover is geschoten; • de locaties en spreiding van granaatinslagen; • type beschieting (bijvoorbeeld: storingsvuur, uitwerkingsvuur, afsluitingsvuur); • intensiteit van de beschieting (bijvoorbeeld: aantal vuurstoten, duur van de vuurstoten, aantal granaten per vuurstoot, totaal aantal verschoten granaten); • periode waarbinnen beschietingen hebben plaatsgevonden (uren, dagen, maanden, enz.); • of de beschieting werd uitgevoerd met een waarnemer; • of er vooraf is ingeschoten; • of er CE zijn aangetroffen in het kennelijk beschoten gebied, of in de nabijheid daarvan, en zo ja, of deze CE een relatie heeft/hebben met de beschieting.

B2.8 Raketbeschieting door jachtbommenwerpers

Indicatie	Raketbeschieting door jachtbommenwerpers		
Algemene omschrijving	Raketbeschieting door jachtbommenwerpers, in de Nederlandse praktijk doorgaans door Hawker Typhoons.		
Uitgangspunten voor het beargumenteerd aanmerken en afbakenen van verdacht gebied	Bij het vaststellen of de indicatie leidt tot de conclusie VERDACHT of ONVERDACHT en bij de horizontale afbakening van het verdachte gebied wordt ten minste rekening gehouden met de volgende factoren: • de bekende locaties en spreiding van raketinslagen, zoals gebleken uit de inventarisatie van het bronnenmateriaal; • het aantal verschoten raketten per toestel; • het aantal aantoonbaar gedetoneerde raketten; • informatie over de na de raketbeschieting door de autoriteiten geregistreerde blindgangers (indien beschikbaar); • het maximale aantal nog aanwezige blindgangers; • het verwachte aantal blindgangers; • type jachtbommenwerper; • vliegrichting ten tijde van het afvuren van de raketten; • wijze van verschieten (het verschieten van alle raketten in één of meerdere salvo's);		
Kenmerk: VOMES-xxx	Versie: 2020-01	Goedgekeurd door het bestuur d.d.	Pagina 46 van 55
Titel: Certificatieschema Vooronderzoek en Risicoanalyse ontplofbare oorlogsresten		Vastgesteld door het CCvD-OO d.d.	

	• eventuele andere bekende gegevens over de toegepaste tactiek; • verwachte of maximale horizontale ondergrondse verplaatsing van de raket direct na inslag; • of er aanwijzingen zijn dat CE zijn aangetroffen in de omgeving van de beschieting, en zo ja, of deze CE een relatie heeft / hebben met de beschieting.
--	--

B2.9 Bombardement met brisantbommen

Indicatie	Bombardementen met brisantbommen
Algemene omschrijving	Luchtaanval met inzet van brisante afwerpmunitie, inclusief clusterbommen.
Uitgangspunten voor het beargumenteerd aanmerken en afbakenen van verdacht gebied	Bij het vaststellen of de indicatie leidt tot de conclusie VERDACHT of ONVERDACHT en bij de horizontale afbakening van het verdachte gebied wordt ten minste rekening gehouden met de volgende factoren: • de bekende locaties en spreiding van bominslagen; • het aantal afgeworpen bommen per toestel; • het aantal aantoonbaar gedetoneerde bommen; • informatie over de na het bombardement door de autoriteiten geregistreerde blindgangers; • het maximale aantal nog aanwezige blindgangers; • het verwachte aantal blindgangers. • type bommenwerper; • wijze van afwerpen / toegepaste tactiek (zoals een afworp in duikvlucht, een afworp van geringe hoogte of een afworp van grote hoogte, vliegrichting, afworp in salvo ja/nee, als clustermunitie ja/nee); • verwachte of maximale horizontale ondergrondse verplaatsing van de bom direct na inslag; • of er aanwijzingen zijn dat CE zijn aangetroffen in de omgeving van het bombardement, en zo ja, of deze CE een relatie heeft / hebben met het bombardement.

Kenmerk: VOMES-xxx	Versie: 2020-01	Goedgekeurd door het bestuur d.d.	Pagina 47 van 55
Titel: Certificatieschema Vooronderzoek en Risicoanalyse ontplofbare oorlogsresten		Vastgesteld door het CCvD-OO d.d.	

B2.10 Bombardement met brandbommen

Indicatie	Bombardementen met brandbommen
Algemene omschrijving	Luchtaanval met inzet van afwerpmunitie met een brandlading.
Uitgangspunten voor het beargumenteerd aanmerken en afbakenen van verdacht gebied	Bij het vaststellen of de indicatie leidt tot de conclusie VERDACHT of ONVERDACHT en bij de horizontale afbakening van het verdachte gebied wordt ten minste rekening gehouden met de volgende factoren: • de locaties en spreiding van bominslagen; • het aantal vermoedelijk afgeworpen bommen per toestel; • het aantal aantoonbaar aangetroffen brandbommen na het bombardement, al dan niet uitgebrand; • informatie over schade veroorzaakt door brand in het kennelijk getroffen gebied; • het maximale aantal nog aanwezige blindgangers; • het verwachte aantal blindgangers; • type bommenwerper; • wijze van afwerpen / toegepaste tactiek (zoals een afworp van geringe hoogte of een afworp van grote hoogte, vliegrichting, afworp als clustermunitie); • informatie over de windrichting en -snelheid; • of er aanwijzingen zijn dat CE zijn geruimd/aangetroffen in het door het bombardement getroffen gebied of in de nabijheid daarvan, en zo ja, welke relatie deze CE heeft/hebben met het bombardement.

B2.11 Beschieting door vliegtuigen

Indicatie	Beschieting door vliegtuigen
Algemene omschrijving	Beschieting door vliegtuigen met boordwapens / boordgeschut.
Uitgangspunten voor het beargumenteerd aanmerken en afbakenen van verdacht gebied	Bij het vaststellen of de indicatie leidt tot de conclusie VERDACHT of ONVERDACHT en bij de horizontale afbakening van het verdachte gebied wordt ten minste rekening gehouden met de volgende factoren: • type vliegtuig; • bewapening waarmee is beschoten; • of het een stilstaand of bewegend doel betrof; • de nauwkeurigheid van de locatie van het getroffen doel; • wijze van beschieten / toegepaste tactiek (waaronder afstand en hoek van het vliegtuig ten opzichte van het doel); • informatie over schade veroorzaakt door de beschieting; • of er aanwijzingen zijn dat CE zijn aangetroffen in het kennelijk beschoten gebied of in de nabijheid daarvan, en zo ja, welke relatie deze CE heeft/hebben met de beschieting.

Kenmerk: VOMES-xxx	Versie: 2020-01	Goedgekeurd door het bestuur d.d.	Pagina 48 van 55
Titel: Certificatieschema Vooronderzoek en Risicoanalyse ontplofbare oorlogsresten		Vastgesteld door het CCvD-OO d.d.	

B2.12 Inslagpunt van een blindganger (vliegtuigbom)

Indicatie	Inslagpunt van een blindganger (vliegtuigbom)
Algemene omschrijving	Informatie (cf. paragraaf 3.4 onder 7a) dat op een specifieke locatie een vliegtuigbom is neergekomen die niet (geheel) in werking is getreden, zoals een situatieschets die in de nasleep van een bombardement door de bevoegde instanties is gemaakt.
Uitgangspunten voor het beargumenteerd aanmerken en afbakenen van verdacht gebied	Bij het vaststellen of de indicatie leidt tot de conclusie VERDACHT of ONVERDACHT en bij de horizontale afbakening van het verdachte gebied wordt ten minste rekening gehouden met de volgende factoren: • het type vliegtuigbom en het gewicht; • de wijze van afwerpen / toegepaste tactiek; • de nauwkeurigheid van de informatie over het inslagpunt; • de vliegrichting; • de vliesnelheid; • de afwerphoogte; • de ondergrondse offset; • schadebeeld; • de naoorlogse zoekacties.

B2.13 Inslagpunt van een V1

Indicatie	Inslagpunt van een al dan niet gedetoneerde V1
Algemene omschrijving	Gebied dat is getroffen door de inslag van een V1.
Uitgangspunten voor het beargumenteerd aanmerken en afbakenen van verdacht gebied	Bij het vaststellen of de indicatie leidt tot de conclusie VERDACHT of ONVERDACHT en bij de horizontale afbakening van het verdachte gebied wordt ten minste rekening gehouden met de volgende factoren: • de bekende locatie van inslag; • de lanceerlocatie; • de afstand die de V1 heeft afgelegd voordat deze is ingeslagen; • het type V1; • of de V1 na inslag is gedetoneerd; • de verwachte en maximale offset van de V1 direct na inslag; • of de V1 al is geruimd; • de mogelijke bodemverontreiniging door bijvoorbeeld de aanwezigheid van benzeen en brandstof.

B2.14 Inslagpunt van een V2

Indicatie	
Algemene omschrijving	
Uitgangspunten voor het beargumenteerd aanmerken en afbakenen van verdacht gebied	

Kenmerk: VOMES-xxx	Versie: 2020-01	Goedgekeurd door het bestuur d.d.	Pagina 49 van 55
Titel: Certificatieschema Vooronderzoek en Risicoanalyse ontplofbare oorlogsresten		Vastgesteld door het CCvD-OO d.d.	

Bijlage 5. Toelichting verplichte en aanvullende bronnen

In het CS-VROO staat beschreven welke bronnen geraadpleegd moeten worden voor de voltooiing van een correct vooronderzoek. Bodac B.V. dient ten minste de in de onderstaande tabel weergegeven verplichte bronnen te raadplegen. Aanvullende bronnen worden in ieder geval geraadpleegd indien sprake is van de onder de toelichting op de aanvullende bronnen beschreven situatie. In de rapportage wordt gemotiveerd waarom een aanvullende bron wel of niet geraadpleegd is

Bronnen conform Certificatieschema	Raadplegen		Geraadpleegd
	Verplicht	Aanvullend	
Literatuur	✓		✓
Gemeentelijke en provinciaal archief	✓		✓
Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD)	✓		✓
Nationaal Archief te Den Haag	✓		✓
Semistatische archiefdiensten Ministerie Defensie te Rijswijk	✓		✓
Explosieven Opruimings Dienst Defensie (EODD)	✓		✓
Luchtfotocollectie Wageningen UR, Kadaster en Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Scotland te Edinburgh	✓		✓
Krantenberichten	✓		✓
Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), collectie 575	✓		✓
The National Archives te Londen, gegevens aangaande luchtaanvallen door Royal Air Force	✓		✓
Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg	✓		✓
Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), collectie 409		✓	✓
The National Archives te Londen, gegevens aangaande artilleriebeschietingen		✓	✓
The National Archives and Record Administration (NARA II) te College Park (VS)		✓	✓
Getuigen		✓	
Kadaster (naoorlogs kaartmateriaal)	✓		✓

Tabel 4: Raadpleegbare bronnen conform het CS-VROO.

Toelichting verplichte bronnen Certificatieschema

Literatuur | Voor het onderzoeksgebied dienen relevante literatuurbronnen te worden geraadpleegd, zowel standaardwerken als eventuele specifieke regionale informatiebronnen. Daarbij gelden met betrekking tot het onderzoek naar gebeurtenissen in de periode mei 1940 als verplicht te raadplegen standaardwerken in ieder geval:

- ✓ Nierstrasz e.a. (Ministerie van Oorlog, Hoofdkwartier van de chef van de generale staf, krijgsgeschiedkundige afdeling), *De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Tweede Wereldoorlog* (diverse delen, 's-Gravenhage).
- ✓ Molenaar, F.J., *De luchtverdediging in de meidagen 1940* (twee delen, 's-Gravenhage, 1970).

Gemeentearchief en provinciaal archief | Bij het raadplegen van het gemeentelijke archief dienen ten minste de stukken van de luchtbeschermingsdienst, de stukken over aangetroffen/geruimde OO en de oorlogsschaderapporten te worden geraadpleegd. Indien deze stukken niet aanwezig zijn, dient dit te worden vermeld in de rapportage. Bij het onderzoek in het provinciaal archief wordt in elk geval onderzoek verricht in de relevante archieven van het Militair Gezag. Verder worden in het provinciaal archief, indien beschikbaar, ook stukken van de luchtbeschermingsdienst, stukken over aangetroffen/geruimde OO en oorlogsschaderapporten geraadpleegd. Indien er indicaties zijn voor de aanwezigheid van OO dient in het gemeentelijke en provinciale archief voorts te worden gezocht naar gegevens over relevante naoorlogse ontwikkelingen (contra-indicaties). Indien deze gegevens niet aanwezig zijn, dient dit eveneens te worden vermeld in de rapportage.

Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) | In het NIOD raadpleegt de organisatie ten minste de Collectie Departement van Justitie (toegangsnummer 216k), waarin zich processen-verbaal bevinden met betrekking tot bomafwerpen en andere luchtoorloggerelateerde gebeurtenissen in een aantal Nederlandse gemeenten. Daarnaast dient de Collectie Generalkommissariat für das Sicherwesen – Hörere SS- und Polizeiführer Nord-West (toegangsnummer 077) ingezien te worden. Dit archief biedt namelijk een relatief compleet overzicht van bomafwerpen en andere luchtoorloggerelateerde gebeurtenissen op Nederlands grondgebied in de periode september 1940- april 1941.

Nationaal Archief te Den Haag | De organisatie dient de collectie Inspectie Bescherming Bevolking Luchtaanvallen (toegangsnummer 2.04.53.15) te raadplegen waarin de berichten van gemeenten aan de Rijksinspectie Luchtbeschermingsdienst te Den Haag in de periode 1940-1943 zijn ontsloten.

Semi-Statisch Informatiebeheer (SIB) Ministerie Defensie te Rijswijk | De organisatie raadpleegt de collectie van de Mijn- en Munitieopruimingsdienst (MMOD) waarin de ruimingen in de periode 1945-1947 zijn ontsloten.

Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) | De collectie Duitse verdedigingswerken in Nederland en rapporten van het Bureau Inlichtingen te Londen (1940-1945) met collectienummer 575 van het NIMH dient geraadpleegd te worden om te helpen vaststellen of er indicaties zijn dat er Duitse militaire werken in het onderzoeksgebied aanwezig waren tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Explosieven Opruimings Dienst Defensie (EODD) | Bij het raadplegen van het archief van de EODD dient als eerste de database met meldingen van aangetroffen OO en de collectie mijnenveldkaarten te worden ingezien. Indien in de database met meldingen van aangetroffen OO indicaties voor de aanwezigheid van OO worden aangetroffen, dient de collectie MORA's of UO's te worden geraadpleegd. Indien in de collectie mijnenveldkaarten indicaties voor de aanwezigheid van OO worden aangetroffen, dient de collectie mijnenveld ruimrapporten te worden ingezien.

The National Archives te Londen | De organisatie dient aan te tonen dat in The National Archives te Londen een relevante onderzoeksinspanning is geleverd aangaande het verzamelen van informatie over door de Royal Air Force uitgevoerde luchtaanvallen in het onderzoeksgebied of de directe omgeving. Hierbij dient de periode 10 mei 1940 tot 8 mei 1945 in ogenschouw te worden genomen en dient het onderzoek te worden verricht in relevante stukken van ten minsten de volgende vier onderdelen van de RAF:

- ✓ Bomber Command RAF;
- ✓ Coastal Command RAF;
- ✓ Fighter Command RAF/Air Defence Great Britain;
- ✓ Second Tactical Air Force.

Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg | In het Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg wordt ten minste de collectie Lageberichte van de Luftwaffenführungsstab Ic geraadpleegd, die meldingen bevat over bomafwerpen op Nederlands grondgebied in de periode 10 mei 1940 tot 10 november 1941.

Luchtfotocollecties Wageningen UR, Kadaster en RCAHMS (NCAP) | De organisatie dient beschikbare luchtfoto's betreffende de data waarop oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden te inventariseren. Deze inventarisatie dient te geschieden in ten minste de volgende luchtfotocollecties:

- ✓ Collectie JARIC en ACIU berustend bij Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Scotland/National Collection of Aerial Photography te Edinburgh
- ✓ Wageningen UR te Wageningen
- ✓ Kadaster te Zwolle

Uit de geïnventariseerde luchtopnamen worden de meest geschikte luchtfoto's geselecteerd. Een uitgebreide uitleg over de selectie van luchtfoto's zal in *Paragraaf 4.2.14* beschreven staan.

Krantenberichten | Ten behoeve van het onderzoek naar contra-indicaties in de vorm van explosievenopruiming over de periode 1940-1972 wordt in ieder geval gezocht naar krantenberichten via de online zoekmachine Delpher, en via de verzameling krantenknipsels uit het archief van de Hulpverleningsdienst (Nationaal Archief met toegang 2.04.110).

Kadaster | Ten behoeve van het contra-indicatieonderzoek dient de organisatie in ieder geval naoorlogs kaartmateriaal uit het archief van het kadaster te raadplegen met als doel het inventariseren van naoorlogse ruimtelijke ontwikkelingen.

Toelichting aanvullende bronnen Certificatieschema

Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) | De collectie Gevechtsverslagen en rapporten mei 1940 met collectienummer 409 van het NIMH dient ten minste te worden geraadpleegd indien uit het indicatieonderzoek van de verplichte bronnen blijkt dat er indicaties zijn dat grondgevechten en/of artilleriebeschietingen hebben plaatsgevonden ten tijde van mei 1940.

The National Archives te Londen | The National Archives geldt als een aanvullende bron met betrekking tot onderzoek naar geallieerde artilleriebeschietingen in de periode vanaf september 1944. Wanneer uit overige bronnen indicaties zijn gebleken dat het onderzoeksgebied in deze periode is getroffen door geallieerde artilleriebeschietingen, dienen de *War Diaries* van de relevante geallieerde eenheden te worden geraadpleegd om detailinformatie aangaan deze beschietingen te verzamelen.

The National Archives and Record Administration (NARA II) te College Park (VS) | Er dient aanvullend bronnenonderzoek plaats te vinden in het NARA wanneer er duidelijke indicaties zijn dat het onderzoeksgebied is getroffen door luchtaanvallen met afwerpmunitie uitgevoerd door de United States Army Air Force. Het onderzoek bevat daarbij in elk geval raadpleging van de collectie Mission Reports (World War II Combat Operations Reports 1941-1946, Record Group 18, MLR Number NM6 7A).

Getuigenverklaringen | In overleg met de opdrachtgever wordt bepaald of getuigen worden gehoord indien mogelijk. Dit wordt gerapporteerd. Indien getuigen worden gehoord, dient een schriftelijke getuigenverklaring te worden opgesteld en getekend door de getuige en/of door een vertegenwoordiger van de opdrachtgever die bij het horen van de getuige aanwezig is. De getuigenverklaring wordt opgenomen als bijlage bij het rapport.

Bijlage 6. Overzicht geraadpleegd bronnenmateriaal**Literatuur**

Auteur:	Titel:	Plaats en datum:
Amersfoort, H., en P. Kamphuis	Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied	Den Haag, 2005
Berkum, S.E. van, en F. Hartman	Het verzet in Schijndel tijdens de Duitse bezetting	Schijndel, 2004
Bishop, S.D., J.A. Hey, G. Franken en M. Cillessen	Losses of the US 8th and 9th Air Forces Volume 4 ETO Area - July 1944 - September 1944	Cambridge, 2013
Bishop, S.D., J.A. Hey, G. Franken en M. Cillessen	Losses of the US 8th and 9th Air Forces Volume 5 ETO Area - October 1944 - December 1944	Cambridge, 2016
Boiten, T., en R.J. Mackenzie	The Nachtjagd War Diaries: an operational history of the German night fighter force in the West, volume 1	Walton on Thames, 2008
Boiten, T., en R.J. Mackenzie	The Nachtjagd War Diaries: an operational history of the German night fighter force in the West, volume 2	Walton on Thames, 2008
Didden, J. en M. Swarts	Brabant bevrijd	Hulst, 1993
Didden, J. en M. Swarts	Kampfgruppe Chill, schwere Heeres-Panzerjäger-Abteilung 559 and the German Recovery in the Autumn of 1944	Boxtel, 2013
Eekelen, J. van	Pilotenstraat.... een naam met geschiedenis	Den Dungen, 1984
Eversteijn, T.	Bombardementen, raketbeschietingen, neergekomen V-wapens en militaire vliegtuigverliezen in de periode 10 mei. 1940 – 5 mei 1945	z.p., 2011
Foreman, J.	Fighter Command War Diaries July 1944 to May 1945	Surrey, 2004
Freeman, R.A., A. Crouchman en V. Maslen	Mighty Eighth War Diary	London, 1981
Hermens, A.	Voortijdige gliderlandingen in de Meijerij van 's-Hertogenbosch. USA 907 GF 101 Airborne Division	Bladel., 2015
Jong, L. de	Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog	Den Haag, 1969-1988
Klauw, B. van der, en M. Rijnhout	De luchtoorlog boven Nederland 1940-1945	Amsterdam/Dieren, 1985
Klep, C., en B. Schoenmaker	De bevrijding van Nederland 1944-1945, Oorlog op de flank	Den Haag, 1995
Korthals-Altes, A.	Luchtgevaar. Luchtaanvallen op Nederland 1940-1945	Amsterdam, 1984
Maas, H.	Toen kwam de oorlog. Den Dungen, 1940-1945	z.p., 1990
Molenaar, F.J.	De luchtverdediging in de meidagen 1940	Den Haag, 1970
NFLA	NFLA Recoverylist	z.p., 2003
Nierstrasz, V.E.	De verdediging van Noord Limburg en Noord Brabant mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de wereldoorlog II, Hoofddeel III / Deel 2, onderdeel B	Den Haag, 1952

Oetelaar, C.A.M. van den	Schijndel in de frontlijn	Schijndel, 1946
Paagman, D.	De Bevrijders van Schijndel, september en oktober 1944	Schijndel, 2019
Peters, B., en L. van Dijk	Schijndel ten tijde van WOII. Begin, Bezetting, Bevrijding	Schijndel, 2005
Stockman, J.	Seaforth highlanders, 1939-1945. A fighting soldier remembers	Sommerset, 1987
Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945 (SGLO)	Bulletin Air War 2003-2014	z.p., 2003-2014
Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945 (SGLO)	Verliesregister 1939-1945. Alle militaire vliegtuigverliezen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog	z.p., 2008
Veenstra, S.L.	In de schaduw van de glorie. Overzicht van vliegtuigbergingen in Nederland 1960-1977	Zutphen, 1992
z.a.	Herdenk, Waardeer, Leer. De oorlogsjaren en de gevolgen voor de inwoners van Sint-Michielsgestel	Sint-Michielsgestel, 2010
z.a.	RWS AirOps 1940-1941	z.p., z.j.
z.a.	RWS AirOps 1942-1943	z.p., z.j.
z.a.	RWS Operations 2nd TAF september 1944-mei 1945	z.p., z.j.
z.a.	RWS Schade (schade aan steden)	z.p., z.j.
Zwanenburg, G.J.	En nooit was het stil... Kroniek van een luchtoorlog	Den Haag, 1990

Tabel 5: Literatuurlijst met relevante en standaardboeken.

Website:

www.bullettpicker.net
www.delpher.nl
www.dotkadata.nl
www.echodelta.net
www.explosievenopsporing.nl/veo-bommenkaart/
www.library.wur.nl
www.nationalarchives.gov.uk
www.ncap.org.uk
www.nigelef.tripod.com
www.oorlogsbronnen.nl
www.royalartilleryunitsnetherlands1944-1945.com
www.topotijdreis.nl
www.vergeltungswaffen.nl

Tabel 6: Overzicht met geraadpleegde websites.

Gemeentelijke en Provinciale archieven

Het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC) is door Bodac B.V. voor dit vooronderzoek bezocht. Bodac B.V. heeft daarnaast gebruik gemaakt van haar persoonlijke database met eerder gemaakte foto's om de documenten te controleren op relevante indicaties.

127 Militair Gezag te Brabant	
Inventarisnr.:	Beschrijving:
32	Kaarten mijnen in Berlicum, 1944
34	Kaarten oorlogsschade aan woningen, boerderijen, kerken en andere gebouwen, 1945
43	Kaarten verkeerswegen en vernielde bruggen, 1932-1944
46	Kaarten waterwegen en vernielde sluizen en bruggen in arrondissement 's-Hertogenbosch, 1932-1944
104	Tijdstip bevrijding gemeenten in Noord-Brabant, 1945
176	Militaire aangelegenheden, 1944-1945
211	Rapporten over in januari-maart 1945 in Noord-Brabant neergekomen vliegende bommen V1 en V2, 1945
215	Instructies, verordeningen, verslagen en rapporten brandweer en luchtbescherming, 1944-1945
216	Opruimen mijnen, 1944-1945
218	Vijandelijke luchtlandingen
219	Sectie brandweer en luchtbescherming, 1944-1945
271	Wederopbouw infrastructurele werken, voornamelijk bruggen, 1944-1945
272	Wederopbouw, 1944-1945
280	Schade enquête commissie, 1944-1945
307	Mijnen en andere explosieven, 1944-1945
775	Ingekomen en uitgaande geheime stukken met inhoudsopgave, 1944-1945
Districts Militaire Commissaris in 's-Hertogenbosch	
461	Opruimen mijnen en opgaven neergekomen V1's en V2's, 1945

Tabel 7: Geraadpleegde provinciale archiefstukken uit het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC).

1472 Gemeentebestuur Berlicum, 1934-1995	
Inventarisnr.:	Beschrijving:
752	Innemen, teruggeven en vernietigen van wapenen en munitie, 1940-1944
915	Onteigening door het Ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting van gronden ten behoeve van het wederopbouwplan, 1947-1953
3247	Ruiming van explosieven uit de Tweede Wereldoorlog, 1968-1990
3369	Opruiming van mijnen en munitie, 1944-1966

3594-3598	Rijksbijdragen voor de wederopbouwkosten in verband met het herstel van oorlogsschade, deel I t/m V, 1944-1959
4203	Inkwartieren van het Duitse leger en het behandelen van klachten naar aanleiding van invorderingen door Duitse soldaten, 1940-1941
4204	Inkwartieren van het geallieerde leger en het uitbetalen van arbeiders, 1944-1947
4206	Schadeclaims naar aanleiding van de Tweede Wereldoorlog, 1947-1953
4827	Rijksbijdrage en bouwkredieten ten behoeve van oorlogsschade voor particulieren Perceel D90 t/m D117, 1946-1955
4828	Rijksbijdrage en bouwkredieten ten behoeve van oorlogsschade voor particulieren Perceel D118 t/m D173, 1947-1955
4873	Herstel van oorlogsschade tijdens de Tweede Wereldoorlog, 1942-1943

Tabel 8: Geraadpleegde archiefstukken uit 1472 Gemeentebestuur Berlicum, 1934-1995 (BHIC).

1582 Documentatie Berlicum	
Inventarisnr.:	Beschrijving:
174	Berlicum in oorlog en bevrijding / F. van der Heijden, 1965
175	Capture of Doornhoek and Berlicum, 22 and 23 Oct. 1944 bij 1/5th Queen's, / , ongedateerd
348	Krantenknipsels 1944-1973 / , 1944-1973

Tabel 9: Geraadpleegde archiefstukken uit 1582 Documentatie Berlicum (BHIC).

1589 Documentatie Schijndel	
Inventarisnr.:	Beschrijving:
288	Het verzet in Schijndel tijdens de Duitse bezetting: opvang van neergeschoten geallieerde piloten, Amerikaanse gewonden en Duitse deserteurs / S.E. van Berkum, 1994
478	Overzicht van een tentoonstelling van de Bond van Oud Strijders getiteld "20 jaar na onze bevrijding"; met chronologie van de gebeurtenissen in Schijndel tussen 1940 en 1944, 1965
725	De wereldoorlog 1940-1945 teistert Schijndel; St. Lidwina te Schijndel in de oorlogsmaanden september en oktober 1944; twee verslagen van de gebeurtenissen van de Duitse inval tot het tijdstip van de bevrijding, zonder datum, cq 1966
818	Gruwelijke gevechten op Hells highway; oorlogsgeweld veranderde Schijndel in troosteloze ruine, 1964-1969
820	"Schijndel '40-'45", programmaboekje uitgegeven ter gelegenheid van de expositie van oorlogsherinneringen en boekje "Weette 't nog krek" over de Tweede Wereldoorlog / P. Verhagen, 1965
824	Uit memoriale parochiae, inv. nr. 232; De oorlog in Schijndel, zonder datum
832	Schijndel en 3 andere Nederlandse steden bevrijd; 30.000 Nederlandse spoorwegstakers trotseren de Duitsers vanaf 18 september, 24-10-1944

834	De oorlogsjaren 1940-1945; het persoonsbewijs van een onnozel man / T. van Aarle
1002	Jansen de Wit in de oorlogsjaren; persoonlijke herinneringen uit het dagboek van Smid Pijnenburg van 3 september tot 8 november 1944 / S. Pijnenburg, 1945

Tabel 10: Geraadpleegde archiefstukken uit 1589 Documentatie Schijndel (BHIC).

5135 Gemeentebestuur Schijndel, 1930-1960	
Inventarisnr.:	Beschrijving:
41-42	Publicaties, circulaire en correspondentie over de staat van oorlog en beleg van Schijndel tijdens de tweede wereldoorlog, het burgerlijk gezag in buitengewone omstandigheden en de viering van de bevrijding, 1938-1945
757	Stukken betreffende oorlogsschade aan en wederopbouw van boerderijen, 1944-1951
765	Overzichten van tijdens de tweede wereldoorlog afgebrande en kapotgeschoten boerderijen en stand der werkzaamheden inzake noodvoorzieningen en wederopbouw, met correspondentie, 1951-1956
775	Stukken betreffende de inlevering van wapens en munitie en schadeloosstelling van de eigenaren, 1946-1949
1105	Stukken betreffende bruggen (o.a. oorlogsschade), tolheffing en opheffing van het veer over de Zuid-Willemsvaart nabij boerderij Ponteveen, met tekeningen, 1931-1945
1126	Stukken betreffende de herverkaveling van gronden gelegen op het voormalig vliegveld nabij de spoorwegovergang Eerde (niet doorgegaan), met tekeningen, 1948
1244-1250	Stamkaarten van door oorlogsschade getroffen huizen en panden inzake financiële schadevergoeding voor herstel of herbouw aan hun eigenaren (beoordeeld door de Schade Enquête Commissie te 's-Hertogenbosch)
1449	Stukken betreffende de vordering van gebouwen en het vliegveld door de geallieerde strijdkrachten en toegekende vergoedingen, 1944-1950
1451	Persoonsdossiers financiële schadevergoeding aan particulieren, verenigingen en instellingen wegens schade aan door de geallieerde strijdkrachten gevorderde roerende en onroerende goederen, 1944-1953

Tabel 11: Geraadpleegde archiefstukken uit 5135 Gemeentebestuur Schijndel, 1930-1960 (BHIC).

Nationale archieven | Nationaal Archief (NA) te Den Haag

Het Nationaal Archief (NA) te Den Haag is door Bodac B.V. voor dit vooronderzoek niet fysiek bezocht. Bodac B.V. heeft gebruik gemaakt van haar persoonlijke database met eerder gemaakte foto's om de documenten te controleren op relevante indicaties.

2.04.53.15 Inspectie Bescherming Bevolking Luchtaanvallen	
Inventarisnr.:	Beschrijving:
19-47	Ingekomen en minuten van uitgegane brieven en aan diverse overheidsinstellingen, 1940-1941
	37 Noord-Brabant
69-79	Meldingen en processen-verbaal ontvangen van gemeenten over Geallieerde luchtactiviteiten, 1940-1941

	78	Noord-Brabant
--	----	---------------

Tabel 12: Geraadpleegde archiefstukken uit Inspectie Bescherming Bevolking Luchtaanvallen.

2.04.110 Archief Korps Hulpverleningsdienst van het Ministerie Binnenlandse Zaken, 1945-1974

Inventarisnr.:	Beschrijving:	
20-22	Registers met krantenknipsels inzake explosieven, 1945-1959	
	20	20
	21	21
	22	22
27	Registers met krantenknipsels inzake ongevallen met oorlogstuig, 1965-1970	
28	Verzameling krantenknipsels inzake de Hulpverleningsdienst, 1947-1970	
47	Bewaken van munitiedumps, 1947	

Tabel 13: Algemene archiefstukken betreffende de vondst van explosieven.

2.13.25 Archief van het Militair Gezag, (1939) 1943-1946 (1956)

Inventarisnr.:	Beschrijving:	
1542	Rapporten en verslagen [4.04.00, 4.19.00], 1944-1945	
1563	Rapporten betreffende bom- en granaatinslagen en de organisatie van Luchtbeschermingsdiensten in gemeenten in Zeeland, Noord-Brabant en Limburg	
1568	Rapporten van de Censurdienst van de Sectie PTT inzake brieven waarin melding gemaakt wordt van bombardementen, afschriften [4.06.00], 1944-1945	
2808	Rapporten over militaire werken, vernielingen en inundaties in het nog niet bevrijde deel van Nederland, 1944-1945	
2809	Stukken betreffende de organisatie van de mijnopruimingsdienst en het opsporen en ruimen van mijnen die de uitvoering van bepaalde openbare werken verhinderen, 1945	

Tabel 14: Berichtgeving van het nationaal Militair Gezag.

2.13.71 Archieven van het Ministerie van Defensie te Londen 1940-1941 – Ministerie van Oorlog te Londen [1941-1945]; Departement van Oorlog: Bureau Londen [1945-1947], (1933) 1940-1947 (1974)

Inventarisnr.:	Beschrijving:	
368	Stukken betreffende luchtbombardementen in Nederland, 1941, 1944-1945	
1787	Stukken betreffende bombardementen en beschietingen, voornamelijk van en op Nederland. 1941-1945	

2276	Stukken betreffende plattegronden en werktekeningen van bunkers
2294	Stukken betreffende de opstelling, lancering en waarneming van V-1 en V-2 raketten. 1943-1945
2309	Stukken betreffende de locatie van munitiedepots in Nederland, 1944-1945

Tabel 15: Berichtgeving van het Ministerie van Oorlog.

2.13.210 Ministerie van Defensie: Commissie van Proefneming		
Inventarisnr.:	Beschrijving:	
23	Staten houdende opgaven van plaatsen waar mogelijk onontplofte projectielen zijn gevonden, die wel of niet geruimd zijn, 1940	
25-26	Ingekomen en minuten van uitgaande stukken inzake aanvragen tot het ruimen van onont-plofte (water)mijnen en personeelsaangelegenheden, 1940-1941, 2 omslagen	
	25	1940
	26	1941

Tabel 16: Geraadpleegde archiefstukken uit de Commissie van Proefneming.

Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) te Den Haag

Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) te Den Haag is door Bodac B.V. voor dit vooronderzoek niet fysiek bezocht. Bodac B.V. heeft gebruik gemaakt van haar persoonlijke database met eerder gemaakte foto's om de documenten te controleren op relevante indicaties. Daarnaast heeft een controle plaatsgevonden op de site www.archieven.nl naar mogelijk significante documenten.

409 Gevechtsverslagen en rapporten mei 1940		
Inventarisnr.:	Beschrijving:	
521079	Laatste bericht van de commandant van het IIIe bataljon van het 14e regiment infanterie majoor E.G. Döbken, (gesneuveld) en sergeant A. Boersma, sergeant J.S. Maas en sergeant Zijt	
521086	Verslag van de commandant van de mitrailleurcompagnie van het IIIe bataljon van het 14e regiment infanterie kapitein J.P. Scholtens	

Tabel 17: Archiefstukken betreffende gevechtsverslagen 1940.

Nederlands Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidenstudies (NIOD) te Amsterdam

Het Nederlands Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidenstudies (NIOD) te Amsterdam is door Bodac B.V. voor dit vooronderzoek niet fysiek bezocht. Bodac B.V. heeft gebruik gemaakt van haar persoonlijke database met eerder gemaakte foto's om de documenten te controleren op relevante indicaties.

077 Generalkommissariat für das Sicherheitswesen (Höhere SS-und Polizeiführer Nord-West)		
Inventarisnr.:	Beschrijving:	
1328	Dagberichten van de Befehlshaber der Ordnungspolizei Den Haag betreffende vijandelijke luchtaanvallen, 1940-1941, 1 band	

1332	Stukken betreffende vijandelijke luchtaanvallen, landingen van vijandelijke vliegeniers, het vinden van versperringsballons, het werpen van springstoffen en het gebruik van sabotagematerialen, 1940-1943, 1 band
1759	Berichtgevingen betreffende neergekomen vliegtuigen, 1943, 1 omslag

Tabel 18: Berichtgeving richting de Generalkommissariat.

216k Departement van Justitie		
Inventarisnr.:	Beschrijving:	
150	Circulaires inzake de beschadiging van Duitse verkeersborden, het dansverbod en de melding van bominslagen en andere oorlogshandelingen, 25 september - 24 december 1940, 1 omslag	
180	Hoofdinspectie LBD: Rapporten van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politiekorpsen en de Marechaussee inzake het geven van het sein luchalarm, het neerstorten van vliegtuigen en vliegtuigonderdelen en de vondst van niet-ontplofte explosieven, 23 juni 1943 - 28 april 1944, 1 omslag	
181-185	Hoofdinspectie LBD: Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten, 5 omslagen	
	181	Aalsmeer-Apeldoorn
	182	Arcen-Arnhem
	183	Baarn-Burgh
	184	Capelle a/d IJssel-Dwingeloo
	185	Echt-Zwolle
186	Hoofdinspectie LBD: Meldingen van verschillende gemeenten betreffende ongevallen, beschietingen, bombardementen en het afwerpen van (lege) benzinetanks door vliegtuigen., 1 omslag	

Tabel 19: Archiefstukken van de hoofdinspectie luchtbeschermingsdienst.

Semi-statische archiefdiensten Ministerie van Defensie te Den Haag

Het Semi-statische archiefdiensten Ministerie van Defensie te Den Haag is door Bodac B.V. voor dit vooronderzoek niet fysiek bezocht. Bodac B.V. heeft gebruik gemaakt van haar persoonlijke database met eerder gemaakte foto's om de documenten te controleren op relevante indicaties.

Collectie van de Mijn- en Munitieopruimingsdienst MMOD, 1945-1947	
Doos nr.:	Beschrijving:
Doos 43	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 43 A t/m B
Doos 44	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 44 B t/m E
Doos 45	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 45 E t/m G
Doos 46	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 46 G t/m H
Doos 47	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 47 H t/m K
Doos 48	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 48 K t/m L

Doos 49	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 49 M t/m N
Doos 50	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 50 N t/m O
Doos 51	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 51 P t/m S
Doos 52	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 52 S t/m U
Doos 53	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 53 V t/m W
Doos 54	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 54 W
Doos 55	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 55 W t/m Z

Tabel 20: Ruimingsgegevens per gemeente.

Internationale archieven | Bundesarchiv-Militärarchiv (BAMA) te Freiburg

Het Bundesarchiv-Militärarchiv (BAMA) te Freiburg is door Bodac B.V. voor dit vooronderzoek niet fysiek bezocht. Bodac B.V. heeft gebruik gemaakt van haar persoonlijke database met eerder gemaakte foto's om de documenten te controleren op relevante indicaties.

RL 2-II Generalstab der Luftwaffe/Luftwaffenführungsstab	
Inventarisnr.:	Beschrijving:
205	Nr. 248 – nr. 258, 10 mei 1940 – 21 mei 1940
206	Nr. 259 – nr. 264, 22 mei 1940 – 26 mei 1940
207	Nr. 265 – nr. 270, 26 mei 1940 – 2 juni 1940
208	Nr. 271 – nr. 276, 3 juni 1940 – 8 juni 1940
209	Nr. 277 – nr. 282, 9 juni 1940 – 14 juni 1940
210	Nr. 283 – nr. 290, 15 juni 1940 – 22 juni 1940
211	Nr. 292 – nr. 298, 23 juni 1940 – 30 juni 1940
212	Nr. 305 – nr. 317, 6 juni 1940 – 19 juli 1940
213	Nr. 319 – nr. 330, 20 juli 1940 – 1 augustus 1940
214	Nr. 375 – nr. 382, 15 september 1940 – 22 september 1940
215	Nr. 383 – nr. 391, 23 september 1940 – 1 oktober 1940
216	Nr. 393 – nr. 403, 3 oktober 1940 – 13 oktober 1940
217	Nr. 404 – nr. 414, 14 oktober 1940 – 24 oktober 1940
218	Nr. 415 – nr. 425, 25 oktober 1940 – 4 november 1940
219	Nr. 426 – nr. 434, 5 november 1940 – 13 november 1940
220	Nr. 435 – nr. 440, 14 november 1940 – 19 november 1940
221	Nr. 441 – nr. 447, 20 november 1940 – 26 november 1940
222	Nr. 448 – nr. 454, 27 november 1940 – 3 december 1940

223	Nr. 455 – nr. 463, 4 december 1940 – 12 december 1940
224	Nr. 464 – nr. 471, 13 december 1940 – 21 december 1940
225	Nr. 472 – nr. 479, 22 december 1940 – 31 december 1940
226	Nr. 480 – nr. 488, 1 januari 1941 – 9 januari 1941
227	Nr. 489 – nr. 497, 10 januari 1941 – 18 januari 1941
228	Nr. 498 – nr. 510, 19 januari 1941 – 31 januari 1941
229	Nr. 511 – nr. 519, 1 februari 1941 – 9 februari 1941
230	Nr. 520 – nr. 528, 10 februari 1941 – 18 februari 1941
231	Nr. 529 – nr. 538, 19 februari 1941 – 28 februari 1941
232	Nr. 539 – nr. 546, 1 maart 1941 – 8 maart 1941
233	Nr. 547 – nr. 554, 9 maart 1941 – 16 maart 1941
234	Nr. 555 – nr. 559, 17 maart 1941 – 21 maart 1941
235	Nr. 560 – nr. 562, 22 maart 1941 – 24 maart 1941
236	Nr. 563 – nr. 569, 25 maart 1941 – 31 maart 1941
237	Nr. 570 – nr. 575, 1 april 1941 – 6 april 1941
238	Nr. 577 – nr. 583, 8 april 1941 – 14 april 1941
239	Nr. 584 – nr. 591, 15 april 1941 – 22 april 1941
240	Nr. 592 – nr. 599, 23 april 1941 – 30 april 1941
241	Nr. 600 – nr. 605, 1 mei 1941 – 6 mei 1941
242	Nr. 606 – nr. 613, 7 mei 1941 – 14 mei 1941
243	Nr. 614 – nr. 625, 15 mei 1941 – 26 mei 1941
244	Nr. 626 – nr. 637, 27 mei 1941 – 7 juni 1941
245	Nr. 638 – nr. 645, 8 juni 1941 – 15 juni 1941
246	Nr. 646 – nr. 655, 16 juni 1941 – 25 juni 1941
247	Nr. 656 – nr. 660, 26 juni 1941 – 30 juni 1941
248	Nr. 661 – nr. 666, 1 juli 1941 – 6 juli 1941
249	Nr. 667 – nr. 672, 7 juli 1941 – 12 juli 1941
250	Nr. 673 – nr. 678, 13 juli 1941 – 18 juli 1941
251	Nr. 679 – nr. 684, 19 juli 1941 – 24 juli 1941
252	Nr. 685 – nr. 691, 25 juli 1941 – 31 juli 1941
253	Nr. 692 – nr. 700, 1 augustus 1941 – 9 augustus 1941
254	Nr. 701 – nr. 707, 10 augustus 1941 – 16 augustus 1941

255	Nr. 708 – nr. 713, 17 augustus 1941 – 22 augustus 1941
256	Nr. 714 – nr. 719, 23 augustus 1941 – 28 augustus 1941
257	Nr. 720 – nr. 725, 29 augustus 1941 – 3 september 1941
258	Nr. 726 – nr. 730, 4 september 1941 – 8 september 1941
259	Nr. 731 – nr. 736, 9 september 1941 – 14 september 1941
260	Nr. 737 – nr. 742, 15 september 1941 – 20 september 1941
261	Nr. 743 – nr. 748, 21 september 1941 – 26 september 1941
262	Nr. 749 – nr. 754, 27 september 1941 – 2 oktober 1941
263	Nr. 755 – nr. 760, 3 oktober 1941 – 9 oktober 1941
264	Nr. 761 – nr. 765, 10 oktober 1941 – 14 oktober 1941
265	Nr. 766 – nr. 769, 15 oktober 1941 – 18 oktober 1941
266	Nr. 770 – nr. 774, 19 oktober 1941 – 23 oktober 1941
267	Nr. 775 – nr. 778, 24 oktober 1941 – 28 oktober 1941
268	Nr. 779 – nr. 785, 28 oktober 1941 – 3 november 1941
269	Nr. 786 – nr. 791, 4 november 1941 – 9 november 1941

Tabel 21: Geraadpleegde Lageberichten.

RM-7 Seekriegsleitung der Kriegsmarine	
Inventarisnr.:	Beschrijving:
344	1-14 augustus 1940
345	15-23 augustus 1940
346	24-31 augustus 1940
347	1-8 september 1940
348	9-21 september 1940
349	22-30 september 1940
350	1-10 oktober 1940
351	11-20 oktober 1940
352	21-31 oktober 1940
353	1-10 november 1940

Tabel 22: Geraadpleegde Lageberichten uit de Kriegsmarine.

The National Archives (TNA) te Londen

The National Archives (TNA) te Londen is door Bodac B.V. voor dit vooronderzoek niet fysiek bezocht. Bodac B.V. heeft gebruik gemaakt van haar persoonlijke database met eerder gemaakte foto's om de documenten te controleren op relevante indicaties.

AIR 37 Air Ministry: Allied Expeditionary Air Force, later Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force (Air), and 2nd Tactical Air Force: Registered Files and Reports	
Inventarisnr.:	Beschrijving:
714	2ND TACTICAL AIR FORCE: Daily log: July-August 1944
715	2ND TACTICAL AIR FORCE: Daily log: Sept.-Oct.1944
716	2ND TACTICAL AIR FORCE: Daily log: Nov.-Dec. 1944
717	2ND TACTICAL AIR FORCE: Daily log: Jan.-Feb. 1945
718	2ND TACTICAL AIR FORCE: Daily log: March-May 1945

Tabel 23: Dagelijkse berichtgeving van de Second Tactical Air Force.

WO 171 War Office: Allied Expeditionary Force, North West-Europe (British Element): War Dia-ries, Second World War	
Inventarisnr.:	Beschrijving:
675	H.Q., Sept. - Oct. 1944
678	H.Q., Jan. - Dec. 1944
680	H.Q., Jan. - Dec. 1944
859	1st Northamptonshire Yeomanry, Jan. - Dec. 1944
918	61st Anti-Tank Regiment, Jan. - Dec. 1944
988	126th (Highland) Field Regiment (Royal Artillery), Jan. - Dec. 1944
989	127th (Highland) Field Regiment (Royal Artillery), Jan. - May. Aug. - Dec. 1944
991	128th (Highland) Field Regiment (Royal Artillery), Oct. - Dec. 1944
992	131st (Lowland) Field Regiment (Royal Artillery), Jan. - Dec. 1944
1003	190th Field Regiment (Royal Artillery), Jan. - Dec. 1944
1014	5th Regiment Royal Horse Artillery, 'G' Battery. Also includes information on 'CC' Battery (1 May 1944 - 31 May..., Jan. - Nov. 1944
1039	53rd (Heavy) Regiment (Royal Artillery), Oct. 1944
1053	13th Medium Regiment (Royal Artillery), Jan. - Dec. 1944
1056	59th Medium Regiment (Royal Artillery), Jan. - Dec. 1944
1058	63rd Medium Regiment (Royal Artillery), Jan. - Dec. 1944
1063	72nd Medium Regiment (Royal Artillery), Jan. - Dec. 1944

1263	7th Argyll and Sutherland Highlanders (Princess Louise's), Jan. - Dec. 1944
1265	1st Black Watch (Royal Highland Regiment), Jan. - Dec. 1944
1266	5th Black Watch (Royal Highland Regiment), Jan. - Dec. 1944
1267	7th Black Watch (Royal Highland Regiment), Jan. - Dec. 1944
1299	1st Gordon Highlanders, Jan. - Dec. 1944
1301	5/7th Gordon Highlanders, Jan. - Nov. 1944
1330	1st East Lancashire Regiment, Jan. - Dec. 1944
1386	1/5th Welch Regiment, Jan. - Dec. 1944
1392	7th Royal Welch Fusiliers, July - Sept. 1944
1393	7th Royal Welch Fusiliers, Oct. - Dec. 1944

Tabel 24: Dagelijkse berichtgeving van de War Office van de Allied Expeditionary Force.

The National Archives and Records Administration (NARA) te Washington

The National Archives and Records Administration (NARA) te Washington is door Bodac B.V. voor dit vooronderzoek niet fysiek bezocht. Bodac B.V. heeft gebruik gemaakt van haar persoonlijke database met eerder gemaakte foto's om de documenten te controleren op relevante indicaties.

Record Group 549.3 Records of the Foreign Military Studies (FMS) Program and Related Records, 1941-1967	
Inventarisnr.:	Beschrijving:
<i>B-Series Manuscripts</i>	
B-149	59th Infantry Division (18 Sep-25 Nov 1944). By Generalleutnant Walter Poppe

Tabel 25: Geraadpleegde archiefstukken uit Record Group 549.3 (NARA).

Library and Archives Canada (LAC) te Ottawa

De Library and Archives Canada (LAC) te Ottawa is door Bodac B.V. voor dit vooronderzoek niet fysiek bezocht. Voor het indicatieonderzoek heeft een controle plaatsgevonden op de site van het LAC naar mogelijk significante documenten. Er zijn geen aanvullende relevante archiefstukken op de site gevonden voor het onderzoeksgebied

Uitvoeringsopdrachten EODD

UO nr.:	Datum:	Object:	Locatie:
19732136	12-09-1973	1 x anti-tankbrisantgranaatraket Panzerschreck	Houtersedijk 12 - Schijndel
19732977	27-12-1973	1 x rookgranaat 25 ponder (leeg)	Dungensesteeg 14 - Schijndel
19773886	06-12-1977	1 x staart 4,2 inch mortier	Houtersedijk 23 - Schijndel
19793436	27-11-1979	1 x rookgranaat 25 ponder (leeg)	In de Houtert - Schijndel
19813498	12-11-1981	1 x brisantpantsergranaat 75mm met bodembuis m.66	Houtersedijk 7 - Schijndel
19820829	29-03-1982	1 x anti-tank geweergranaat 40 (Duits)	Liekendonksesteeg - Schijndel

19821068	10-04-1982	1 x brisantgranaat 25 Ponder met schokbuis 117/119 (verschoten)	Schutskooi - Schijndel
19851999	25-06-1985	1 x patroon kleinkalibermunitie	Schutskooi 2 - Schijndel
19861588	23-05-1986	1 x brisantgranaat 25 ponder met schokbuis no.119 (verschoten)	Dungensesteeg 14a - Schijndel
19864059	04-12-1986	1 x mortiergranaat 8cm (OH) met schokbuis	Liekendonksesteeg - Schijndel
19871224	08-05-1987	1 x brisant[granaat]patroon van 20 mm	Camping 'Molenheide' - Schijndel
19882525	23-08-1988	1 x rookgranaat 25 Ponder (leeg)	Busselsteeg 17 - Schijndel
19932109	23-09-1993	1 x brisantgranaat 8 cm mortier met wurfgranatzunder (Russisch)	Kanaaldijk-Zuid - Schijndel
19941041	17-05-1994	1 x brisantgraant 3,7 inch met resten ontsteker (verschoten)	Lieseindsedijk 2a - Schijndel
19941406	29-06-1994	1 x brisantgranaat 25 Ponder met schokbuis no.119 (verschoten)	Kanaaldijk-Zuid - Schijndel
19941993	26-09-1994	1 x brisantgranaat 3,7 inch met resten mechanische tijdbuis 207/208	Zuidwillemsvaart Zuid - Schijndel
19961794	28-08-1996	1 x brisantgranaat 5,5 inch met schokbuis no.117 (verschoten)	Spurkstraat - Den Dungen/Sint-Michielsgestel
20061694	30-10-2006	1 x brisantgranaat 8 cm mortier met wurfgranatzunder 38 presstoff (Duits)	Molendijk Noord 60b - Schijndel
20100541	17-04-2010	1 x rookgranaat 25 ponder met tijdschokbuis no. 221 (verschoten)	Busselsteeg 18 - Schijndel
20111755	31-10-2011	1 x rookgranaat; 25 pdr met tijdschokbuis No 221 serie (verschoten)	Baksdijk - Schijndel
20182408	28-11-2018	1 x brisantgranaat 25 pdr met restant schokbuis (UK) verschoten; 1 x rookgranaat 2 inch mortier (UK) verschoten	Baksdijk - Schijndel

Tabel 26: UO'S/MORA's in (de omgeving van) het onderzoeksgebied.

Selectie luchtfoto's

Datum:	Sortie nr.:	Schaal (1:x):	Foto nr.:	Kwaliteit:	Motivatie:	Archief:	Aantal:
28-03-1944	J-0738	10.800	3164, 3165, 3166, 3167, 3168.	Goed	Luchtfoto's van voor de geallieerde luchtlandingen op 17 september 1944, en van voor de grondgevechten van eind oktober 1944	KAD	5
06-10-1944	4-0993	10.800	3144	Goed	Luchtfoto van na de geallieerde luchtlandingen op 17 september 1944, en van voor de grondgevechten van eind oktober 1944	NCAP	1
15-10-1944	4-1082	10.800	3207, 3208, 3209, 4208, 4209.	Redelijk	Luchtfoto's van na de geallieerde luchtlandingen op 17 september 1944, en van voor de grondgevechten van eind oktober 1944	NCAP	5
15-03-1945	16-1847	15.000	4081	Redelijk	Luchtfoto van na de oorlogshandelingen en de bevrijding van eind oktober 1944	KAD	1
30-10-1945	106G-LIB-356	15.000	4009, 4010	Goed	Luchtfoto's van na de oorlogshandelingen en de bevrijding van eind oktober 1944	NCAP	2
Totaal:							14

Tabel 27: Overzicht van de gehanteerde luchtopnamen bij de luchtfotoanalyse.

Bijlage 7. Protocol Toevalstreffer OO

Een toevalsvondst houdt in dat er een OO wordt aangetroffen op een locatie en/of tijdstip dat niet in de risicobeoordeling is voorzien. Een toevalsvondst kan plaatsvinden in gebieden die als "onverdacht" zijn aangemerkt, maar ook binnen gebieden die als "verdacht" zijn aangemerkt maar waar op dat moment geen geplande grondroerende en/of opsporingswerkzaamheden plaatsvinden.

Stappenplan bij aantreffen "vermoedelijk" OO:

- ✓ Het mogelijke OO nooit beroeren, weggooien, schoonkloppen of schoonvegen;
- ✓ Voorkomen dat het mogelijke OO wordt beroerd of verplaatst;
- ✓ Zet de vindplaats/locatie af en markeer deze. Informeer de omgeving/derden;
- ✓ Ter plaatse evt. werkzaamheden staken en projectleiding informeren;
- ✓ Informeer de politie (evt. via projectleiding) via (0)900 8844;
- ✓ De politie stuurt waarschijnlijk een explosievenverkenner om de situatie en het mogelijke OO te beoordelen. De politie geeft de melding door aan de EODD en zal de urgentie voor eventuele ruiming van het OO bepalen. De ruimploeg van de EODD komt vervolgens om het OO onschadelijk te maken/te vernietigen;
- ✓ Indien dit noodzakelijk wordt geacht zal het gebied afgebakend worden als zijnde "verdacht" gebied. Indien het geen OO is kunnen de reguliere werkzaamheden hervat worden.

Als een OO onschadelijk moet worden gemaakt waarbij risico kan ontstaan voor de openbare orde en veiligheid, informeert de politie de burgemeester en de Ambtenaar openbare Orde en Veiligheid (AOV). Indien voor de ruiming van een OO een (woon)gebied moet worden ontruimd, dan zal de burgemeester in combinatie met de veiligheidsregio en de EODD de benodigde maatregelen treffen.

Enkele voorbeelden van OO die veelvuldig in de Nederlandse bodem worden aangetroffen zijn hieronder weergegeven.

Klein kaliber munitie (KKM) (7,92x57 mm Duits)

Artilleriegranaat (10,5 cm Duits)

Handgranaat Mills (no. 36 Brits)

Geweergranaat (Gewehrsprenggranaat 30 Duits)

Anti-tankmijnen (Tellermine 42 Duits)

Vliegtuigbom (500 lbs)

Bijlage 8. Hoofdgroepen van Ontploffbare Oorlogsresten

In totaal worden er zestien hoofdgroepen OO onderscheiden. Hieronder zijn de meest voorkomende soorten benoemd welke regelmatig voorkomen tijdens een Historisch vooronderzoek OO.

Klein kaliber munitie (KKM) | Klein Kaliber munitie is een verzamelnaam voor alle munitie van handvuurwapens zoals revolvers, pistolen, geweren, hulzen en slaghoedjes. Het kaliber moet kleiner zijn dan twintig millimeter.

Klein Kaliber Munitie (KKM), kaliber .303

Een Luger P08 met een kaliber van 9 millimeter

Geschutmunitie | Munitie voor zogenoemde vuurmonden, ook wel schietbuis, met een kaliber van twintig millimeter of groter. Geschutmunitie is een verzamelnaam voor brisantgranaten, mortiergranaten, terugstootloze vuurmonden en kanonnen of houwitsers.

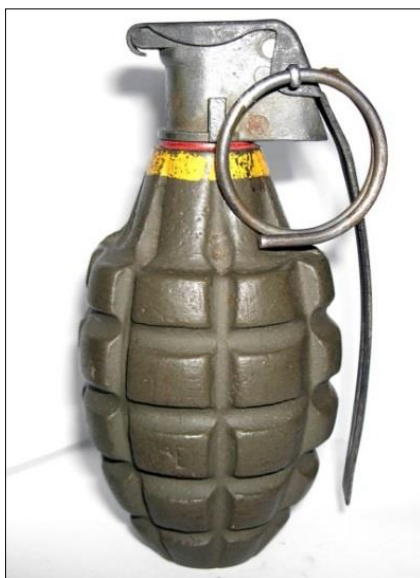

Duitse brisantgranaat van 10,5 cm

Geallieerde mortiergranaat van 3 inch

Handgranaten | Een lichaam al of niet voorzien van springstof en voorzien van een ontsteker bedoeld om met de hand te werpen. Een handgranaat bestaat bijvoorbeeld uit een lichaam, meestal vuistgrootte, vaak voorzien van een beugel en veiligheidspin, dat al of niet is gevuld met een spring-, chemische-, pyrotechnische- of kruitlading. Een handgranaat is voorzien van een ontsteker met het doel te detoneren, brand te stichten of een rookgordijn te leggen. De uitkomst is afhankelijk van de soort handgranaat en haar vulling.

*Britse Mills No. 36 handgranaat**Amerikaanse MKII handgranaat**Duitse Stielhandgranate 24*

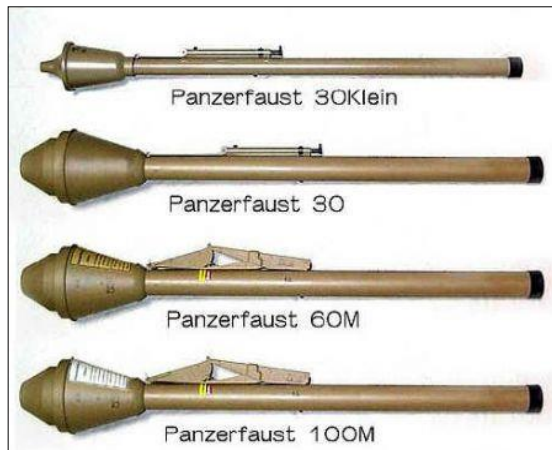
Geweergranaten | Dit zijn granaten welke bedoeld zijn om met behulp van een geweer te verschieten. Vaak zijn deze geweergranaten betrekkelijk klein en voorzien van een staartstuk. De opbouw en gevechtslading van zo een geweerganaat is in het algemeen te vergelijken met de opbouw van die van handgranaten, echter is het bereik groter.

*Het verschieten van een geweerganaat**Duitse geweergranaten*

Munitie voor granaatwerpers | Dit soort munitie wordt middels een speciaal wapensysteem verschoten, gelanceerd of weggeslingerd. In tegenstelling tot geweergranaten, heeft dit soort munitie het bovengenoemde wapensysteem nodig om verschoten of gelanceerd te worden. Daarnaast is de desbetreffende munitie groter dan voorgaande hoofdsoorten.

Britse PIAT

Duitse Panzerfaust

Raketten (munitie voor raketwerpers) | Deze munitieartikelen worden na afvuring tijdens de vlucht voortgestuwd door een raketmotor. Raketten zijn te herkennen aan een gelijknamige motor met daarin een venturi (uitstroomopening). Na de lancering was dit soort munitie niet langer bestuurbaar.

Amerikaanse bazooka

Duitse Panzerschreck

Afwerpmunitie | Dit soort munitieartikelen zijn bedoeld om van een vliegtuig te worden losgelaten, uitgestoten of geworpen. Afwerpmunitie komen voor in allerlei vormen maten. De meeste bommen hebben een cilindrisch of sigaarvormig lichaam, waarbij brisantbommen een springstoflading bevatten en fosforbommen juist een chemische of pyrotechnische lading bevatten. Daarnaast kon de afgeworpen munitie op verschillende momenten tot uitwerking komen, namelijk in de lucht, bij inslag (direct of na vooringestelde tijd) of na het indringen van de (water)bodem. Met behulp van een verscheidenheid aan ontstekingsmechanismen kon een beoogde uitwerking verkregen worden. De meest voorkomende zijn de direct werkende of de (lange) vertraging ontstekers.

*Opslag 500lbs bommen**In de grond aangetroffen 500lbs bom in Cadzand*

Onderwatermunitie | Ontpofbare Oorlogsresten bedoeld om onder water te gebruiken. Hieronder vallen onder andere drijvende mijnen, grondmijnen, toerpedo's, dieptebommen en invloedsmijnen.

Een Duitse U-Boot Abwehrmine

Mijnen(velden) | Een mijn is een hoeveelheid springstof, al dan niet in een omhulsel, voorzien van een ontsteker, in of op een terrein of gebied aangebracht om te hinderen, schade toe te brengen of buiten gevecht te stellen en dat door het te treffen doel wordt geactiveerd. Er zijn vaak twee soorten landmijnen te onderscheiden, een antipersoneel (AP) mijn en een antitank (AT) mijn. AP mijnen konden zo groot zijn als een schoenpoetsdoosje, terwijl AT mijnen zo groot konden zijn als een wiel. Mijnen uit de Tweede Wereldoorlog waren vaak voorzien van een drukontsteker.

*Duitse anti-tank mijnen: Tellermine 42**Duitse anti-tank mijn: Riegelmine 43*

Flora- en faunaonderzoek EVZ's Beneden Aa

Schijndelse en Molenheide loop

COLOFON

FLORA EN FAUNAONDERZOEK EVZ' S BENEDEN AA Schijndelse en Molenheide Loop

OPDRACHTNEMER	<i>idverde</i> Advies Willemsplein 2-4 5211 AK 's-Hertogenbosch T 073 205 11 00 E advies@idverde.nl
OPGESTELD DOOR VRIJGEGEVEN DOOR OPDRACHTGEVER	Laura Kooijman Ingeborg Bax Waterschap Aa en Maas Postbus 5049 5201 GA 's-Hertogenbosch T: 073-6156666 E: info@aaenmaas.nl
PROJECTNUMMER	722200186
STATUS	Definitief
VERSIE	1.0
DATUM	26 april 2021

Copyright 2021 *idverde*. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van *idverde*. *idverde* is niet aansprakelijk voor eventuele schade ontstaan bij gebruik van gegevens uit dit rapport.

In deze rapportage is gebruik gemaakt van gegevens van de Nationale Databank Flora en Fauna (NDF). Op deze gegevens rusten auteursrechten. Het schriftelijk of digitaal delen of publiceren van (een deel van) de gegevens uit de NDF is niet toegestaan zonder toestemming van BIJ12, uitgezonderd aan bevoegd gezag in het kader van een vrijstellings- of ontheffingsprocedure of voor intern gebruik van de opdrachtgever voor de duur van het betreffende project.

INHOUDSOPGAVE

COLOFON		2
1. INLEIDING		4
1.1 Aanleiding	4	
1.2 Onderzoeksvragen en afbakening	4	
1.2.1 Afbakening van het onderzoek	4	
1.2.2 Onderzoeksvragen ten aanzien van de soortbescherming	4	
1.3 Leeswijzer	5	
2. WERKWIJZE		6
2.1 Quickscan: Bronnenonderzoek	6	
2.2 Quickscan: Veldbezoek	6	
2.3 Effectenbeoordeling	6	
3. PLANGEBIED		7
3.1 Ligging van het plangebied	7	
3.2 Algemene biotoopbeschrijving plangebied	7	
3.3 Toekomstige situatie	8	
4. ONDERZOEKSRESULTATEN		9
4.1 Vaatplanten	9	
4.2 Grondgebonden zoogdieren	9	
4.3 Vleermuizen	10	
4.4 Vogels met jaarrond beschermde nestplaatsen	10	
4.5 Overige broedvogels	11	
4.6 Vissen	11	
4.7 Amfibieën en reptielen	12	
4.8 Ongewervelden diersoorten	12	
4.9 Invasieve exoten	12	
5. TOETSING AAN DE WET NATUURBESCHERMING (WNB)		13
5.1 Grondgebonden zoogdieren	13	
5.2 Vleermuizen	13	
5.3 Vogels	13	
5.4 Amfibieën	14	
5.5 Vissen	14	
6. CONCLUSIE EN ADVIES		15
6.1 Mitigerende maatregelen	15	
6.2 Aanvullend onderzoek	15	
LITERATUURLIJST		16

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Waterschap Aa en Maas werkt aan het inrichten van waterlopen met de functie Ecologische Verbindingszones (EVZ). Het waterschap is voornemens om delen van de EVZ Schijndelse en Molenheide Loop in te richten. Voor het inrichten van de EVZ moet een projectplan worden opgesteld. In het kader van het opstellen van een projectplan worden meerdere onderzoeken uitgevoerd. Een van die onderzoeken is een flora- en faunaonderzoek om de gevolgen van de inrichting van de EVZ op beschermde planten- en diersoorten in beeld te brengen.

Ruimtelijke ingrepen, zoals inrichtingswerkzaamheden, kunnen (negatieve) effecten hebben op beschermde flora en fauna. Indien dergelijke soorten aanwezig zijn, worden door de voorgenomen ingreep mogelijk verbodsbepalingen van het onderdeel soortenbescherming van de Wet natuurbescherming overtreden. Door middel van een effectenanalyse moet worden onderzocht op welke wijze sprake is van negatieve effecten en hoe deze kunnen worden voorkomen. Mogelijk is het noodzakelijk een ontheffing aan te vragen voor de voorgenomen werkzaamheden.

Om na te gaan of dit voor het voorgenomen plan het geval is, is door idverde Advies een quickscan soortbescherming uitgevoerd. Voorliggend rapport geeft advies met betrekking tot de mogelijkheden om de voorgenomen inrichting van de EVZ Grote Wetering in overeenstemming met de Wet natuurbescherming uit te voeren.

1.2 Onderzoeksvragen en afbakening

1.2.1 Afbakening van het onderzoek

De Wet natuurbescherming beschermt naast soorten, ook natuurgebieden en houtopstanden. Het onderdeel gebiedsbescherming is niet van toepassing op het plangebied, omdat het plangebied niet gelegen is binnen de begrenzing van een Natura 2000-gebied of in de directe nabijheid daarvan. Vanwege de ligging en de aard van de voorgenomen ingreep, is het redelijkerwijs uitgesloten dat negatieve effecten op instandhoudingsdoelstellingen aan de orde zijn. Hierdoor wordt in onderhavige rapportage niet verder ingegaan op het onderdeel gebiedsbescherming.

Het onderdeel houtopstanden van de Wet natuurbescherming is vooralsnog niet aan de orde. De inrichting van de EVZ is erop gericht om zoveel mogelijk bestaande houtopstanden, bomen en laanbeplantingen te behouden. Indien houtopstanden groter dan 10 are (1.000 m²) of rijbeplantingen van meer dan 20 bomen, deels of geheel worden gerooid, dan is mogelijk een melding in het kader van het onderdeel houtopstanden nodig.

Naast de Wet natuurbescherming kan natuur ook onder de planologische gebiedsbescherming vallen: het Natuur Netwerk Brabant (NNB). De Grote Wetering maakt als ecologische verbindingzone deel uit van het NNB en ook zijn enkele gebieden direct grenzend aan de Grote Wetering aangewezen als NNB. De toetsing aan het NNB maakt geen deel uit van voorliggende quickscan, maar maakt deel uit van het Projectplan Waterwet dat voor de inrichting van de EVZ Grote Wetering wordt opgesteld.

1.2.2 Onderzoeksvragen ten aanzien van de soortbescherming

Voorliggende rapportage geeft antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- Zijn in het plangebied en de directe omgeving daarvan beschermde plant- of diersoorten en/of verblijfplaatsen van deze soorten aanwezig of te verwachten?
- Ondervinden de aanwezige beschermde plant- of diersoorten negatieve effecten van de voorgenomen inrichtingswerkzaamheden?
- Zo ja, is het mogelijk om optredende negatieve effecten te voorkomen of te mitigeren? En op welke wijze dient dit te geschieden?
- Is het noodzakelijk om een ontheffing aan te vragen voor het overtreden van de verbodsbepalingen binnen het onderdeel soortenbescherming van de Wet natuurbescherming?

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 is de onderzoeksmethode beschreven. In hoofdstuk 3 is de ligging van het plangebied en de voorgenomen ingreep beschreven. In hoofdstuk 4 zijn de onderzoeksresultaten gepresenteerd en in hoofdstuk 5 is voor de aanwezige of niet uit te sluiten soorten een effectenbeoordeling uitgevoerd. In hoofdstuk 6 zijn de conclusie en het advies beschreven. Tot slot is de geraadpleegde literatuur in hoofdstuk 7 opgenomen.

2. Werkwijze

De quickscan betreft een verkenning die bestaat uit een bronnenonderzoek en een veldbezoek. Op basis van de uitkomsten van dit onderzoek, is een inschatting gemaakt van de aanwezige natuurwaarden en is beoordeeld of het plan (negatieve) effecten kan hebben op beschermde soorten (effectenanalyse). Hieronder is per onderdeel de werkwijze toegelicht.

2.1 Quickscan: Bronnenonderzoek

Voor het bronnenonderzoek zijn gegevens opgevraagd uit de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). Op de verspreidingskaart uit de NDFF is rondom het plangebied een polygoon van ongeveer één kilometer ingetekend. Door het polygoon ruimer in te tekenen dan het plangebied, is de verkregen dataset voldoende groot om te kunnen benutten voor dit onderzoek. Door de gegevens van de laatste 5 jaar op te vragen ontstaat een voldoende actueel beeld van waargenomen soorten in en rondom het plangebied.

De uit de NDFF opgevraagde dataset bestaat in totaal uit 1438 'records'. Op basis van de beschikbare gegevens is een inschatting gemaakt van het voorkomen van beschermde soorten binnen het plangebied. Aangezien voor (algemeen) voorkomende vleermuizen de gegevens uit de NDFF een niet volledig beeld weergeven is de Atlas van de Nederlandse zoogdieren als aanvullende bron geraadpleegd.

2.2 Quickscan: Veldbezoek

Op 16 juli 2020 is een veldbezoek uitgevoerd door een ecooloog van idverde Advies, ter plaatse van de te realiseren EVZ Schijndelse en Molenheide Loop. De weersomstandigheden waren op dat moment zonnig, 24°C en 1 Bft. Het veldbezoek betreft een biotooptoets en heeft als doel een inschatting te maken van de ecologische kwaliteiten van het plangebied. De bevindingen van het bronnenonderzoek zijn hierbij in het veld getoetst en waar nodig aangevuld.

Op het moment dat het veldbezoek is uitgevoerd, zijn niet alle soorten zichtbaar aanwezig. Diersoorten zijn bijvoorbeeld alleen nachtactief of in een bepaalde periode van het jaar afwezig. Zo houden vleermuizen, amfibieën en kleine zoogdieren als egel een winterslaap op een beschutte plaats of zijn alleen in de nacht actief. Daarom zijn de eisen die soorten/soortgroepen met betrekking tot vaste rust- en verblijfplaatsen, foerageergebieden en migratierouten aan hun leefomgeving stellen, vergeleken met en getoetst aan de situatie in het veld.

Tijdens het veldbezoek is specifiek gelet op de functionaliteiten van de Leijgraaf en omgeving voor grondgebonden zoogdieren, vleermuizen, broedende vogels, vissen en amfibieën. Voor planten is gelet op de vegetatiestructuur en de abiotische omstandigheden van de groeiplaats. Op deze manier is ook het belang van het plangebied beoordeeld voor flora en fauna die niet zijn waargenomen gedurende de biotooptoets, maar desondanks toch mogelijk kunnen voorkomen ter plaatse van het plangebied.

Tevens is gelet op de aanwezigheid van invasieve plantenexoten zowel binnen als direct grenzend aan het plangebied. Invasieve exoten als Japanse duizendknoop en reuzenberenklauw hebben zich door menselijke activiteiten gevestigd in Nederland. Deze soorten kunnen zich snel verspreiden en concurreren hierbij de oorspronkelijke vegetatie weg. Daarnaast kunnen deze soorten voor overlast zorgen bij mensen. De opdrachtgever heeft in veel gevallen de plicht om verdere verspreiding van exoten te voorkomen.

2.3 Effectenbeoordeling

Op basis van de uitkomsten van het bronnen- en veldonderzoek is beoordeeld of de voorgenomen inrichting van de EVZ (negatieve) effecten heeft op beschermde soorten. Indien sprake is van een negatief effect op aanwezige beschermde soorten en de geplande ruimtelijke ingreep, is in onderhavige rapportage aangegeven welke voorzorgsmaatregelen genomen moeten worden om deze negatieve effecten te voorkomen. Indien negatieve effecten door het nemen van voorzorgsmaatregelen niet te voorkomen of uit te sluiten zijn, is aangegeven of aanvullend onderzoek, mitigerende maatregelen en/of een ontheffing noodzakelijk is.

3. Plangebied

In dit hoofdstuk zijn de ligging van het plangebied en een algemene biotoopbeschrijving beschreven en zijn de geplande werkzaamheden nader toegelicht.

3.1 Ligging van het plangebied

Het traject van Schijndelse- en Molenheide Loop ligt in de gemeenten Sint-Michielsgestel en Meijerijstad. Het traject is ruim 5 km lang en bevindt zich ten zuidoosten van Den Dungen en ten noorden van Schijndel. Het plangebied wordt begrensd door Zuid-Willemsvaart en de Houterdsedijk. In figuur 3.1 is de globale ligging van de EVZ weergegeven.

Afbeelding 3.1 Het traject EVZ Schijndelse en Molenheide Loop

3.2 Algemene biotoopbeschrijving plangebied

De EVZ Schijndelse en Molenheide Loop verbindt de Zuid-Willemsvaart met het Wijboschbroek. De lopen doorsnijden hoofdzakelijk agrarisch gebied, namelijk bestaat uit graslandpercelen. Ten noorden van de Busselsteeg is een evenwijdig aan de Schijndelse loop een houtwal aanwezig. Vanuit deze houtwal loopt evenwijdig aan het kanaal een droge EVZ die is ingericht als struweel met een poel onder de hoogspanningskabels. Via deze droge EVZ, een plas omgeven door wilgen en een rabbattenbos sluit de EVZ weer aan op de Molenheide loop. Deze doorsnijdt vervolgens een natuurgebied, bestaande uit natte graslanden en een soort broekbos met wilgen. Ter hoogte van de Visvijver en evenwijdig aan de Heikampen is sprake van een smal traject met een steile oever en laanbeplanting langs de Heikampen. Vanaf de Dopheiweg tot aan het einde van het plangebied is de EVZ weer breder en zijn naast de Molenheide Loop akkerbouwpercelen aanwezig. De oever van de beek is over het algemeen steil en bestaat uit een grazige vegetatie. Daar waar de Molenheide Loop langs wegen loopt, is laanbeplanting tussen de weg en de beek aanwezig.

Afbeelding3.2 Schijndelse Loop nabij Woud

Afbeelding 3.3 Schijndelse Loop nabij Busselsteeg.

Afbeelding3.4 Molenheide Loop bij Visvijver

Afbeelding 3.5 Molenheide Loop nabij Leemweg

3.3 Toekomstige situatie

Waterschap Aa en Maas is voornemens de hierboven beschreven percelen in te richten als EVZ. Hierbij worden de percelen ingericht met grasland, poelen en de aanplant van struweel. Op grote delen van het tracé wordt de oever vergraven, zodat een natuurlijke oever ontstaat. Voor de inrichting van de percelen wordt verwezen naar het Projectplan Waterwet Schijndelse en Molenheide Loop.

4. Onderzoeksresultaten

De basis voor de toetsing wordt gevormd door gegevens over het (mogelijk) voorkomen van beschermde planten- en diersoorten binnen de invloedssfeer van de voorgenomen ruimtelijke ingreep en werkzaamheden. Onderstaand zijn per soortgroep de resultaten van het bronnen- en veldonderzoek beschreven.

4.1 Vaatplanten

Uit de gegevens van de NDFF zijn geen waarnemingen bekend van beschermde vaatplanten. Tijdens het veldbezoek zijn geen beschermde plantensoorten binnen of direct grenzend aan de deeltrajecten waargenomen. Vanwege het ontbreken van geschikte biotopen worden beschermde plantensoorten ook niet verwacht langs de trajecten.

Voorkomen beschermde vaatplanten:

- Beschermde vaatplanten zijn uitgesloten binnen het plangebied.

4.2 Grondgebonden zoogdieren

In de NDFF zijn binnen een straal van ca. 1 km rondom het plangebied meldingen bekend van beschermde grondgebonden zoogdieren. Het gaat hierbij om meldingen van bever, bunzing, das, eekhoorn, steenmarter, waterspitsmuis en wezel. De andere waarnemingen betreffen algemeen voorkomende grondgebonden zoogdieren (o.a. haas, konijn en ree).

Van de das is slechts één waarneming bekend in de omgeving van de Schijndelse en Molenheide Loop. De overige waarnemingen hebben betrekking op de andere zijde van de Zuid-Willemsvaart. Op het traject zijn burchten van de das niet aangetroffen. De brede houtwallen tussen de Busselsteeg en het kanaal zijn een geschikt biotoop voor deze soort. Mogelijk wordt het traject en omgeving incidenteel als foerageergebied gebruikt door de das.

Tijdens het veldbezoek zijn geen eekhoorns gezien. De enige beplantingen langs het traject Schijndelse en Molenhoekse Loop bestaan uit houtwallen en wilgenstruweel rondom de plas bij de Zuid-Willemsvaart. Deze bomen zijn nog onvoldoende volgroeit voor nesten van deze soort. Hierdoor kan worden uitgesloten dat eekhoorns of hun nesten in de directe omgeving van de werkzaamheden kunnen voorkomen.

Tijdens het veldbezoek zijn geen sporen van kleine marterachtigen aangetroffen. Vanwege de aanwezigheid van houtwallen en struwelen is het traject wel geschikt voor deze soort. Dit kan dienst doen als leefgebied en als verbindingroute. Hierdoor is het mogelijk dat kleine marterachtigen wel voorkomen rondom de EVZ. Ook het voorkomen van de steenmarter is niet uit te sluiten. Deze komt voor in een vergelijkbaar biotoop als de kleine marterachtigen met groenstroken, heggen, bosjes, greppels en bermen van belang. Dit habitat is aanwezig rondom de trajecten.

Tijdens het veldbezoek zijn geen burchten, knaagsporen of andere sporen van de bever waargenomen. De bever is vooral waargenomen ter hoogte van de natuurvriendelijke oevers van de Zuid-Willemsvaart. Hier is geschikt biotoop aanwezig voor de bever met bos en struweel. Ook in de plas ter hoogte van de Zuid-Willemsvaart is geschikt biotoop aanwezig. Recent zijn echter sporen van de bever waargenomen langs de Molenhoekse Loop tussen de Dungense Steeg en de Heikampen. Hier grenst de beek aan bos direct op de oever, waar geschikt materiaal voor het maken van burchten door de bever aanwezig is. Hierdoor kan niet worden uitgesloten dat de bever in de directe omgeving van de werkzaamheden voorkomt.

De waterspitsmuis is waargenomen in het Wijboschbroek. Deze soort komt langs wateren met rietkragen en weelderige oeverbegroeiing. Dergelijke begroeiing ontbreekt op de oevers van de Schijndelse en Molenheide Loop. Het Wijboschbroek en de natuurvriendelijke oevers langs de Zuid-Willemsvaart vormen wel geschikt leefgebied voor deze soort. Hierdoor kan het voorkomen van de waterspitsmuis langs de EVZ worden uitgesloten.

De directe omgeving van zowel de Leijgraaf Bovenstrooms als Benedenstrooms kan fungeren als leefgebied voor algemeen voorkomende zoogdieren als haas, konijn en ree. Hierdoor kan het voorkomen van algemeen voorkomende zoogdieren in het plangebied niet worden uitgesloten.

Voorkomen grondgebonden zoogdieren:

- Voorkomen van verblijfplaatsen van das, eekhoorn en waterspitsmuis zijn binnen de EVZ uitgesloten.
- Het voorkomen van beverburchten is niet uit te sluiten.
- De EVZ fungeert mogelijk wel als leefgebied voor kleine marterachtigen en de steenmarter.
- De trajecten kunnen geschikt zijn als leefgebied voor algemeen voorkomende grondgebonden zoogdieren (o.a. konijn, haas en verschillende muissoorten).

4.3 Vleermuizen

In de NDFF zijn meldingen bekend van vleermuizen binnen een straal van ca. 1 km rondom het plangebied. Het gaat hierbij om meldingen van de gewone dwergvleermuis, laatvlieger, rosse vleermuis en ruige dwergvleermuis.

Onderstaand is per gebruiksfunctie (foerageergebied en vliegroute en verblijfplaatsen) beschreven wat de bevindingen op basis van het veldbezoek zijn.

Foerageergebied en vliegroute

Vleermuizen zijn voornamelijk waargenomen langs de Zuid-Willemsvaart. Deze vormt in combinatie met de laanbeplanting langs het kanaal een geschikte vliegroute en foerageergebied. Ter hoogte van de Busselsteeg is een houtwal aanwezig, die dienst kan doen als vliegroute en foerageergebied. Dit geldt ook voor de houtwal evenwijdig aan het kanaal. Maar ook de laanbeplanting langs de wegen ter hoogte van het traject EVZ Schijndelse en Molenheide Loop zijn geschikt als vliegroute voor vleermuizen. Het voorkomen van vliegroutes in de EVZ en omgeving is dan ook niet uit te sluiten.

Verblijfplaatsen (zomer-, kraam- en paarverblijfplaatsen)

De houtwallen en struwelen op het traject van de EVZ zijn ongeschikt als verblijfplaats voor boombewonende vleermuizen. Gezien de jonge leeftijd ontbreken boomholten en loshangend schors, waarachter vleermuizen kunnen schuilen. Daarnaast zijn in de EVZ geen gebouwen aanwezig, waardoor verblijfplaatsen van vleermuizen kunnen worden uitgesloten.

Voorkomen vleermuizen:

- De houtwallen en struwelen fungeren mogelijk als vliegroute en foerageergebied voor vleermuizen.
- De aanwezigheid van verblijfplaatsen op het traject kan worden uitgesloten.
- De laanbeplantingen in de omgeving van het plangebied kunnen dienst doen als foerageergebied en vliegroute. Deze maken echter geen onderdeel uit van het plangebied en zullen ook niet verdwijnen door de voorgenomen ontwikkeling.

4.4 Vogels met jaarrond beschermde nestplaatsen

In de omgeving van het plangebied zijn meldingen bekend van soorten waarvan de nesten jaarrond beschermd zijn (categorie 1 t/m 4 Wnb). Het gaat hierbij om boomvalk, buizerd, havik, gierzwaluw, grote gele kwikstaart, havik, huismus, kerkuil, ooievaar, roek, sperwer, steenuil en wespandief.

Ook zijn in de omgeving van het plangebied meldingen bekend van de soorten (categorie 5 Wnb) boomkruiper, blauwe reiger, boerenzwaluw, bonte vliegenvanger, ekster, grote bonte specht, koolmees, pimpelmees en tuinfluiter. Dit zijn soorten waarvan de nesten buiten het broedseizoen niet beschermd zijn, tenzij er sprake is van zwaarwegende ecologische omstandigheden. In het plangebied zelf zijn geen meldingen bekend van deze soorten.

Jaarrond beschermde nesten (categorie 1 t/m 4)

Tijdens het veldbezoek zijn in de beplanting geen nesten of broedvogels met een jaarrond beschermde status waargenomen. De houtwallen en struwelen langs de EVZ zijn ook niet geschikt als verblijfplaats voor de meeste soorten waarvan de nesten jaarrond beschermd zijn. Zo bouwt de buizerd een groot nest in bomen, de aanwezige bomen zijn hiervoor nog te klein. Ook voor de boomvalk is de EVZ niet geschikt. Deze broedt in oude ekster- of kraaiennesten. Dergelijke nesten zijn in de beplanting niet aanwezig. De sperwer broedt in dichte naaldbossen, soms tuinen en parken. De wespandief is een schaarse broedvogel welke broedt in loofbossen en gemengde bossen, met open plekken, heide, hoogvenen en graslandjes. De havik broedt in naald- en loofbossen, moerasbos en soms in parken. Het traject fungeert mogelijk wel als leefgebied van deze soorten, omdat deze soorten over het algemeen in open landschappen jagen. De EVZ en directe omgeving betreft echter geen essentieel gebied aangezien de omgeving dezelfde functie vervult. Ook zijn geen nesten van de roek waargenomen en zijn deze, gezien het formaat van de bomen, ook niet in de aanwezige houtwallen te verwachten. Hierdoor kan worden uitgesloten dat de trajecten fungeren als geschikte broedlocatie of essentieel leefgebied van bovengenoemde soorten.

De steenuil en kerkuil zijn tijdens het veldbezoek niet aangetroffen. De trajecten dienen voor deze soorten niet als geschikte broedlocatie aangezien deze soorten broeden in gebouwen. De trajecten dienen mogelijk wel als geschikt foerageergebied voor deze soorten.

De huismus is tijdens het veldbezoek niet aangetroffen. Mogelijk verblijft deze in de boerderijen en gebouwen langs de EVZ. Ter hoogte van bebouwing ontbreekt echter dicht struikgewas, dat als leefgebied voor de huismus kan dienen. Ook voor de gierzwaluw geldt dat deze in gebouwen verblijft. Deze foerageert echter op grotere afstand van zijn nestlocatie. Hierdoor kan worden uitgesloten dat de EVZ fungeert als geschikte broedlocatie of essentieel leefgebied voor de huismus en gierzwaluw.

De ooievaar is tijdens het veldbezoek niet aangetroffen. De omgeving van de trajecten is minder geschikt als leefgebied voor de ooievaar aangezien extensief beheerde weilanden afwezig zijn. Dit leefgebied blijft echter behouden. Ook dient de omgeving van de deeltrajecten niet als geschikte broedplaats voor de ooievaar, aangezien er geen kunstmatige nestgelegenheden op daken of palen aanwezig zijn.

De grote gele kwikstaart is tijdens het veldbezoek niet waargenomen. De EVZ kan voor deze soort zowel dienen als geschikt leefgebied als broedlocatie. Dit aangezien deze soort foerageert en broedt langs de oevers van beken. Daarbij broedt deze soort vooral onder bruggen en bij stuwen. Zo komt de soort voor bij sluis Schijndel maar ook bij Bungalowpark de Molenheide. De aanwezigheid van de grote gele kwikstaart langs de EVZ is daarmee niet uit te sluiten.

Overige jaarrond beschermde nesten (categorie 5)

Overige vogels van jaarrond beschermde nesten zijn tijdens het veldbezoek niet aangetroffen. De trajecten zijn geschikt als verblijfplaats voor de boomkruiper, bonte vliegenvanger, ekster, grote bonte specht, koolmees, pimpelmees en tuinfluiter. Deze soorten broeden namelijk in bomen. Omdat in de omgeving voldoende alternatief leef- en broedgebied aanwezig is en de bomen behouden blijven, zijn geen zwaarwegende ecologische omstandigheden aanwezig en is geen sprake van jaarrond beschermde nesten.

Voorkomen vogels met jaarrond beschermde nesten:

- De aanwezigheid van broedlocaties van de grote gele kwikstaart kan niet worden uitgesloten.
- Het is uitgesloten dat het plangebied behoort tot essentieel leefgebied of broedlocatie van de overige soorten van categorie 1 t/m 4 die in het plangebied voorkomen.
- Voor soorten van categorie 5 geldt dat geen zwaarwegende ecologische omstandigheden aanwezig zijn, hierdoor is geen sprake van een jaarrond beschermde status van deze soorten.

4.5 Overige broedvogels

In de gegevens uit de NDFF zijn vele meldingen van algemene vogels bekend die afkomstig zijn uit de omgeving van het plangebied. Het gaat hierbij om soorten als meerkoet, merel, putter, rietgors, roodborst, spreeuw, tjiftjaf, vink en winterkoning. Tijdens het veldbezoek zijn de meerkoet, wilde eend en verschillende struweelvogels waargenomen rondom het plangebied. De oevers, houtwallen en omgeving dienen voor overige broedvogels als geschikte broedlocatie.

Voorkomen overige broedvogels:

- Het is niet uitgesloten dat op de deeltrajecten algemene broedvogels als meerkoet, wilde eend, waterhoen en verschillende struweelvogels broeden.

4.6 Vissen

In de NDFF database zijn twee meldingen bekend van de grote modderkruiper voor. Deze is aangetroffen in de Molenheide loop in het Wijboschbroek. Het voorkomen van deze soort in de Molenheide en de Schijndelse loop is daarmee niet uit te sluiten. Daarnaast komen niet beschermde vissoorten als de snoek, bierpje en kleine modderkruiper in de beek voor.

Voorkomen vissen:

- De Schijndelse en Molenheide Loop fungeren als geschikt leefgebied voor de grote modderkruiper en niet beschermde vissoorten als kleine modderkruiper en bierpje.

4.7 Amfibieën en reptielen

In de NDFF zijn meerdere meldingen bekend van amfibieën. Het gaat hierbij om algemene soorten als bruine kikker en gewone pad. De reeds aangelegde poelen op en rondom het traject van de EVZ zijn geschikt als voortplantingsbiotoop voor deze soorten. Omdat deze poelen geen deel uitmaken van het plangebied, wordt het voortplantingsbiotoop van deze soorten niet aangetast. Wel kunnen de aanwezige groenstructuren rondom het plangebied fungeren als landhabitat. Hierdoor kan de aanwezigheid van algemeen voorkomende amfibieën niet worden uitgesloten.

In de NDFF database zijn géén meldingen bekend van reptielen. Reptielensoorten worden op basis van het veldbezoek niet in het plangebied of het gebied binnen de invloedssfeer van de werkzaamheden verwacht, vanwege het ontbreken van geschikt biotoop. Reptielen verblijven namelijk voornamelijk op heideterreinen of in droge, schraalgraslanden. Hierdoor is de aanwezigheid van reptielen in het plangebied uitgesloten.

Voorkomen amfibieën en reptielen:

- Voorkomen van algemeen voorkomende amfibieënsoorten in het plangebied en de invloedssfeer van de voorgenomen werkzaamheden kunnen niet worden uitgesloten.
- Het voorkomen van reptielen is uitgesloten binnen het plangebied.

4.8 Ongewervelden diersoorten

In de NDFF database is één melding bekend van beschermde ongewervelden, namelijk de vermiljoenkever. Het biotoop wordt gevormd door vochtige bossen, houtwallen en lanen met bomen en dikke takken die recent zijn doodgegaan. De larve van de kever leeft twee jaar achter de schors van vers dode bomen of takken en ook de volwassen kever leeft het grootste deel van zijn leven achter schors. Populier is in Nederland de absolute favoriete boom voor de soort en dat komt met name omdat in populierenbossen zeer frequent vers dood hout beschikbaar komt. Echter ook de meeste andere loofbomen en zelfs enkele naaldboomsoorten worden bewoond. Het is een pioniersoort die zeer goed kan vliegen. Het is daarom ook noodzakelijk dat, bij het aantonen van de vermiljoenkever in een bepaald gebied, er in het hele bos en ook bij solitaire bomen rekening met de soort wordt gehouden. De soort is aangetroffen in het Wijboschbroek, dus op relatief korte afstand van het plangebied. Langs de EVZ ontbreekt echter geschikt biotoop. Bomen met dikke takken ontbreken. Hierdoor kan het voorkomen van beschermde ongewervelde diersoorten daarom worden uitgesloten binnen het plangebied.

Het aanwezige biotoop binnen het plangebied biedt ook voor andere beschermde ongewervelden geen geschikt leefgebied. Beschermde libellen komen vooral in vennen en veengebieden voor. Ook beschermde vlinders zijn gebonden aan bijzondere biotopen als schrale graslanden en heideterreinen. Het voorkomen van beschermde ongewervelde diersoorten is daarom uitgesloten binnen het plangebied.

Voorkomen ongewervelden:

- Deze soortgroep wordt vanwege het ontbreken van geschikt leefgebied uitgesloten in het plangebied.

4.9 Invasieve exoten

Uit de gegevens van de NDFF zijn enkele waarnemingen bekend van invasieve exoten die zich binnen of direct grenzend aan het plangebied bevinden. Het gaat hierbij om de smalle waterpest die in de Schijndelse Loop is aangetroffen.

Voorkomen invasieve exoten:

- Het verspreiden van smalle waterpest vanuit de Schijndelse Loop naar andere wateren of binnen de Schijndels Loop moet worden voorkomen.

5. Toetsing aan de Wet natuurbescherming (Wnb)

In dit hoofdstuk is een analyse gemaakt van de te verwachten effecten op de soorten die aanwezig zijn of verwacht worden. Op basis van de gegevens uit het bronnen- en veldonderzoek is het voorkomen van beschermde vaatplanten, reptielen en ongewervelde diersoorten uitgesloten. Hierdoor is het optreden van negatieve effecten op deze soorten of soortgroepen niet aan de orde en worden zij onderstaand niet verder behandeld.

5.1 Grondgebonden zoogdieren

De houtwallen en struwelen op het traject van de EVZ Schijndelse en Molenheideloop fungeren mogelijk als leefgebied voor kleine marterachtigen en de steenmarter. Het trajecten kan namelijk dienen als vaste verblijfplaats vanwege de aanwezige beschutting en voldoende structuurelementen als geschikt leefgebied. De houtwallen en struwelen blijven echter behouden. Alleen in de houtwal evenwijdig aan de Zuid-Willemsvaart worden mogelijk twee poelen aangelegd. Hier verdwijnt een klein deel van de beplanting, maar wordt de structuur van het leefgebied van de kleine marterachtigen en de steenmarter verhoogd en blijft het gebied geschikt voor deze soorten. Verblijfplaatsen voor marterachtigen als takkenhopen, holle bomen of takkenrillen zijn hier niet aangetroffen. Hierdoor worden door de voorgenomen ontwikkeling geen verbodsbepalingen van de Wet natuurbescherming overtreden. Wel wordt aanbevolen buiten de voortplantingsperiode van deze soorten te werken.

Voor de bever geldt dat deze recent is waargenomen op een deel van het traject. Op dit traject, waar de aangrenzende gronden in beheer zijn Staatsbosbeheer, worden mogelijk de oevers verflauwd. Indien op deze locatie een burcht aanwezig is, worden deze aangetast door de voorgenomen werkzaamheden. Nader onderzoek naar de bever moet inzicht geven in de recente verspreiding van deze soort.

Voor de te verwachten algemene grondgebonden zoogdiersoorten (onder andere egel, mol en konijn) is niet zondermeer uit te sluiten dat de voorgenomen ingreep en bijbehorende werkzaamheden leiden tot tijdelijke verstoring van het leefgebied van deze soorten in het plangebied. Echter voor deze soorten geldt een vrijstelling volgens ook artikel 3.10, derde lid van de Wet natuurbescherming van de verbodsbepalingen.

5.2 Vleermuizen

Alle vleermuizen zijn onder de Wet natuurbescherming onder de Habitatrichtlijn beschermd, waardoor het verboden is vaste rust- en verblijfplaatsen van vleermuizen te vernietigen.

Vaste rust- en verblijfplaatsen van boombewonende vleermuizen zijn uit te sluiten. De houtwallen en struwelen in het plangebied dienen mogelijk als foerageergebied en vliegroute voor vleermuizen. Dit betreft echter geen essentieel foerageergebied aangezien in de omgeving voldoende bomenrijen aanwezig zijn met soortgelijke functie. Bovendien blijven de houtwallen en struwelen behouden. De voorgenomen werkzaamheden leiden dan ook niet tot overtreding van verbodsartikelen van de Wet natuurbescherming.

Doordat de herinrichtingswerkzaamheden uitsluitend overdag plaatsvinden, is het uitgesloten dat ('s avonds en 's nachts) foeragerende vleermuizen verstoord worden.

5.3 Vogels

Jaarrond beschermde nesten

Op het traject EVZ Schijndelse en Molenheide Loop is mogelijk de grote gele kwikstaart aanwezig. Deze soort broedt nabij stuwten, bruggen, maar ook in oevers. De bruggen en stuwten worden niet verwijderd, dus indien hier verblijfplaatsen aanwezig zijn, blijven deze behouden. Nestplaatsen in de oevers worden mogelijk wel aangetast bij het vergraven van de oevers. Dit is echter maar een

tijdelijke verstoring, na de werkzaamheden biedt de nieuwe oever weer nestgelegenheid aan deze soort. Bovendien is de kans hierop klein vanwege het geringe aantal individuen dat in de directe omgeving van de EVZ Schijndelse en Molenheide Loop is waargenomen. De werkzaamheden moeten wel buiten het broedseizoen worden uitgevoerd.

Voor de soorten van categorie 5 geldt dat het traject geen essentieel leefgebied vormt, waardoor deze soorten voor dit project geen jaarrond beschermde status hebben. Hierdoor treden door de voorgenomen werkzaamheden geen overtredingen van verbodsbepalingen binnen de Wet natuurbescherming op, mits er buiten het broedseizoen wordt gewerkt (15 maart - 15 augustus)

Overige broedvogels

De meeste vogelsoorten maken elk jaar een nieuw nest. Nesten van vogels als meerkoet en waterhoen zijn alleen beschermd wanneer zij in gebruik zijn. Geadviseerd wordt om de werkzaamheden buiten het broedseizoen uit te voeren. Indien de werkzaamheden worden uitgevoerd binnen de broedperiode (15 maart- 15 augustus), is verstoring of vernietiging van in gebruik zijnde nesten niet uit te sluiten. Overtreding van verbodsartikelen van de Wet natuurbescherming is dan mogelijk aan de orde.

Mocht het niet mogelijk zijn om deze werkzaamheden buiten het broedseizoen uit te voeren of te starten, dan is het nodig om door een ecooloog een controle uit te laten voeren op aanwezigheid van in gebruik zijnde vogelnesten. Hierover is in het volgende hoofdstuk een advies opgenomen.

5.4 Amfibieën

Bijzondere amfibieënsoorten worden in het plangebied niet verwacht. Voor de algemeen voorkomende amfibieën geldt in de provincie Noord-Brabant een vrijstelling ten aanzien van ruimtelijke ontwikkelingen. De algemene zorgplicht geldt te allen tijde en houdt in dat zorgvuldig en met zo min mogelijk schade de ingreep en werkzaamheden uitgevoerd moeten worden.

5.5 Vissen

In de Schijndelse en Molenheide Loop komt de beschermde grote modderkruiper voor. Het biotoop voor deze soort blijft behouden en wordt zelfs verbeterd door de aanleg van natuurlijke oevers. Wel ondervindt deze soort tijdelijk hinder van de graafwerkzaamheden in de beek. Dit geldt ook voor de niet beschermde vissoorten in de beek. Daarom moeten mitigerende maatregelen worden genomen, zoals:

- Het werken buiten de kwetsbare periode, dus in de periode 15 juli en 1 november;
- In één richting werken;
- oeervervegetatie wordt voorafgaand aan de inrichtingswerken gemaaid, waardoor vis zich elders zal gaan ophouden;

Deze maatregelen zijn ook opgenomen in de gedragscode Flora en faunawet van de Unie van waterschappen onder ruimtelijke ontwikkelingen. Totdat de gedragscode Wet natuurbescherming voor ruimtelijke ontwikkelingen is goedgekeurd, kan voor het vergraven van de oevers worden gewerkt volgens de gedragscode Flora en faunawet.

6. Conclusie en advies

In dit hoofdstuk is de conclusie en het advies opgenomen. Aangegeven is of sprake kan zijn van een overtreding van de verbodsbepalingen van de Wet natuurbescherming, voorzorgsmaatregelen genomen moeten worden om overtreding te voorkomen, of dat aanvullend onderzoek en/of mitigerende maatregelen noodzakelijk zijn. Indien een ontheffing noodzakelijk is, wordt dit aangegeven.

De verspreidingsgegevens en het oriënterend veldbezoek geven een voldoende duidelijk beeld van het (mogelijk) voorkomen van beschermde plant- en diersoorten. Voor de soortgroepen beschermde vaatplanten, vleermuizen, reptielen en ongewervelden zijn negatieve effecten uitgesloten. Voor de bever moet nader onderzoek worden uitgevoerd naar de aanwezigheid van burchten op het traject.

Voor grondgebonden zoogdieren, overige broedvogels, vissen en amfibieën kan niet zondermeer worden uitgesloten dat negatieve effecten optreden. Voor deze soortgroepen moeten voorzorgsmaatregelen worden genomen.

6.1 Mitigerende maatregelen

Uit de effectbeoordeling van de soortenbescherming blijkt dat aanvullende specifieke beschermende maatregelen noodzakelijk zijn om negatieve effecten te voorkomen of te beperken. Met in achtneming van de hieronder opgenomen maatregelen kunnen de werkzaamheden in overeenstemming met de Wet natuurbescherming plaatsvinden.

Algemene mitigerende maatregelen:

Te allen tijde geldt voor alle soortgroepen de algemene zorgplicht. Het is van belang dat iedereen bij de uitvoering van de werkzaamheden zich hiervan bewust is. Geadviseerd wordt om activiteiten die nadelig zijn voor in het wild levende dieren en planten (ongeacht bescherming), in redelijkheid zo veel mogelijk nalaat of maatregelen te nemen om onnodige schade aan deze soorten te voorkomen. Bij het aantreffen van diersoorten moeten deze de kans worden gegeven om de werkzaamheden te ontvluchten.

Specifieke mitigerende maatregelen (overige broedvogels/amfibieën):

- Werkzaamheden uitvoeren buiten het broedseizoen om verstoring van broedende vogels in de oever of beplanting te voorkomen. Indien tijdens het broedseizoen moet worden gewerkt, dan voorafgaand aan het broedseizoen het werkterrein ongeschikt maken en een ecooloog een controle laten uitvoeren op aanwezigheid van nesten in de omgeving van het werkterrein;
- Werkzaamheden aan de watergang uitvoeren buiten de kwetsbare perioden van vissen en amfibieën en conform de gedragscode van de Waterschappen;
- Werkzaamheden in de houtwal uitvoeren buiten de voortplantingsperiode van kleine marterachtigen en de steenmarter;
- Eén richting opwerken, zodat vissen, amfibieën en kleine zoogdieren kunnen vluchten.

6.2 Aanvullend onderzoek

Vanwege de recente sporen van de bever zijn verblijfplaatsen van deze soort niet uit te sluiten. Nader onderzoek moet duidelijk maken of op het traject van de EVZ burchten aanwezig zijn en of deze schade ondervinden van de voorgenomen werkzaamheden. Afhankelijk van het resultaat van dit onderzoek zijn mogelijk aanvullende maatregelen nodig.

Literatuurlijst

Bij12. (2017). Kennisdocument Rugstreeppad (*Bufo calamita*). <https://www.bij12.nl/assets/BIJ12-2017-017-Kennisdocument-Rugstreeppad-1.0.pdf>

Broekhuizen, S., Spoelstra, K., Thissen, J.B.M., Canters, K.J., Buys, J.C. (2016). Atlas van de Nederlandse zoogdieren. Natuur van Nederland 12. Naturalis Biodiversity Center. P. 236-264.

Floron Verspreidingsatlas vaatplanten. (2020). Wilde ridderspoor (*Consolida regalis* S.F. Gray). <https://www.verspreidingsatlas.nl/0396>. Retrieved: 14-05-2020.

NDFF-database. (2020). <https://ndff-ecogrid.nl/uitvoerportaal/secure/index.zul>. Retrieved: 12-05-2020.

Vlinderstichting. (2020). Grote vos (*Nymphalis polychloros*). <https://www.vlinderstichting.nl/vlinders/overzicht-vlinders/details-vlinder/grote-vos>. Retrieved: 13-05-2020

Vogelbescherming. (2020). Boomvalk. <https://www.vogelbescherming.nl/ontdek-vogels/kennis-over-vogels/vogelgids/vogel/boomvalk>. Retrieved: 13-05-2020.

BODAC

Bureauonderzoek Archeologie en Cultuurhistorie

Ecologische Verbindingszones Beneden Aa Gemeenten 's-Hertogenbosch, Bernheze, Meierijstad, Sint-Michielsgestel en Uden

Historisch
Vooronderzoek

Kennis- en
Adviescentrum

Projectgebonden
Risicoanalyse

Explosieven
Waterbodemdetectie

Explosieven
Landbodemdetectie

Benaderen en
Veiligstellen

Vliegtuigberging

Archeologisch
Onderzoek

Bodemsanering

Natuurlijk...

opdrachtgever	Idverde Advies B.V. Willemsplein 2-4 5211 AK 's-Hertogenbosch
---------------	---

rapportnummer	A1001
versienummer	1.0
datum	18-02-2021

vestiging	Hermalen 7 5481 XX Schijndel 073 - 5431010 info@bodac.nl
-----------	---

opsteller	N.J.H. Sommers MSc
autorisatie	drs. Y. Raczynski-Henk

paraaf	
--------	--

© Bodac bv, Schijndel

Foto's en tekeningen: Bodac bv, tenzij anders vermeld

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers. Bodac bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

ISSN: 2452-2074 (Analoog rapport)

ISSN: 2452-2066 (Digitaal rapport E-depot)

Kwaliteitszorg

Bodac bv beschikt over alle kwaliteitscertificaten voor het uitvoeren van archeologisch onderzoek, afgegeven door de SIKB. Het certificaat geeft opdrachtgevers de zekerheid dat het uitvoerend bureau werkt conform de eisen die de RCE stelt op het gebied van competenties en integriteit van medewerkers en het toepassen van vigerende normen en onderzoeksprotocollen.

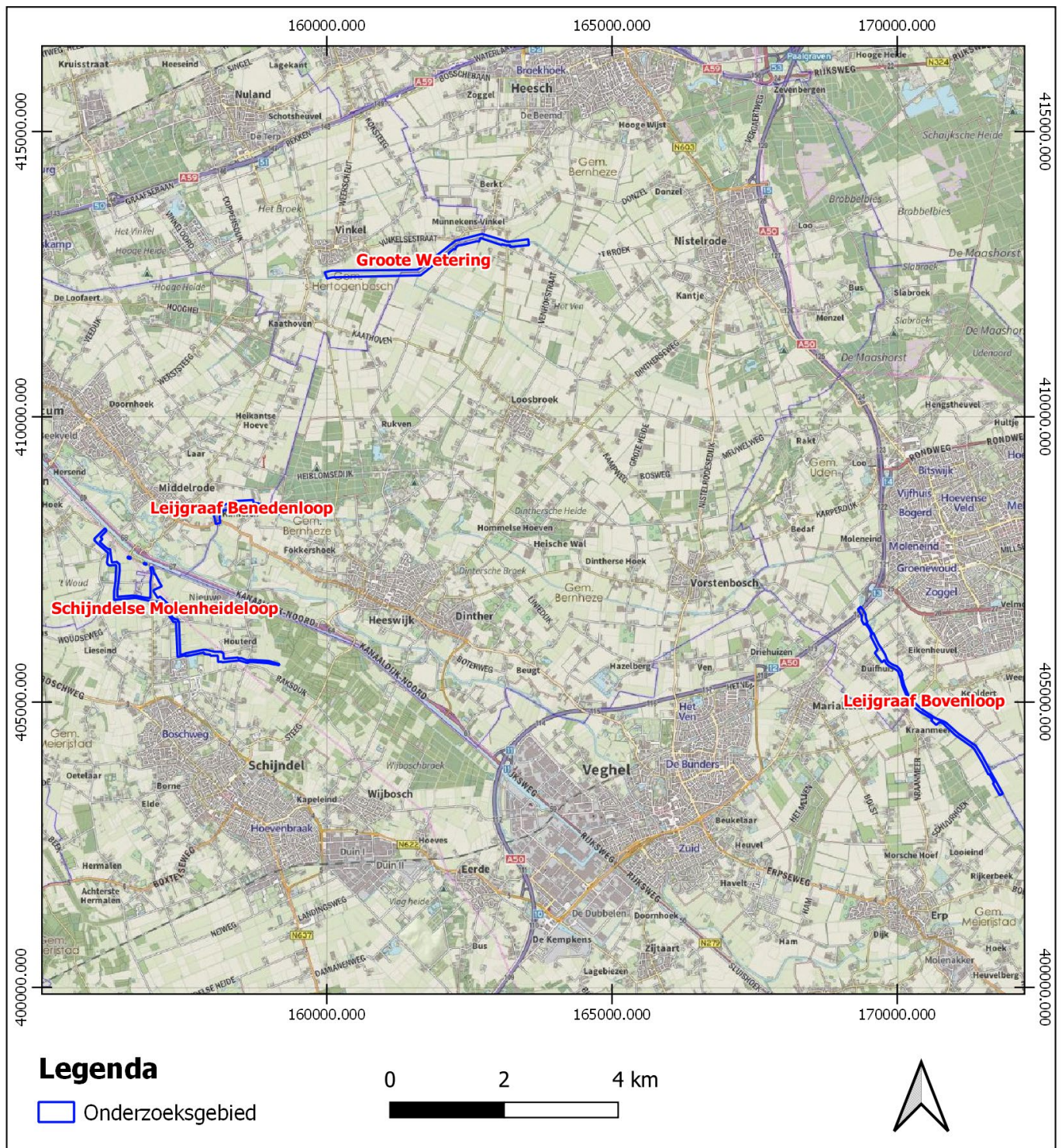
Betrouwbaarheid

Dit onderzoek is op zorgvuldige wijze uitgevoerd, conform de toepasselijke en van kracht zijnde regelgeving.

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE	3
SAMENVATTING	2
1 INLEIDING	4
2 BUREAUONDERZOEK	5
2.1 Doelstelling en vraagstelling	5
2.2 Huidige en toekomstige situatie	5
2.3 Landschappelijke situatie	5
2.4 Bekende archeologische waarden	13
2.5 Cultuurhistorische ontwikkeling	21
2.6 Mogelijke verstoringen	24
2.7 Gespecificeerde archeologische en cultuurhistorische verwachting	28
3 CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN	31
3.1 Conclusie	31
3.2 Aanbevelingen.....	31
LITERATUUR.....	34
BIJLAGE 1 VOORGENOMEN WERKZAAMHEDEN PER ONDERZOEKSGBIED	37
BIJLAGE 2 ONDERZOEKSMELDINGEN PER DEELGEBIED	42
BIJLAGE 3 ADVIESKAART BAAC LEIJGRAAF BENEDENLOOP	46
BIJLAGE 4 LOCATIES ARCHEOLOGISCHE BEGELEIDINGEN GRONTMIJ	47
BIJLAGE 5 LOCATIE CULTUURHISTORISCHE WAARDEN PER DEELGEBIED.....	48

Administratieve gegevens plangebied		
projectcode	A1001	
toponiem	Beneden Aa	
gemeente	's-Hertogenbosch, Meierijstad, Sint-Michielsgestel, Uden	
plaats	Vinkel, Heesch, Middelrode, Heeswijk-Dinther, Sint-Michielsgestel, Schijndel, Erp, Uden	
provincie	Noord-Brabant	
omvang onderzoeksgebied	Deelgebied 1 (Groote Wetering): 3,84 ha (circa 3,8 km lengte) Deelgebied 2 (Leijgraaf Benedenloop): 1,31 ha (circa 1,3 km lengte) Deelgebied 3 (Schijndelse Molenheideloop): 3,40 ha (5,9 km lengte) Deelgebied 4 (Leijgraaf Bovenloop): 2,43 ha (4,3 km lengte)	
kaartblad	45B, 45C, 45D (1:25.000)	
coördinaten plangebied	Deelgebied 1: (x) 161.789 / (y) 412.655 Deelgebied 2: (x) 158.613 / (y) 408.446 Deelgebied 3: (x) 157.219 / (y) 406.703 Deelgebied 4: (x) 170.295 / (y) 405.000	
(RO) kader onderzoek	Omgevingsvergunning Ecologische Verbindingszones (EVZ)	
opdrachtgever	Idverde Advies B.V.	
bevoegde overheid (namens 's-Hertogenbosch Meierijstad en Sint-Michielsgestel)	Gemeente 's-Hertogenbosch (Afdeling SO/Erfgoed) dhr. drs. S. Molenaar	s.molenaar@s-hertogenbosch.nl
bevoegde overheid Bernheze	Monumentenhuis Brabant mevr. drs. K. Kersten	k.kersten@monumentenhuis.nl
bevoegde overheid Uden	ArchAeoO Archeologische advisering en ondersteuning dhr. drs. F. Kortlang	advies@archaeo.nl
ARCHIS3 zaakidentificatienummer	4944446100	
archeoregio NOaA	Brabants zandgebied	
beheer en plaats documentatie	Bodac bv, Schijndel /Provinciaal Archeologisch Depot Noord-Brabant /e-depot	
uitvoerder	Bodac bv	

Figuur 1: Locatie van de onderzoeksgebieden en hun ligging binnen Nederland (bron: OpenTopo).

SAMENVATTING

Waterschap Aa en Maas staat voor de opgave om 400 kilometer aan Ecologische Verbindingszones (EVZ's) te realiseren. Dit archeologisch en cultuurhistorisch bureauonderzoek is uitgevoerd voor verschillende delen van de Groote Wetering, de Leijgraaf en de Schijndelse Molenheideloop, waarbij een totaal van 15,3 kilometer waterloop is onderzocht. Voor het onderzoek is zijn de volgende drie onderzoeksvragen opgesteld:

- *Zijn er mogelijk archeologische waarden in het plangebied aanwezig/te verwachten?*
- *Welke cultuurhistorische waarden zijn er binnen de verschillende bekend?*
- *Worden de verwachte archeologische waarden bedreigd door het uitvoeren van de voorgenomen werkzaamheden?*

Om deze vragen te beantwoorden zijn verschillende bronnen geraadpleegd op het gebied van de landschappelijke situatie, archeologische waarden, historisch kaartmateriaal en cultuurhistorische inventariseringen. Hieronder worden de resultaten en conclusie/aanbeveling per onderzoeksgebied beschreven.

Onderzoeksgebied Groote Wetering bevindt zich volgens de geomorfologische kaart in een gebied met dekzandvlakten en dekzandwelingen, waarin volgens de bodemkaart grotendeels beekerdgronden en veldpodzolgronden zijn gevormd. Op de archeologische waardenkaarten van de gemeenten Maasdonk (reeds opgegaan in gemeente 's-Hertogenbosch) geldt voor het grootste gedeelte een onbekende archeologische verwachting, omdat deze binnen de voormalige gemeente Maasdonk niet is opgesteld en de gemeente 's-Hertogenbosch nog geen nieuwe waardenkaart heeft gepubliceerd. Een gedeelte heeft een hoge verwachting in verband met een nabijgelegen AMK-terrein, de rest van het gebied heeft een lage tot middelhoge verwachting. In de directe omgeving zijn, behalve het AMK-terrein, geen archeologische vondsten bekend. In de ruimere omgeving zijn resten uit de Romeinse tijd opgegraven. De Groote Wetering zelf (aangelegd in de 13^e eeuw door monniken) is het belangrijkste cultuurhistorische element binnen dit onderzoeksgebied. Daarnaast zijn enkele bruggen aanwezig en grenst een gedeelte van het zuiden aan een bos met houtwallen. Ook valt het uiterste westen van dit onderzoeksgebied binnen de molenbiotoop van de recent opgebouwde molen De Zwaan. Het gespecificeerde archeologische verwachtingsmodel stelt een hoge archeologische verwachting voor resten uit het Neolithicum tot en met de Late Middeleeuwen. Daarom Bodac adviseert om langs de gehele waterloop een verkennend booronderzoek uit te voeren om de mate van een intacte bodemopbouw of verstoringen vast te stellen. Ook wordt geadviseerd om de molenbiotoop vrij te houden van (hogere) beplanting en om bij bruggen aan beide zijde een gedeelte van de oever niet te verlagen.

Onderzoeksgebied Leijgraaf Benedenloop bevindt zich volgens de geomorfologische kaart in een beekdal met aangrenzend dekzandwelingen en -ruggen, waarin volgens de bodemkaart voornamelijk beekerd- en gooreerdgronden zijn gevormd. Op de archeologische waardenkaarten van de gemeenten Sint-Michielsgestel en Bernheze kent het gebied een archeologische verwachting variërend van lage tot hoge verwachting, alsmede de aanwezigheid van een AMK-terrein en verschillende gekarteerde archeologische waarden. Tijdens archeologisch onderzoek binnen het onderzoeksgebied zijn resten aangetroffen uit de Midden Bronstijd en Late IJzertijd. Ook in dit gebied geldt de waterloop als het belangrijkste cultuurhistorische element, gezien deze door mensen is aangelegd. Daarnaast zijn bruggen en historische wegen aanwezig, alsmede laanbeplanting. gespecificeerde archeologische verwachtingsmodel stelt een hoge archeologische verwachting voor resten uit het Neolithicum tot en met de Late Middeleeuwen, waarbij resten uit de Bronstijd en IJzertijd reeds vastgesteld zijn. Omdat er archeologische resten aanwezig zijn, wordt geadviseerd om de werkzaamheden binnen dit onderzoeksgebied archeologisch te begeleiden. Ook wordt geadviseerd om bij bruggen aan beide zijde een gedeelte van de oever niet te verlagen.

Onderzoeksgebied Schijndelse Molenheideloop bevindt zich volgens de geomorfologische kaart in een gebied met dekzandwelingen en een vlakte van ten dele verspoelde dekzanden, waarin volgens de bodemkaart met name laarpodzol-, veldpodzol- en beekeerdgronden zijn gevormd. Een gedeelte van het onderzoeksgebied is afgegraven voor leemwinning. Op de archeologische waardenkaarten van de gemeenten Sint-Michielsgestel en Schijndel (reeds opgegaan in gemeente Meierijstad) heeft het gebied grotendeels een middelhoge tot hoge verwachting, met op een enkele locatie een lage verwachting. Het midden van het onderzoeksgebied, ter plaatse van de leemwinning, heeft geen archeologische verwachting. Verder zijn er weinig archeologische gegevens bekend; direct ten noorden van het onderzoeksgebied is een melding bekend van een *moated site*. Wat verder van het onderzoeksgebied is melding gemaakt van de vondst van paleolithische werktuigen. Hoewel de Schijndelse Molenheideloop geen historische waterloop betreft is het de belangrijkste cultuurhistorische waarde binnen het onderzoeksgebied. Verder is het onderzoeksgebied opgesplitst in twee cultuurhistorische landschappen waarin vele historische wegen met laanbeplanting aanwezig zijn. Ook zijn twee historische boerenerven aan het onderzoeksgebied gelegen. Het gespecificeerde archeologische verwachtingsmodel stelt een hoge archeologische verwachting op resten uit het Neolithicum tot en met de Late Middeleeuwen, met uitzondering van de locatie waar leemwinning heeft plaatsgevonden. Daarom Bodac adviseert om langs de locaties met hoge archeologische verwachting een verkennend booronderzoek uit te voeren om de mate van een intacte bodemopbouw of verstoringen vast te stellen. Ook wordt geadviseerd om bij bruggen aan beide zijde een gedeelte van de oever niet te verlagen.

Onderzoeksgebied Leijgraaf Bovenloop bevindt zich volgens de geomorfologische kaart volledig in een beekdal, waarin zich volgens de bodemkaart een beekeergrond heeft gevormd. Op de archeologische waardenkaarten van de gemeenten Veghel (reeds opgegaan in gemeente Meierijstad) en Uden heeft het gebied een lage archeologische verwachting, met uitzondering van een klein gedeelte met middelhoge verwachting. Binnen het onderzoeksgebied zijn verschillende archeologische begeleidingen uitgevoerd bij werkzaamheden aan de Leijgraaf. Hierbij zijn geen archeologische behoudenswaardige resten aangetroffen. Wel zijn er in de omgeving van het onderzoeksgebied mesolithische-neolithische vondsten bekend die zijn gekenmerkt als zijnde een rituele deposities. Net zoals bij de Benedenloop is de Leijgraaf het belangrijkste cultuurhistorische element. Daarnaast is een voormalige spoorlijn van Boxtel naar Wessel (Duitsland) aanwezig, maar ook enkele historische wegen en bruggen. Binnen dit onderzoeksgebied stelt de gespecificeerde archeologische verwachting een lage verwachting voor alle archeologische periodes. Daarom wordt geadviseerd hier geen verder archeologisch onderzoek uit te voeren. Ook wordt geadviseerd om bij bruggen aan beide zijde een gedeelte van de oever niet te verlagen.

1 INLEIDING

Bodac B.V. heeft in opdracht van Idverde Advies B.V. een archeologisch bureau- en cultuurhistorisch onderzoek uitgevoerd voor de onderzoeksgebieden Groote Wetering, Leijgraaf Benedenloop, Schijndelse Molenheideloop en Leijgraaf Bovenloop (figuur 1). Het eerste gebied is gesitueerd ten zuiden van Vinkel en vormt hier grotendeels de grens tussen de gemeenten 's-Hertogenbosch en Bernheze. Het tweede ligt tussen Middelrode en Heeswijk en vormt grotendeels de grens tussen de gemeenten Sint-Michielsgestel en Bernheze. Het derde deelgebied is grotendeels gesitueerd in het buitengebied van Schijndel (gemeente Meierijstad), een klein gedeelte in het noorden (circa 2 kilometer) ligt in de gemeente Sint-Michielsgestel. Het laatste deelgebied is gesitueerd tussen Veghel en Uden en vormt voor de helft de grens tussen de gemeenten Meierijstad en Uden, waarbij ongeveer 2 kilometer volledig in de gemeente Uden is gelegen.

Waterschap Aa en Maas gaat in de komende jaren een totaal van 400 kilometer ecologische verbindingszones (EVZ) langs 53 verschillende waterlopen realiseren. Een gedeelte is al uitgevoerd, andere delen moeten nog uitgevoerd worden. Dit onderzoek is uitgevoerd in verband met het ontwikkelen van EVZ's langs delen van bovenstaande waterlopen. Hierbij worden bijvoorbeeld watergangen verbreed, poelen aangelegd, bomen geplant, enzovoort. Gezien de omvang van de voorgenomen werkzaamheden is archeologisch onderzoek noodzakelijk.

2 BUREAUONDERZOEK

2.1 Doelstelling en vraagstelling

Het onderzoek heeft tot doel inzicht te krijgen in de archeologische en cultuurhistorische waarden van het plangebied. Het bureauonderzoek heeft tot doel om een gespecificeerd archeologisch en cultuurhistorisch verwachtingsmodel van het plangebied op te stellen en bekende archeologische en cultuurhistorische waarden in kaart te brengen. Het verwachtingsmodel is gebaseerd op bronnen over bekende of verwachte waarden in en om het plangebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de volgende onderzoeksvraag opgesteld:

- *Zijn er mogelijk archeologische waarden in de verschillende onderzoeksgebieden aanwezig/te verwachten?*
- *Welke cultuurhistorische waarden zijn er binnen de verschillende onderzoeksgebieden bekend?*

Als er mogelijke archeologische en/of cultuurhistorische waarden aanwezig zijn:

- *Worden de verwachte archeologische/cultuurhistorische waarden bedreigd door het uitvoeren van de voorgenomen werkzaamheden?*

2.2 Huidige en toekomstige situatie

Het onderzoeksgebied is onder te verdelen in vier deelgebieden: de Groote Wetering, de Leijgraaf Benedenloop, de Schijndelse Molenheideloop en de Leijgraaf Bovenloop. Alle gebieden bevinden zich in het landelijke gebied van Brabant. De Groote Wetering is een gegraven waterloop welke van Nistelrode naar 's-Hertogenbosch loopt. Het deelgebied is de locatie waar de waterloop ten zuiden van Vinkel (gemeente 's-Hertogenbosch) stroomt. De Leijgraaf is een deels gegraven en deels gekanaliseerde waterloop, stromend van Boekel naar Berlicum. Twee deelgebieden liggen aan deze rivier, één ter hoogte van Middelrode en één tussen Mariaheide en Uden. De Schijndelse Molenheideloop is tevens een gegraven waterloop welke ten noorden van Schijndel stroomt. De waterlopen zijn nu hoekig en grenzen vrijwel altijd direct aan akker- of weilanden. In de toekomstige situatie zullen de beken niet gaan meanderen, maar wordt er over grote lengtes aan één kant van de beek natuur ontwikkeld. Hierbij worden bijvoorbeeld bomen/struiken aangeplant, beken verbreed en poelen aangelegd. De belangrijkste werkzaamheden betreffen het verlagen van één kant van de beek om zo een vernatte waterkant te realiseren. Hiervoor wordt zeker 40 centimeter afgegraven, maar lokaal is dit 80 centimeter. De voorlopige plannen per deelgebied zijn weergegeven in bijlage 1 en door het Waterschap Aa en Maas visueel weergegeven op <https://storymaps.arcgis.com/stories/fef5f6b8f85745dd9e03e4f014a10003>.

2.3 Landschappelijke situatie

Tijdens het onderzoek naar de landschappelijke ligging van het plangebied binnen het onderzoeksgebied zijn de volgende (hoofd)bronnen gebruikt:

- Geomorfologische kaart van Nederland (zie figuur 3-5).¹
- Bodemkaart van Nederland (zie figuur 6-8).²
- Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN).³

1 Alterra, 2008; raadpleging via Archis3, RCE.

2 Alterra, 2014; raadpleging via Archis3, RCE.

3 <http://ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer/>.

geologie					lithologie	Formatie	Laagpakket	ouderdom (BP)	
Holoceen					stuifzand	Boxtel	Kootwijk	10.640 - nu	
Pleistoceen	laat	Weichsel	laat	Preboreaal	jong dekzand II				10.640 - 11.650
				Jonge Dryas					11.650 - 12.850
				Allerød				Lg. v. Usselo	12.850 - 13.900
				Oude Dryas				jong dekzand I	13.900 - 14.000
				Bølling					14.000 - 14.650
			pleniglaciaal	Oudste Dryas	oud dekzand II			14.650 - 73.000	
					Lg. v. Beuningen				
					oud dekzand I				
			vroeg						73.000 - 116.000
									119.000 - 126.000
midden				126.000 - 465.000					
vroeg				> 465.000					
					Stramproy				

Tabel 1: Schematisch overzicht van de verschillende perioden en afzettingen uit het Pleistoceen in het zuidelijke zandgebied van Nederland.

2.3.1 Algemeen

Het plangebied maakt deel uit van het zuidelijke zandgebied van Nederland.⁴ De hier aanwezige geomorfologische fenomenen ontstaan in het vroeg-Pleistoceen, een periode waarin grote klimaatschommelingen voorkomen. Daarbij zijn door kleine rivieren en beken (fluviatiele afzettingen), maar ook door de wind (eolische afzettingen) overwegend fijne zanden, met soms klei- en veenlagen, afgezet (Formatie van Stramproy).⁵ Gedurende het Saalien en het Weichselien zijn deze sedimenten bedekt met een dunne laag afzettingen (Formatie van Boxtel), die onder koude omstandigheden zijn gevormd. De afzettingen uit deze periode kunnen globaal worden onderverdeeld in Brabants leem, fluvioperiglaciale afzettingen (smeltwaterafzettingen) en eolische afzettingen (löss en dekzand). Brabants leem is in perioden met permafrost ontstaan uit door de wind aangevoerd materiaal waaruit door dooiwaterstroompjes de fijne deeltjes worden uitgewassen, die vervolgens zijn afgezet in ondiepe vochtige depressies (dooimeren). Fluvioperiglaciale afzettingen, oftewel verspoelde dekzand- en rivierafzettingen, ontstaan wanneer aan het begin en eind van de glaciale, en dan voornamelijk in de zomermaanden, veel smeltwater vrijkomt.

Dit water wordt afgevoerd door een systeem van verwilderde geulen en beken, waarbij de ontthooide bovengrond verspoeld raakt. De afzettingen die hierbij tot stand komen, bestaan uit min of meer gelaagde zanden, met eventueel leemlagen en/of planten- en houtresten. Door het ontbreken van vegetatie wordt in de droge en zeer koude glacialen door de wind sediment verplaatst en elders weer afgezet. In het pleniglaciaal (Midden-Weichselien) wordt zo het Oudere Dekzand als een deken over het vrijwel vegetatieloze landschap afgezet. Het Oudere Dekzand is vaak horizontaal gelaagd, met lemige banden. Door de (discontinue) aanwezigheid van een grindrijk niveau, de zogenaamde Laag van Beuningen, dat is ontstaan door uitblazing van fijnere delen⁶, kan onderscheid worden gemaakt in het Ouder Dekzand I en II.

In het laatglaciaal (Laat-Weichselien) is de begroeiing weer wat dichter, waardoor verstuivingen een meer lokaal karakter hebben. In deze periode wordt het zogenaamde Jonge dekzand afgezet in de vorm van langgerekte, voornamelijk ZW-NO georiënteerde ruggen. Het Jonge Dekzand is meestal niet ge-laagd. Gedurende de interstadialen⁷ zijn plaatselijk leemlagen, veenlaagjes of bodems gevormd. Zo

4 Berendsen 2000.

5 Berendsen 2004; Teunissen van Manen, T.C. 1985, Geologische overzichtskaart van Nederland 1:600.000.

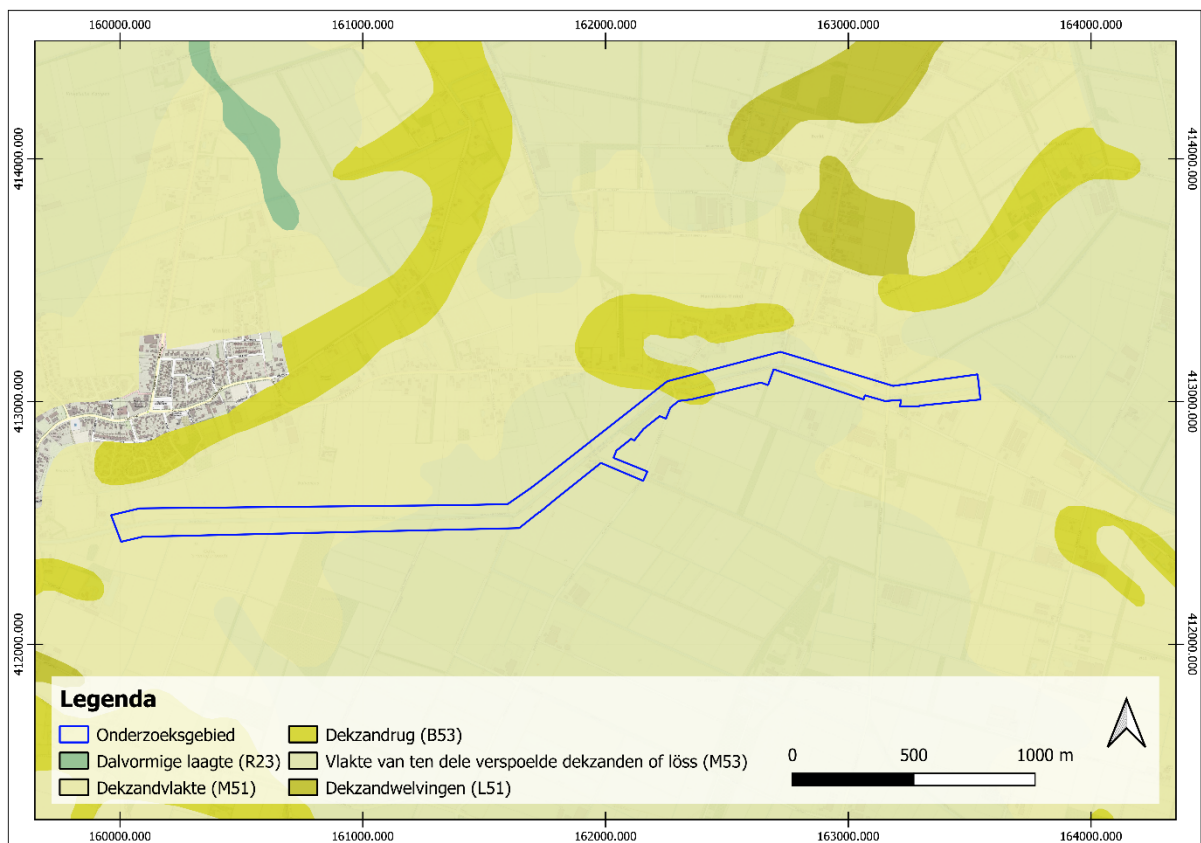
6 Een zogenaamde desert pavement.

7 Relatief warme periode binnen een glaciaal.

vindt gedurende het Allerød-interstadiaal op de hogere terreindelen bodemvorming plaats, die nu nog te herkennen is als een grijswitte laag met houtskoolresten. Deze zogenaamde Laag van Usselo bevindt zich tussen het Jonge Dekzand I⁸ en het Jonge Dekzand II.⁹ Aan het einde van het Weichselien en in het Holoceen wordt het klimaat een stuk milder. Het systeem van ondiepe, verwilderde geulen en beken verandert hierdoor in meanderende beken, die zich aanvankelijk in het landschap insnijden. Door de toenemende vegetatie komt een eind aan de natuurlijke zandverstuivingen en raken de dekzandruggen gefixeerd. Door het toedoen van de mens, door kappen, branden en ontginnen, kunnen plaatselijk opnieuw verstuivingen optreden (Boxtel Formatie; Kootwijk Laagpakket).

2.3.2 Geomorfologische waarden Groote Wetering

De geomorfologie rond de Groote Wetering wordt gekenmerkt door vlaktes en lichte welvingen (figuur 2). Het grootste gedeelte van de ondergrond van dit onderzoeksgebied bestaat uit dekzandwelvingen en een vlakte van ten dele verspoelde dekzanden (geomorfologische kaart, code L51 en M53). Beide zijn in het Weichselien ontstaan, de eerste is echter volledig onder eolische omstandigheden ontstaan, terwijl bij de tweede smeltwater invloed heeft uitgeoefend op het gebied. De lichte welvingen uiten zich in dekzandruggen en -welvingen, welke binnen en buiten het onderzoeksgebied verspreid opduiken boven het vlakke landschap. Ook deze zijn in de laatste IJstijd ontstaan onder eolische omstandigheden. Op de geomorfologische kaart is bij beide is aangegeven dat een oud-bouwlanddek aanwezig is, welk onder invloed van potstalbemesting is ontstaan.

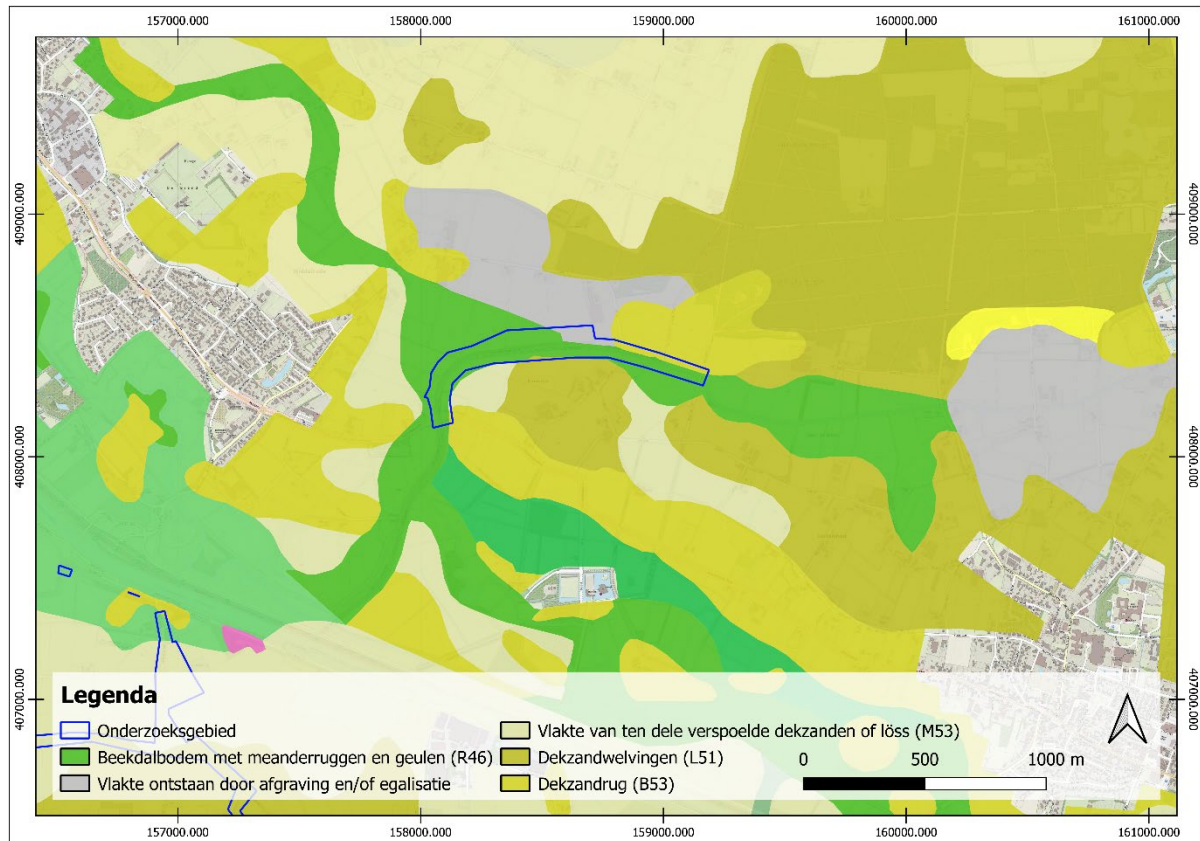
Figuur 2: Geomorfologische kaart rondom onderzoeksgebied Groote Wetering (bron: Archis3, RCE/Alterra, 2008).

8 Afgezet in het Oude Dryas-stadiaal.

9 Afgezet in het Jonge Dryas-stadiaal.

2.3.3 Geomorfologische waarden Leijgraaf Benedenloop

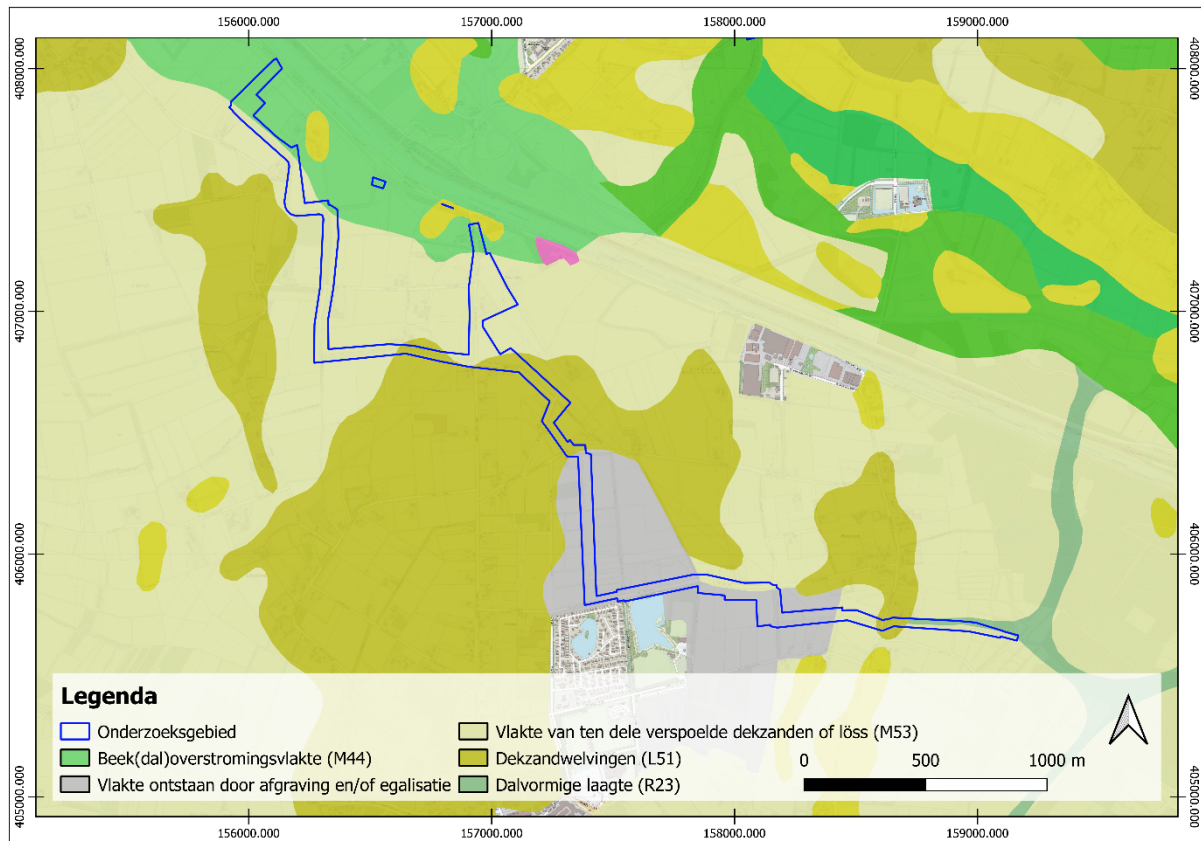
Bij dit deel van de Leijgraaf is duidelijk zichtbaar dat hier sinds het Holocene een grote fluviale invloed heeft plaatsgevonden (figuur 3). Binnen het onderzoeksgebied bevindt zich namelijk voor het grootste gedeelte een beekdalbodem met meanderruggen en geulen, die gelinkt kunnen worden aan de beek de Leijgraaf. Direct grenzend aan dit beekdal zijn de eerder genoemde vlaktes van ten dele verspoelde dekzanden, dekzandwelingen en -ruggen aanwezig. Ook zijn er delen aanwezig welke door de mens zijn geëgaliseerd of afgegraven, waardoor vlak land ontstaan is.

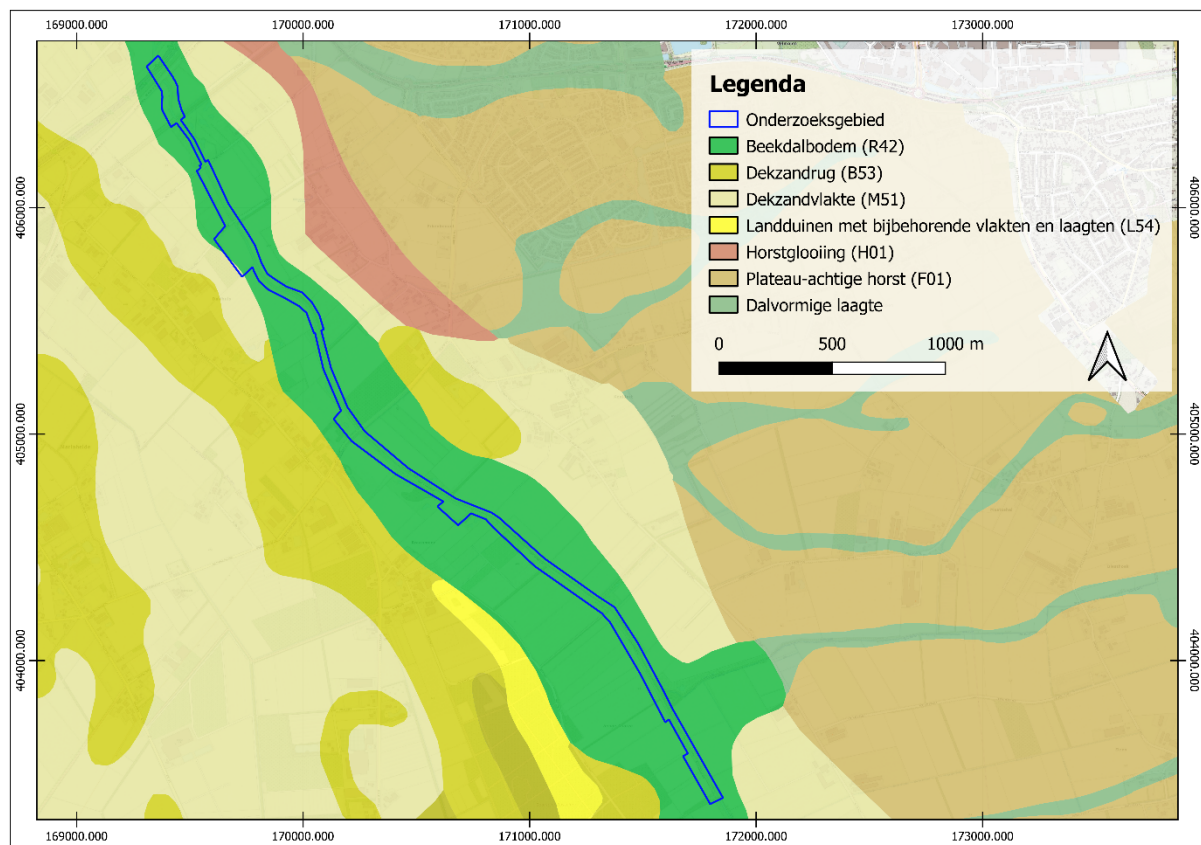
Figuur 3: Geomorfologische kaart rondom onderzoeksgebied Leijgraaf Benedenloop (bron: Archis3, RCE/Alterra, 2008).

2.3.4 Geomorfologische waarden Schijndelse Molenheideloop

Dit gebied wordt weer meer gekenmerkt door vlaktes en lichte welvingen, zoals hierboven al eerder beschreven (figuur 4). Echter, het noorden is een beek(dal)overstromingsvlakte aanwezig. In dit relatief lage gebied werd sediment afgezet wanneer waterlopen buiten hun oever traden, waardoor een (zeer) vlak landschap ontstaan is. In het uiterste zuiden van dit onderzoeksgebied is een dalvormige laagte aanwezig, die gekenmerkt wordt door een langgestrekte, relatief ondiepe terreindepressie. Deze is in het Weichselien ontstaan door smeltwater. Ook binnen dit onderzoeksgebied zijn er delen aanwezig welke door de mens zijn geëgaliseerd of afgegraven, waardoor vlak land ontstaan is.

Figuur 4: Geomorfologische kaart rondom onderzoeksgebied Schijndelse Molenheideloop. Bron: Archis3, RCE/Alterra, 2008.

Figuur 5: Geomorfologische kaart rondom onderzoeksgebied Leijgraaf Bovenloop (bron: Archis3, RCE/Alterra, 2008).

2.3.5 Geomorfologische waarden Leijgraaf Bovenloop

Dit gehele onderzoeksgebied bevindt zich in een beekdal, wat aansluit bij het idee dat de Leijgraaf een gekanaliseerde waterloop is. Het beekdal wordt omringt door dekzandruggen en -vlaktes. Wat opvallend is, is dat ten oosten van het onderzoeksgebied totaal andere geomorfologische waarden aanwezig zijn. Hier is namelijk een plateau-achtige horst met horstglooiing en dalvormige laagtes aanwezig. De plateau-achtige horst ontstaat door tektonische bewegingen langs breuken, waardoor dit gebied hoger komt te liggen dan de omgeving. In dit geval betreft het de Peelhorst, waarbij de bovengrond bestaat uit een (dunne laag) dekzand en/of (grof)zandige rivierafzettingen.

2.3.6 Bodemkundige waarden

De bodemkundige waarden binnen de verschillende onderzoeksgebieden zijn eenduidiger dan de geomorfologische waarden (figuren 6-9). In de gebieden zijn drie bodemkundige eenheden dominant: beekerdgronden, laarpodzolgronden en veldpodzolgronden. Een beekerdgrond wordt gekenmerkt door een donkere zwarte bovengrond van minder dan 50 centimeter dikte met, in zowel de A- als C-horizont roestvlekken. Deze zwak ontwikkelde bodems die uit een AC-profiel bestaan komen veelvuldig voor in de omgeving van beken en vernaatte terreinen. Hierbij zijn beekerdgronden met leemarm en zwak lemig zand (pZg21) en met lemig fijn zand te onderscheiden, waarbij de laatste nattere condities kende gezien de aanrijking van leem.

De beide podzolgronden komen veelvuldig voor op de Nederlandse zandgronden en worden gekenmerkt door een soms sterk humeuze A-horizont, waaronder zich een B-horizont heeft gevormd. De veldpodzolgronden vormen zich in de relatief lager gelegen delen en de haarpodzolgronden in de relatief hoger gelegen gronden.¹⁰

In de (directe) omgeving van de onderzoeksgebieden, en in mindere mate erbinen, komen nog andere bodemkundige waarden voor. Gooreerdgronden zijn eveneens zwak ontwikkelde bodems met een AC-profiel en een donkere bovengrond van minder dan 50 centimeter. Zij worden vaak aangetroffen op de overgang van een beekdal naar relatief hoger gelegen gronden.¹¹

Hoge enkeerdgronden zijn sterk door de mens beïnvloedde podzolbodems, doordat een plaggendek aangelegd is. Dit dek is ontstaan doordat vanaf de Late Middeleeuwen op grote schaal het systeem van potstalbemesting werd toegepast. Plaggen zijn met mest van het vee vermengd en op de akkers uitgespreid om de bodem vruchtbaarder te maken. In de loop van de tijd is hierdoor een plaggendek op de oorspronkelijke bodem ontstaan.¹²

onderzoeksgebied	hoogste NAP	laagste NAP	bijzonderheden
Groote Wetering	+6,4 meter	+5,75 meter	geen
Leijgraaf Benedenloops	+6,6 meter	+5,75 meter	duidelijke zichtbaarheid plaggendek in het westen
Schijndelse Molenheideloop	+6,95 meter	+5,6 meter	geen
Leijgraaf Bovenloops	+11,3 meter	+9,8 meter	geen

Tabel 2: Gegevens AHN per onderzoeksgebied.

¹⁰ De Bakker en Schelling 1989.

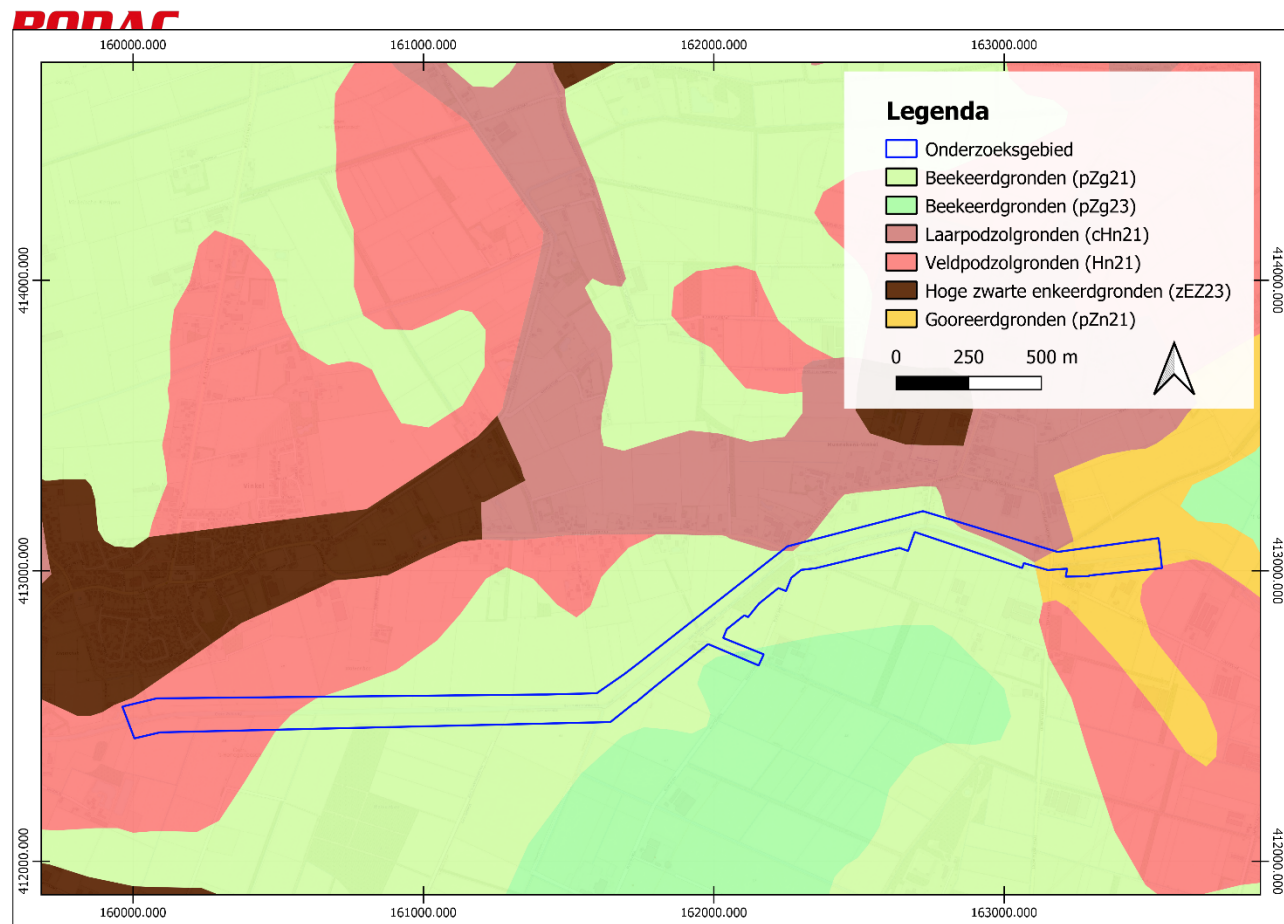
¹¹ De Bakker en Schelling, 1989; 109, 146-147.

¹² Hiddink en Renes, 2007.

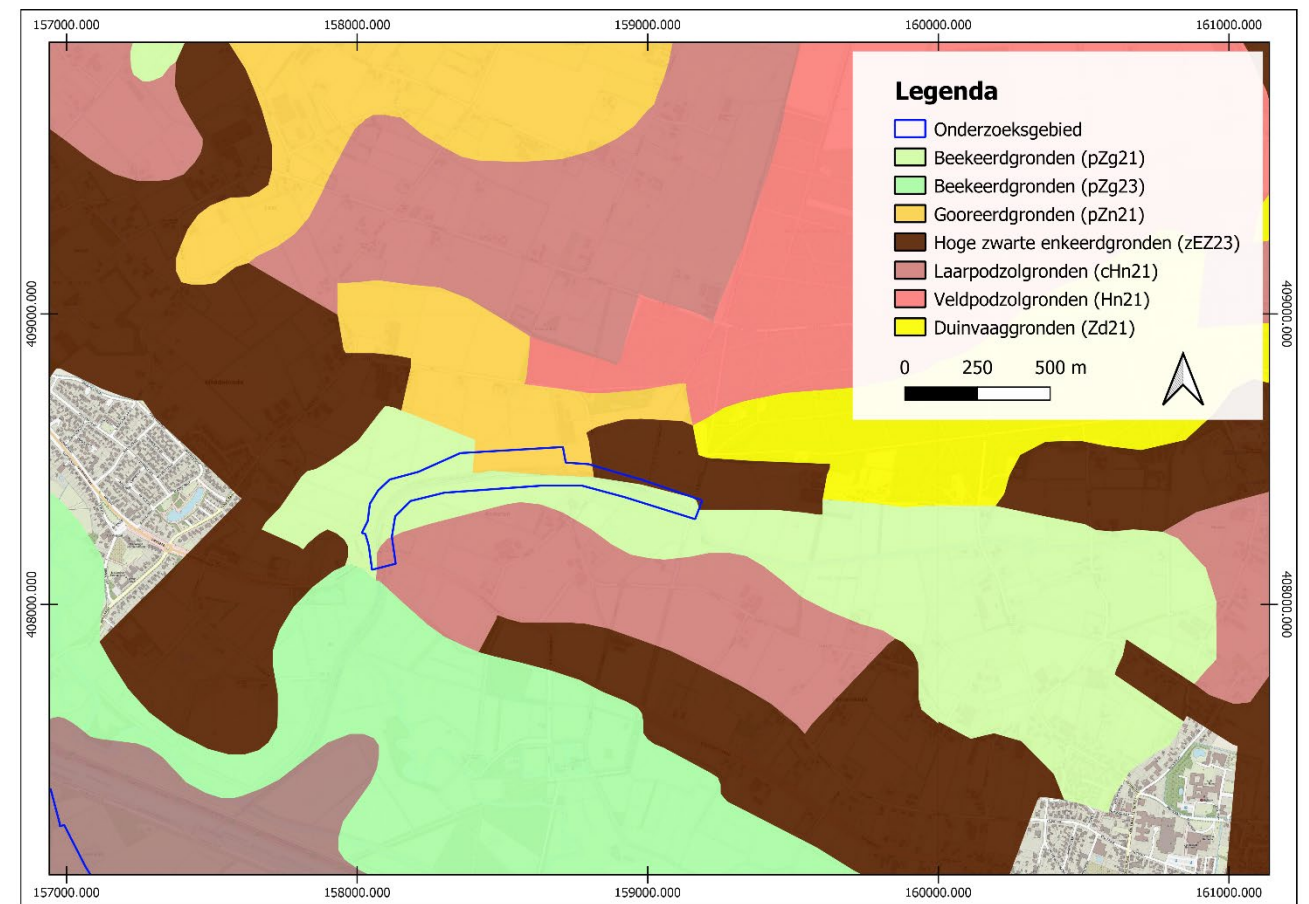
2.3.7 Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)

Het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) houdt met moderne technieken de precieze hoogte van het Nederlandse maaiveld bij. Hierdoor kunnen kleine verschillen in hoogte in kaart gebracht worden. Een schematisch overzicht van de gegevens uit het AHN zijn weergegeven in tabel 2.

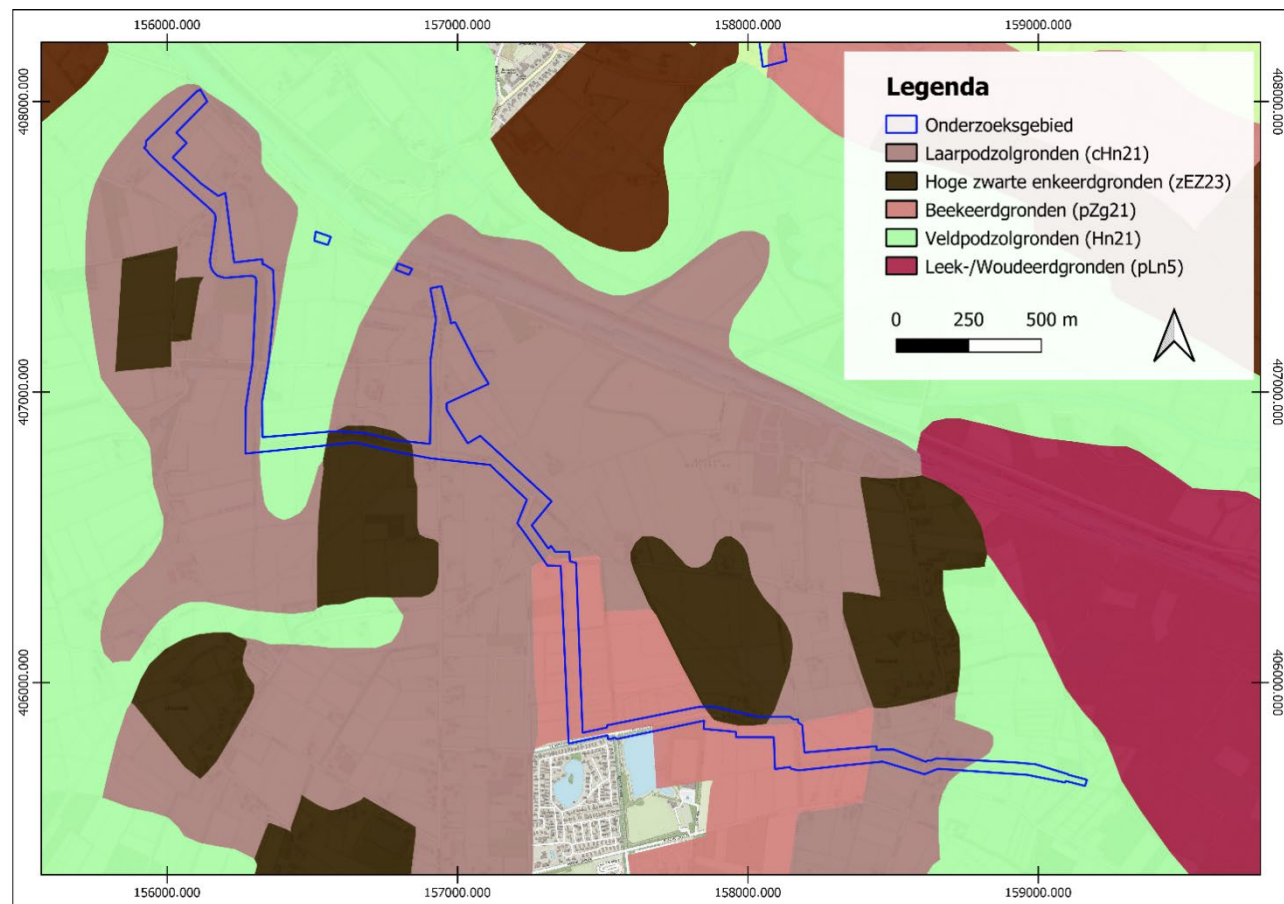
Op basis van de geomorfologische kaart kan geconcludeerd worden dat de onderzoeksgebieden Leijgraaf Boven- en Benedenloop in een beekdal liggen en bestaan uit een gekanaliseerde beek. Onderzoeksgebieden Groote Wetering en Schijndelse Molenheideloop lopen door het dekzandlandschap heen en zijn op grond daarvan duidelijk door mensen gegraven. Dit sluit aan op de gegevens die bekend zijn uit de bodemkundige kaarten waar de Leijgraaf Boven- en Benedenloop het verloop van de beekkeerdgronden volgt, terwijl de Groote Wetering en Schijndelse Molenheideloop meerdere verschillende bodemkundige eenheden doorsnijden.

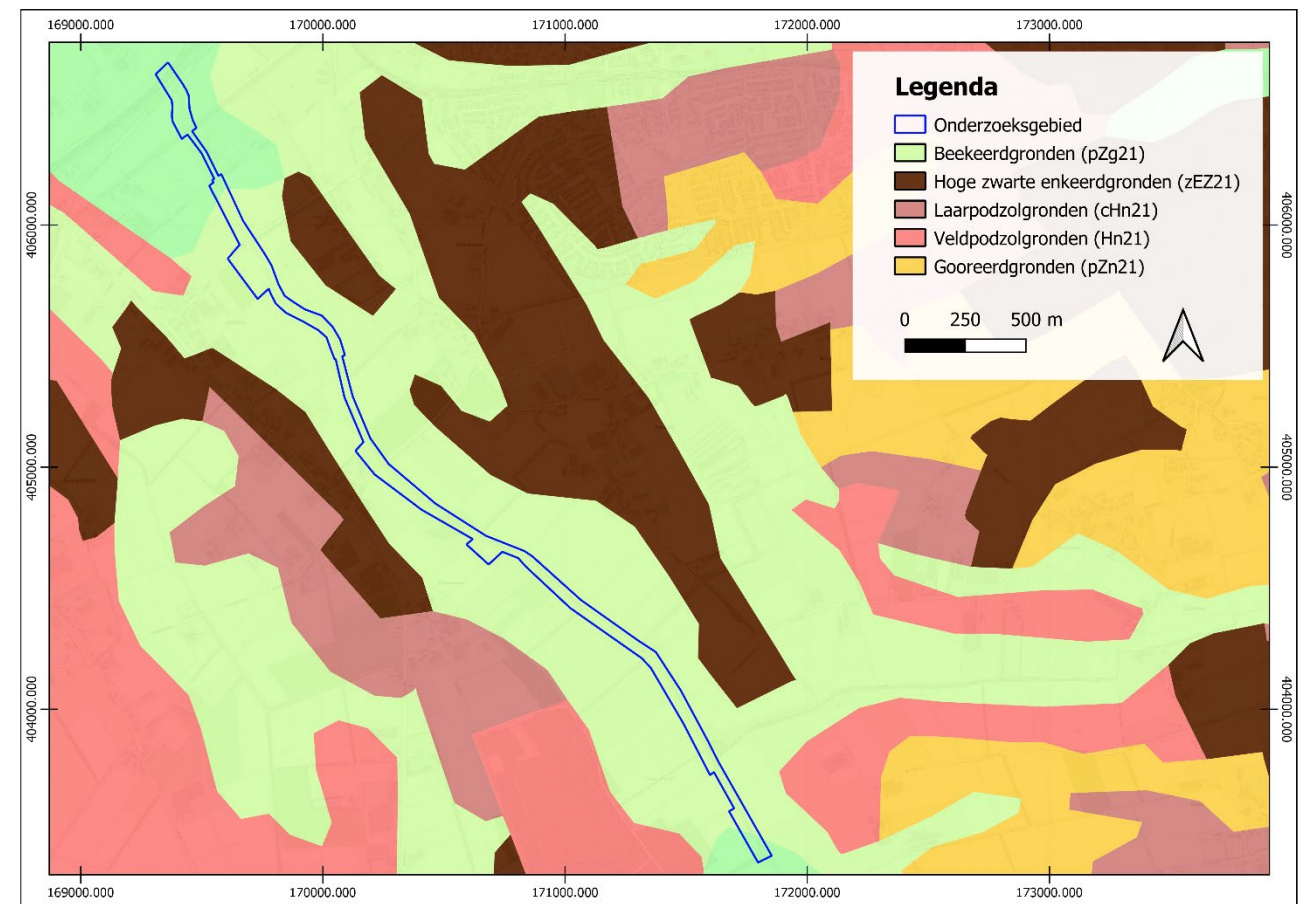
Figuur 6: Bodemkaart rondom onderzoeksgebied Groote Wetering (bron: Archis3, RCE/Alterra, 2008).

Figuur 7: Bodemkaart rondom onderzoeksgebied Leijgraaf Benedenloop (bron: Archis3, RCE/Alterra, 2008).

Figuur 8: Bodemkaart rondom onderzoeksgebied Schijndelse Molenheideloop (bron: Archis3, RCE/Alterra, 2008).

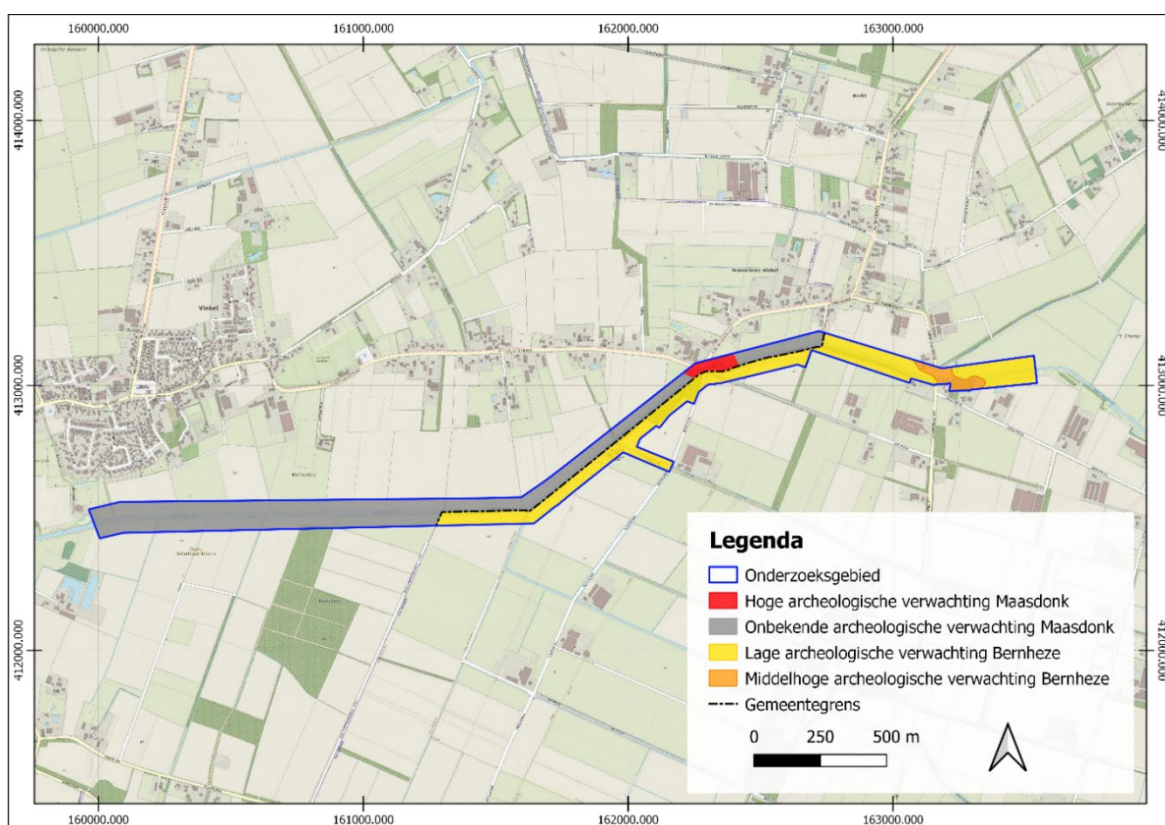
Figuur 9: Bodemkaart rondom onderzoeksgebied Leijgraaf Bovenloop (bron: Archis3, RCE/Alterra, 2008).

2.4 Bekende archeologische waarden

Tijdens het onderzoek naar de bekende archeologische gegevens binnen het onderzoeksgebied zijn de volgende (hoofd)bronnen gebruikt:

- *Archeologisch Informatiesysteem (Archis 3.0)*¹³;
- *Relevante archeologische onderzoeksrapporten via <https://easy.dans.knaw.nl/>;*
- *Gemeentelijke archeologische beleidskaarten of bestemmingsplannen.*

Deze gegevens worden per deelgebied besproken. Afbeeldingen met alle Archis-onderzoeksmeldingen zijn weergegeven in bijlage 2. Van de meest relevante onderzoeksmeldingen zijn de rapporten geanalyseerd via Archis of Easy-Dans. Omdat elk onderzoeksgebied ten minste twee gemeenten bestrijkt, en er soms verschil zit tussen archeologisch beleid in deze gemeenten¹⁴, zijn deze kaarten geharmoniseerd om een gelijkwaardige gradatie in archeologische verwachting/waarde aan te geven. Dit betekent bijvoorbeeld dat de categorie 'middelhoge archeologische verwachting' van de gemeente Uden in de kaarten van deze rapportage als 'lage archeologische verwachting' wordt aangegeven omdat dit qua omschrijving en maximale verstoringsomvang meer overeen komt met de andere archeologische beleidskaarten.

Figuur 10: De archeologische verwachting van de gemeenten Maasdonk (voormalig) en Bernheze binnen het onderzoeksgebied Groote Wetering (bron: Bestemmingsplan Buitengebied Maasdonk en Archeologische beleidskaart gemeente Bernheze).

¹³ <http://archis.cultureelerfgoed.nl>.

¹⁴ Zo heeft de voormalige gemeente Maasdonk maar twee archeologische waarde-aanduiding, namelijk hoge archeologische verwachting of onbekende verwachting, en heeft de gemeente Uden zeven verschillende categorieën. Ook het aantal vierkante meters/diepte vanaf wanneer archeologisch onderzoek vereist is, verschilt enorm.

2.4.1 Groote Wetering

Dit onderzoeksgebied ligt ten zuiden van Vinkel, sinds 2015 behorende tot de gemeente 's-Hertogenbosch. De gemeente 's-Hertogenbosch heeft nog geen nieuw archeologiebeleid vastgesteld voor Vinkel, waardoor de bestemmingsplannen van de voormalige gemeente Maasdonk nog steeds van kracht zijn. In dit bestemmingsplan zijn enkel gebieden met hoge archeologische verwachting aangegeven. De andere gebieden hebben een onbekende archeologische verwachting. Het zuidelijke gedeelte van dit onderzoeksgebied behoort tot de gemeente Bernheze. Deze gemeente heeft wel een vigerende archeologische waardenkaart. De gegevens van beide gemeenten zijn weergegeven in figuur 10. Binnen het grootste gedeelte van dit onderzoeksgebied geldt dus een lage of onbekende archeologische verwachting. Een klein gedeelte heeft een hoge archeologische verwachting, samenhangend met een AMK-terrein (zie verder), en een klein gedeelte heeft een middelhoge verwachting.

In Archis zijn er vier onderzoeksmeldingen die gedeeltelijk binnen het huidige onderzoeksgebied ter plaatse van de Groote Wetering liggen. In het uiterste westen zijn twee onderzoeken uitgevoerd, een in verband met de aanleg van een waterleiding, de ander in verband met de aanleg van een stukje EVZ. Het eerste rapport adviseert om binnen het gebied (in de directe omgeving van) het huidige onderzoeksgebied geen vervolgonderzoek uit te laten voeren.¹⁵ Het tweede rapport adviseert om boringen uit te voeren.¹⁶ Er is geen onderzoeksmelding bekend van een booronderzoek. In het oosten zijn twee bureau- en booronderzoeken uitgevoerd, welke gedeeltelijk binnen het huidige onderzoeksgebied vallen. Eén van deze rapportages is niet te traceren, de andere leidde tot het advies om geen vervolgonderzoek uit te voeren.¹⁷

Gezien de grote hoeveelheid onderzoeken rondom het onderzoeksgebied worden alleen de meest relevante onderzoeken hieronder kort besproken (zaakidentificatienummers, van oost naar west):

- 2025326100: Een proefsleuvenonderzoek van Archol op ongeveer 250 meter ten noorden van het onderzoeksgebied. In deze proefsleuven is een sterk afgetopte en verstoorde C-horizont aangetroffen, waarop het advies luidt om geen vervolgonderzoek uit te laten voeren.¹⁸
- 2212728100: Proefsleuven- en bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd door BAAC op circa 440 meter ten noorden van het onderzoeksgebied. Tijdens het onderzoek zijn veel (sub)recente sporen aangetroffen en is een archeologisch behoudenswaardige vindplaats afwezig. Ook zijn er geen bouwhistorisch behoudenswaardige resten aanwezig. Het advies is dan ook om geen vervolgonderzoek in te stellen.¹⁹
- 4703698100: Een opgraving die VUHbs op ongeveer 500 meter ten noorden van het onderzoeksgebied heeft uitgevoerd. Hiervan zijn alleen de eerste bevindingen beschikbaar, waarin vermeld staat dat omvangrijke resten uit de Romeinse tijd, en in mindere mate IJzertijd en Middeleeuwen, zijn aangetroffen.²⁰
- 2399580100: Een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd door ADC Archeoprojecten op circa 250 meter ten noorden van het onderzoeksgebied. Tijdens het onderzoek zijn geen archeologische sporen aangetroffen, maar wel IJzertijd- en Romeins vondstmateriaal. Hierop is geadviseerd om het uitgraven van de bouwput archeologisch te begeleiden.²¹ Hiervan is geen onderzoeksmelding bekend in Archis, terwijl het nieuwe huis wel gebouwd is.

¹⁵ Verboom-Jansen 2017.

¹⁶ Moerman 2015.

¹⁷ Koeman 2014.

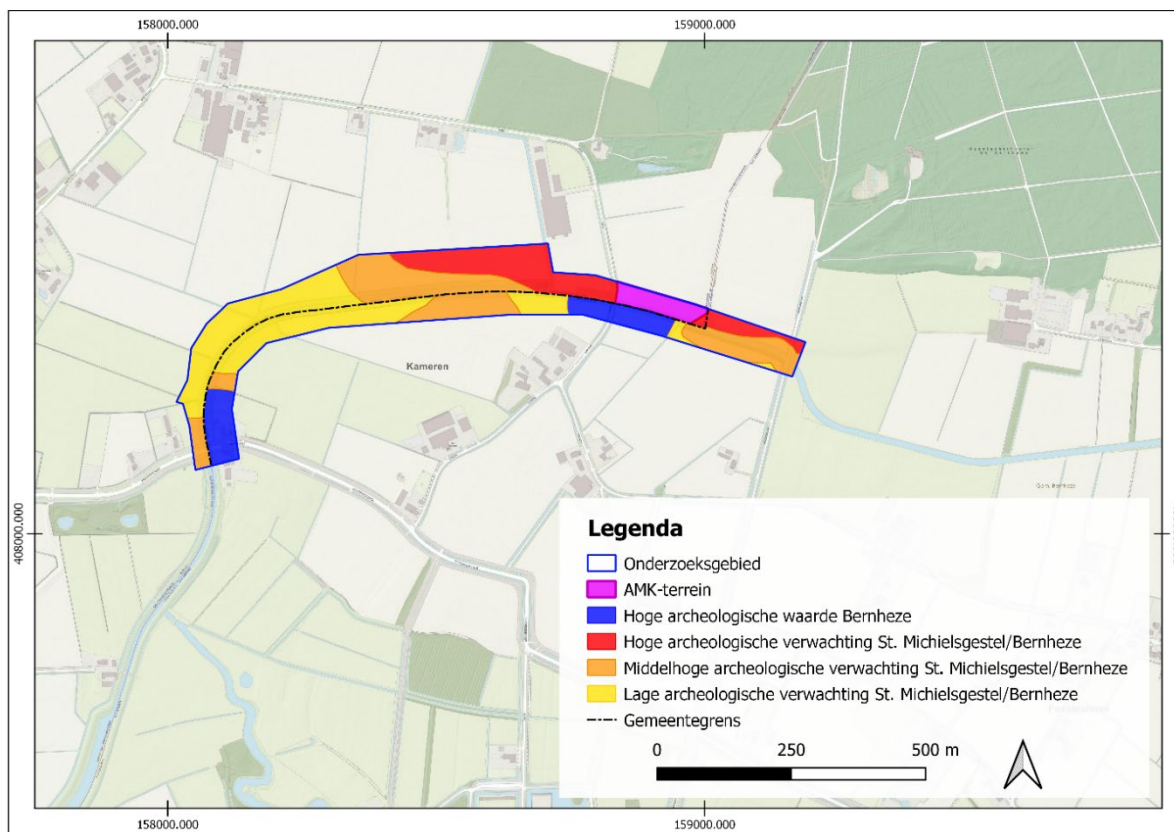
¹⁸ Van Wijk & Van Hoof 2004.

¹⁹ Van Nuenen 2009.

²⁰ https://archisarchief.cultureelerfgoed.nl/Archis3/Zaakdocumenten/470/4703698/afm/Veldwerk_4703698100.pdf, geraadpleegd op 28-01-2021.

²¹ Loopik 2013.

Daarnaast zijn er verschillende andere archeologische gegevens het vermelden waard. Direct ten noorden van het laatstgenoemde onderzoek is een AMK-terrein (Archeologische Monumentkaartnummer 4703) aangewezen. Een gedeelte van dit terrein is in de vorige eeuw onderzocht, waarbij paalsporen en een waterput uit de IJzertijd zijn aangetroffen. Daarnaast is ook Romeins vondstmateriaal aangetroffen. Ook zijn enkele losse vondstmeldingen bekend op ongeveer 500 meter ten noorden van het onderzoeksgebied, in de omgeving van het VUHbs-opgraving. Hierbij zijn in beide meldingen vondsten beschreven van IJzertijdaardewerk en in één ook Romeins aardewerk.²²

Figuur 11: De archeologische verwachting van de gemeenten Sint-Michielsgestel en Bernheze binnen het onderzoeksgebied Leijgraaf Benedenloop (bron: Archeologische beleidskaarten gemeenten Sint-Michielsgestel en Bernheze).

2.4.2 Leijgraaf Benedenloop

Dit onderzoeksgebied ligt tussen Middelrode (gemeente Sint-Michielsgestel) en Heeswijk-Dinther (gemeente Bernheze). Deze beide gemeenten hebben archeologische beleidskaarten, die ook redelijk overeen komen (figuur 11). Desalniettemin sluiten de archeologische verwachtingen niet echt op elkaar aan. Bijvoorbeeld in het centrale deel van het onderzoeksgebied gaat een middelhoge verwachting bij de gemeentegrens grotendeels over in een lage verwachting. Daarnaast heeft Bernheze binnen dit onderzoeksgebied ook gebieden van archeologische waarde onderscheiden, in tegenstelling tot Sint-Michielsgestel. Hierdoor zijn er twee locaties die van hoge archeologische waarde zijn in verband met een brug over de Leijgraaf in de gemeente Bernheze, terwijl dit niet het geval is in de tegenoverliggende gemeente.

²² Zaakidentificatienummers: 2771734100 en 3233458100.

In Archis zijn vallen vier onderzoeksmeldingen volledig binnen het huidige onderzoeksgebied ter plaatse van de Leijgraaf Benedenloop. Drie onderzoeken hangen samen dezelfde civieltechnische werkzaamheden in het midden van het huidige onderzoeksgebied. Het bureau- en booronderzoek is uitgevoerd door BAAC in verband met de aanleg van een nieuwe watergang ten noorden van de Leijgraaf. Uit deze onderzoeken komt een advieskaart voort (zie bijlage 3).²³ Bodac heeft de aanleg van de nieuwe watergang archeologisch begeleid. Hierbij zijn in het noordoosten grotere verstoringen aangetroffen, maar ook sporen uit de Midden Bronstijd en sporen en vondsten uit de Late IJzertijd. Door de geringe breedte van de werkput kunnen hier geen structuren in herkend worden.²⁴ Het vierde onderzoek heeft betrekking op het westelijke deel van onderzoeksgebied Leijgraaf Benedenloop. Hierbij is geadviseerd om een vervolgonderzoek in de vorm van boringen uit te laten voeren.²⁵ Dit onderzoek heeft niet plaatsgevonden, maar gezien het feit dat dit gebied onderdeel uitmaakt van de huidige rapportage kan er vanuit gegaan worden dat er ook geen civieltechnische werkzaamheden plaats hebben gevonden aangezien de EVZ hier nog niet aangelegd is.

In de omgeving van het onderzoeksgebied zijn een aantal onderzoeksmeldingen relevant, deze worden hieronder kort besproken (zaakidentificatienummers, van oost naar west):

- 3974017100: Op een kleine 500 meter ten zuiden van de Leijgraaf Benedenloop heeft RAAP een archeologische begeleiding uitgevoerd tijdens de herinrichting van de rivier de Aa. Hierbij zijn met name meanders van de rivier aangetroffen, met hier en daar sporen uit de Nieuwe tijd B of C. Wel zijn enkele vondsten uit de Volle Middeleeuwen aangetroffen. Er kan niet uitgesloten worden dat er nog archeologische resten aanwezig zijn op diepere niveaus.²⁶
- 2429606100: Op circa 450 meter ten oosten van het onderzoeksgebied heeft Bureau voor Archeologie een bureau- en booronderzoek uitgevoerd. Uit het booronderzoek komt naar voren dat de C-horizont tot grote diepte is verstoord.²⁷
- 4036719100: Op ongeveer 450 meter ten noordoosten van het onderzoeksgebied heeft Aeres Milieu een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd in verband met woningbouw. Uit het booronderzoek blijkt dat het gebied in (pre)historische tijden nat zal zijn geweest, waardoor de locatie onaantrekkelijk was voor bewoning. Daarom is geadviseerd het gebied vrij te geven voor archeologisch onderzoek. Dit advies is overgenomen door de gemeente Sint-Michielsgestel.²⁸
- 4713669100: Een bureauonderzoek van Archol op circa 200 meter ten zuiden van het onderzoeksgebied. Hieruit blijkt dat er mogelijk archeologische waarden aanwezig zijn binnen het onderzoeksgebied. Daarom is geadviseerd om de civieltechnische werkzaamheden uit te voeren onder archeologische begeleiding.²⁹ Deze archeologische begeleiding is in februari 2020 aangemeld in Archis onder zaakidentificatienummer 4775189100, er is nog geen rapportage of veldwerkbeschrijving ingediend.

Daarnaast zijn er verschillende andere archeologische gegevens het vermelden waard. In het noord-oostelijke gedeelte van het onderzoeksgebied is een AMK-terrein aanwezig (figuur 11, AMK-nummer 4575). De ondergrond van dit terrein bevat een urnenveld uit de Late IJzertijd. Ook wordt benoemd dat er ten noordwesten van het terrein bewoningsresten uit de Midden Bronstijd en Late IJzertijd opgegraven zijn, deze opgraving staat niet in Archis. Oostelijk aangrenzend aan dit AMK-terrein ligt nog eenzelfde terrein (AMK-nummer 4589) waarin ook een urnenveld uit de IJzertijd gemeld is. Een losse vondstmelding uit 1968 heeft verband met deze terreinen, waarbij (Vroege) IJzertijd aardewerk en

23 Van Nieuwkoop 2019; Van Nieuwkoop 2020.

24 De Koning/Sanders 2021 (in voorbereiding).

25 Moerman 2015.

26 Van Hoof 2018.

27 De Boer 2014.

28 Van Diepen/Hagens 2017.

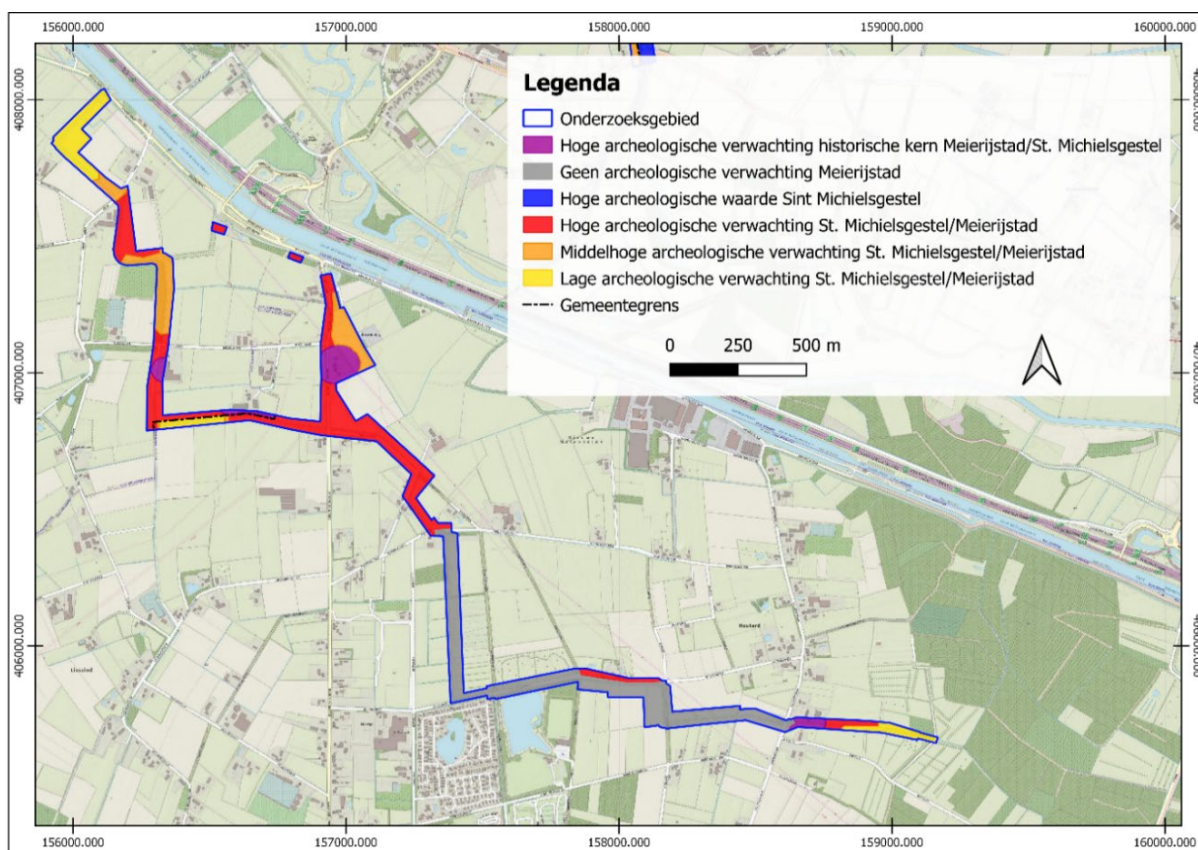
29 Brattinga 2019.

crematieresten zijn aangetroffen.³⁰ Aan de overzijde van de Dreef is nog een vondstmelding bekend uit 2010, waarin de vondst van een deel van een sleutel en een munt, beide Romeins, zijn beschreven.³¹

Op ongeveer 350 meter ten oosten van het onderzoeksgebied is nog een AMK-terrein bekend, direct ten zuiden van het hiervoor genoemde Bureau voor Archeologie rapport. Dit terrein (AMK-nummer 4571) zou resten uit de Vroege en Late Middeleeuwen bevatten, de precieze locatie wordt in de melding betwist.

2.4.3 Schijndelse Molenheideloop

Dit onderzoeksgebied ligt voor het grootste gedeelte in het buitengebied van Schijndel (gemeente Meierijstad), een kwart van het gebied (ongeveer 1.500 meter van de 5.900 meter tracé) valt onder de gemeente Sint-Michielsgestel. Sinds 2017 is de gemeente Meierijstad ontstaan door samenvoeging van Schijndel, Veghel en Sint-Oedenrode. Voor deze gemeente is nog geen waardenkaart opgesteld, waardoor de bestemmingsplannen met daarin de waardes zoals vastgesteld door de gemeente Schijndel nog steeds gelden. De gemeente Sint-Michielsgestel heeft wel een archeologische waardenkaart, zoals hierboven besproken. De gegevens van beide gemeenten sluiten redelijk op elkaar aan (figuur 12), beide gemeenten hebben een extra categorie voor hoge archeologische verwachting rond historische bebouwing (paars, zie figuur 12). Opvallend is dat een groot gedeelte van het onderzoeksgebied (circa 2.000 meter van het totale tracé) geen archeologische verwachting heeft, dit komt overeen met de egalisatie/afgraving zoals aangegeven op de geomorfologische kaart in figuur 4.

Figuur 12: De archeologische verwachting van de gemeenten Schijndel (voormalig) en Sint-Michielsgestel binnen het onderzoeksgebied (bron: Bestemmingsplan Landelijk gebied Schijndel en archeologische beleidskaart Sint-Michielsgestel).

30 Zaakidentificatienummer 3088769100.

31 Zaakidentificatienummer 3244799100.

Binnen het onderzoeksgebied Schijndelse Molenheideloop zijn in Archis geen archeologische onderzoeksmeldingen bekend. Wel zijn enkele onderzoeksmeldingen in de omgeving relevant, deze worden hieronder kort besproken (zaakidentificatienummers, van noordwest naar zuidoost):

- 2385697100: Direct ten noorden van het onderzoeksgebied heeft RAAP een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd in verband met de verbreding van de Zuid-Willemsvaart. Tijdens dit onderzoek zijn met name ontwateringsgreppels aangetroffen, wat bevestigt dat het terrein in (pre)historische tijden te nat was voor bewoning.³²
- 2411145100: Aan de overzijde van de Zuid-Willemsvaart, direct ten noorden van bovenstaand onderzoek, is door RAAP een archeologische begeleiding uitgevoerd. Aangetroffen grondsporen betreffen perceleringsgreppels, geïsoleerde paalkuilen en oude beekmeanders uit de Nieuwe tijd. Hierbij zijn geen behoudenswaardige archeologische resten aangetroffen.³³
- 2426139100: Dit onderzoek door Grontmij is uitgevoerd op 6 locaties ten noorden van de Zuid-Willemsvaart. In het dichtstbijzijnde onderzoeksgebied (Bernheze 1) is alleen een booronderzoek uitgevoerd, waarbij geconcludeerd is dat de oorspronkelijke (natuurlijke) bodemopbouw verstoord is. Daarom is de archeologische verwachting bijgesteld naar laag.³⁴
- 2476708100: Direct aan het huidige onderzoeksgebied grenzend, ten zuiden van de Busselsteeg, heeft ADC Archeoprojecten een bureau- en booronderzoek uitgevoerd in verband met de uitbreiding van een agrarisch bedrijf. In de boringen is een verstoord bodemprofiel waargenomen tot een diepte van circa 100 tot 120 centimeter onder maaiveld. Het advies is om geen vervolgonderzoek uit te laten voeren.³⁵
- 2372460100: Op circa 200 meter ten oosten van het onderzoeksgebied, aan de kruising Nonnenbos en Dungensesteeg, heeft RAAP een bureau- en booronderzoek uitgevoerd. Tijdens het booronderzoek is gebleken dat de natuurlijke bodemopbouw verstoord is en dat het gebied in (pre)historische tijden natte omstandigheden kende. Het advies is om geen vervolgonderzoek uit te laten voeren.³⁶

Daarnaast zijn er verschillende andere archeologische gegevens het vermelden waard. Zo is er in het noorden op circa 200 meter van het onderzoeksgebied Schijndelse Molenheideloop een losse vondstmelding bekend waarin vermeld wordt dat er bij baggerwerkzaamheden in de Zuid-Willemsvaart Paleolithische vuurstenen werktuigen zijn aangetroffen.³⁷ Ter plaatse van de Busselsteeg, net boven het huidige onderzoeksgebied, is een vondstmelding bekend waarin de locatie van een moated site, zonder verder enige traceerbare informatie.³⁸

2.4.4 Leijgraaf Bovenloop

Dit onderzoeksgebied ligt voor de helft voor de helft in het buitengebied van Veghel (gemeente Meierijstad) en Uden (gemeente Uden). Voor deze eerste gemeente is zoals eerder besproken nog geen nieuwe archeologische beleidskaart beschikbaar, waardoor de archeologische waarden zoals vermeld in het bestemmingsplan nog steeds geldig zijn. De gemeente Uden heeft wel een archeologische waardenkaart, de gegevens van beide gemeenten sluiten redelijk goed op elkaar aan (figuur 13). Vrijwel het gehele gebied kent een lage archeologische verwachting. Een enkel gebied in Meierijstad van ongeveer één hectare heeft een middelhoge archeologische verwachting. In Uden zijn verschillende gebieden

³² Hensen 2013.

³³ Vansweevelt 2013.

³⁴ Van Breda/de Kramer/Delporte 2014.

³⁵ Van Rooij 2015.

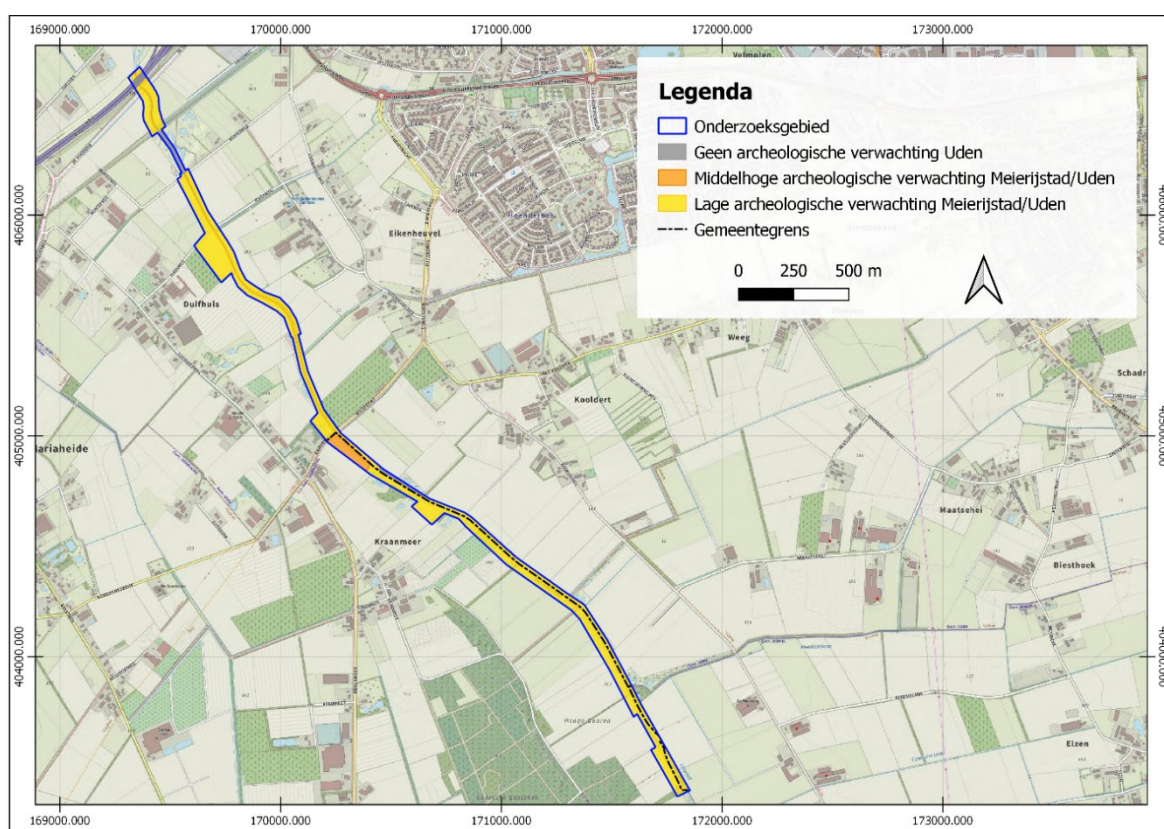
³⁶ Vansweevelt 2012.

³⁷ Zaakidentificatienummer 3157489100.

³⁸ Zaakidentificatienummer 2910373100.

waar reeds grondroerende werkzaamheden, al dan niet met archeologisch onderzoek, hebben plaatsgevonden aangegeven als gebieden zonder archeologische verwachting. Hier is het potentiële archeologische vlak dus verstoord of aantoonbaar niet aanwezig.

In Archis zijn zes onderzoeksmeldingen die geheel of gedeeltelijk binnen het onderzoeksgebied Leijgraaf Bovenloop vallen. Dit betreft een zeer omvangrijk bureau- en booronderzoek van RAAP uit 1997 in verband met de aanleg van de Rijksweg A50. Bij dit onderzoek zijn ook boringen gezet in het meest noordelijke puntje van het huidige onderzoeksgebied, ter plaatse van de huidige rijksweg. Hierbij zijn geen vindplaatsen onderscheiden op deze locatie.³⁹ Direct ten zuiden hiervan heeft Synthegra een bureau- en booronderzoek uitgevoerd in verband met natuuraanleg. Op basis van het bureauonderzoek is er alleen kans op hotspots⁴⁰ in verlande meanders van de beek de Leijgraaf. Deze voormalige meanders zijn tijdens het booronderzoek niet aangetroffen, waarop het advies is om geen archeologische vervolgonderzoek uit te laten voeren.⁴¹

Figuur 13: De archeologische verwachting van de gemeenten Veghel (voormalig) en Uden binnen het onderzoeksgebied (bron: Bestemmingsplan Buitengebied Veghel en archeologische beleidskaart Uden).

Direct onder dit onderzoek bevindt zich een melding omvangrijke archeologische begeleiding door Grontmij uit 2007. Een rapportage van deze begeleiding is niet beschikbaar in Archis dan wel Easy-Dans, wel heeft heemkundekring Erthepe deze ter beschikking gesteld (waarvoor dank). De gebieden die archeologisch begeleid zijn door Grontmij zijn weergegeven in bijlage 4, hieruit blijkt dat het onderzoek significant minder omvangrijk is dan weergegeven in Archis. Van dit onderzoek vallen de twee meest noordelijke onderzoeksgebieden binnen het huidige onderzoeksgebied. In deze deelgebieden zijn

39 Oude Rengerink 1997.

40 Bijvoorbeeld visuiken, vaartuigen, rituele deposities enzovoorts.

41 Nillesen/Leuvering 2012.

enkel (sub)recente perceleringssloten aangetroffen met daarin roodbakkend aardewerk.⁴² De drie andere onderzoeken zijn opeenvolgende onderzoeken binnen hetzelfde plangebied, daarom wordt alleen het meest recente onderzoek hier besproken. Op deze locatie heeft IDDS een archeologische begeleiding uitgevoerd ten behoeve van natuurontwikkeling ter plaatse. Tijdens de archeologische begeleiding zijn enkel greppels uit de Nieuwe tijd aangetroffen, waarin weinig tot geen vondstmateriaal zat. Daarom is de vindplaats als niet-behoudenswaardig geclassificeerd.⁴³

In de omgeving van het onderzoeksgebied zijn een aantal onderzoeksmeldingen relevant, deze worden hieronder kort besproken (zaakidentificatienummers, van noord naar zuid):

- 2124916100: vrijwel direct ten noorden van het onderzoeksgebied eindigt een kilometer lang tracé waarlangs BAAC in 2006 een bureau- en booronderzoek heeft uitgevoerd. Hierbij wordt uit de gegevens van het booronderzoek geconcludeerd dat het gebied in (pre)historische tijden nat moet zijn geweest en dus niet geschikt voor bewoning. Daarom is geadviseerd om geen vervolgonderzoek uit te laten voeren.⁴⁴
- 2126933100: Op circa 250 meter ten oosten van het huidige onderzoeksgebied, locatie Dorshout 5, heeft ADC Archeoprojecten een bureau- en booronderzoek uitgevoerd. Uit het booronderzoek komt naar voren dat er verschillende grotere verstoringen aanwezig zijn, alsmede dat de C-horizont afgetopt is. Daarom is geadviseerd om geen archeologisch vervolgonderzoek uit te laten voeren.⁴⁵
- 2437099100: Op ongeveer 300 meter ten westen van het onderzoeksgebied, locatie Duifhuizerweg 10, heeft ArGeoBoor een booronderzoek uitgevoerd. Uit het booronderzoek wordt duidelijk dat vrijwel het gehele gebied verstoord is tot een diepte van circa 40 tot 130 centimeter beneden maaiveld. Op basis van dit gegeven is geadviseerd het gebied vrij te geven met betrekking tot archeologisch vervolgonderzoek.⁴⁶
- 2323317100: Op circa 300 meter ten oosten van het huidige onderzoeksgebied, locatie Knokerdweg, heeft BAAC een bureau- en booronderzoek uitgevoerd. Uit het booronderzoek komt naar voren dat het gebied in (pre)historische tijd nat zal zijn geweest, waardoor het ongeschikt was voor bewoning. Daarom is geadviseerd om geen verder archeologisch onderzoek uit te laten voeren.⁴⁷

Daarnaast zijn er verschillende andere archeologische gegevens het vermelden waard. Zo wordt er op de grens het dit onderzoeksgebied, tussen de Munterweg en de Torenweg, melding gemaakt van een gouden Romeinse munt.⁴⁸ Op circa 250 m ten westen van het plangebied, ter hoogte van Duifhuizerweg 10, zijn drie losse vondstmeldingen bekend. Het betreft de vondst van vuurstenen gebruiksvoorwerpen uit het Mesolithicum tot Neolithicum. Eén vondst betreft een neolithische flint-ovalbeil die vrijwel zeker als (rituele) depositie in of nabij de Leijgraaf is achtergelaten.⁴⁹ Op ongeveer 200 en 300 meter ten oosten van het onderzoeksgebied, aan de Wilsfoort, zijn respectievelijk een intact steengoed (Raeren) kruikje en een vuurstenen bijl aangetroffen.⁵⁰

42 Vermeersch/Schutte 2008.

43 Corver 2016.

44 Boshoven 2006.

45 Nijdam 2006.

46 Nijdam 2009.

47 Miedema 2012.

48 Zaakidentificatienummer 3136752100.

49 Zaakidentificatienummers 3018427100, 3018435100 en 4003046100.

50 Zaakidentificatienummers 3147517100 en 3221380100.

2.5 Cultuurhistorische ontwikkeling

Tijdens het onderzoek naar de bekende cultuurhistorische gegevens binnen het onderzoeksgebied zijn de volgende (hoofd)bronnen gebruikt:

- *Cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie Noord-Brabant*:⁵¹
- *Agrarische landschappenkaart*:⁵²
- *Kaart groen erfgoed*:⁵³
- *Kaart van verdedigingswerken*:⁵⁴
- *CultGIS*:⁵⁵
- *Kadastrale minuutplans (1811-1832) via de beeldbank van de RCE*;
- *Topografische kaarten via TopoTijdReis.nl*.

2.5.1 Algemeen

De verschillende onderzoeksgebieden vallen allen binnen de historische Meierij van 's-Hertogenbosch. Deze Meierij maakt rond het jaar 1000 deel uit van de gouw Taxandrië. Deze viel in de loop van de 11^e eeuw uiteen, wat leidt tot het ontbreken van een hoger gezag. Pas in de 12^e/13^e eeuw komt het gebied weer onder volledige controle van de Hertog van Brabant. De hertog sticht verschillende steden binnen de meierij, waardoor het gebied tot grote bloei komt. Dit komt tot een einde tijdens de Tachtigjarige Oorlog, wanneer het gebied lange tijd in de frontlinie ligt. De Meierij van 's-Hertogenbosch was opgedeeld in verschillende kleinere rechtsgebieden, kwartieren genaamd. Het grootste gedeelte van het onderzoeksgebied behoort tot het Kwartier van Peelland, een klein gedeelte tot het Vrijdom van 's-Hertogenbosch. Binnen deze Meierij was het heel gebruikelijk dat grenzen zich langs al reeds bestaande lijnen in het landschap vormen. Dit is bijvoorbeeld langs wegen of recht door woeste gronden, maar juist ook langs de kant of het midden van een watergang.⁵⁶

2.5.2 Groote Wetering

De Groote Wetering, of Grote Wetering/Barrièrewetering, is het belangrijkste cultuurhistorische element binnen het onderzoeksgebied en is gelegen aan de zuidrand van de dekzandrug Oss-'s-Hertogenbosch. Deze watergang is vermoedelijk in de 13e eeuw gegraven door Vinkelse monniken uit de order der Wilhelmiëten, verbonden aan Klooster Baseldonk te 's-Hertogenbosch. Vroeger is de waterloop dan ook wel Monniksgraeve genoemd. Deze eerste monniken vestigen zich rond 1195 in het gebied ten zuiden van Nuland en Geffen, genaamd Het Vinkel. Deze naam is afkomstig van het Middelnederlands voor turf van mindere kwaliteit. De monniken hebben in 1298 een klooster bij het toponiem Munnekens-Vinkel, direct ten noorden van het onderzoeksgebied Groote Wetering.⁵⁷

Onderzoeksgebied Groote Wetering wordt gekenmerkt door een zeer agrarisch karakter. Het terrein ligt op de grens van Middeleeuwse kampongtingingen en heideontginningen van na 1850. De eerste kadastrale kaarten van Nederland (1811-1832) laten een beeld zien waarin de waterloop zich door weilanden en akkerland baant als grens tussen de toenmalige gemeenten Nuland, Heesch en Heeswijk.⁵⁸ Op topografisch kaartmateriaal van na de kadastrale kaarten is zichtbaar dat de waterloop de gehele periode

51 <https://www.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=1dab0b45b3234fffa8090a4bc8ae06f8>.

52 https://rce.webgispublisher.nl/Viewer.aspx?map=Agrarische_landschappenkaart#.

53 https://rce.webgispublisher.nl/Viewer.aspx?map=groen_erfgoed.

54 https://rce.webgispublisher.nl/Viewer.aspx?map=militaire_landschapskaart.

55 <https://rce.webgispublisher.nl/Viewer.aspx?map=CultGIS>.

56 Van Asseldonk 2002, 2.

57 <https://brabantse.waternamen.nl/vinkel/>, geraadpleegd op 04-02-2021.

58 Beeldbank Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed objectnummers: MIN10073C01, MIN10073C03, MIN10073D02, MIN10073D03, MIN10074A01, MIN10111C02.

tot heden niet van plaats verandert, en dat de directe omgeving ervan ook vrijwel hetzelfde blijft (figuur 14).

In het oosten van het onderzoeksgebied zijn vanaf 1880 twee bruggen zichtbaar onder het toponiem Munnekens Vinkel. Deze kunnen beschouwd worden als cultuurhistorisch object, aangezien deze hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van het landschap. Verder zijn er in de bovenstaande bronnen verschillende andere cultuurhistorische gegevens bekend. Zo is er direct ten zuiden van het onderzoeksgebied een bos met houtwallen van zomereik en berk uit 1900-1950 aanwezig, gebruikt voor houtproductie. In het oosten zijn de Vinkelse- en Loosbroeksestraat door de Cultuurhistorische Waardenkaart van Brabant gekenmerkt als lijn van redelijk hoge waarde, de straten Huis Deelen en Bleekenseweg zijn gekenmerkt als lijn van hoge waarde. Deze lijnen betreffen historische wegen. Verder is zeer recent een windmolen gebouwd direct naast de noordwestelijke punt van het onderzoeksgebied. Deze windmolen is gebaseerd op molen de Zwaan, die in 1884 in Vinkel verrees. De molen benodigde na de Tweede Wereldoorlog een restauratie waar geen geld voor gevonden is. Daarom is de toenmalige molen verkocht en verscheept naar de Verenigde Staten. Vanaf 2010 is ingezet op herstel van de molen en sinds september 2020 draait ze weer.⁵⁹ De (historische) ligging van de Zwaan plaatst een gedeelte van het onderzoeksgebied binnen de molenbiotoop. Dit betekent dat hier een zeer open landschap wordt verlangd, om de windvang van de molen niet te belemmeren. Deze biotoop, met een straal van 100 meter rond de molen, is van belang voor de cultuurhistorische inrichting van het landschap.⁶⁰ De locaties van deze bekende cultuurhistorische waarden zijn weergegeven in bijlage 5.

2.5.3 Leijgraaf Benedenloop

De Leijgraaf betreft vrijwel zeker een gekanaliseerde beekloop en dus een belangrijk cultuurhistorisch element omdat het laat zien hoe de mens het landschap naar zijn hand heeft gezet. Dit is ook uit de naam van de loop te halen; het deel 'leij' staat voor leiding of geleid water, het deel graaf van gegraven. Bekend is dat deze namen pas in de 11^e eeuw opkomen in Noord-Brabant en vanaf de 13^e eeuw algemeen voorkomen.⁶¹ Mogelijk stamt de gekanaliseerde loop dan ook uit deze tijd. Hierbij is de bovenloop gegraven voor wateraanvoer, maar de benedenloop is juist gegraven voor de ontwatering van verschillende natuurlijke laagtes. In de zomers viel deze watergang vaak droog, daarom zijn in de jaren 1950-'60 de laatste meanders gekanaliseerd en zijn er stuwen aangelegd om het water beter vast te houden.⁶²

Onderzoeksgebied Leijgraaf Benedenloop ligt te midden van Middeleeuwse kamptongingen en de waterloop heeft meer het karakter van een meanderende waterloop. Op de eerste kadastrale kaarten is te zien dat er nog veel meer meanders aanwezig zijn (figuur 15). Op deze kaart is tevens opvallend dat er nog een andere beek aangegeven staat die tegenwoordig niet meer bestaat, Het Spartelgat. Ook zijn twee bruggen zichtbaar, één in het oosten en één in het westen. Op de topografische kaarten vanaf 1850 zijn weinig veranderingen te zien, totdat de waterloop in de jaren '60 van de vorige eeuw de aanwezige meanders worden gekanaliseerd. Dit is terug te zien op de topografische kaarten vanaf de jaren '70 (figuur 16).

Op kaarten met de historische situatie is in het zuidwesten een brug zichtbaar en in het oosten twee. Daarnaast zijn de straten Gouverneursweg, Kameren en Dreef lijnelementen van redelijk hoge waarde gezien hun historische oorsprong volgens de Cultuurhistorische Waardenkaart van Brabant. De Gouverneursweg (ten westen van de Leijgraaf) en Kameren maken onderdeel uit van de laanbeplanting en/of perceelrandbegroeiing van Kasteel Heeswijk, dat ongeveer één kilometer ten zuiden van het plangebied

59 <https://www.vinkelsemolen.nl/>, geraadpleegd op 09-02-2021.

60 Laméris 2009, 3.

61 <https://brabantse.waternamen.nl/lei/>, geraadpleegd op 04-02-2021.

62 Van Linge e.a. 2016, 39.

is gelegen. De meeste van deze beplanting stamt uit de periode 1850-1900. De locaties van deze bekende cultuurhistorische waarden zijn weergegeven in bijlage 5.

2.5.4 Schijndelse Molenheideloop

Over de Schijndelse Molenheideloop is zeer weinig informatie beschikbaar, maar is hij wel een cultuurhistorisch object. Het betreft een gegraven watergang zonder duidelijke natuurlijk oorsprong, ontstaan door een aaneenschakeling van sloten.⁶³ Over de precieze ontstaansgeschiedenis is niks bekend, kaartmateriaal van de jaren 1990 laten zien dat een groot gedeelte is ingetekend als perceleringssloot, sommige delen zijn nog helemaal niet ingetekend en waarschijnlijk nog niet aangelegd. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de waterloop in het verleden niet van grote significante waarde is geweest voor de waterhuishouding van het gebied.

Onderzoeksgebied Schijndelse Molenheideloop wordt gekenmerkt door een zeer agrarisch karakter, oorspronkelijk bestaande uit kamptontginningen. Zoals eerder al benoemd is deze waterloop zeer recent aangelegd. De loop is dan ook niet zichtbaar op de eerste kadastrale kaarten, een groot gedeelte is zelfs nog in gebruik als heide. Op deze kaarten is maar één noemenswaardig element zichtbaar binnen het onderzoeksgebied, namelijk een erf (figuur 17). De topografische kaarten vanaf 1850 bevatten meer informatie (figuur 18). De kaart van 1910 laat namelijk zien dat er leemaafgravingen plaatsvinden op de Oude Molenheide in het midden van het onderzoeksgebied. De leemaafgravingen zijn van dusdanige omvang dat er een elektrische spoorbaan aangelegd is van de afgravingen naar de steenfabriek in het noorden, bij de Zuid-Willemsvaart. In 1970 is dit spoorlijn verdwenen en de heide in cultuur gebracht.

Het onderzoeksgebied maakt onderdeel uit van het Groene Woud, waarbij specifiek de gebieden Lieseind in het westen en Wijboschbroek in het oosten worden genoemd. Het Groene Woud wordt gekenmerkt door kleinschalige akkers, graslanden en woeste gronden/heide, gebaseerd op de lokale grondgesteldheid, welke tot op heden soms in grote delen bewaard zijn gebleven. Het gebied Lieseind wordt historisch gezien gekenmerkt door een afwisseling van grasland en akkers, waarbij smalle strookvormige percelen met sloten/greppels met begroeiing de standaard is. Na de Tweede Wereldoorlog is dit grote deel verdwenen in het kader van de ruilverkaveling. Het Wijboschbroek is pas vanaf 1750 ontgonnen, omdat het een zeer nat gebied betreft. In dit gebied is strookvormige percelering de norm, en die is over het algemeen tot op heden zichtbaar is.

De Cultuurhistorische Waardenkaart van Brabant heeft vrijwel alle wegen in en om het onderzoeksgebied lijnen van redelijk hoge of hoge waarden gezien hun historische ontstaan. Ook is een groot gedeelte van deze wegen rond de hierboven besproken Molenheide gekenmerkt door laanbeplanting met zomereiken, zilveresdoorns en Amerikaanse eiken uit 1880-1950. Daarnaast is er een rijksmonument aangewezen direct ten noorden van het onderzoeksgebied, locatie Nonnenbos 6. Dit boerenerf wordt gekenmerkt door een boerderij (oudste delen uit 1650) met rieten kap, twee rietgedekte schuren en een open karschop. Direct ten zuiden van het onderzoeksgebied is een boerenerf aangewezen als zijnde van cultuurhistorische waarde, locatie Houterdsedijk 15. Dit betreft een boerderij uit 1820, waarover geen verdere informatie beschikbaar is. De locaties van deze bekende cultuurhistorische waarden zijn weergegeven in bijlage 5.

2.5.5 Leijgraaf Bovenloop

Het historie en cultuurhistorische belang van de Leijgraaf is reeds beschreven onder 2.5.3. Ook onderzoeksgebied Leijgraaf Bovenloop wordt gekenmerkt door een agrarische omgeving, maar in tegenstelling tot de Benedenloop zijn hier geen meanders zichtbaar op de kadastrale minuutplannen van 1811-

63 Waterschap Aa en Maas 2007, 2.

1832.⁶⁴ Het lijkt er dus ook dat dit stuk Leijgraaf, wat circa 12 kilometer stroomopwaarts ligt van de Benedenloop, een gegraven karakter heeft. Het kan ook zijn dat de beek minder ruimte had voor meandervorming door de ligging tegen de Peelhorst. Verder zijn hierop geen andere noemenswaardige fenomenen zichtbaar.

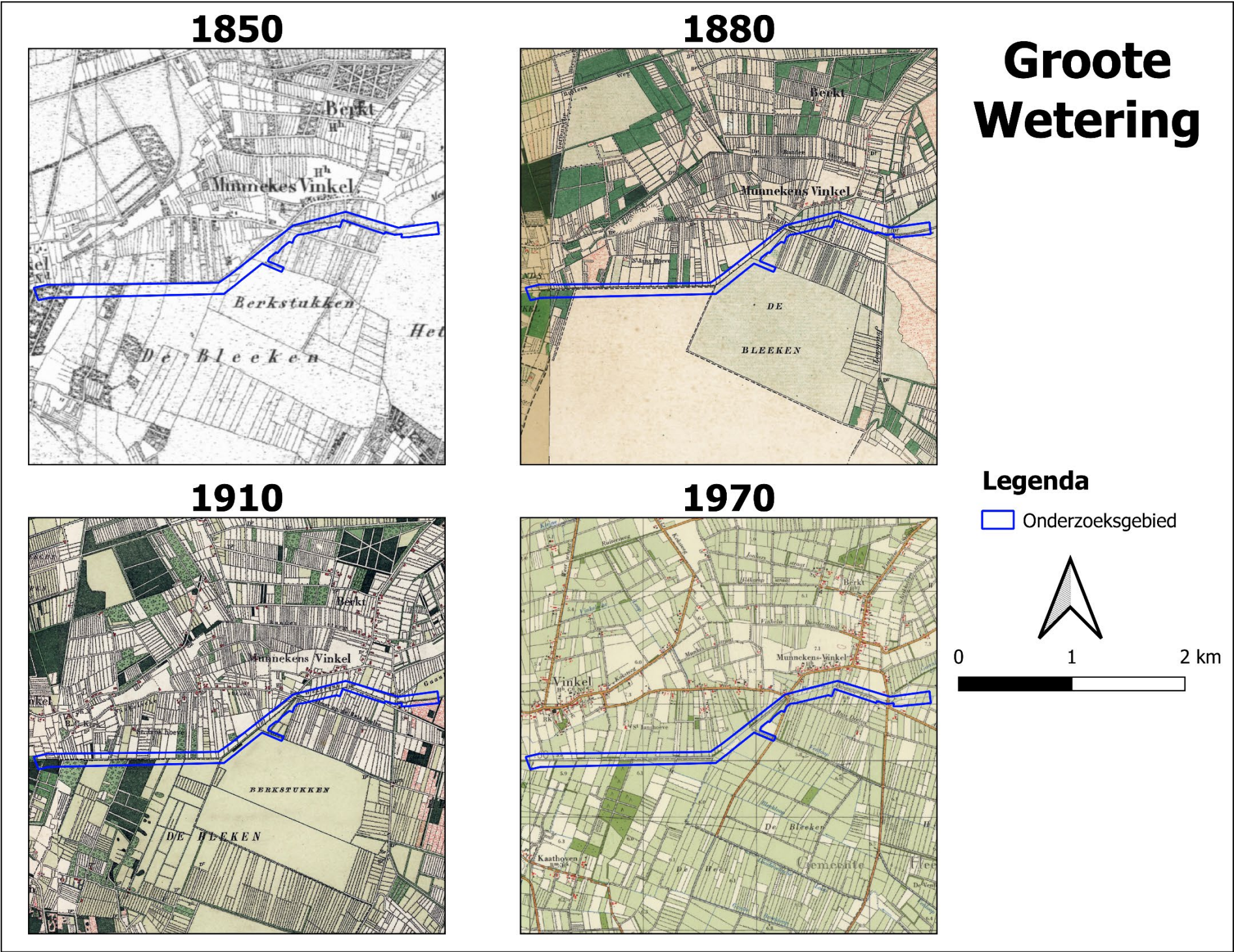
Op de topografische kaarten na 1850 is zichtbaar dat het noorden gekenmerkt wordt door aansluitende vierkante percelering, terwijl het zuiden meer langgerekte percelering kent. In het gehele onderzoeksgebied zijn drie bruglocaties gekarteerd, waar nog steeds bruggenaanwezig zijn en dus van cultuurhistorische waarde zijn. Tijdens dit onderzoek is niet vastgesteld of de historische bruggen nog aanwezig zijn of zijn vervangen voor nieuwe bruggen. Daarnaast komt in het uiterste noorden de spoorlijn Bostel-Wesel, of het *Duits Lijntje*, in beeld. Deze spoorlijn is in 1869 opgericht door de Noord-Brabantsch-Duitsche Spoorweg-Maatschappij (NBDS) en wordt naarmate de tijd vordert een belangrijke schakel in de verbinding tussen Engeland en Midden- en Oost-Europa. Tijdens de Eerste Wereldoorlog verliest het deze functie en raakt de spoorweg langzaam in verval, maar pas in 1983 stopt het goederenvervoer tussen Veghel en Uden.⁶⁵ Deze spoorlijn is op de Cultuurhistorische Waardenkaart van Brabant omschreven als zijnde van zeer hoge cultuurhistorische waarde. Het (voormalige) tracé van de spoorlijn is aan weerszijde beplant met zomereik, meidoorn, sleedoorn en berk uit de periode 1873-1930. Verder zijn de wegen direct ten noorden (De Corridor) en ten zuiden (Munterweg) van redelijk hoge waarde volgens de voorgenoemde waardenkaart. De locaties van deze bekende cultuurhistorische waarden zijn weergegeven in bijlage 5.

2.6 Mogelijke verstoringen

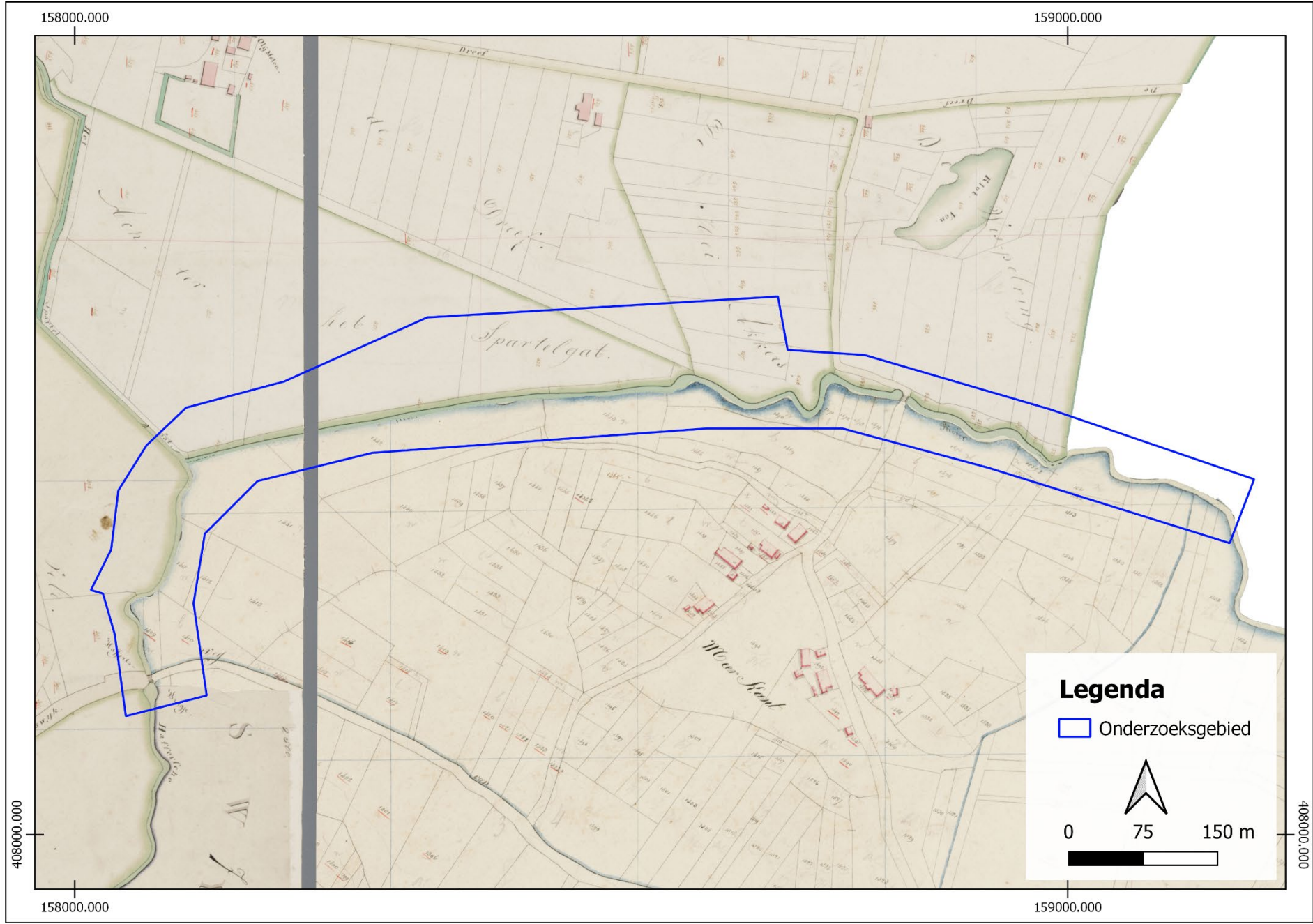
Alle waterlopen worden al sinds hun aanleg onderhouden om deze open te houden. Aansluitend heeft het (her)kanaliseren van de Leijgraaf (Benedenloop) mogelijk verstoringen veroorzaakt. Onbekend is wat dit aan verstoring heeft veroorzaakt. Verder zijn de direct aangrenzende gebieden van de waterlopen in gebruik (geweest) voor agrarische werkzaamheden, het is dus mogelijk dat er gewerkt is met diepploegen of andere verstorende technieken.

64 Beeldbank Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed objectnummers: MIN10022A01, MIN10052C01, MIN10155G01, MIN10155I01, MIN10155I02.

65 Van Vulpen e.a.. geraadpleegd op 10-02-2021.

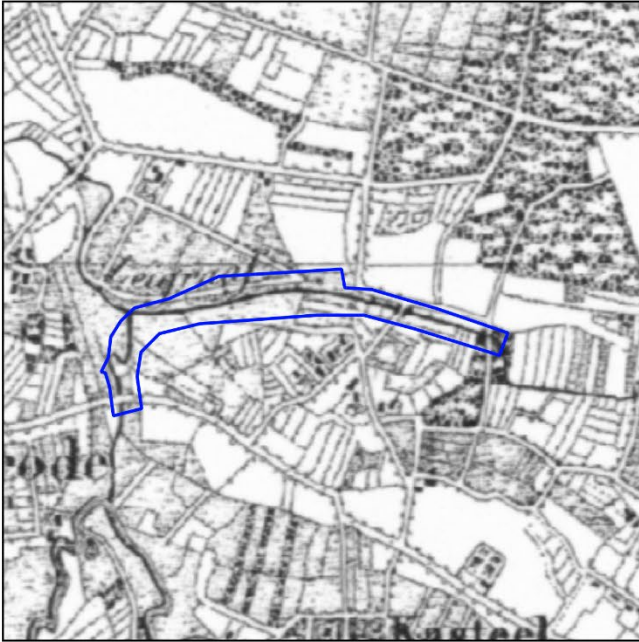
Figuur 14: Ontwikkeling van onderzoeksgebied Groote Wetering aan de hand van verschillende topografische kaarten (bron: TopoTijdReis).

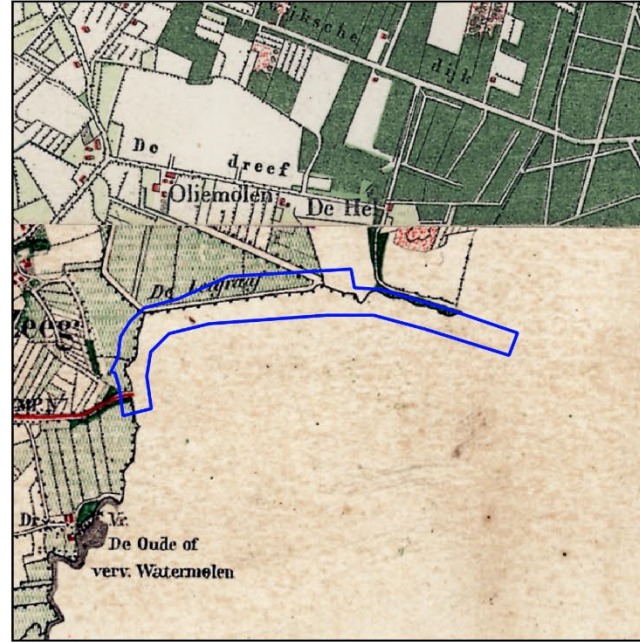
Figuur 15: Onderzoeksgebied Leijgraaf Benedenloop met de bijbehorende Kadastrale Minuutplans (1811-1832, bron: Beeldbank Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed).

Leijgraaf Benedenloop

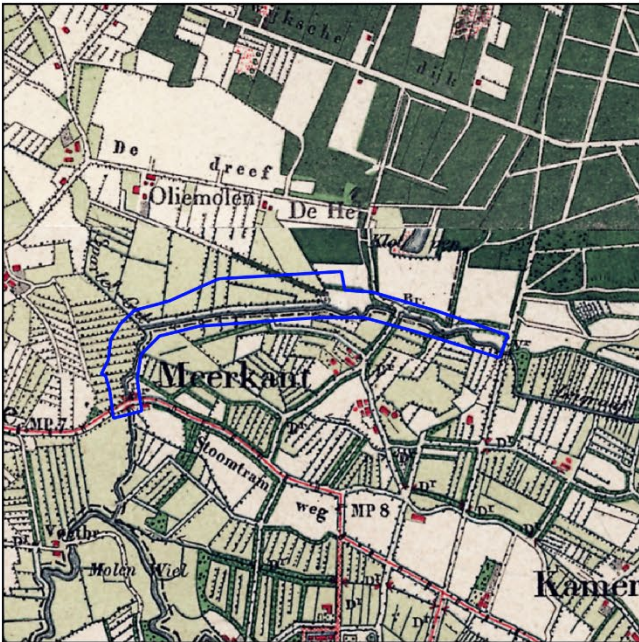
1850

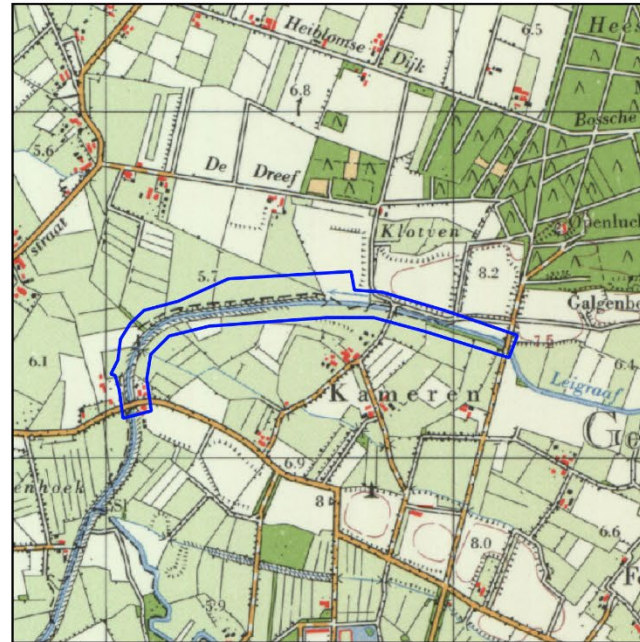
1880

1910

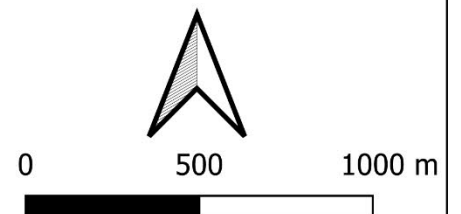

1970

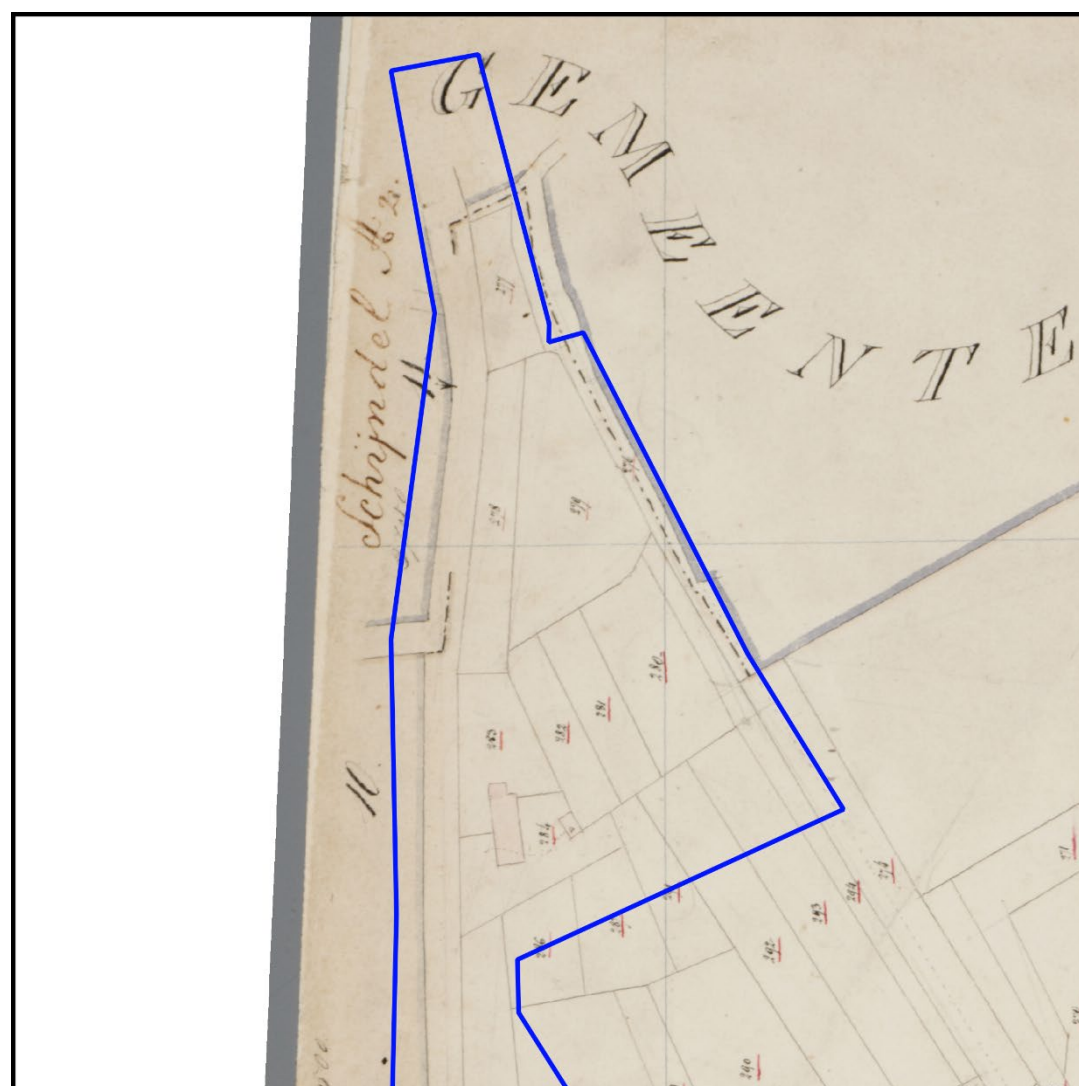

Legenda

□ Onderzoeksgebied

Figuur 16: Ontwikkeling van onderzoeksgebied Leijgraaf Benedenloop aan de hand van verschillende topografische kaarten (bron: TopoTijdReis).

Legenda

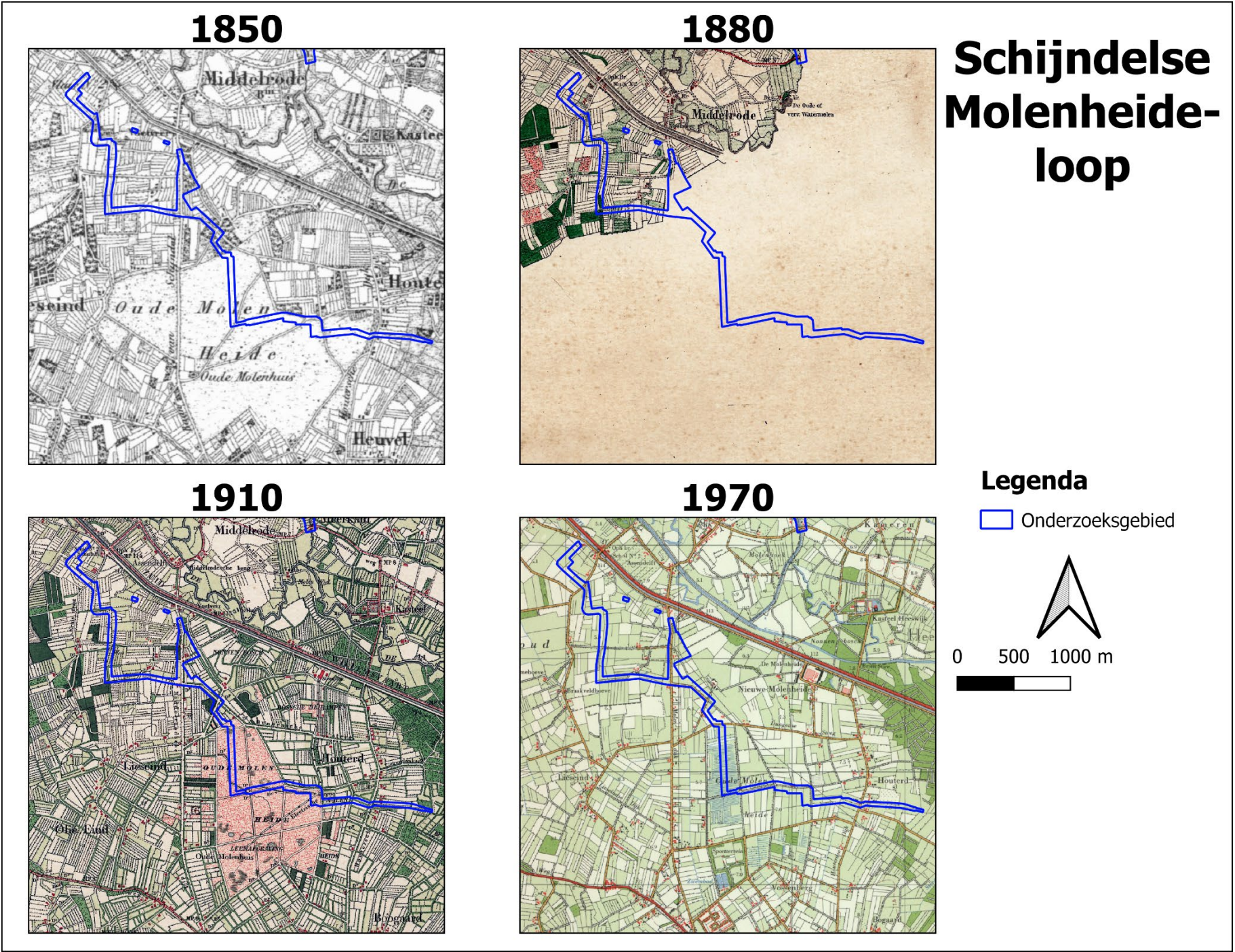
□ Onderzoeksgebied

0 50 100 m

Figuur 17: Uitsnede van een van de kadastrale minuutplannen binnen het onderzoeksgebied Schijndelse Molenheide-loop (bron: Beeldbank RCE).

2.7 Gespecificeerde archeologische en cultuurhistorische verwachting

De onderzoeksvraag voor deze rapportage: *Zijn er mogelijk archeologische waarden in het plangebied aanwezig/te verwachten?*, kan als volgt worden beantwoord:

Het is in alle onderzoeksgebieden mogelijk dat er archeologische waarden aanwezig zijn. Twee gebieden zullen op basis van de geomorfologische en bodemkaart in (pre)historische tijd een nattere context dan wel waterloop hebben gehad, de Leijgraaf Beneden- en Bovenloop. De andere twee gebieden hebben op basis van deze kaarten waarschijnlijk een drogere, en dus beter bewoonbare, context hebben gehad. Van onderzoeksgebied Leijgraaf Benedenloop is uit archeologisch onderzoek bekend dat er archeologische resten aanwezig zijn. Dit gebied met een nattere context kunnen dus niet zonder meer afgeschreven worden. Wel zijn er enkele gebieden die binnen de gemeentelijke archeologische waardenkaarten geen archeologische verwachting meer hebben (zie figuur 12 en 13). Bijvoorbeeld in onderzoeksgebied Schijndelse Molenheideloop is het midden van het onderzoeksgebied archeologisch niet meer interessant omdat hier op grote schaal leem is afgegraven (zie figuur 18).

periode	verwachting	verwachte kenmerken vindplaats
Laat-Paleolithicum t/m Mesolithicum	laag	vuurstenen artefacten
Neolithicum t/m IJzertijd	hoog	nederzettingsresten, fragmenten aardewerk, natuursteen, metaal
Romeinse tijd t/m Vroege Middeleeuwen	hoog	nederzettingsresten/cultuurlaag, fragmenten aardewerk, natuursteen, metaal, glas, bot
Volle/Late Middeleeuwen	hoog	resten van de aanleg en onderhoud van de watergang, houten beschoeiing en andere organische resten
Nieuwe tijd	laag	fragmenten aardewerk, natuursteen, metaal, glas, bot. Sporen van infrastructuur en landgebruik (perceelsloten)

Tabel 2: Gespecificeerde archeologische verwachting voor onderzoeksgebied Groote Wetering.

Over onderzoeksgebied Groote Wetering is archeologisch gezien weinig bekend, dit komt met name doordat de waardenkaart van de voormalige gemeente Maasdonk sterk gedateerd en incompleet is. Er is enkel een hoge archeologische verwachting ten zuiden van een bekende archeologische vondstlocatie. Door het feit dat de waterloop een gegraven oorsprong kent, geldt een hoge verwachting voor bewoningsresten ouder dan de Volle Middeleeuwen op basis van de geomorfologische en bodemkaart. Ook kunnen resten aanwezig zijn van de aanleg en onderhoud van de watergang. De gespecificeerde archeologische verwachting voor onderzoeksgebied de Groote Wetering is weergegeven tabel 2.

Onderzoeksgebied Leijgraaf Benedenloop heeft archeologisch gezien meer bekende gegevens. Er is reeds gravend archeologisch onderzoek uitgevoerd, waarbij resten uit de Bronstijd en IJzertijd aangetroffen zijn. Ook zijn er ten noordoosten en westen AMK-terreinen aanwezig. Hierbij worden respectievelijk resten uit de Bronstijd/IJzertijd en de Vroege/Late Middeleeuwen gemeld. Ook kan er vanaf de kanalisering van de watergang, waarschijnlijk in de Volle/Late Middeleeuwen, resten worden verwacht van de aanleg of onderhoud van de watergang. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van beschoeiing. De gespecificeerde archeologische verwachting voor onderzoeksgebied de Leijgraaf Benedenloop is weergegeven tabel 3.

periode	verwachting	verwachte kenmerken vindplaats
Laat-Paleolithicum t/m Mesolithicum	laag	vuurstenen artefacten
Neolithicum t/m IJzertijd	hoog	nederzettingsresten, fragmenten aardewerk, natuursteen, metaal
Romeinse tijd t/m Vroege Middeleeuwen	hoog	nederzettingsresten/cultuurlaag, fragmenten aardewerk, natuursteen, metaal, glas, bot
Volle/Late Middeleeuwen	hoog	resten van de aanleg en onderhoud van de watergang, houten beschoeiing en andere organische resten
Nieuwe tijd	laag	fragmenten aardewerk, natuursteen, metaal, glas, bot. Sporen van infrastructuur en landgebruik (perceelsloten)

Tabel 3: Gespecificeerde archeologische verwachting voor onderzoeksgebied Leijgraaf Benedenloop.

Voor onderzoeksgebied Schijndelse Molenheideloop geldt hetzelfde als voor Groote Wetering, er is archeologisch gezien zeer weinig bekend. De geomorfologisch en bodemkaart laten zien dat een hoge verwachting voor nederzettingsresten vanaf het Neolithicum tot en met de Late Middeleeuwen gesteld kan worden. Een uitzondering hierop zijn de twee historische bekende erven die (gedeeltelijk) binnen dit onderzoeksgebied liggen (zie figuur 12, paars) Het grootste gedeelte van deze waterloop is pas na 1970 ontstaan door een aaneenschakeling van verschillende sloten waardoor resten van aanleg of onderhoud niet verwacht worden. De gespecificeerde archeologische verwachting voor onderzoeksgebied Schijndelse Molenheideloop is weergegeven tabel 4. Deze archeologische verwachting geldt niet voor het midden van het onderzoeksgebied, wat reeds op de gemeentelijke waardenkaart is aangegeven als gebied zonder archeologische waarden (zie figuur 12 en 20).

periode	verwachting	verwachte kenmerken vindplaats
Laat-Paleolithicum t/m Mesolithicum	laag	vuurstenen artefacten
Neolithicum t/m IJzertijd	hoog	nederzettingsresten, fragmenten aardewerk, natuursteen, metaal
Romeinse tijd t/m Vroege Middeleeuwen	hoog	nederzettingsresten/cultuurlaag, fragmenten aardewerk, natuursteen, metaal, glas, bot
Volle/Late Middeleeuwen	hoog	resten van de aanleg en onderhoud van de watergang, houten beschoeiing en andere organische resten
Nieuwe tijd	laag (hoog bij bekende erven)	fragmenten aardewerk, natuursteen, metaal, glas, bot. Sporen van infrastructuur en landgebruik (perceelsloten)

Tabel 4: Gespecificeerde archeologische verwachting voor onderzoeksgebied Leijgraaf Benedenloop.

Onderzoeksgebied Leijgraaf Bovenloop heeft grotendeel een lage archeologische verwachting omdat dit een beekdal is, wat door de nattigheid in de (pre)historie geen fijne bewoningslocatie is geweest. Deze lage verwachting wordt bevestigd door verschillende archeologische begeleidingen die verspreid over het onderzoeksgebied zijn uitgevoerd. Hierbij zijn enkel percelings- en/of ontwateringssloten aangetroffen. Wel moet rekening gehouden worden met het aantreffen van hotspots, bijvoorbeeld in de vorm van rituele deposities. Deze zijn al eerder door particulieren aangetroffen in de bredere omgeving van het onderzoeksgebied. Ook kan er vanaf de kanalisering van de watergang, waarschijnlijk in de Volle/Late Middeleeuwen, resten worden verwacht van de aanleg of onderhoud van de watergang. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van beschoeiing. De gespecificeerde archeologische verwachting voor onderzoeksgebied Leijgraaf Bovenloop is weergegeven tabel 5.

Periode	Verwachting	Verwachte kenmerken vindplaats
Laat-Paleolithicum t/m Mesolithicum	laag	hotspots met vuurstenen artefacten/organische resten
Neolithicum t/m IJzertijd	laag	hotspots met aardewerk, natuursteen, metaal
Romeinse tijd t/m Vroege Middeleeuwen	laag	hotspots met aardewerk, natuursteen, metaal, glas, bot
Volle/Late Middeleeuwen	laag	resten van de aanleg en onderhoud van de watergang, houten beschoeiing en andere organische resten. Sporen van infrastructuur en landgebruik (perceelsloten)
Nieuwe tijd	laag	fragmenten aardewerk, natuursteen, metaal, glas, bot. Sporen van infrastructuur en landgebruik (perceelsloten)

Tabel 5: Gespecificeerde archeologische verwachting voor onderzoeksgebied Leijgraaf Benedenloop.

De onderzoeksvraag: *Welke cultuurhistorische waarden zijn er binnen de verschillende onderzoeksgebieden bekend?* kan als volgt beantwoord worden.

In elk onderzoeksgebied is de desbetreffende watergang (de Leijgraaf, Groote Wetering of Schijndelse Molenheideloop) het belangrijkste cultuurhistorische element. In onderzoeksgebied Groote Wetering zijn ook een molenbiotoop, enkele bruggen, een houtwal en enkele historische wegen geïdentificeerd als zijnde van cultuurhistorisch belang. In onderzoeksgebied Leijgraaf Benedenloop betreffen dit enkele bruggen, en wegen met laanbeplanting. In onderzoeksgebied Schijndelse Molenheideloop betreffen dit met name historische wegen en twee historische erven (waarvan één rijksmonument). Ook valt het grootste gedeelte van het onderzoeksgebied binnen twee cultuurhistorische landschappen (Lieseind en Wijboschbroek). Binnen onderzoeksgebied Leijgraaf Bovenloop zijn een aantal bruggen en wegen als cultuurhistorisch waarden geïdentificeerd. Ook zijn hier in het noorden twee relictten aanwezig van de voormalige 19e-eeuwse spoorlijn Boxtel-Wesel, namelijk het spoor(tracé) zelf en de laanbeplanting aan beide zijden van dit tracé.

De onderzoeksvraag: *Worden de verwachte archeologische/cultuurhistorische waarden bedreigd door het uitvoeren van de voorgenomen werkzaamheden?* kan als volgt beantwoord worden.

Ja, het potentiële archeologisch vlak en enkele cultuurhistorische elementen worden bedreigd door de voorgenomen werkzaamheden. Er gaan binnen alle onderzoeksgebieden veel werkzaamheden plaatsvinden. Hierbij worden bijvoorbeeld bomen/struiken aangeplant, beken verbreed en poelen aangelegd. De meest versturende werkzaamheden voor zowel het archeologische vlak als cultuurhistorische elementen betreffen het verlagen van één kant van de beek, waarbij over een breedte van enkele meters 40 tot 80 centimeter wordt afgegraven. Het Waterschap Aa en Maas heeft de plannen visueel zichtbaar gemaakt op <https://storymaps.arcgis.com/stories/fef5f6b8f85745dd9e03e4f014a10003>.

3 CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

3.1 Conclusie

3.1.1 Archeologische resten of sporen

Het bureauonderzoek heeft duidelijk gemaakt dat er een kans is op de aanwezigheid van archeologische waarden binnen alle onderzoeksgebieden. Voor onderzoeksgebied Groote Wetering geldt een hoge verwachting voor archeologische resten uit het Neolithicum tot en met de Late Middeleeuwen, waarbij van het Neolithicum tot en met de Volle Middeleeuwen nederzittingsresten worden verwacht en uit de Volle/Late Middeleeuwen resten van de aanleg en het onderhoud van de watergang. Voor onderzoeksgebied Leijgraaf Benedenloop geldt ook een hoge verwachting voor resten uit het Neolithicum tot en met de Late Middeleeuwen, gezien de reeds aangetroffen archeologische resten binnen dit onderzoeksgebied en de AMK-terreinen in de directe omgeving. Onderzoeksgebied Schijndelse Molenheideloop heeft een hoge archeologische verwachting voor resten uit het Neolithicum tot en met de Late Middeleeuwen, waarbij op enkele locaties een hoge verwachting is voor de Nieuwe tijd in verband met bekende boerenerven en een groot gedeelte in het midden van het onderzoeksgebied geen archeologische verwachting heeft omdat hier leem is gewonnen. Voor het onderzoeksgebied Leijgraaf Bovenloop geldt een lage verwachting voor alle periodes, op basis van verschillende onderzoeken die uitgevoerd zijn binnen het onderzoeksgebied. Wel dient rekening gehouden te worden met de vondst van eventuele hotspots, bijvoorbeeld rituele deposities.

3.1.2 Cultuurhistorische elementen

Ook zijn er verschillende cultuurhistorische waarden in de onderzoeksgebieden beschreven. In elk onderzoeksgebied is de desbetreffende watergang het belangrijkste cultuurhistorische element. In onderzoeksgebied Groote Wetering zijn een molenbiotop, enkele bruggen, een houtwal en enkele historische wegen geïdentificeerd als zijnde van cultuurhistorisch belang. In onderzoeksgebied Leijgraaf Benedenloop betreffen dit enkele bruggen, wegen en laanbeplanting. In onderzoeksgebied Schijndelse Molenheideloop betreffen dit met name historische wegen en twee historische erven (waarvan een rijksmonument). De situatie ligt hier wel iets anders aangezien hier het grootste gedeelte van het onderzoeksgebied binnen twee cultuurhistorisch relevante gebieden (Lieseind en Wijboschbroek) valt, op basis van de indeling van het landschap. Binnen onderzoeksgebied Leijgraaf Bovenloop zijn een aantal bruggen en wegen als cultuurhistorisch waarden geïdentificeerd. Ook zijn hier in het noorden twee relictten aanwezig van de voormalige spoorlijn Boxtel-Wesel, namelijk het spoor(tracé) met brug over de Leijgraaf zelf en de laanbeplanting naast dit tracé.

3.2 Aanbevelingen

3.2.1 Advies met betrekking tot de archeologische waarden

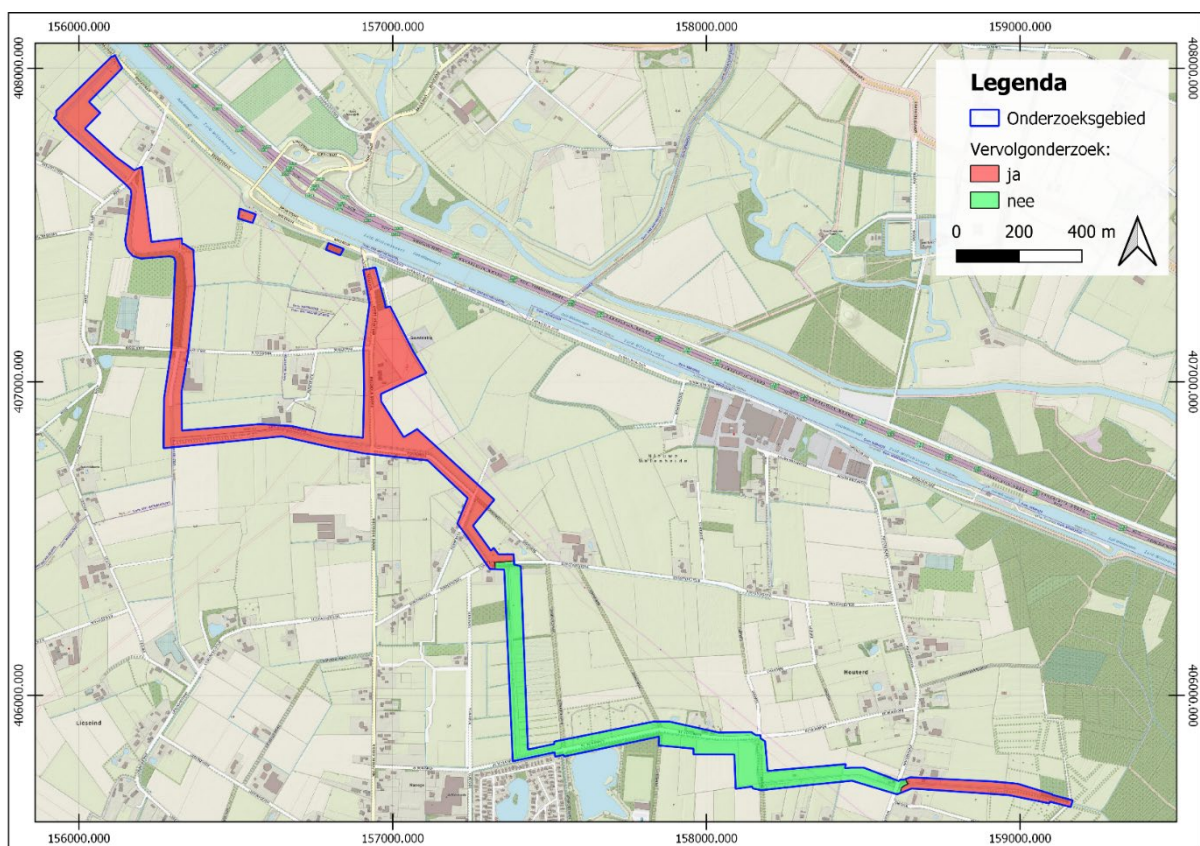
De werkzaamheden die Waterschap Aa en Maas voornemens is om uit te voeren houden in dat er poelen worden aangelegd, bomen en struiken worden geplant, beken worden verbreed en natuurvriendelijke oever worden aangelegd. Met name deze laatste maatregel zal veel verstoring aanbrengen aan het potentiële archeologisch vlak, aangezien hierbij over vrijwel gehele lengte van alle watergangen het maaiveld over een breedte van enkele meters circa 40 centimeter verlaagd zal worden. Op enkele locaties is dit zelfs 80 centimeter verlaging. Belangrijk voor onderstaande aanbevelingen tot vervolgonderzoek is dat eerst volledig in kaart moet worden gemaakt waar daadwerkelijk grondroerende werkzaamheden gaan plaatsvinden alvorens vervolgonderzoek uitgevoerd wordt.

Het advies van Bodac is om binnen onderzoeksgebied Groote Wetering over de gehele lengte van het tracé een verkennend booronderzoek uit te voeren om de (intactheid van de) bodemopbouw binnen het onderzoeksgebied in kaart te brengen en de gespecificeerde verwachting te toetsen. Mocht de verwachte bodemopbouw (al dan niet vlakdekkend) verstoord blijken te zijn, dan kan de archeologische verwachting naar beneden worden bijgesteld.

Binnen onderzoeksgebied Leijgraaf Benedenloop wordt geadviseerd om de civieltechnische werkzaamheden archeologisch te begeleiden, gezien de reeds bekende archeologische vindplaats en AMK-terrein aldaar. Zeker ter plaatse en in de buurt van de bekende archeologische vindplaatsen dient deze archeologische begeleiding het karakter van een opgraving te hebben.

Binnen onderzoeksgebied Schijndelse Molenheideloop wordt geadviseerd om een booronderzoek uit te voeren over de gehele lengte van het tracé, met uitzondering van de delen die reeds op de gemeentelijke waardenkaart al geen archeologische waarde kende (figuur 20). Dit booronderzoek wordt geadviseerd om de (intactheid van de) bodemopbouw binnen het onderzoeksgebied in kaart te brengen en de gespecificeerde verwachting te toetsen. Mocht de verwachte bodemopbouw (al dan niet vlakdekkend) verstoord blijken te zijn, dan kan de archeologische verwachting naar beneden worden bijgesteld.

Het advies voor onderzoeksgebied Leijgraaf Bovenloop is om hier geen archeologisch vervolgonderzoek uit te laten voeren, omdat verschillende onderzoeken al hebben laten zien dat er geen behoudenswaardige resten aanwezig zijn binnen dit gebied aanwezig zijn.

Figuur 20: Advieskaart voor onderzoeksgebied Schijndelse Molenheideloop.

3.2.2 Advies met betrekking tot de cultuurhistorische waarden

In alle gevallen is de waterloop zelf het belangrijkste cultuurhistorische element, maar ook hetgeen wat de meeste veranderingen zal ondergaan bij de voorgenomen werkzaamheden. De beek wordt aan een zijde verbreed en er zal op verschillende locaties natuur aangelegd worden. Om andere cultuurhistorische waarden te behouden wordt het volgende voorgesteld. De molenbiotoop bij de Groote Wetering dient vrij te worden gehouden van struweelbeplanting (of hogere beplanting) om het karakter ervan te beschermen. Met betrekking tot de bruggen en (daaraan gerelateerde) wegen, al dan niet met laanbeplanting, adviseren wij om aan beide zijden van de bruggenhoofden een buffer van tien meter in te stellen waarbinnen geen grondroerende werkzaamheden worden uitgevoerd. Met deze maatregel worden zowel de bruggen als de wegen en hun laanbeplanting van cultuurhistorisch belang beschermd. Deze buffer dient ook aangehouden te worden ter hoogte van de brug waarover de voormalige spoorlijn Boxtel-Wesel reed.

Bovenstaand advies dient beoordeeld te worden door de gemeenten 's-Hertogenbosch, Meierijstad, Sint-Michielsgestel, Bernheze en Uden. Dit leidt per gemeente tot een selectiebesluit. Pas nadat het selectiebesluit is vastgesteld, en eventueel archeologisch vervolgonderzoek is uitgevoerd, kan worden begonnen met bodemversturende werkzaamheden of de daarop voorbereidende activiteiten.

LITERATUUR

- Asseldonk, M.M.P. van**, 2002: *De Meierij van 's-Hertogenbosch. De evolutie van plaatselijk bestuur, bestuurlijke indeling en dorpsgrenzen, circa 1200-1832 DEEL 4*. Stichting Zuidelijk Historisch Contact, Breda.
- Bakker, H. de/J. Schelling**, 1989: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland, de hogere niveaus*. Staring Centrum: Wageningen.
- Berendsen, H.J.A.**, 2004: *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en geomorfologie. Fysische geografie van Nederland*, Assen.
- Berendsen, H.J.A.**, 2005: *Landschappelijk Nederland*, Assen.
- Boer, A. de**, 2014: Zandstraat 18, Middelrode, gemeente Sint Michielsgestel: een bureau- en booronderzoek. *Bureau voor Archeologie Rapport 2014.03*, Utrecht.
- Boshoven, E.H.**, 2006: Vorstenbosch en Uden EVZ Leijgraaf deeltraject 't Broek. *BAAC-rapport 06.166*, 's-Hertogenbosch.
- Brattinga, J.J.**, 2019: Archeologisch bureauonderzoek van plangebied Kameron 3 te Heeswijk Dinther, gemeente Bernheze. *Archol-rapport 469*, Leiden.
- Breda, W.A. van, J. de Kramer en F.M.J. Delparte**, 2014: Archeologische onderzoek capaciteitsvergroting N279 's-Hertogenbosch-Veghel. Een bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek in de vorm van boringen (IVO-O) en proefsleuven (IVO-P). *Grontmij Archeologische Rapporten 1412*, Houten.
- Centraal College van Deskundigen (CCvD)**, 2018: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) Landbodems, versie 4.1*, Gouda.
- Corver, B.A.**, 2016: Archeologische begeleiding (protocol opgraven) Wilsfoort (EVZ Leijgraaf), Uden gemeente Uden. *IDDS Archeologie Rapport 1936*, Noordwijk.
- Diepen, L. van en D. Hagens**, 2017: Archeologisch bureau- en verkennend veldonderzoek, door middel van boringen. Zandstraat (ong.) te Middelrode. *Aeres Milieu projectnummer AM17036*, Roermond.
- Hensen, G.**, 2013: Onderzoeksgebied verbreding Zuid-Willemsvaart tussen Den Dungen en Schijndel, gemeente Sint-Michielsgestel; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek proefsleuven. *RAAP-Rapport 2670*, Weesp.
- Hiddink, H. en H. Renes**, 2007: 'De oude akkercomplexen in de oostelijke helft van Noord-Brabant en het noorden en midden van Limburg', in: J. van Doesburg e.a. (red.), 2007: *Essen in zicht: Essen en plaggendecken in Nederland: onderzoek en beleid*, Amersfoort (RCE).
- Hoof, B.I. van**, 2018: Herinrichting Dynamisch Beekdal van de Aa, fase 3 en 4 (Middelrode), gemeente Sint-Michielsgestel; Archeologisch vooronderzoek: archeologische begeleiding (variant proefsleuvenonderzoek). *RAAP-Rapport 3585*, Weesp.
- Koeman, S.M.**, 2014: Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek, verkennende fase: Landgoed Wolvenbosch-Kaathoven. *Archeodienst Rapport 506*, Zevenaar.
- Koning, M.W.A. de en A. Sanders**, 2021: Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven en Opgraving, variant Archeologische Begeleiding Leijgraaf te Middelrode, gemeente Sint-Michielsgestel. Standaardrapportage archeologisch onderzoek. *Bodac Archeologie Rapport A0004 (in voorbereiding)*, Schijndel.

- Laméris, E.J.**, 2009: *Molenbiotoopinventarisatie Gelderland 2009*. Laméris-Huis Adviseurs, Vlist.
- Linge, J.M. van, R. Arends, I. Hoekstra, J.W. Tap, B. Cannegieter, M. Houtenbos en P. Oussoren**, 2016: *Verkenning kansen voor de versterking van het beekdal. De kracht van het Aa-dal*. Terra Incognita, Utrecht.
- Loopik, J.**, 2013: Gemeente Maasdonk - Vinkelsestraat 90 in Vinkel. Een inventariserend Veldonderzoek in de vorm van proefsleuven. *ADC Rapport 3364*, Amersfoort.
- Miedema, F.R.P.M.**, 2012: Uden plangebied Knokerdweg, Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek (verkennde fase). *BAAC-rapport V-11.0118*, 's-Hertogenbosch.
- Moerman, S.**, 2015: Archeologisch bureauonderzoek diverse locaties EVZ Leijgraaf & EVZ Groote Wetering, gemeente Bernheze. *IDDS Archeologie Rapport 1812*, Noordwijk.
- Nieuwkoop, M.J.C. van**, 2019: Gemeente Sint Michielsgestel plangebied NBW knelpunt BeA5 Gouverneursweg/Leijgraaf te Middelrode. Archeologisch bureauonderzoek. *BAAC Rapport V-19.0320*, 's-Hertogenbosch.
- Nieuwkoop, M.J.C. van**, 2020: Gemeente Sint Michielsgestel plangebied NBW knelpunt BeA5 Gouverneursweg/Leijgraaf te Middelrode. Inventariserend Veldonderzoek (verkennde fase). *BAAC Rapport V-19.0371*, 's-Hertogenbosch.
- Nijdam, L.C.**, 2006: Uden, Dorshout 5. Een Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van boringen. *ADC Rapport 724*, Amersfoort.
- Nijdam, L.C.**, 2009: Duifhuizerweg 10 te Uden (gemeente Uden), een verkennend booronderzoek. *ArGeoBoor rapport 1278*, Lochem.
- Niessen, R. en J.H.F. Leuversing**, 2012: Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek, verkennend booronderzoek, Munterweg te Uden. *SyntheGra Rapport S120339*, Doetichem.
- Nuenen, F. van**, 2009: Maasdonk, Vinkel, Brugstraat 4. Inventariserend Veldonderzoek door middel van proefsleuven en bouwhistorisch onderzoek. *BAAC-rapport A-08-0334*, 's-Hertogenbosch.
- Oude Rengerink, J.A.M.**, 1997: Rijksweg A50 Eindhoven-Oss; aanvullende archeologische inventarisatie (AAI: Fase A, B en C). *RAAP-Rapport 283*, Amsterdam.
- Rooij, J.A.G. van**, 2015. Busselsteeg 10 in Berlicum (gemeente Sint-Michielsgestel) Een Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek. *ADC Rapport 3857*, Amersfoort.
- Stiboka**, 1981: *Bodemkaart van Nederland 1:50.000; Toelichting bij kaartblad 51 Oost Nederland*, Wageningen.
- Vansweevelt, J.**, 2012: Plangebied Dungensesteeg 9 te Schijndel, gemeente Schijndel; archeologisch vooronderzoek; een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek. *RAAP-Notitie 4309*, Weesp.
- Vansweevelt, J.**, 2013: Plangebied Zuid-Willemsvaart, omgeving Seldensate te Middelrode, gemeente Sint Michielsgestel; archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding. *RAAP-Notitie 4559*, Weesp.
- Verboom-Jansen, M.**, 2017: Waterleiding Oss-Loosbroek. Gemeente Oss en Loosbroek (NB). Een archeologisch bureauonderzoek (BO). *Transect-rapport 1279*, Utrecht.

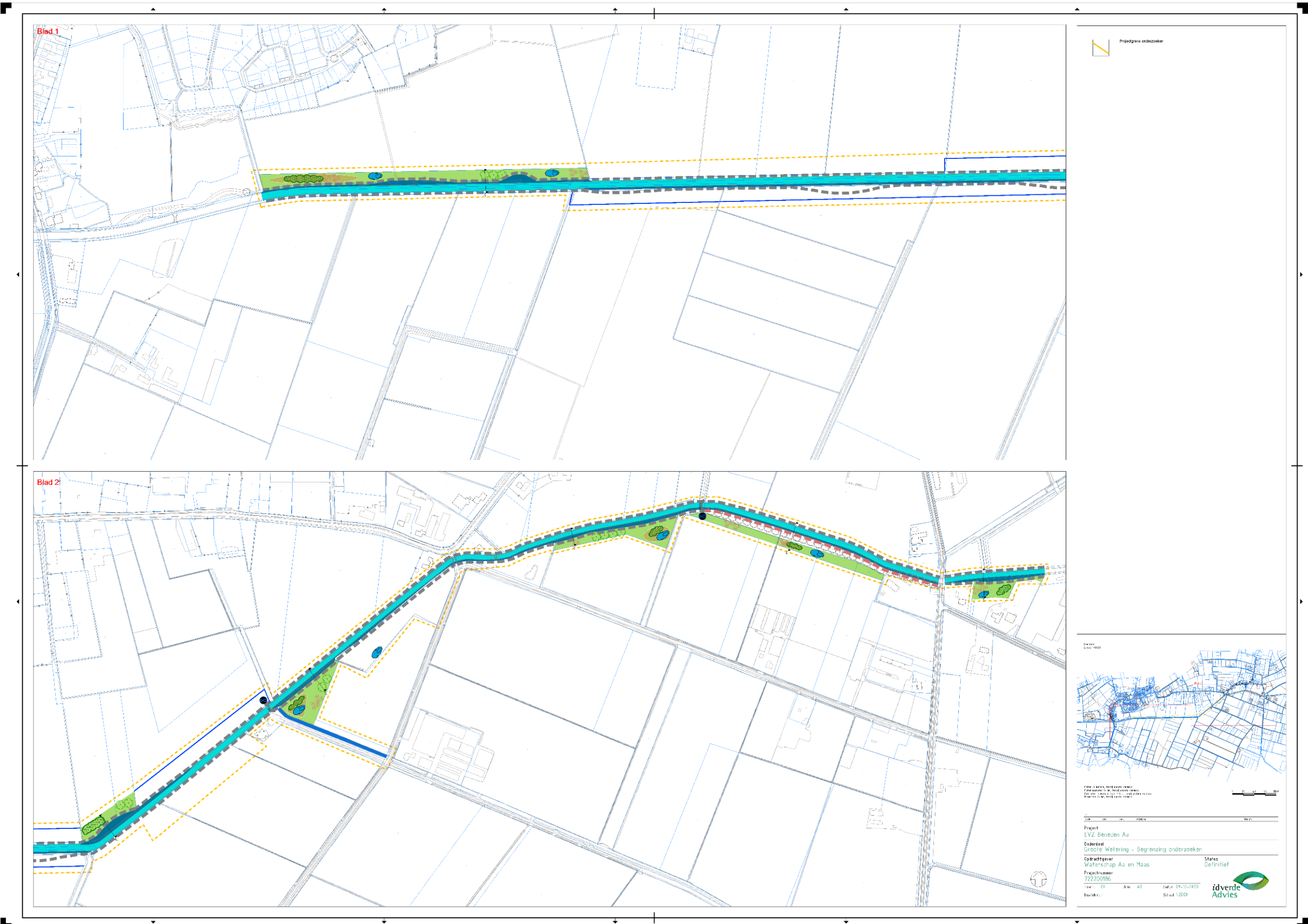
Vermeesch, J. en A.H. Schutte, 2008: Bureauonderzoek en begeleiding, plangebied Leigraaf, gemeente Veghel. *Grontmij Archeologische Rapporten GAR573*, Eindhoven.

Vulpen, M. van, s.a.: *Spoorlijn Boxtel - Wesel*. <https://martijnvanvulpen.nl/spoorgeschiedenis/nbds/182-spoorlijn-boxtel-wesel>, geraadpleegd op 10-02-2021.

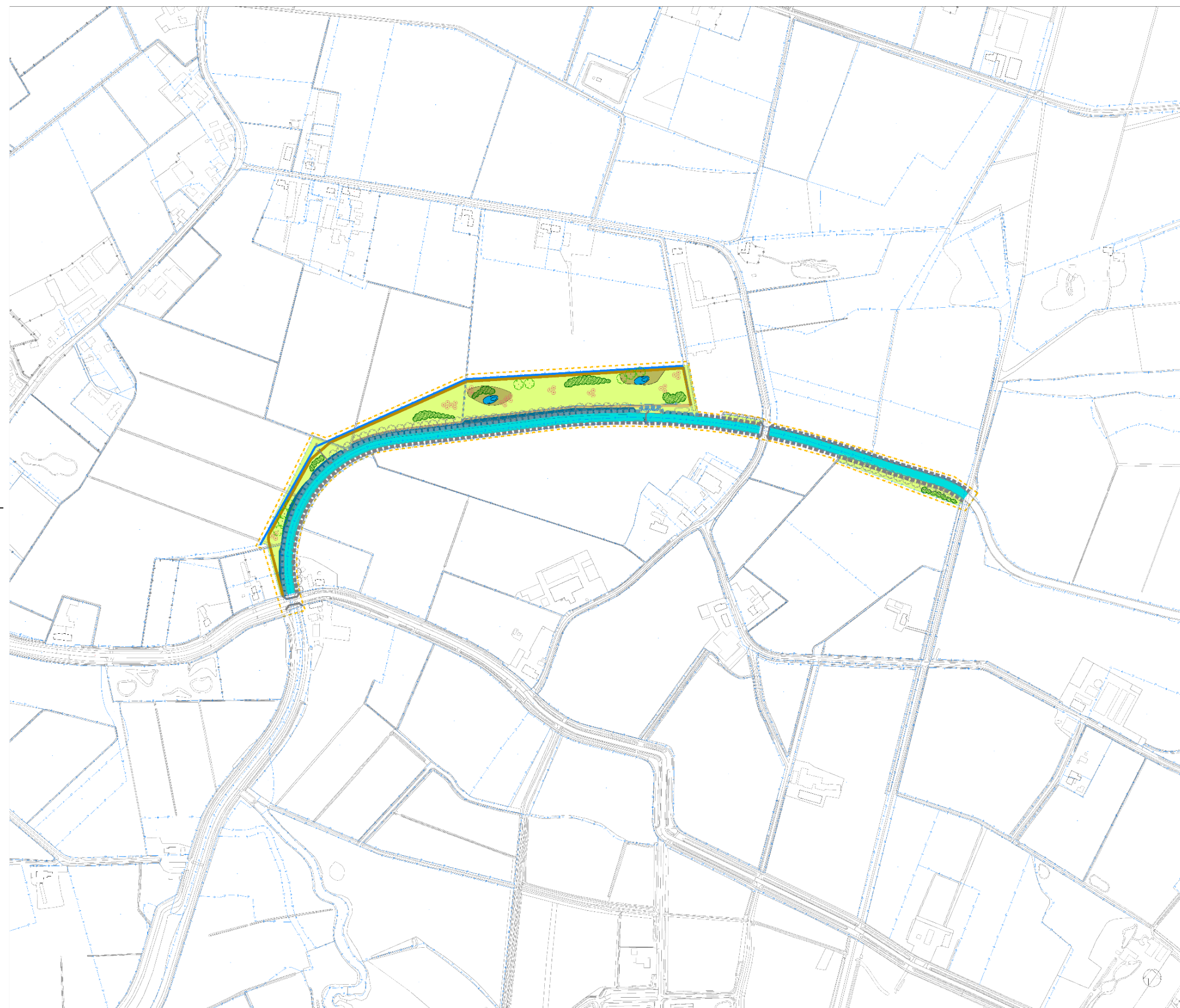
Waterschap Aa en Maas, 2007: *Bijlage 5 Overzichtskaart van barrières voor vismigratie en prioritering, toelichting per waterloop*. Waterschap Aa en Maas, 's-Hertogenbosch.

Wijk, I.M. van en L.G.L. van Hoof, 2004. Aanvullende archeologisch onderzoek in Nuland en Vinkel, gemeente Maasdonk. Onderzoek van twee esdekcomplexen. *Archol Rapport 25*, Leiden.

Groote Wetering

Leijgraaf Benedenloop

Projectgrens

Ethen is matrix, from, index versus d
 Pda calibration is not being used as shown
 The index is matrix Low, 50, ... from, index versus d

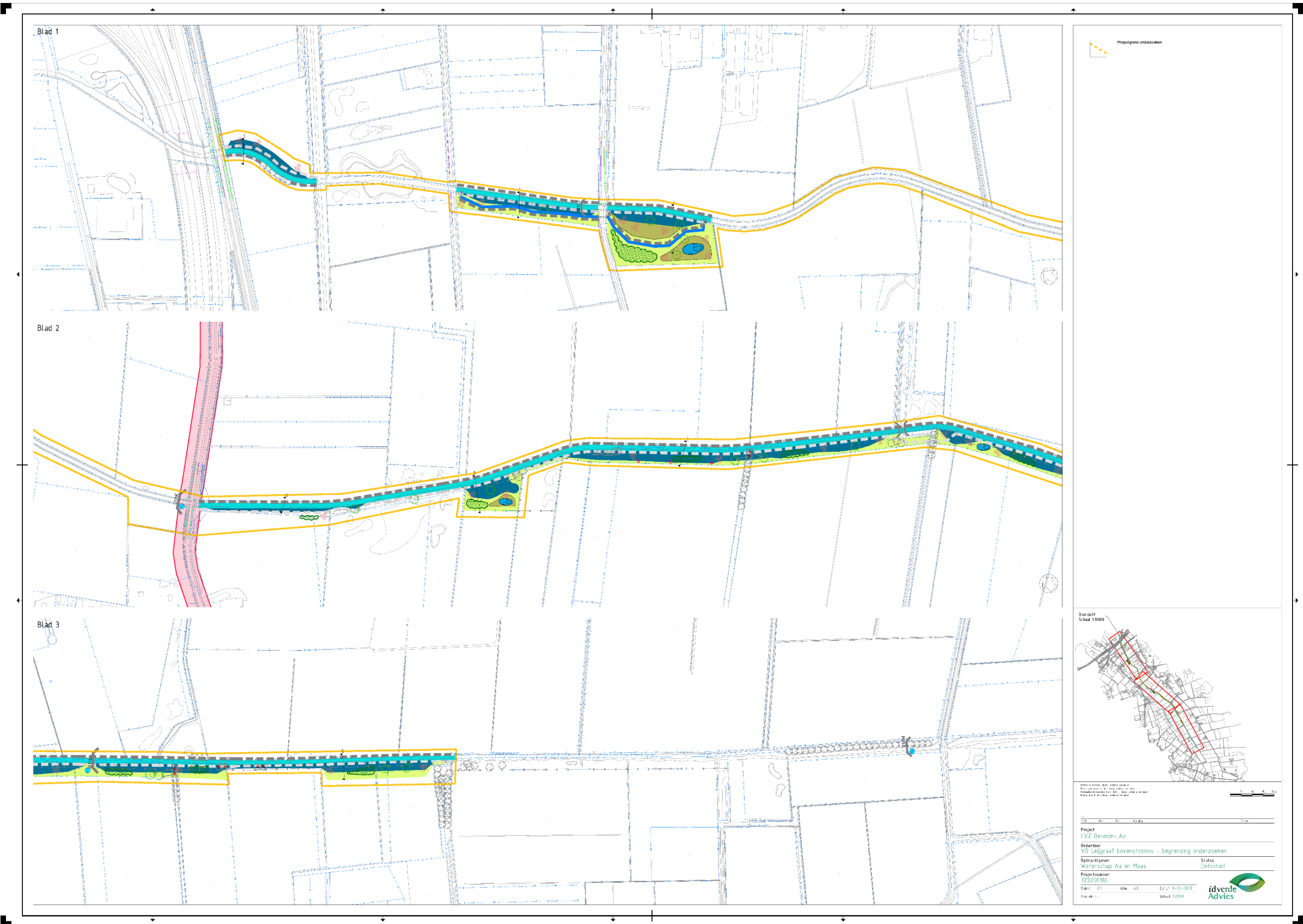
Project
EVZ Beneden Aa

Onderdeel
VO Leijgraaf benedenstrooms - begrenzing onderzoek

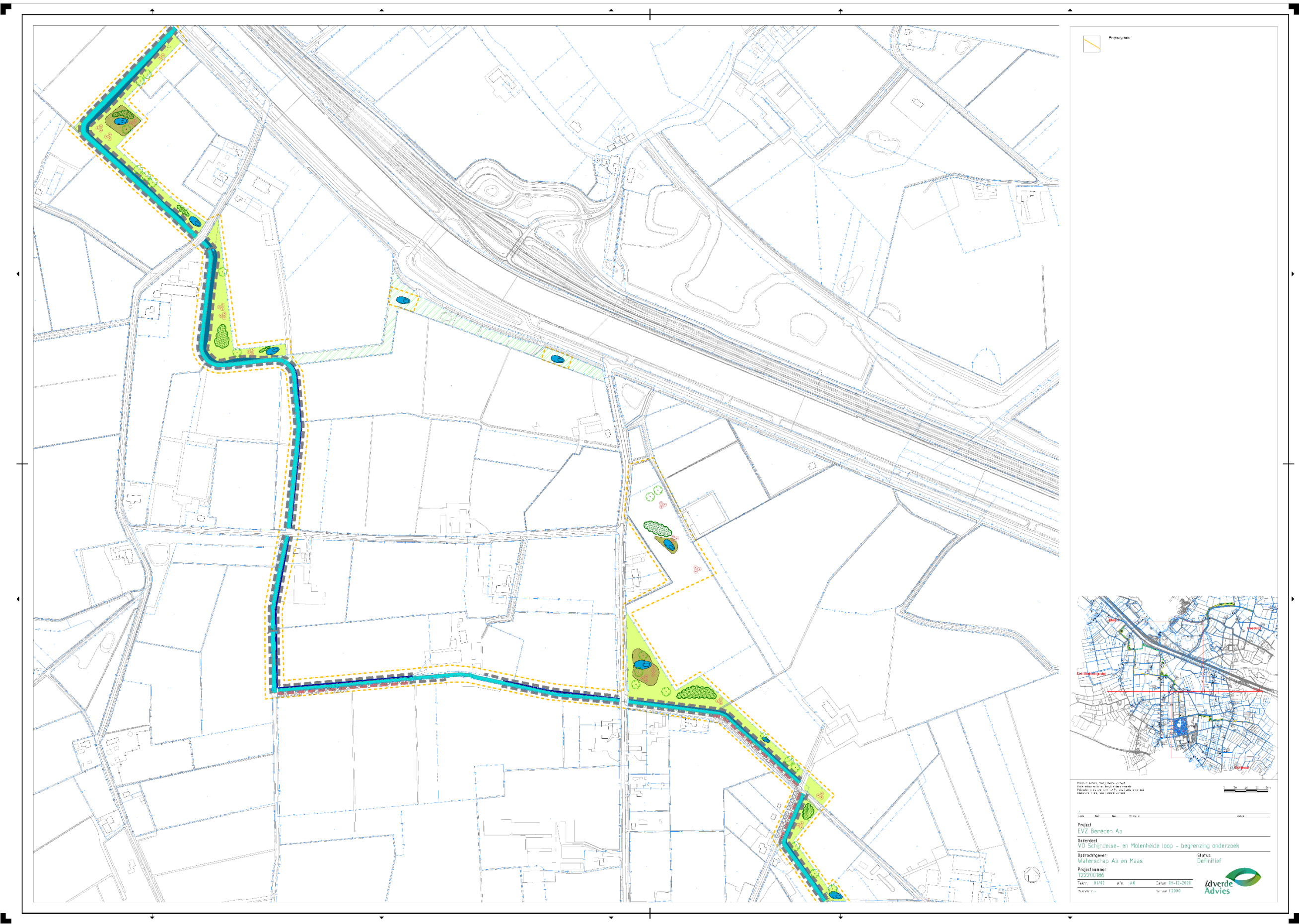
Opdrachtgever		Status	
Waterschap Aa en Maas		Definitief	
Projectnummer			
722200186			
Indiv.	01	Adm.	A0
Leid.	09-12-2020		
Beveilig.	Scheel 1:2000		

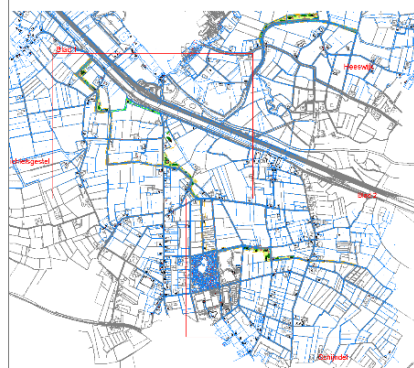
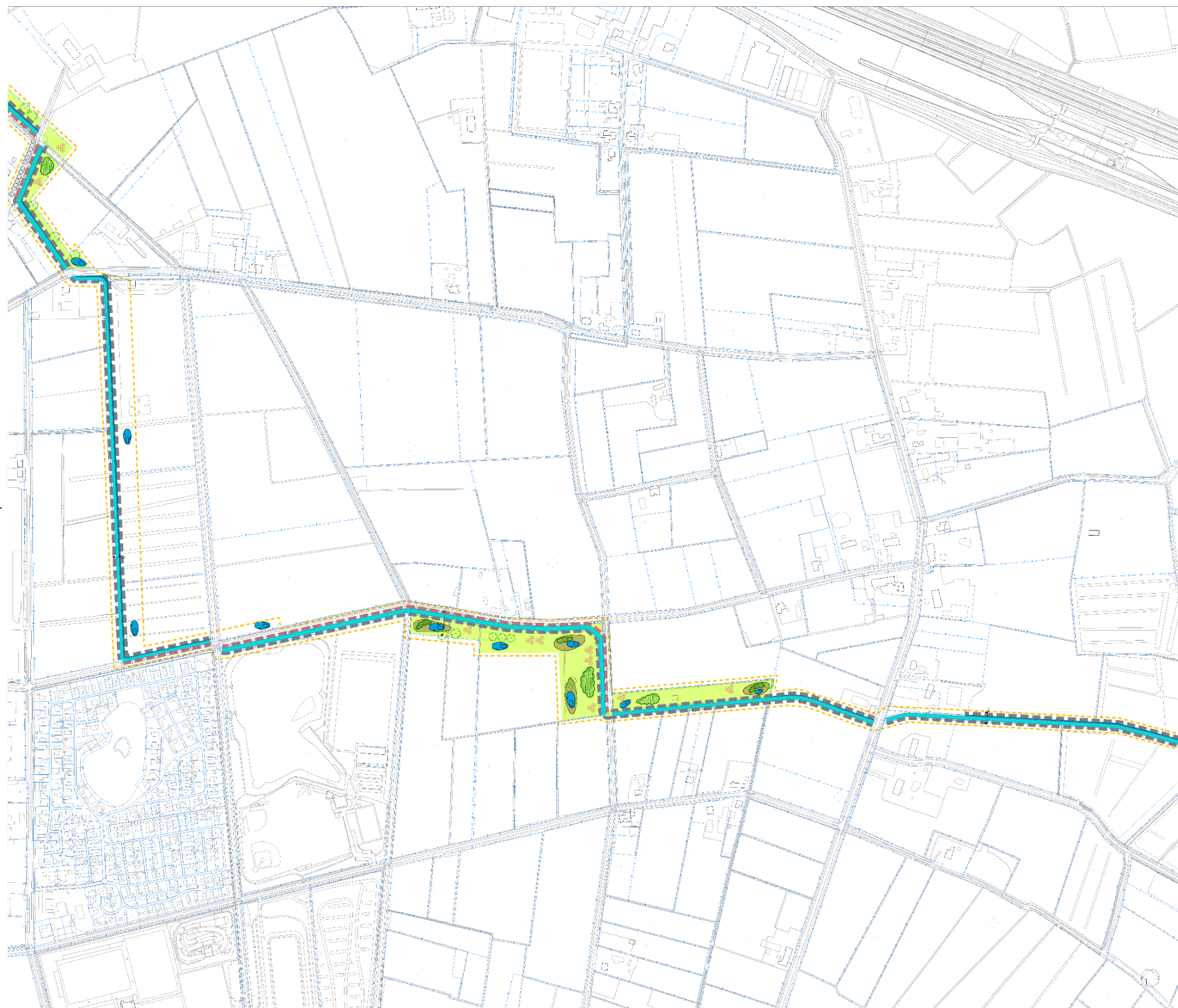

Leijgraaf Benedenloop

Schijndelse Molenheideloop

De afbeelding is een schematische weergave van de projectlocatie en de projectgrens. De afbeelding is niet te gebruiken voor andere doeleinden.

Project:
EVZ Beneden Aa

Onderdeel:
VO Schijndelse- en Molenheide loop - begrenzing onderzoek

Opdrachtgever:
Waterschap Aa en Maas

Projectnummer:
722200186

Tek.: 02/02

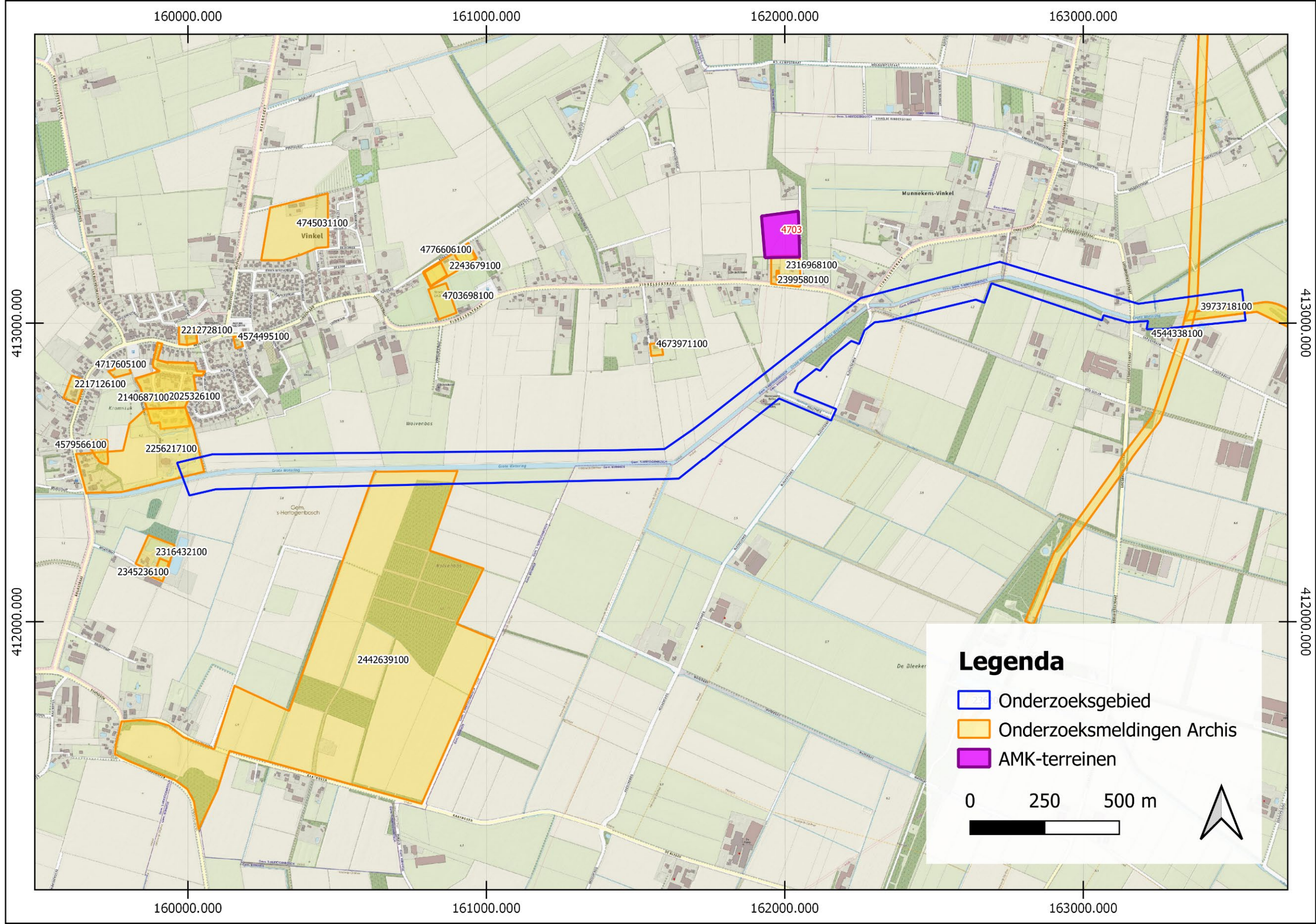
A. van A.

Deuren 09-12-2020

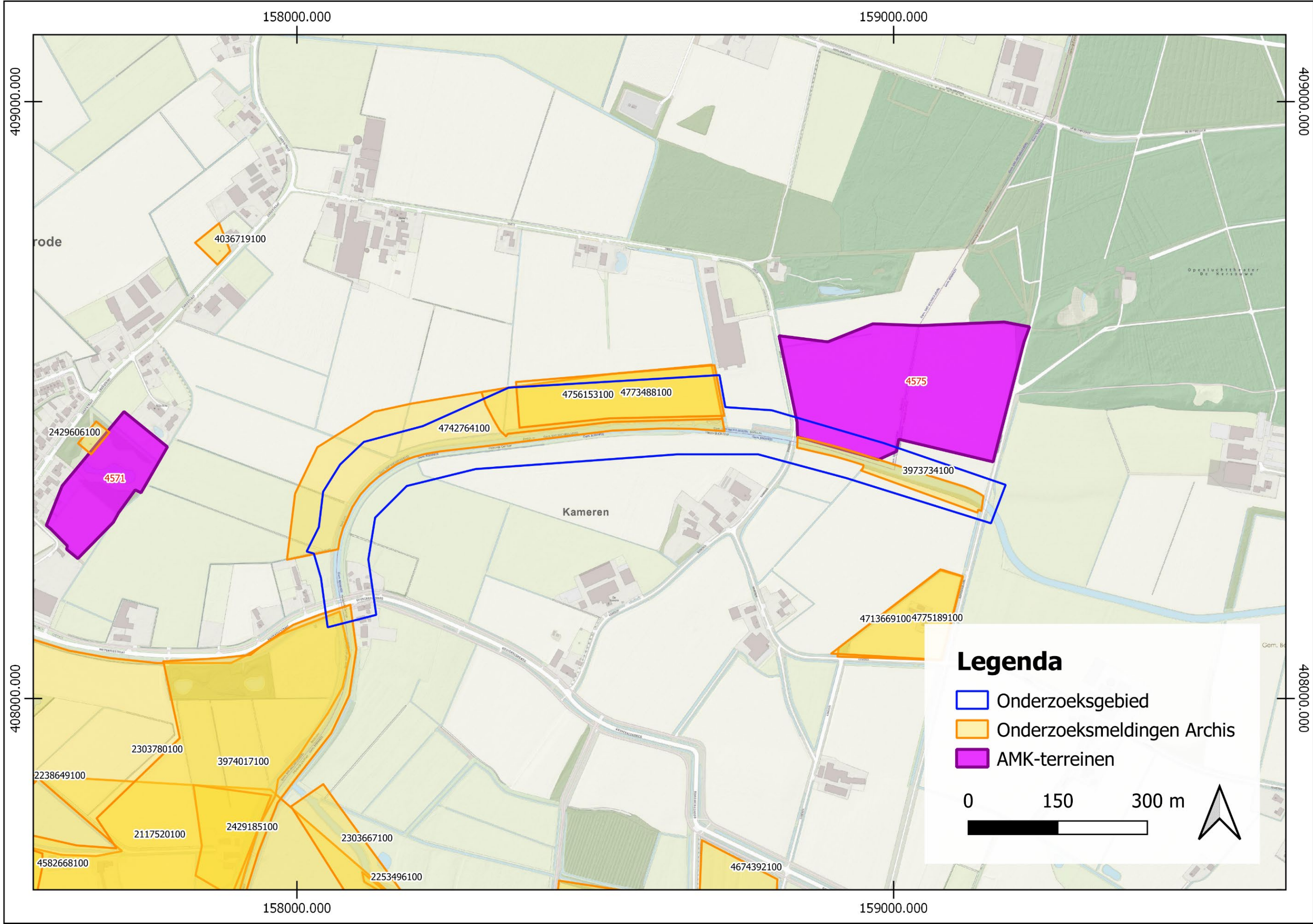
Schaal 1:2000

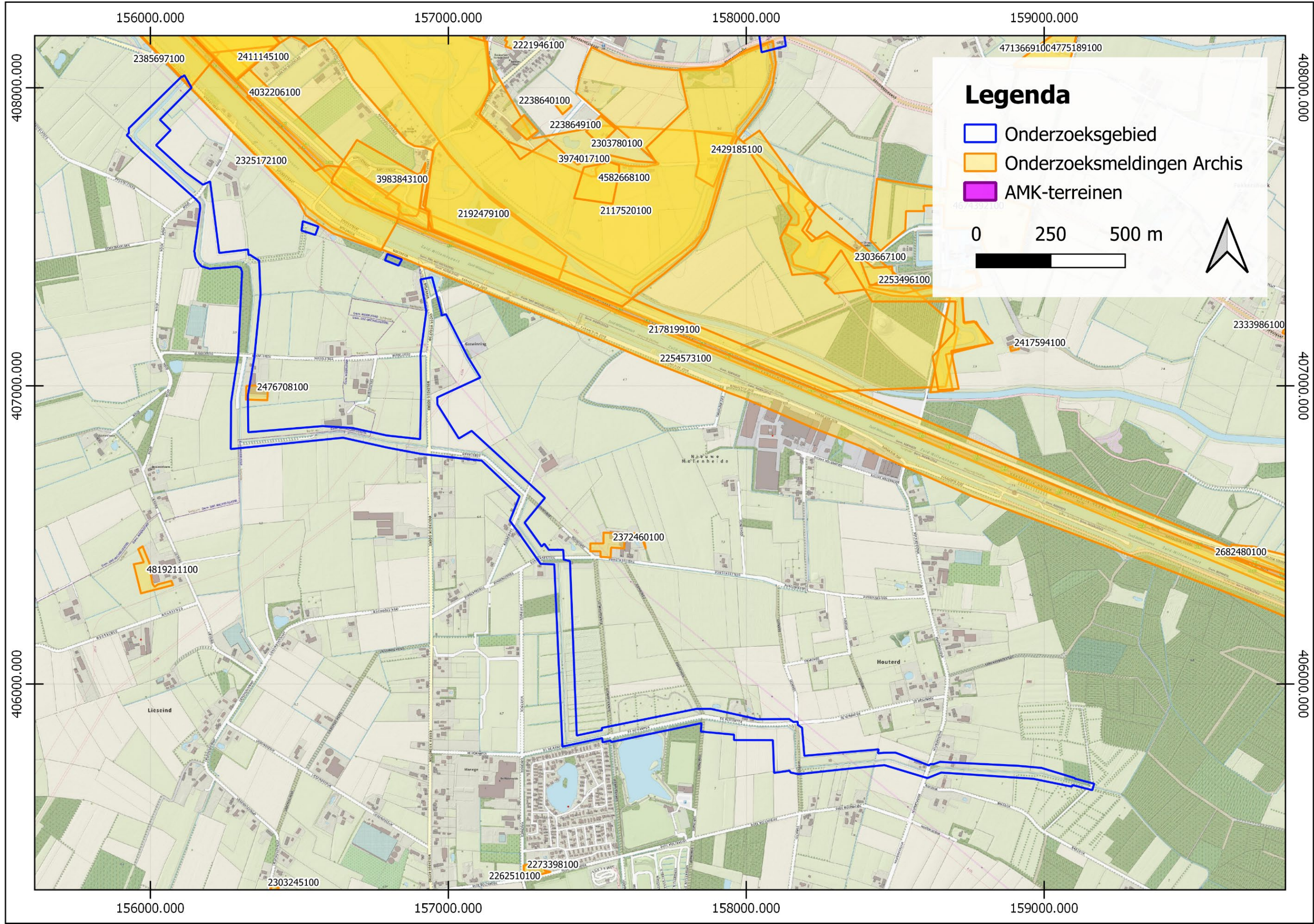
Groote Wetering

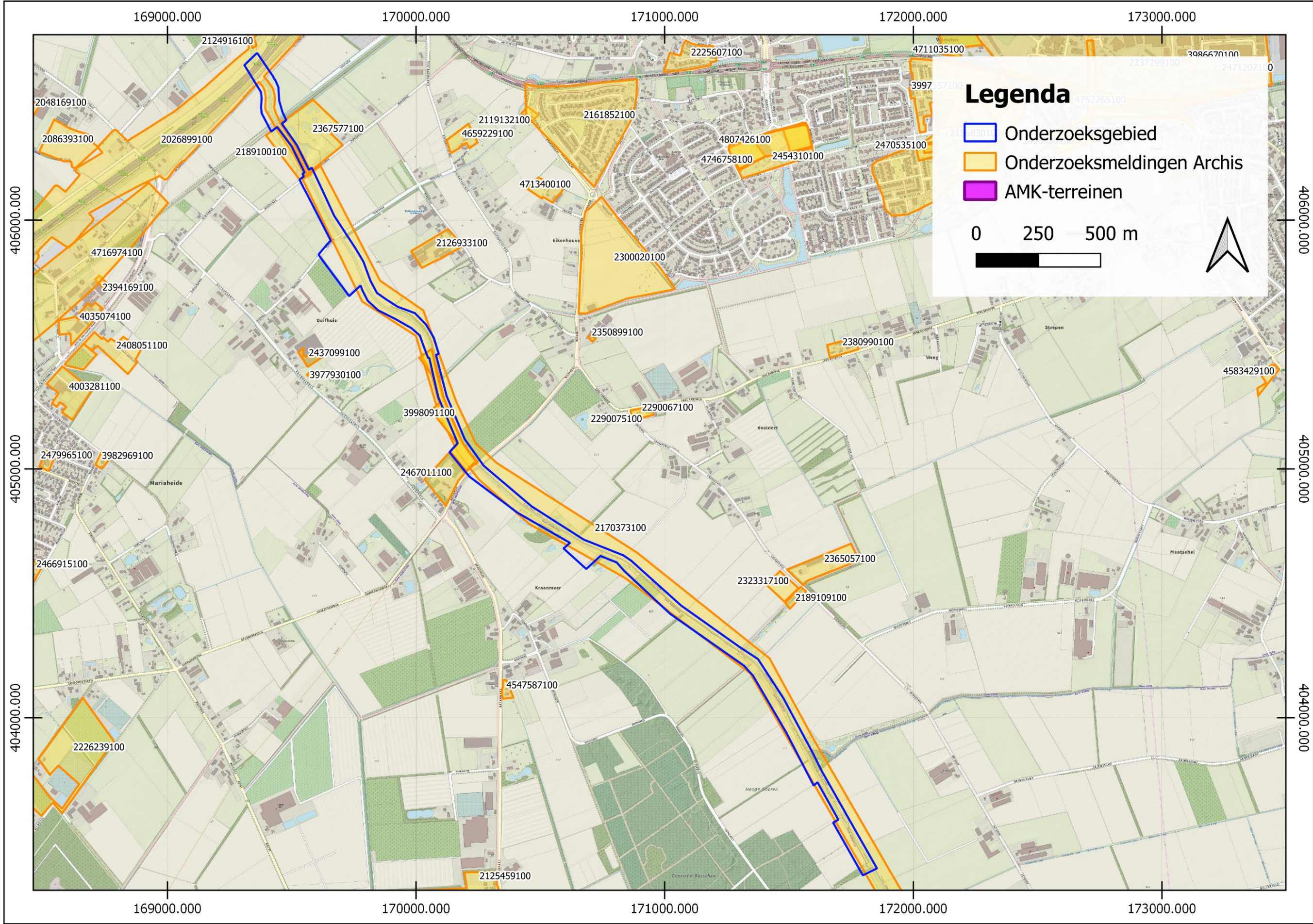
Leijgraaf Bovenloop

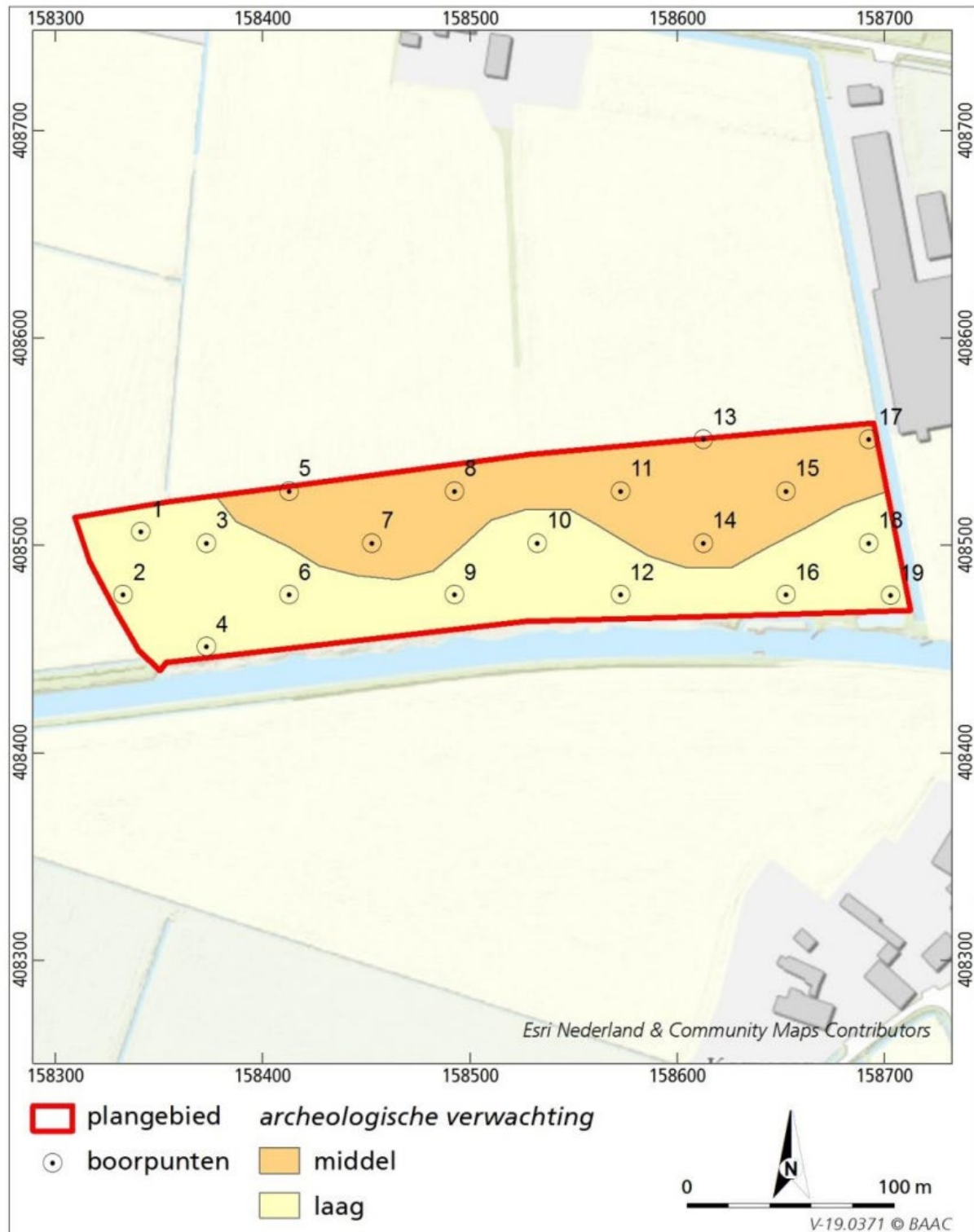
Schijndelse Molenheideloop

Leijgraaf Benedenloop

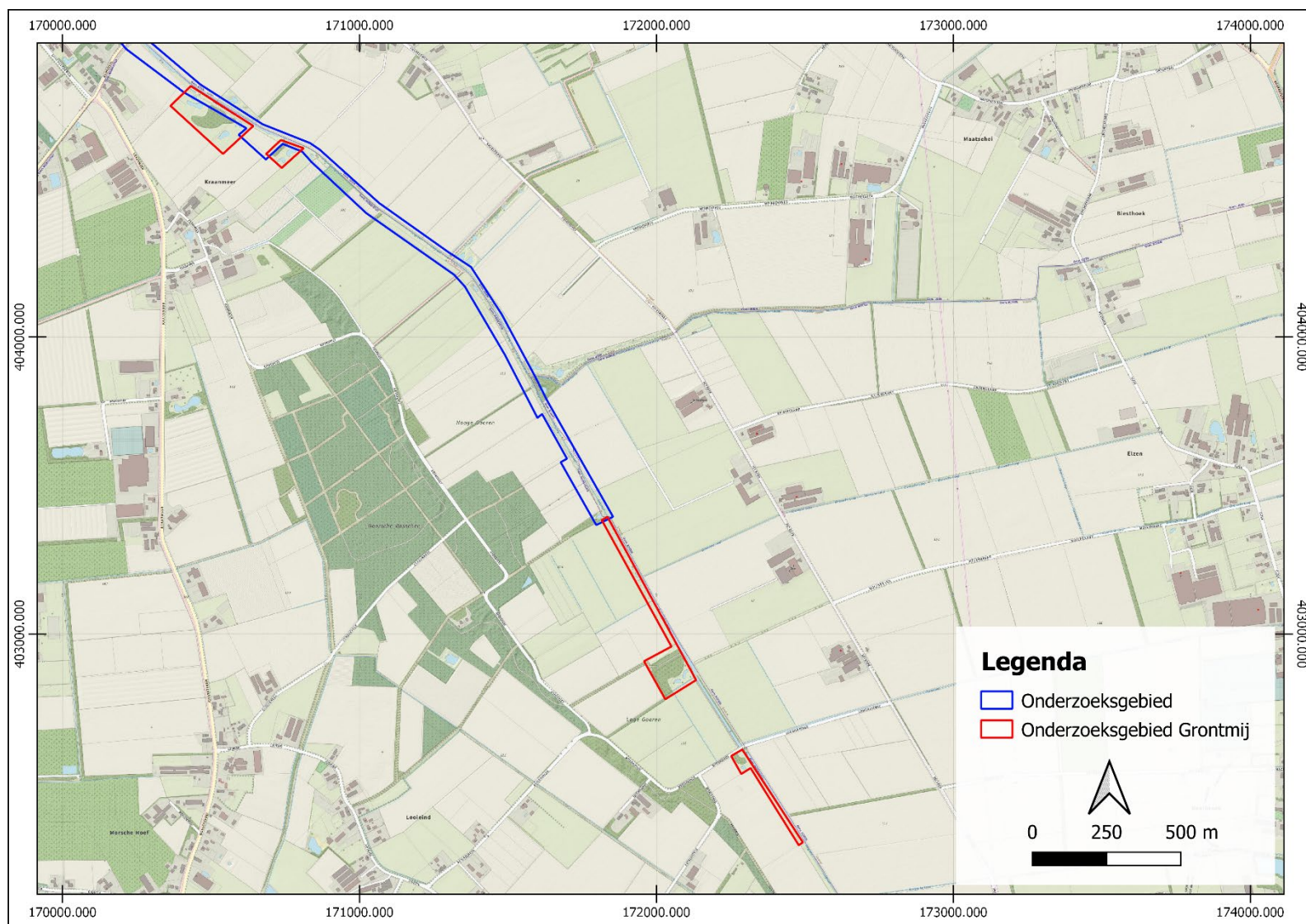

BIJLAGE 3 ADVIESKAART BAAC LEIJGRAAF BENEDENLOOP

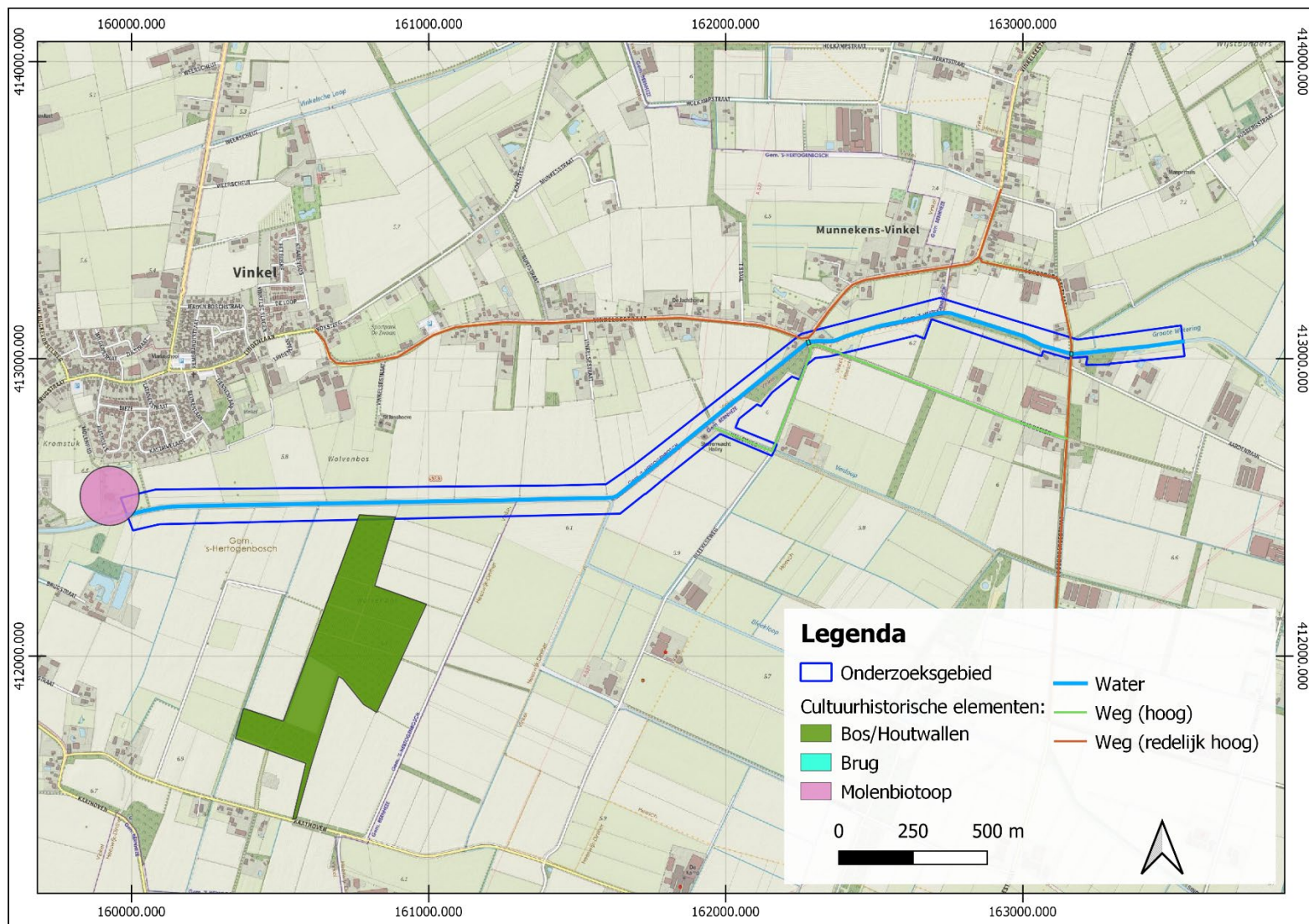
Bron: Nieuwkoop 2020, 21.

BIJLAGE 4 LOCATIES ARCHEOLOGISCHE BEGELEIDINGEN GRONTMIJ

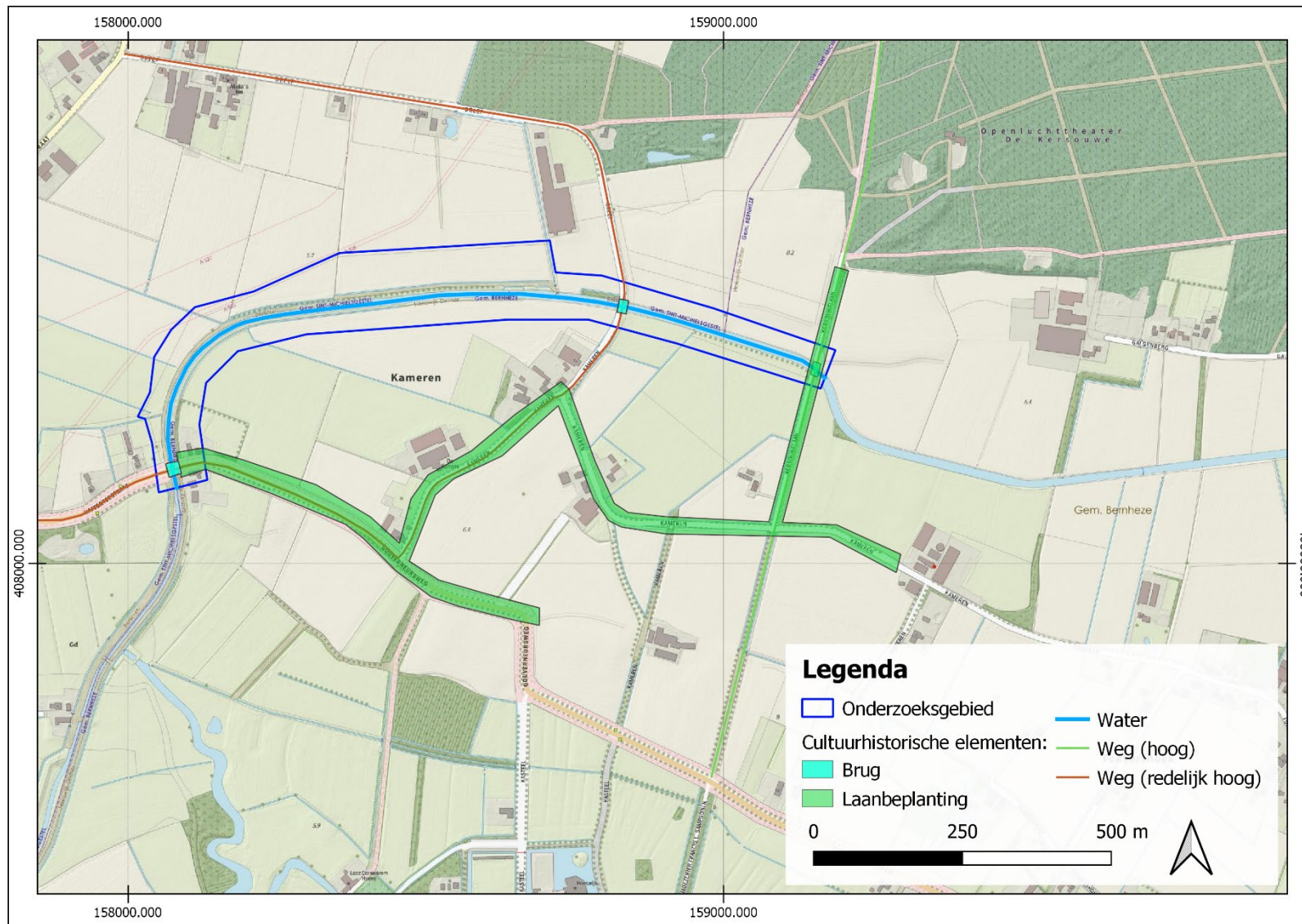

BIJLAGE 5 LOCATIE CULTUURHISTORISCHE WAARDEN PER DEELGEBIED

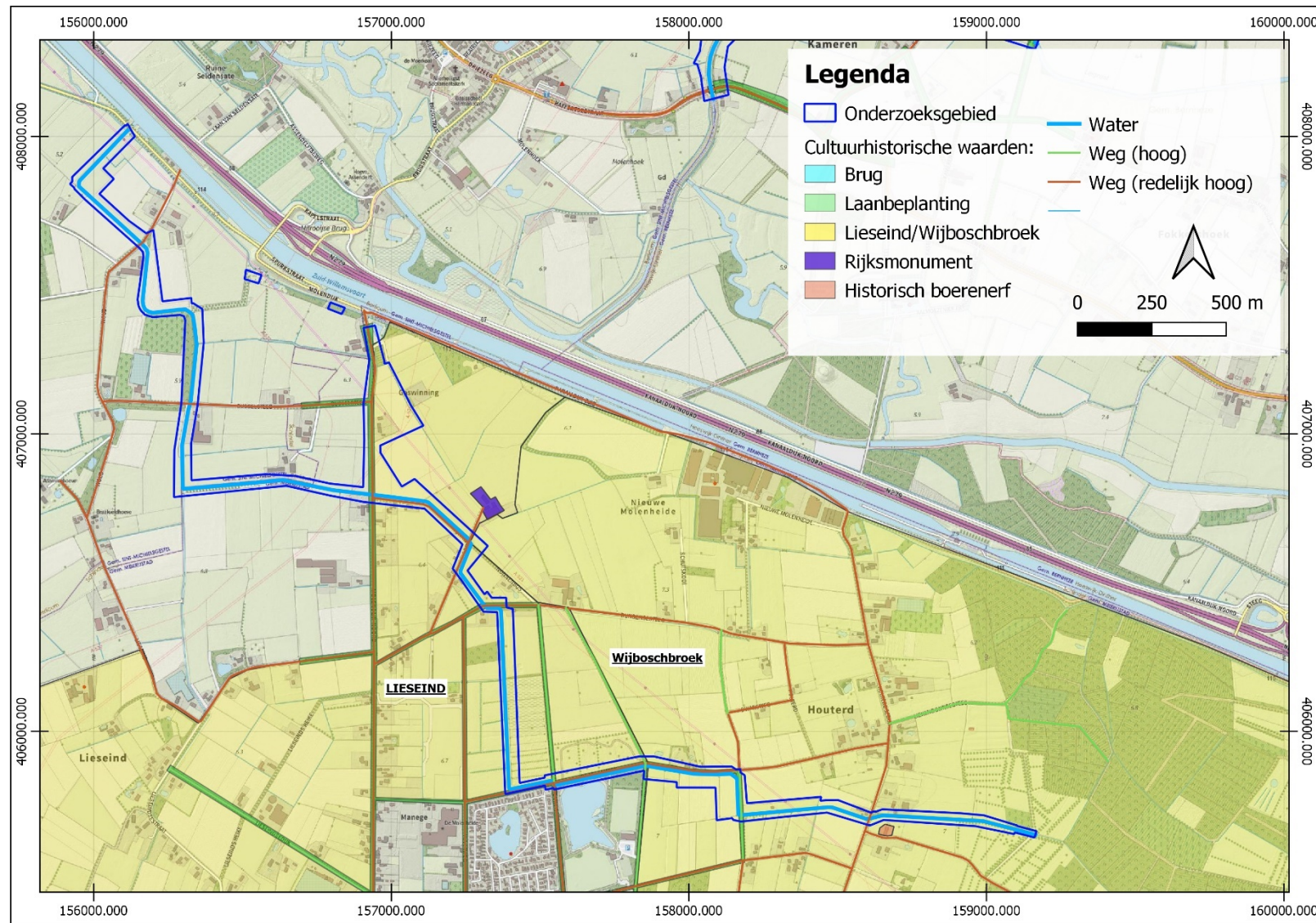
Groote Wetering

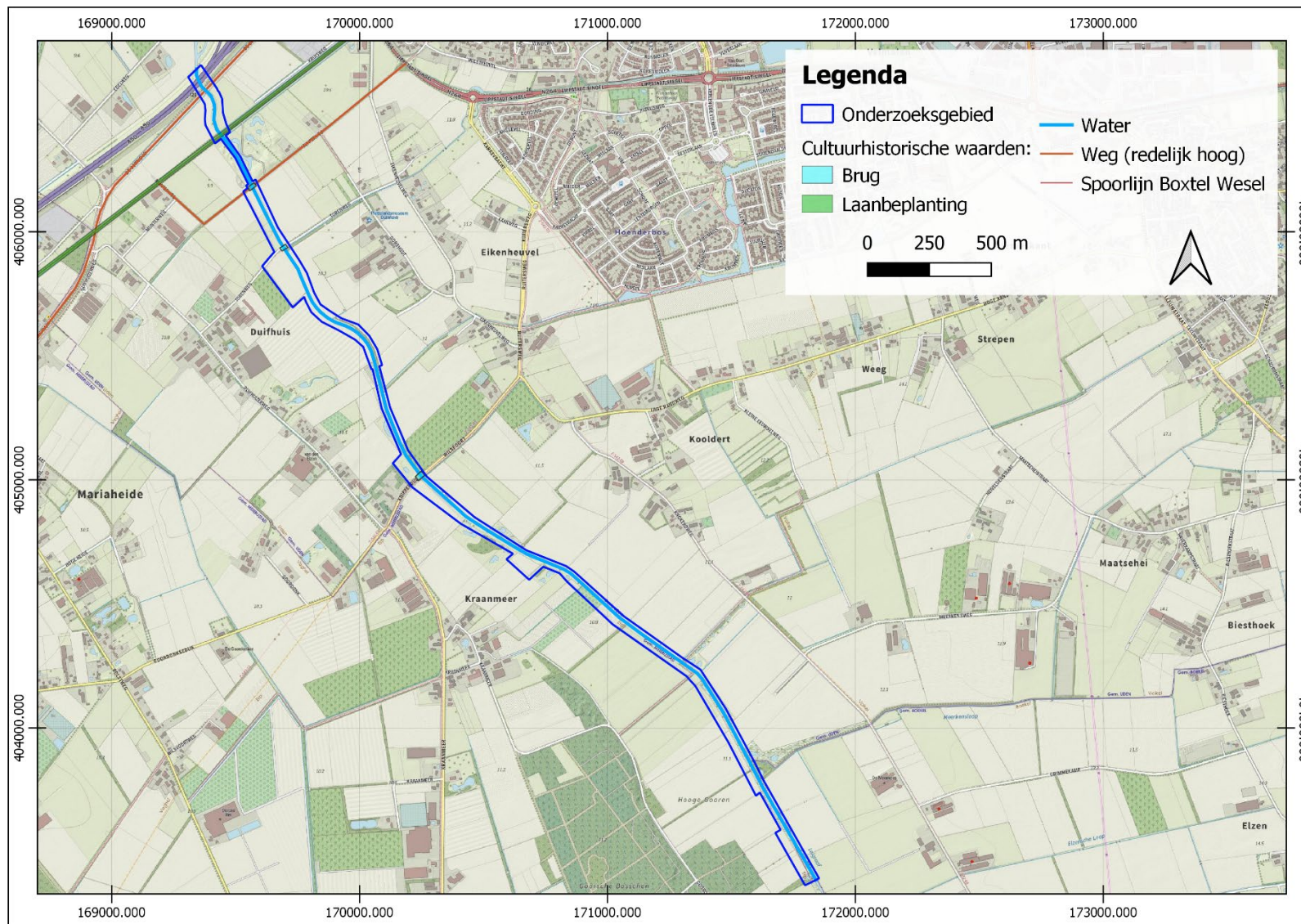
Leijgraaf Benedenloop

Schijndelse Molenheideloop

Leijgraaf Bovenloop

Historisch Vooronderzoek

Kennis- en Adviescentrum

Projectgebonden Risicoanalyse

Explosieven Waterbodemdetectie

Explosieven Landbodemdetectie

Benaderen en Veiligstellen

Vliegtuigberging

Archeologisch Onderzoek

Bodemsanering

Doelsoorten

Poelkikker
 Rugstreeppad
 Kleine modderkruiper
 Drijvende waterweegbree

Meeliftende soorten

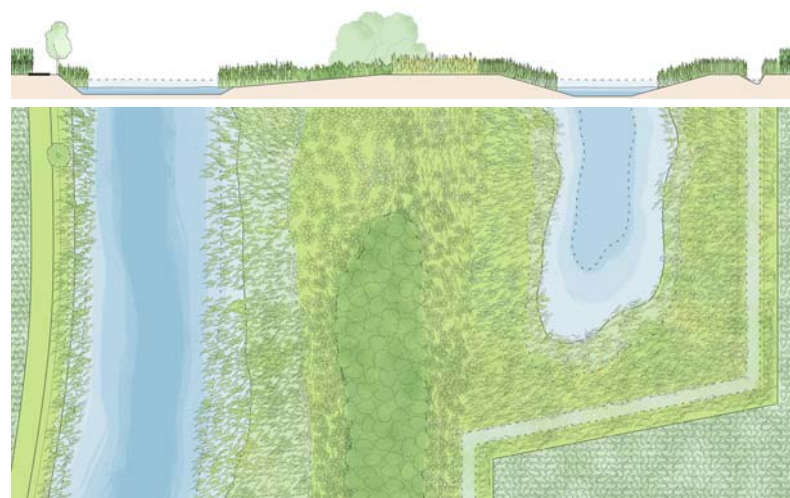
Amfibieën overig/algemeen
 Libellen algemeen

Algemeen

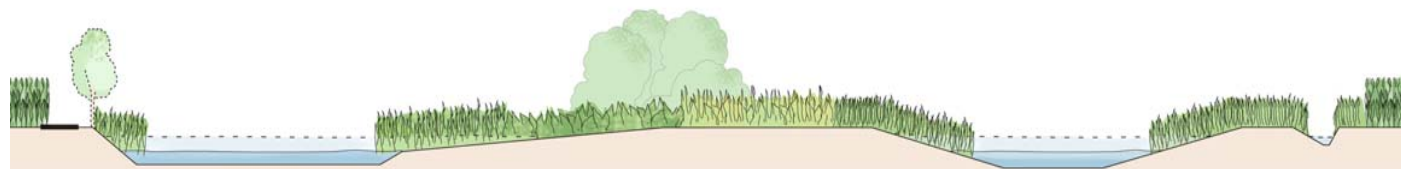
De Molenheide loop ligt ten noorden van Schijndel, nabij het Wijboschbroek. Het Wijboschbroek is een waardevol, kwelrijk natuurgebied voor verschillende soorten amfibieën.

Beschrijving van de EVZ

De evz vormt een schakel met de Schijndelse Loop naar het Dommeldal en De Geelders. Om het mogelijk te maken dat de amfibieën in het Wijboschbroek naar het beekdal van de Aa kunnen migreren moet de verbindingszone worden aangepast op de aanwezig soorten. Dit zal betekenen dat er diverse stapstenen (poelen) moeten worden aangelegd met een goede vorm van onderhoud en beheer dat is afgestemd op de habitateisen. Diverse andere amfibieën zullen ook hiervan kunnen profiteren.

Bovenaanzicht 'natte lijn + nat kralensnoer'

	Onderhoudpad en oever	Water en waterbodem	Plas dras	Grasland en struweel	Stapsteen met poelen en moerasvegetatie	Opmerkingen
Inrichting en beheer						
Poelkikker			leefgebied	leefgebied	voortplanting	Vereist goede kwaliteit in voortplantingspoelen
Rugstreeppad	migratie			leefgebied	voortplanting	Heeft voorkeur voor open, zanderig en dynamisch habitat
Kleine modderkruiper		leefgebied				
Drijvende waterweegbree		leefgebied	leefgebied		leefgebied	Stelt specifieke eisen aan de waterkwaliteit

Recreatie en waterberging					
Poelkikker		Betreding beperken			Geen inundatie poelen
Rugstreeppad		Betreding beperken			Geen inundatie poelen
Kleine modderkruiper		Oever- en watervegetatie niet beschadigen			
Drijvende waterweegbree			Oever- en watervegetatie niet beschadigen		

Inrichting

De poelkikker leeft vooral op het land en overwintert daar ook. Het leefgebied dient vooral te bestaan uit vochtig grasland. De poelkikker plant zich voort in onbeschaduwde bij voorkeur zwak zure, stilstaande wateren in bos- en heidegebieden op de hogere zandgronden zoals vennen, poelen en watergangen. Daarnaast komt deze soort ook voor in kleine wateren (sloten) in de uiterwaarden. De rugstreeppad is een typische pionierssoort. Hij komt daarom bij voorkeur voor in gebieden met open zand en lage vegetatie. Als voortplantingswater geeft hij de voorkeur aan open, ondiepe poelen die snel opwarmen. Overal waar deze omstandigheden zich voordoen, van duinpannen tot bouwplaatsen, duikt deze soort op. In de EVZ's zullen we deze soort dan ook als een van de eerste amfibieën tegen gaan komen.

Voor de kleine modderkruiper is het vooral relevant dat een waterloop gekoloniseerd kan worden waarna er een populatie kan ontstaan. Incidentele uitwisseling van individuen met naburige populaties is daarbij van belang. De kleine modderkruiper is gebaat bij een dichte watervegetatie en een losse bodem.

Waterweegbree komt bij voorkeur voor in langzaam stromend, licht zuur en zacht water. Daarom zal deze soort niet altijd in de waterloop zelf voorkomen maar vooral waar kleine lokale waterlopen met de juiste waterkwaliteit uitmonden.

Beheer en onderhoud

De meanders en poelen van de poelkikker zullen regelmatig geschoond moeten worden om verlanden te voorkomen. Dit dient gefaseerd te gebeuren omdat de poelkikker van een rijke watervegetatie houdt. Ook dient opslag van opgaande vegetatie rond het voortplantingswater voorkomen te worden.

De rugstreeppad heeft voordeel bij grootschalig onderhoud van de EVZ. Na het schonen van bodem en oever van een poel zal deze soort waarschijnlijk weer massaal voorkomen. Of dit soort onderhoud gewenst is hangt af van de overige doelsoorten.

Voor de modderkruiper is het van belang dat de onderwatervegetatie goed ontwikkeld blijft. Hiervoor is het gewenst dat er weinig schaduw op de oeverzone valt.

Drijvende waterweegbree tolereert vrij veel schaduw maar wordt benadeeld als er veel organisch materiaal op de zandbodem valt. Het schonen van de waterbodem kan op de groeiplaatsen van deze soort dus van belang zijn. De drijvende waterweegbree kan zich in poelen alleen handhaven wanneer die regelmatig worden geschoond.

Recreatie

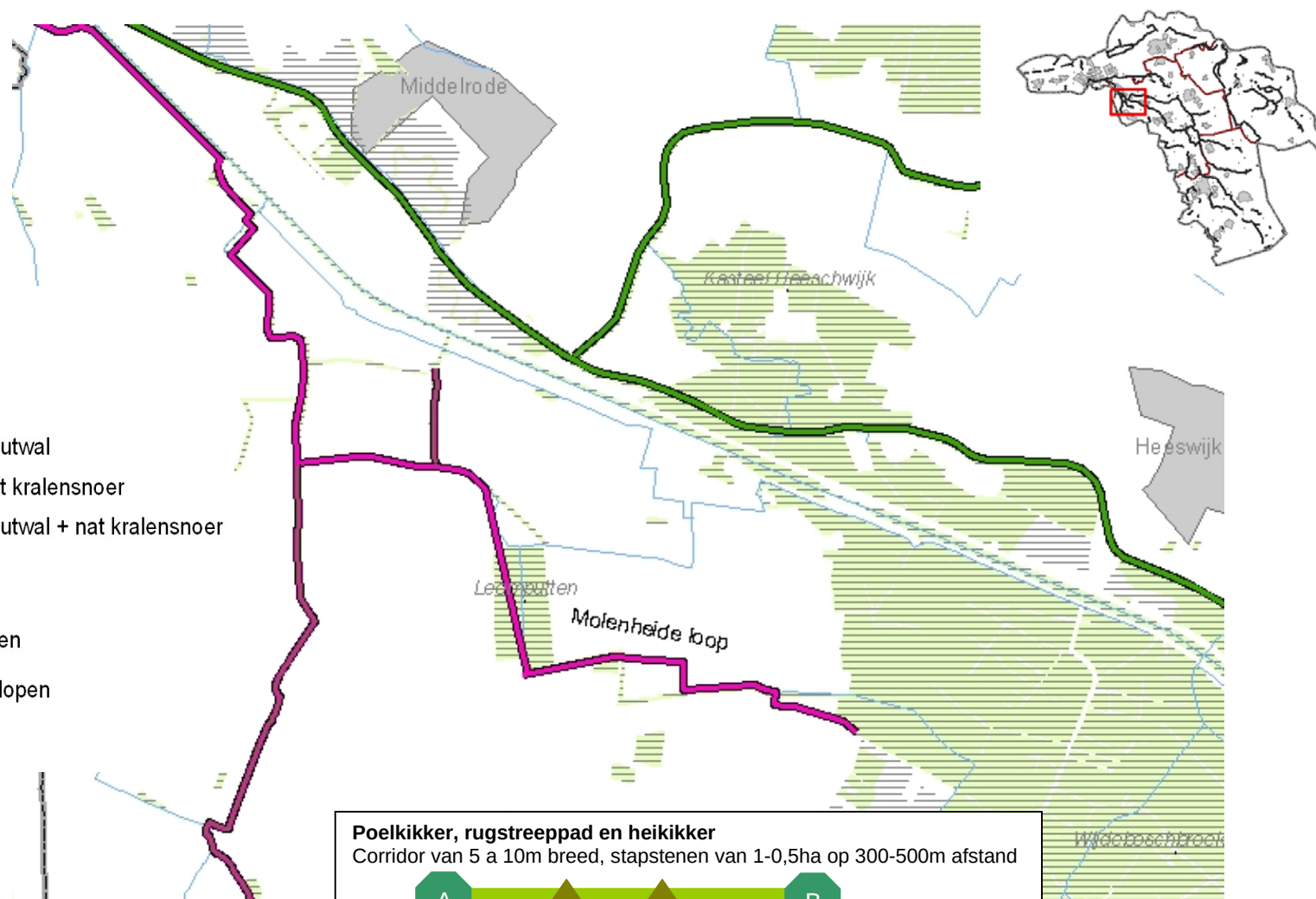
Over de poelkikker is niet veel bekend, maar het is aannemelijk dat betreding van de landhabitat en verstoring van de voortplantingshabitat negatieve effecten hebben. Er is niet veel bekend over verstoring van deze rugstreeppad. Uit het feit dat hij soms massaal opduikt in intensief gebruikt gebied valt af te leiden dat de gevoeligheid voor verstoring waarschijnlijk beperkt is. De kleine modderkruiper is gevoelig voor verstoringen van zijn leefgebied, met name wat betreft de onderwatervegetatie. Vissen, kanoën en betreding van de oevers vormen daardoor een knelpunt. Kanoën zonder de vegetatie te verstoren en vissen vanaf vlonders/bruggen is beperkt mogelijk. Er lijken geen problemen om paden op enige afstand van de waterloop te gebruiken of af en toe te kruisen. Vissen en kanoën kunnen negatieve effecten op drijvende waterweegbree hebben. Daarom dienen deze vormen van recreatie te worden beperkt.

Waterberging

Waterberging kan redelijk samengaan met de eisen van de poelkikker mits de waterkwaliteit voldoende is. De rugstreeppad is nogal gevoelig voor predatie van eieren en larven (die zijn namelijk erg klein). De voortplantingspoelen dienen daarom vrij te blijven van inundatie met water waarin vissen zitten. Voor het landleefgebied van rugstreeppad is een incidentele, eventueel zelfs wat langer durende inundatie geen probleem. In tegendeel, door de extra dynamiek wordt het leefgebied alleen maar aantrekkelijker. Drijvende waterweegbree kan incidenteel een korte inundatie zonder problemen weerstaan.

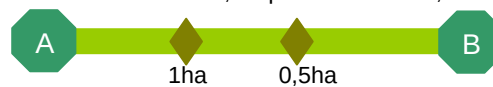
Legenda

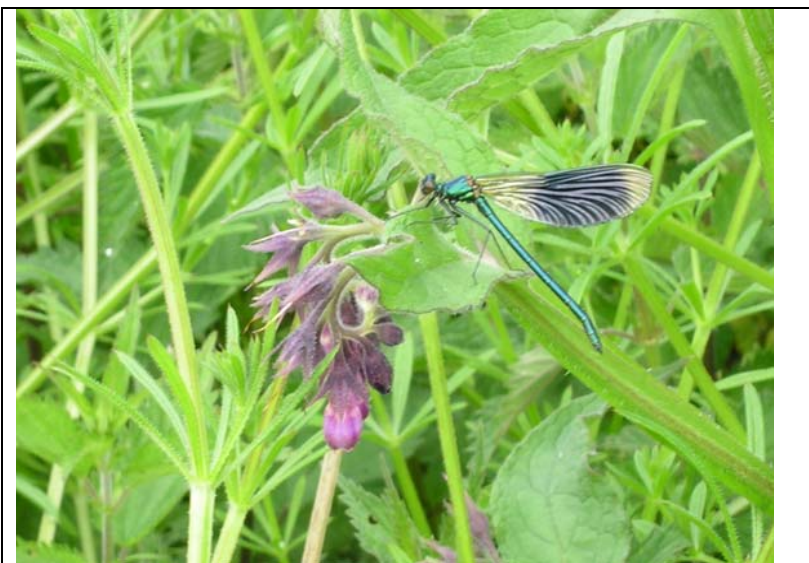
- Natte as
- Natte as + houtwal
- Natte as + nat kralensnoer
- Natte as + houtwal + nat kralensnoer
- EHS 2002
- Natuurgebieden
- overige waterlopen
- Bebouwing

Poelkikker, rugstreeppad en heikikker

Corridor van 5 a 10m breed, stapstenen van 1-0,5ha op 300-500m afstand

Doelsoorten

Poelkikker
 Rugstreeppad
 Drijvende waterweegbree

Meeliftende soorten

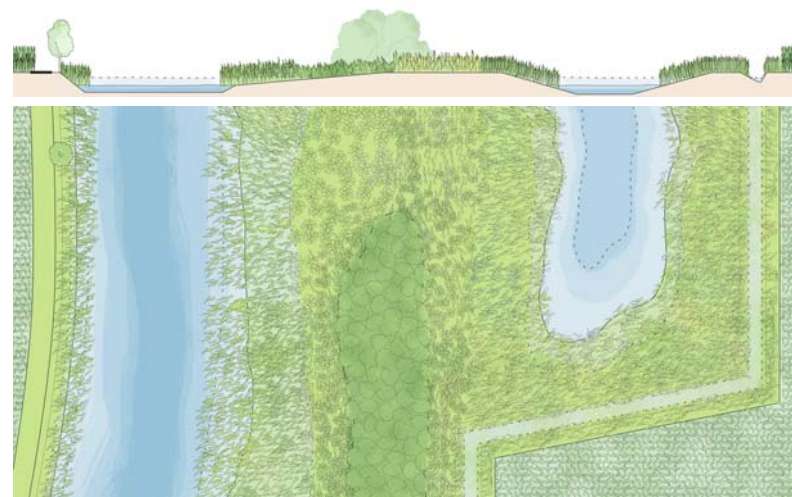
Amfibieën overig/algemeen
 Grote modderkruiper
 Kleine modderkruiper
 Libellen algemeen

Algemeen

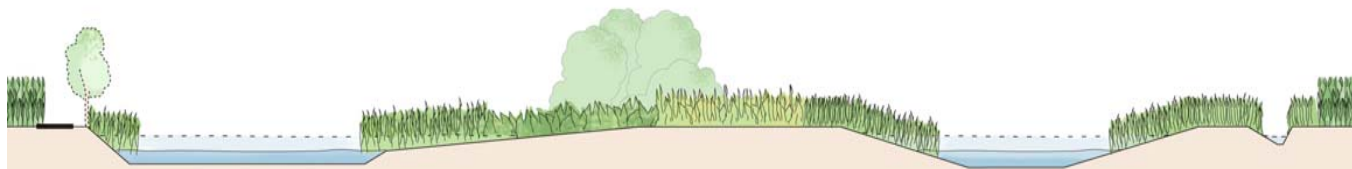
De Schijndelse Loop is een verbeterde beekloop, gelegen in een overwegend open agrarisch landschap. De waterloop mondt uit in de Zuid-Willemsvaart en wordt in droge tijden gevoed door gebiedsvreemd water, vooral t.b.v. de landbouw. De Schijndelse Loop vormt een schakel in de verbinding tussen het Wijboschbroek, De geelders en het Dommeldal. Het ontsluit tevens het lokaal gelegen natuurgebiedje Elderbroek.

Beschrijving van de EVZ

Het Wijboschbroek en De Geelders zijn waardevolle, kwelrijke natuurgebieden voor verschillende soorten amfibieën. Om een verbinding voor de amfibieën tussen Wijboschbroek en De Geelders effectief te laten zijn moet de verbindingszone worden gericht op de aanwezige soorten. Dit zal betekenen dat naast het behouden van de aanwezige landschapselementen er diverse stapstenen (poelen) moeten worden aangelegd met een goede vorm van onderhoud en beheer dat is afgestemd op de habitateisen. Diverse amfibieënsoorten zullen hiervan kunnen profiteren.

Bovenaanzicht 'natte lijn + nat kralensnoer'

	Onderhoudpad en oever	Water en waterbodembodem	Plas dras	Grasland en struweel	Stapsteen met poelen en moerasvegetatie	Opmerkingen
Inrichting en beheer						
Poelkikker			leefgebied	leefgebied	voortplanting	Vereist goede kwaliteit in voortplantingspoelen
Rugstreeppad	migratie			leefgebied	voortplanting	Heeft voorkeur voor open, zanderig en dynamisch habitat
Drijvende waterweegbree		leefgebied	leefgebied		leefgebied	Stelt specifieke eisen aan de waterkwaliteit

Recreatie en waterberging					
Poelkikker		Betreding beperken			Geen inundatie poelen
Rugstreeppad		Betreding beperken			Geen inundatie poelen
Drijvende waterweegbree			Oever- en watervegetatie niet beschadigen		

Inrichting

De poelkikker leeft vooral op het land en overwintert daar ook. Het leefgebied dient vooral te bestaan uit vochtig grasland. De poelkikker plant zich voort in onbeschaduwde bij voorkeur zwak zure, stilstaande wateren in bos- en heidegebieden op de hogere zandgronden zoals vennen, poelen en watergangen. Daarnaast komt deze soort ook voor in kleine wateren (sloten) in de uiterwaarden.

De rugstreeppad is een typische pionierssoort. Hij komt daarom bij voorkeur voor in gebieden met open zand en lage vegetatie. Als voortplantingswater geeft hij de voorkeur aan open, ondiepe poelen die snel opwarmen. Overal waar deze omstandigheden zich voordoen, van duinpannen tot bouwplaatsen, duikt deze soort op. In de EVZ's zullen we deze soort dan ook als een van de eerste amfibieën tegen gaan komen.

Waterweegbree komt bij voorkeur voor in langzaam stromend, licht zuur en zacht water. Daarom zal deze soort niet altijd in de waterloop zelf voorkomen maar vooral waar kleine lokale waterlopen met de juiste waterkwaliteit uitmonden.

Beheer en onderhoud

De meanders en poelen van de poelkikker zullen regelmatig geschoond moeten worden om verlanden te voorkomen. Dit dient gefaseerd te gebeuren omdat de poelkikker van een rijke watervegetatie houdt. Ook dient opslag van opgaande vegetatie rond het voortplantingswater voorkomen te worden.

De rugstreeppad heeft voordeel bij grootschalig onderhoud van de EVZ. Na het schonen van bodem en oever van een poel zal deze soort waarschijnlijk weer massaal voorkomen. Of dit soort onderhoud gewenst is hangt af van de overige doelsoorten.

Drijvende waterweegbree tolereert vrij veel schaduw maar wordt benadeeld als er veel organisch materiaal op de zandbodem valt. Het schonen van de waterbodem kan op de groeiplaatsen van deze soort dus van belang zijn. De drijvende waterweegbree kan zich in poelen alleen handhaven wanneer die regelmatig worden geschoond.

Recreatie

Over de poelkikker is niet veel bekend, maar het is aannemelijk dat betreding van de landhabitat en verstoring van de voortplantingshabitat negatieve effecten hebben.

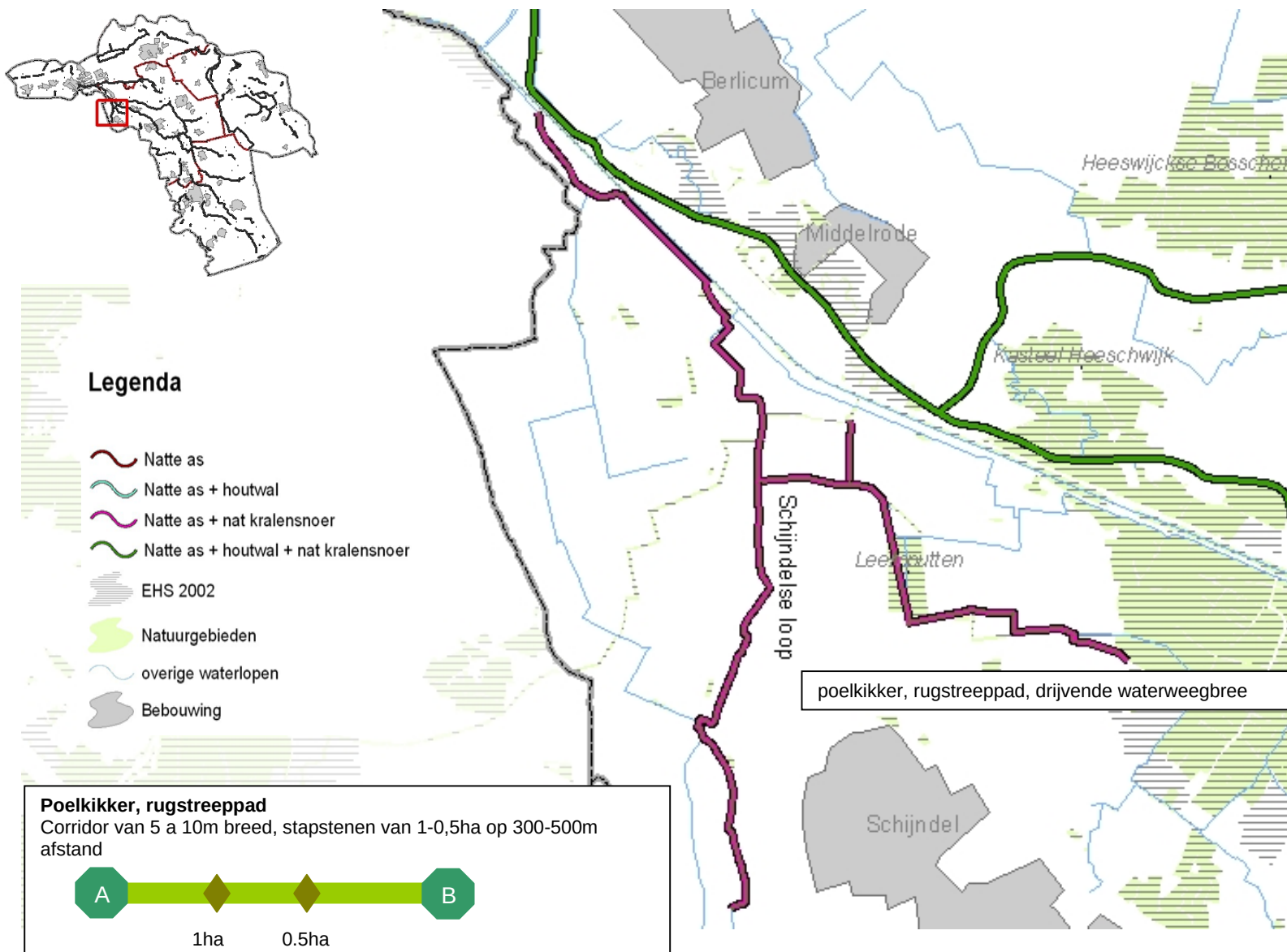
Er is niet veel bekend over verstoring van de rugstreeppad. Uit het feit dat hij soms massaal opduikt in intensief gebruikt gebied valt af te leiden dat de gevoeligheid voor verstoring waarschijnlijk beperkt is.

Vissen en kanoën kunnen negatieve effecten op drijvende waterweegbree hebben. Daarom dienen deze vormen van recreatie te worden beperkt.

Waterberging

Waterberging kan redelijk samengaan met de eisen van de poelkikker mits de waterkwaliteit voldoende is. De rugstreeppad is nogal gevoelig voor predatie van eieren en larven (die zijn namelijk erg klein). De voortplantingspoelen dienen daarom vrij te blijven van inundatie met water afkomstig uit waterlopen met vissen. Voor het landleefgebied van rugstreeppad is een incidentele, eventueel zelfs wat langer durende inundatie geen probleem. In tegendeel, door de extra dynamiek wordt het leefgebied voor deze soort alleen maar aantrekkelijker.

Drijvende waterweegbree kan incidenteel een korte inundatie zonder problemen weerstaan.

Bijlage V: Begrippenlijst

Bouwvoor: De bovenste laag teelaarde. De laag waar de wortels van de plantjes in groeien

GHG: Gemiddelde Hoogste Grondwaterstand

GLG: Gemiddelde Laagste Grondwaterstand

GVG: Gemiddelde Voorjaars Grondwaterstand

Insteek: De overgang van de schuine oevertalud met het maaiveld

Instandhoudingsbeheer: Wanneer de gewenste vegetatiesamenstelling of – structuur is bereikt, wordt instandhoudingsbeheer uitgevoerd om het gewenste streefbeeld te behouden.

Ontwikkelingsbeheer: Het beheer en onderhoud in de eerste tijd na aanleg om het gewenste eindbeeld te bereiken

Waterstaatswerk: oppervlaktewaterlichaam, bergingsgebied, waterkering of ondersteunend kunstwerk.